

LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETAS

Snieguolė Matulienė

**KRIMINALISTINĖ NUSIKALTIMŲ CHARAKTERISTIKA NUSIKALTIMŲ
TYRIMO METODIKOJE: TEORINIŲ IR PRAKTINIŲ PROBLEMŲ
ŠIUOLAIKINĖ INTERPRETACIJA**

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai, teisė (01S)

Vilnius, 2004

Disertacija rengta 1999–2004 metais Lietuvos teisės universitete.

Disertacija ginama eksternu.

Mokslinis konsultantas:

prof. dr. **Vidmantas Egidijus KURAPKA** (Lietuvos teisės universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S).

Įvadas.....	4
1. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos teoriniai pagrindai	10
1.1.Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sąvoka	10
1.2.Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos lygiai	28
1.3.Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūros samprata	36
2. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų šiuolaikinė analizė	49
2.1.Nusikaltimo būdo, kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elemento, analizė	49
2.1.1.Nusikaltimo būdo samprata	49
2.1.2.Nusikaltimo būdo kriminalistinis vertinimas ir sąsajos su kitais elementais	63
2.2.Asmens, padariusio nusikaltimą, kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elemento, analizė	79
2.2.1.Asmens, padariusio nusikaltimą, kriminalistinis apibūdinimas	79
2.2.2.Asmens, padariusio nusikaltimą, kriminalistinis vertinimas ir sąsajos su kitais charakteristikos elementais	106
2.3.Pasikėsimo dalyko ir (arba)nukentėjusiojo, kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elemento, analizė.....	115
2.3.1.Pasikėsimo dalyko ir (arba) nukentėjusiojo kriminalistinis apibūdinimas	115
2.3.2.Pasikėsimo dalyko ir (arba)nukentėjusiojo kriminalistinis vertinimas ir sąsajos su kitais elementais	127
2.4.Nusikaltimo situacijos, kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elemento, analizė.....	132
2.4.1.Nusikaltimo situacijos samprata	132
2.4.2.Nusikaltimo situacijos kriminalistinis vertinimas ir vieta kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sistemoje.....	149
3. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos vieta šiuolaikinės kriminalistikos konceptijoje	154
3.1.Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos vieta kriminalistikos sistemoje	154
3.2.Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmė nusikaltimų tyrimui	159
Išvados ir pasiūlymai.....	172
Literatūros sąrašas.....	174
Priedai.....	184
Mokslinių publikacijų sąrašas.....	210

IVADAS

Temos aktualumas. Kiekvieno nusikaltimo tyrimo sėkmė priklauso ne tik nuo tyrėjo sugebėjimo įsigilinti ir suprasti baudžiamojo įvykio turinį, bet ir nuo to, kaip jis suvokia kriminalistinę nusikaltimo esmę. Tyrėjas turi žinoti tiek tipinius, tiek reikšmingiausius įvairių nusikaltimo rūšių kriminalistinius bruožus. Tirdamas kiekvieną konkretų nusikaltimą, jis privalo nustatyti būtiną kriminalistinę informaciją¹ ir sugebėti ją palyginti su visuma kriminalistinių požymių, būdingų atitinkamos rūšies nusikalstamosioms veikoms. Ši sisteminė kriminalistinė informacija, kuri išsamiai apibūdina nusikalstamos veikos elementus ir išskiria kriminalistiškai svarbius jų požymius, vadinama kriminalistine nusikaltimų charakteristika².

Kriminalistikos mokslas nuolat plėtojasi, kaupdamas patirtį, žinias bei remdamasis pasiektais mokslo ir technikos laimėjimais, atsižvelgdamas į nusikaltimų tyrimo praktikos poreikius. Visos besikuriančios kriminalistikos mokslo koncepcijos yra ankstesnių teorinių teiginių nuosekli loginė seka.

Tiksliai pasakyti, kada atsirado pats terminas „kriminalistinė nusikaltimų charakteristika“, yra gana keblu, kadangi atskiri kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai buvo žinomi ir naudojami kriminalistikos moksle seniai. Juk visi nusikaltimai buvo atskleidžiami nagrinėjant nusikaltimo padarymo būdą, visuomet buvo kalbama apie nusikaltėlį ir nusikaltimo auką.

Nors nusikaltimų tyrimo metodika teoriniu požiūriu pradėta nagrinėti nuo XIX a. (H.Grossas)³, kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos kaip atskiro tyrimo metodikos instituto pradininkai yra Rusijos mokslininkai.

Apie kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką daugiausia rašė rusų mokslininkai: T. V. Averjanova, R. S. Belkinas, V. K. Gavlo, V. A. Guniajevas, A. P. Jablokovas, A. Kolesničenko, V. A. Ledaščevas, V. A. Obrazcovas, V. V. Radajevs, V. G. Tanasevičius, A. N. Vasiljevas, I. A. Vozgrinas ir kiti. Šiais diskusiniais klausimais savo nuomonę yra pareiškę ir Latvijos mokslininkai A. K. Kavalieris ir R. G. Dombrovskis.

Mokslininkai toliau aktyviai diskutuoja apie kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos problematiką, ją naujai interpretuodami, atsižvelgdami tiek į nusikaltimų padarymo, tiek ir jų tyrimo

¹ *Kriminalistinė informacija* – tai nusikalstamo įvykio ir jo tyrimo atspindys. Ji apibūdina nusikalstamo įvykio aplinkybes, jų mechanizmą ir nusikaltimo padarymo dėsningumus. Tai duomenys apie nusikaltimą padariusius asmenis, nusikaltimo pėdsakus, nusikaltimo kriminalistinę charakteristiką, versijas, taip pat žinios apie nusikaltimo tyrimo metodiką, baudžiamąjį procesą bei kitas kriminalistikos mokslo taktines ir metodines rekomendacijas. Žr.:

Kažemikaitienė E. Lietuvos Respublikos kriminalistinė informacinė sistema: dabartinė būklė ir naujas modelis. Daktaro disertacijos santrauka. – Vilnius, 2003. P.8-9.

² *Kuconis P.* Nusikaltimų finansams kriminalistinė charakteristika // Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos: Mokslo darbų rinkinys. – Vilnius, 1996. P.24.

³ *Гросс Г.* Руководство для судебных следователей как система криминалистики. – Москва, 2002.

praktikos pokyčius, naujus mokslo laimėjimus, nusikaltimo aukų ir nusikaltėlių kontingento pokyčius, kitus kriminalistinei nusikaltimų charakteristikai įtakos turinčius veiksnius.

Vakarų Europoje kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sąvokos nėra. Pavyzdžiui, Vokietijoje populiareesnė kriminologinė charakteristika, jos elementai yra nusikaltėlis ir nusikaltimo padarymo priežastys. Nusikaltimo tyrimo ypatumus ten nagrinėja kriminalistinė strategija. Jai svarbūs konkretūs nusikaltimai, nusikaltimo padarymo būdo analizė.

Lietuvoje nebuvo išsamių teorinių kriminalistinės nusikalstamų veikų charakteristikos studijų. Yra tik pavienės publikacijos, kuriose bandoma apibrėžti, kas yra kriminalistinė nusikaltimų charakteristika ir kokie elementai ją turėtų sudaryti.

Šia tema nėra mokslinių monografinio pobūdžio tyrimų. Vienu ar kitu požiūriu su kriminalistine nusikaltimų charakteristika susijusius klausimus nagrinėjo: A. Barkauskas, R. Burda, M. Kazlauskas, P. Kuconis, S. Kuklianskis, E. Palskys.

Tačiau iš esmės kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos klausimai kriminalistinėje literatūroje buvo nagrinėjami ir analizuojami daugiau retrospektyviu požiūriu. Tokia kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos koncepcija vyravo iki XX a. devintojo dešimtmečio pabaigos ir yra įsitvirtinusi naujausioje kriminalistinėje literatūroje.

Tuo tarpu, mūsų nuomone, perspektyvus yra prognostinis⁴ požiūris į kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos panaudojimą tiriant nusikaltimus bei rengiant metodines atskirų nusikaltimo rūšių tyrimo rekomendacijas. Prieš taikant prognozavimo dėsnius bei metodus tiriant ir atskleidžiant nusikaltimus, būtina išanalizuoti ir įvertinti surinktus nusikaltimo duomenis, jų turinį. Tokį tikslą galima pasiekti tik išsamiai išanalizavus kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką, jos struktūrą ir turinį. Atskiri kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai atlieka prevencinę funkciją, yra įdomūs ir viktimologiniai aspektai.

Todėl šiame darbe ir yra nagrinėjama kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos raida, jos struktūra, koreliaciniai atskirų jos elementų ryšiai. Siekiant pagrįsti pagrindinius darbo teiginius, remiamasi kriminalistinės nužudymų charakteristikos analize, atlikus baudžiamųjų bylų ir tyrėjų anketavimą. Šios rūšies nusikaltimai buvo pasirinkti dėl to, kad juose, autorės manymu, geriausiai atsispindi visos kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų sąsajos. Pagal pastarųjų dešimties metų statistinius duomenis⁵ matyti, kad nužudymų skaičius Lietuvoje išaugo 1993–1995 metais, kuomet šalyje vyko didžiuliai privatizavimo procesai bei vyravo ekonominė suirutė. Pavyzdžiui, 1993 metais Lietuvoje buvo užregistruota 480 nužudymų, 1994 metais – 523, 1995 metais – 502 (žr. 3 priede 1 lentelę). Lygindami pastarųjų metų nužudymų statistinius duomenis su

⁴ Prognostika – mokslas apie prognozavimo dėsnius ir metodus. Žr.: *Tarptautinių žodžių žodynas*. – Vilnius: VER, 1985. P. 401.

⁵ Statistiniai duomenys yra paimti iš Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenų bazės: <http://www.nplc.lt/stat/nus/nus1.htm>

Sovietinėje Lietuvoje padarytų nužudymų skaičiumi matome, kad sovietmečiu Lietuvoje nužudymų skaičius 10 000 gyventojų buvo daug mažesnis (žr. 3 priede 3 lentelę). Pavyzdžiui, 1961 metais užregistruoti 93 nužudymai (t.y. 0.33 nužudymo 10 000 gyventojų), 1966 metais – 80 (0.27), 1971 metais – 106 (0.33), 1976 metais – 142 (0.43), 1981 metais – 158 (0.46), 1986 metais – 157 (0.44). Nuo 1990 metų nužudymų skaičius 10 000 gyventojų labai padidėjo : 1991 metais – 0.7 nužudymo, 1992 metais – 0.82, 1993 metais – 1.3 ir t.t. (žr. 2 priede 1 lentelę). Tačiau jei pažvelgsime į prieškarį Lietuvą, pamatysime, kad tuo laikotarpiu nužudymų skaičius 10 000 gyventojų dar didesnis nei šiuo metu Lietuvoje (žr. 2 priede 2 lentelę). Pavyzdžiui, 1931 metais 10 000 gyventojų teko 1.45 nužudymo, 1933 metais – 1.63, 1936 metais – 1.64.

Užregistruotų nusikaltimų tyrimo rezultatų analizė rodo beveik pastovų nužudymų tyrimo veiksmingumą (žr. 4 priede 1 grafiką). Pavyzdžiui, 1991 metais išaiškinta 82,7% visų nužudymų, 1996 metais – 76,9%, 2001 metais – 80%, o 2003 metais tik 61,8%. Tai mažiausias nužudymų išaiškinamumo rodiklis nuo 1990 metų. Tačiau pažiūrėję į bendrą Lietuvoje padarytų nusikalstamų veiklų išaiškinamumo rodiklį, pamatysime, kad jis sumažėjo (žr. 4 priede 2 grafiką): 1990 metais – 42,2%, 1992 metais – 35,5%, 1997 metais – 42,8%, 2002 metais – 46,5%, o 2003 metais tik 37,4%. Sėkmingas nusikaltimų ištyrimas priklauso nuo tam tikrų duomenų apie padarytą nusikaltimą. Šiuo atveju vienas iš svarbiausių tyrimo proceso elementų yra tinkamas kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos panaudojimas. Todėl būtina plačiau ir efektyviau naudoti kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką rengiant nusikaltimų tyrimo metodikas, sudarant kriminalistinės registracijos įskaitų automatizuotas sistemas. Tik tada galima tikėtis geresnių rezultatų išaiškinant nužudymus, kitus nusikaltimus..

Tobulinti atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo metodiką skatina ir nusikaltimų tyrėjų praktiniai poreikiai, nes nusikaltėliai, naudodamiesi sparčios techninės pažangos rezultatais, tampa vis profesionalesni, jų daromi nusikaltimai būna labai gerai apgalvoti ir organizuoti, tobulėja nusikaltimų padarymo būdai. Visa tai apsunkina nusikaltimų atskleidimą ir sėkmingą jų ištyrimą. Tačiau neišanalizavus nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos elementų, negalima rengti nusikaltimų tyrimo metodikų, o tai yra pagrindinis šiuolaikinės kriminalistikos uždavinys. Autorė ir ėmėsi sudėtingo uždavinio spręsti anksčiau išvardytas problemas.

Tyrimo objektas. Disertacinio darbo tyrimo objektas yra kriminalistinė nusikaltimų charakteristika, skirta efektyviam nusikaltimų tyrimui ir atskleidimui bei jos panaudojimui kriminalistinėje profilaktikoje ir strategijoje, kriminalistinės informacinės sistemos kūrimo.

Tyrimo dalykas. Disertacinio tyrimo dalykas yra dabartinė kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos vieta kriminalistikos moksle ir jos praktinis taikymas tiriant nusikalstamas veikas.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Disertacinio darbo tikslas yra išnagrinėti pagrindines kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos teorines ir praktines problemas: sampratą, jos elementus,

nustatyti, ar jos teorija atitinka šiuolaikinio mokslo ir praktikos poreikius, bei įrodyti, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra teorinis nusikaltimų tyrimo metodikos pagrindas.

Siekiant šio tikslo iškelti tokie uždaviniai:

1. Išnagrinėti kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos koncepcijos raidą Lietuvoje, Rusijoje ir kitose užsienio šalyse.
2. Pagrįsti naujus nusikalstamų veikų kriminalistinės charakteristikos šiuolaikinės koncepcijos pagrindus.
3. Apibrėžti kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos vietą kriminalistikos mokslo sistemoje.
4. Išaiškinti kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmę nusikaltimų tyrimui.
5. Pateikti konkrečių siūlymų, kaip produktyviai kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką taikyti tiriant nusikaltimus.

Pagrindinė darbo hipotezė. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra mokslinis teorinis modelis, apimantis tam tikrą informaciją, kurią naudojant galima pasiekti gerų nusikaltimų tyrimo rezultatų.

Darbinės hipotezės:

1. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra bendrosios kriminalistikos teorijos dalis ir nusikaltimų tyrimo metodikos pagrindas.
2. Visus kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementus sieja tam tikri koreliaciniai ryšiai.
3. Sukurti kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos teorijos pagrindai leis nuosekliai ir sistemingai plėtoti atskirų nusikaltimo grupių, rūšių ir porūšių tyrimo metodikas ir sudaryti pagrindus kuriant ir tobulinant konkrečias nusikaltimų tyrimo metodines rekomendacijas.

Tyrimo šaltiniai ir metodai. Tyrimo šaltiniai yra Lietuvos Respublikos teisės aktai, Lietuvos ir užsienio šalių (Vokietijos, Anglijos, Rusijos, JAV) teisės mokslų, kriminalistikos, ekspertologijos, baudžiamosios teisės, kriminologijos bei kita mokslinė literatūra ir tyrimo praktika.

Darbe remtasi teoriniais ir empiriniais tyrimais bei jų rezultatais.

Atlikdama tyrimą disertantė taip pat naudojos medžiaga, surinkta Lietuvos Respublikos prokuratūrose bei teismuose ir stažuojantis Rusijos Federacijos VRM Vadybos akademijoje.

Tyrimo metodologinis pagrindas – bendrieji ir empiriniai tyrimo metodai.

Moksliniame darbe apibendrinta naudota literatūra, gauti empirinio tyrimo duomenys; darbo pabaigoje padarytos galutinės išvados, suformuluoti pagrindiniai viso darbo ir tyrimo teiginiai. Taikant dedukcijos metodą, remiantis bendrojo pobūdžio teiginiais, teorinėmis nuostatomis, disertacijoje padarytos konkrečios išvados. Indukcijos tyrimo metodas padėjo apibendrinti

disertacijoje pateikiamas žinias, empirinius duomenis ir faktus. Lyginamuoju metodu darbe analizuojama užsienio šalių patirtis, nagrinėjamos atskirų mokslininkų nuomonės. Tai padėjo nustatyti bendras kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos raidos tendencijas bei numatyti jos taikymo perspektyvas tiriant nusikaltimus.

Siekiant atskleisti mokslinio darbo tikslus, neišvengiamai taikomas sintezės metodas. Taikant šį metodą, atskiriant arba sumuojant ją sudarančius elementus vertinama kriminalistinė nusikaltimų charakteristika. Disertacijoje taikytas sisteminės analizės metodas padėjo analizuoti problemas, kurių negalima tyrinėti pavieniui, nes joms atskleisti būtina tarpusavio ryšių analizė. Atliekant empirinių tyrimų rezultatų analizę taip pat taikytas statistinės analizės metodas. Taikant dokumentų analizės metodą, buvo išanalizuotos atrankos būdu parinktos 180 baudžiamųjų bylų nuo 1993 iki 2003 metų. Atskiroms problemoms tirti taip pat taikyti mokslinio stebėjimo, interviu, anketinis ir kiti metodai.

Darbe vartojamos pagrindinės sąvokos. Disertacijoje vartojamos sąvokos gali būti nevienodai interpretuojamos. Todėl autorė kai kurias iš jų patikslino.

Nukentėjusysis – tai fizinis arba juridinis asmuo, kurį charakterizuoja požymių, savybių ir santykių su aplinka visuma, taip pat kuriam yra padaryta žala (fizinė, turtinė, moralinė).

Nusikalstama veika – tai nusikaltimai ir (arba) baudžiamieji nusižengimai.

Nusikaltėlio asmenybė – tai asmenybė, kuri padarė pavojingą visuomenei veiklą, už kurią įstatymas numato baudžiamąją atsakomybę, nepriklausomai nuo jo amžiaus ir pakaltinamumo.

Nusikaltimo būdas – tai nusikaltėlio veiksmų, kuriais rengiamasi padaryti nusikaltimą, kuriais jis padaromas bei slepiamas, sistema. Visus šiuos veiksmus jungia vienas tikslas.

Nusikaltimo mechanizmas – tai nusikaltimo darymo procesas, apimantis nusikaltimo būdą ir visus nusikaltėlio veiksmus, materialius ir idealius nusikaltimo pėdsakus, kurie gali būti panaudoti nusikaltimo atskleidimui ir ištyrimui.

Nusikaltimo situacija – įvairaus pobūdžio aplinkybių (santykių) tarp nusikaltimo dalyvių (nusikaltėlio, nukentėjusiojo, bendrininkų) visuma, kuri susiklosto prieš padarant nusikaltimą, įgyvendinant nusikalstamus sumanymus, padarius nusikaltimą ir jį slepant.

Nusikaltimo tyrimas – tai ikiteisminis tyrimas, kuris pradedamas paaiškėjus nusikalstamos veikos požymiams.

Tyrėjas – ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas.

Mokslinis darbo naujumas. Pirmą kartą Lietuvoje kompleksiškai teoriniu ir praktiniu požiūriu išnagrinėtas vienas iš esminių atskirų nusikaltimo rūšių tyrimo metodikos institutų – kriminalistinė nusikaltimų charakteristika. Tai pirmasis Lietuvoje tokio pobūdžio monografinis tyrimas, pateikiantis naują kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos teorinį modelį ir siūlantis jį naudoti kaip nusikaltimų ikiteisminio tyrimo instrumentą.

Nagrinėta kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos terminija ir samprata. Pateikta nauja kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos samprata, jos sudėtis; įvardyti kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų požymiai. Remiantis pasiūlytu teoriniu modeliu, disertacijoje išanalizuota nužudymų kriminalistinė charakteristika Lietuvoje ir atskleista kriminalistinės nusikalstamų veikų charakteristikos reikšmė nusikalstamų veikų tyrimo procesui.

Praktinė darbo reikšmė. Darbe pateikti moksliai pagrįsti ir praktine medžiaga iliustruoti sudėtingų diskusinių kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos vertinimo problemų sprendimai.

Tyrimo duomenys bei išvados turi būti panaudoti rengiant ir tobulinant nusikaltimų tyrimo metodikas, tapti jų rengimo pagrindu, jais taip pat plačiau turi būti remiamasi sudarant paieškos ir kriminalistinės registracijos įskaitų automatizuotas sistemas bei kriminalistinėje profilaktikoje.

Rezultatai, gauti atlikus tyrimą, turi būti panaudoti ne tik šios srities tolesniems tyrimams, bet ir dėstant kriminalistiką teisės specialybės studentams, taip pat keliant teisėsaugos institucijų pareigūnų kvalifikaciją.

Darbo aprobacija. Tyrimo rezultatai buvo pateikti moksliniuose–praktiniuose seminaruose ir konferencijose, publikuoti šešiose mokslinėse publikacijose. Remiantis gautais darbo rezultatais buvo parengta programa „Atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinė charakteristika ir jų tyrimo metodikos ypatumai“. Ji taikoma studijų procese ir kvalifikacijos kėlimo kursuose. Gauti tyrimo duomenys yra panaudoti Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamoje mokslo programoje „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“. Tyrimų rezultatai pristatyti tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Aktualios baudžiamojo proceso ir kriminalistikos teorijos ir praktikos problemos“ Maskvoje.

Disertacija 2004 m. rugpjūčio 30d. svarstyta Lietuvos teisės universiteto Kriminalistikos katedros posėdyje

Darbo struktūra Disertaciją sudaro įvadas, 3 skyriai, 9 skirsniai, išvados, siūlymai ir priedai. Darbo pabaigoje yra pateiktas literatūros bei autorės paskelbtų mokslinių straipsnių disertacijos tema sąrašas.

1. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos teoriniai pagrindai

1.1. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sąvoka

Kriminalistikos mokslas, kaip visuomeninis reiškiny ir pažinimo forma, yra nuolat kintantis. Jos vystymosi kryptis ir turinį atspindi mokslo raidos dėsningumai. Jie egzistuoja šalia kiekvieno mokslo dėsnių, kurie yra idealizuoti objektyviosios tikrovės dėsnių vaizdiniai ir modeliai. Mokslas vystosi mokslinių žinių nenutrūkstamo kaupimo, mokslinių žinių integracijos ir diferenciacijos, mokslo ir praktikos tarpusavio sąveikos dėka. Toks nuolatinis vystymasis būdingas ir kriminalistikai.

Sprendžiant bendrus kriminalistikos probleminius klausimus, būtina peržiūrėti kai kurias jos kategorijas, teorines koncepcijas, patobulinti sąvokas, rasti efektyvius iškilusių problemų sprendimo būdus.⁶

Paskutiniu metu kriminalistinėje literatūroje ir kriminalistinėse konferencijose dažnai grįžtama prie kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos mokslinio pagrįstumo problemos.

Kriminalistinėje literatūroje nevienodai aprašoma nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos samprata, dar nenusistovėjo šios charakteristikos struktūra, jos vieta kriminalistikos moksle ir reikšmė nusikaltimų tyrimo praktikai. Išvardintos aplinkybės verčia mokslininkus nuolat grįžti prie šios temos.

Teorinis nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos neužbaigtumas neleidžia išsamiai atskleisti jos praktinių galimybių. Manome, kad temos nagrinėjimą reikėtų pradėti nuo jos pagrindų, t.y. nuo kriminalistinės nusikalstamų veikų charakteristikos sampratos.

Nuo to, koks yra nusikalstamų veikų sampratos turinys, priklauso ir ratas veikų, kurias reglamentuoja baudžiamojo kodekso normos, taip pat nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atbėjimas ir teisės saugos institucijų darbo pasiskirstymas bei efektyvumas, įvairių veikų tyrimo procesinis įforminimas, pagaliau statistiniai duomenys apie nusikalstamumą.

Beveik prieš 10 metų V.Piesliakas⁷ savo habilitaciniame darbe rašė, kad kuriant naują Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą būtina išspręsti klausimą, kokį suteikti statusą veikoms, kurių sunkumas nėra aiškiai išreikštas. Jis teigė: „dažniausiai tai baudžiamosios ir administracinės teisės santykio problema“.⁸

Tuo metu mūsų šalyje buvo kilusi idėja dekriminalizuoti daugumą veikų, tačiau jas dekriminalizuoti nėra lengva. Pasirinkus veikų dekriminalizavimo kelią, po kelių metų nemaža dalis

⁶ Plačiau apie kriminalistikos vystymosi problemas žr.: Kurapka E., Malevski H. Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje // Jurisprudencija. 2000. Nr.18(10).

⁷ Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: habil. darbas, soc.mokslai. – Vilnius, 1995.

⁸ Ten pat. P. 12 – 13.

dekriminalizuotų veikų vėl atsidurtų baudžiamajame kodekse. Todėl V.Piesliakas pasiūlė baudžiamajame kodekse numatyti ir daugiau veikų, kurias reguliuotų baudžiamoji teisė ir jas suskirstyti į *nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus* ir tuo pagrindu sureguliuoti baudžiamosios atsakomybės priemones bei procesinių veikų tyrimo formą.

Būtinybė įvesti baudžiamąjį nusižengimo sąvoką iškilo tuomet, kai dėl veikos buvo padaroma nedidelė žala ar nusikaltimo dalykas buvo nedidelės vertės. Antai, asmeninio piliečių turto vagystė galėjo būti nelaikoma nusikaltimu, jei pavogto turto vertė buvo nedidelė. Pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 str.⁹ „Smulkusis svetimo turto pagrobimas“ numatyta, kad turto pagrobimas laikomas smulkiu, jeigu pagrobtojo turto vertė neviršija 1 minimalaus gyvenimo lygio (MGL) dydžio sumos. Rengiant Naują Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą, buvo atsižvelgta į V.Piesliako siūlymus ir jame atsirado dvi nusikalstamų veikų rūšys: nusikaltimas ir baudžiamasis nusižengimas (žr. 1 schemą).

1 schema. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ RŪŠYS

Nusikaltimu laikoma veika kelia pavojų ar daro žalą visuomenėje pripažįstamoms ar gerbiamoms vertybėms. „Klasikiniais nusikaltimais laikomos veikos, kurių pavojingumas, žalingumas yra savaime aiškus kiekvienam normalaus išsivystymo piliečiui, daugmaž įsisavinusiam visuomenėje galiojančias elgesio taisykles“.¹⁰ Prie klasikinių nusikalstamų veikų pasaulyje priskiriamos vagystės, smurtinio pobūdžio turtiniai nusikaltimai, įvairios apgaulės, smurtinės veikos, lytiniai nusikaltimai, veikos, nukreiptos prieš visuomenės saugumą ir keliančios grėsmę žmonių sveikatai ar gyvybei, įvairaus pobūdžio klastojimai, padirbinėjimai, veikos, nukreiptos prieš konstitucinę tvarką bei valstybės saugumą.

Tuo tarpu baudžiamuoju nusižengimu laikoma veika, kuri nors formaliai atitinka visus baudžiamąjį įstatymo numatytos veikos požymius, tačiau dėl mažareikšmiškumo nelaikoma nusikaltimu. Nustatant veikos mažareikšmiškumą, atsižvelgiama į padarytos veikos pobūdį, kilusias pasekmes, nusikaltimo dalyko vertę ir ypatumus.

Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso 12 straipsnyje yra apibrėžiama baudžiamąjį nusižengimo sąvoka: „*baudžiamasis nusižengimas – tai yra pavojinga Lietuvos Respublikos*

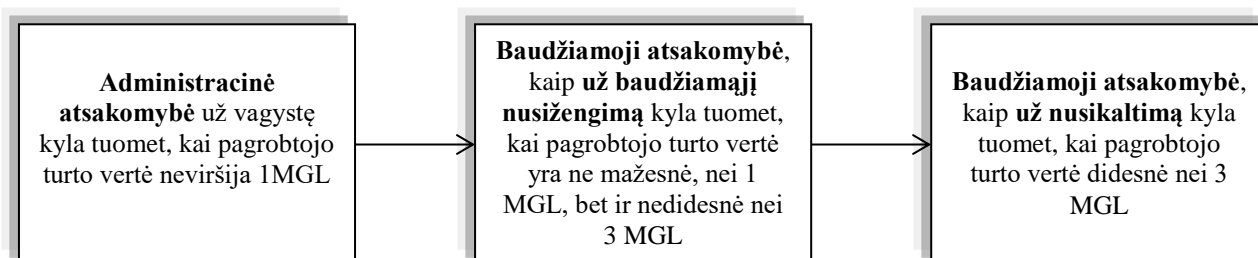
⁹ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas; oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 2000 m. kovo 15 d. – Vilnius, 2000. P.41.

¹⁰ *Piesliakas V.* Naujieji baudžiamieji įstatymai: takoskyra tarp nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų // Teisės problemos. 1995. Nr.2. P.18.

baudžiamajame kodekse uždrausta veika (veikimas, neveikimas) už kurią numatyta bausmė, nesusijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą“.

Baudžiamojo nusižengimo statusą įgauna tik tokios veikos, kurios formaliai atitinka Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse esančių veikų požymius. Ta pati veika vienomis aplinkybėmis bus laikoma nusikaltimu, o kitomis – baudžiamuoju nusižengimu. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso struktūroje, baudžiamieji nusižengimai sudaro atskiras straipsnių dalis. Pavyzdžiui, 178 str. „Vagystė“ 4 dalis numato: „Tas, kas pagrobė nedidelės vertės svetimą turtą, padarė baudžiamąjį nusižengimą“. Kitaip tariant, kyla ta pati baudžiamoji atsakomybė, tik paprastesnis procesas ir skiriasi už baudžiamuosius nusižengimus skiriamų sankcijų dydis.

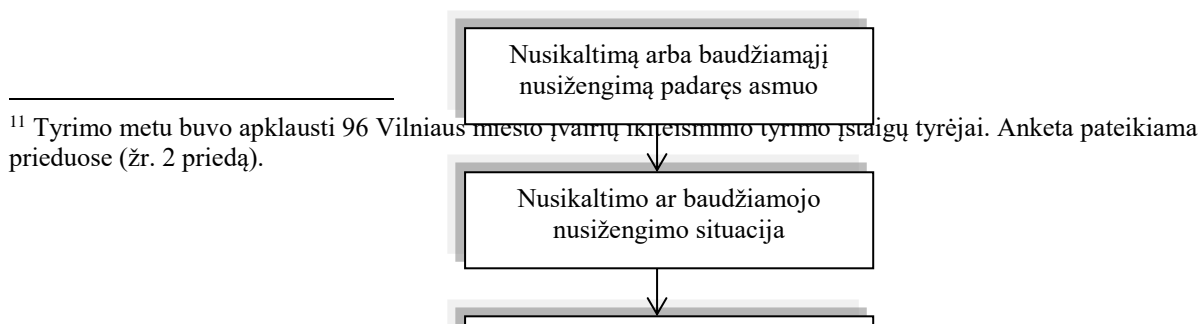
Išanalizavus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso struktūrą, galime konstatuoti, kad pagrindinis skirtumas tarp nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo yra pastarojo padaromos žalos (moralinės, fizinės, turtinės) dydis. Pavyzdžiui,

Visas išvardytas veikas padaro tie patys asmenys, tais pačiais būdais, kėsina į tą patį dalyką, tik skiriasi padarytos žalos apimtis. Pareigūnai,¹¹ atliekantys ikiteisminį tyrimą, patvirtino (93%), kad nusikaltimų ir nusikalstamų veikų tyrimas niekuo nesiskiria. Toks nusikalstamų veikų skirstymas yra svarbus tik skiriant sankcijas už padarytas veikas.

Kadangi vienas iš pagrindinių kriminalistikos šaltinių yra baudžiamoji teisė, tai atsiradus joje naujai baudžiamųjų nusižengimų kategorijai, kriminalistika nauja, kriminalistine baudžiamųjų nusižengimų charakteristikos sąvoka turi papildyti ir savo teoriją. Mūsų nuomone, nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo kriminalistinės charakteristikos struktūras sudaro tie patys elementai, tai nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padaręs asmuo, pasikėsینimo dalykas ir nukentėjusysis, nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo būdas bei nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo situacija. Skiriasi tik baudžiamosios atsakomybės laipsnis (žr. 2 schemą).

2 schema. NUSIKALTIMO IR BAUDŽIAMOJO NUSIŽENGIMO SANTYKIS

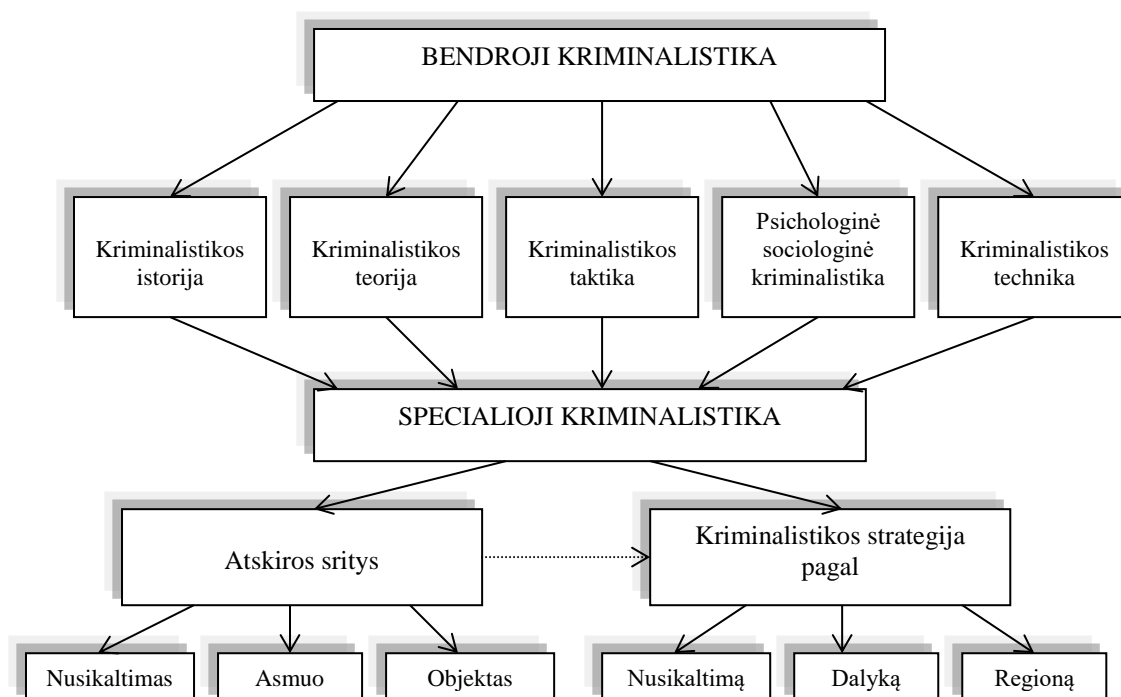
¹¹ Tyrimo metu buvo apklausti 96 Vilniaus miesto įvairių ikiteisminio tyrimo įstaigų tyrėjai. Anketa pateikiama prieduose (žr. 2 priedą).

Atsižvelgiant į tai, kad mūsų atliktas empirinis tyrimas apima tik nusikaltimus, šiame darbe mes nagrinėsime kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką. Tačiau tie patys konceptualūs teiginiai sudaro ir kriminalistinės baudžiamųjų nusižengimų charakteristikos teorinius pagrindus.

Rytų Europos kriminalistikoje jau senokai susiformavo nuostata, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra struktūrinis kiekvienos nusikaltimų rūšies tyrimo metodikos elementas, ir šios nuostatos nuosekliai laikomasi rengiant metodines rekomendacijas¹².

Vakarų Europos šalyse, pavyzdžiui Vokietijoje, kriminalistikos mokslo sistemą sudaro dvi dalys: bendroji ir specialioji, kuriose tokio dalyko kaip nusikaltimų tyrimo metodika, nėra (žr. 3 schemą):

¹² *Kuconis P.* Nusikaltimų finansams, tiriamų sumarinio proceso tvarka, kriminalistinė charakteristika ir įrodinėtinos aplinkybės // Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos. Mokslo darbų rinkinys. – Vilnius, 1996. P.23

3 schema. VOKIETIJOS KRIMINALISTIKOS MOKSLO SISTEMA (pagal R. Ackermanną)¹³

Vokietijos kriminalistikos sistemoje nusikaltimų tyrimo metodikos klausimus nagrinėja kriminalistinė strategija. Iš pateiktos schemos matyti, kad bendrąją kriminalistikos dalį sudaro kriminalistikos istorija, kriminalistikos teorijos, kriminalistikos taktika, kriminalistikos technika ir psichologinė – sociologinė kriminalistika. Specialiąją kriminalistikos sistemos dalį sudaro atskiros sritys, išreiškiančios (apibūdinančios) nusikaltimą, asmenį ir objektą bei kriminalistinė strategija pagal nusikaltimą, dalyką ir regioną. Panašiai kriminalistikos struktūrą apibūdina ir kiti Vokietijos kriminalistai.¹⁴

Išsamiau Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau JAV) kriminalistikos sistemą nagrinėjęs A. N. Gusakovas¹⁵ rašė, kad kriminalistikos sistemą sudaro 4 dalys: bendroji dalis, kriminalistinė technika, policijos taktika ir atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo organizavimas¹⁶. Ketvirtąją dalį sudaro tipinės nusikaltimų tyrimo metodikos. Šioje dalyje yra skyrius „Specifiniai nusikaltimai“, kuriame nagrinėjama atskirų, labiausiai JAV paplitusių nusikaltimų (nužudymų, plėšimų, išžagininimų) tyrimo metodika. Šis skyrius nėra susistemintas ir neturi bendrosios dalies, kurioje būtų išnagrinėti nusikaltimų tyrimo dalykas, struktūra ir sistema. Šio skyriaus struktūra atspindi JAV nusikalstamumo struktūrą ir įtraukia tik tų nusikaltimų tyrimo metodikas, kurie labiausiai yra paplitę. Galime tik

¹³ Ackermann R., Koristka Ch., Leonhardt R., Nisse R., Wirth I. Zum Stellenwert der Kriminalistik. Teil // Kriminalistik. Nr 12. 2000. P. 801.

¹⁴ Kriminalistik: Handbuch für Praxis und Wissenschaft/hrsg. von Edwin Kube ... – Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar, Dresden, Boorberg, 1994; Wissenschaftliche Kriminalistik/hrsg. von Edwin Kube, Hans Udo Störzer, Siegfried Brugger. – Wiesbaden, 1983; Kerner Hans – Jürgen. Teoretische Grundlagen der Kriminalistik // Symposium: Wissenschaftliche Kriminalistik: am 23. und 24. Juni 1983 im Bundeskriminalamt. – Wiesbaden, 1983.

¹⁵ Гусаков А.Н. Криминалистика США. Теория и практика ее применения. – Екатеринбург, 1993. С.15.

¹⁶ Ten pat.

konstatuoti, kad nėra jokios metodikų išdėstymo sistemos. Kaip pavyzdį pateiksime nužudymo tyrimo metodikos struktūros elementus¹⁷:

1. Baudžiamoji teisinė nužudymo charakteristika
2. Nusikaltimo išaiškinimas su policijos patrulių pagalba, lavono aptikimas vietoje.
3. Mirties požymiai.
4. Policijos veiksmai įvykio vietoje.
5. Žuvusiojo asmenybės nustatymo būdai.
6. Lavono skrodimas ir jo reikšmė.
7. Mirties laiko nustatymas.
8. Liudytojų apklausos būdai.
9. Įvairių rūšių žaizdų charakteristika.
10. Įvairių mirties rūšių požymiai.

Vietoj kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos, kaip vieno iš tyrimo metodikos elementų, pateikiama baudžiamoji – teisinė atitinkamos nusikaltimų rūšies charakteristika. Paragrafe „Baudžiamoji teisinė nusikaltimų charakteristika“, atsižvelgiant į atskirų valstijų įstatymus, nagrinėjami atitinkamo nusikaltimo sudėties elementai, taip pat pateikiama konkrečios nusikaltimų rūšies kriminologinė charakteristika, parodoma, kiek yra padaroma tos rūšies nusikaltimų, nusikaltimo padarymo vieta bei paros laikas, nusikaltimo padarymo metu naudoti ginklai, nukentėjusysis, nusikaltimą padaręs asmuo. Vėliau aprašomi labiausiai paplitę konkrečios nusikaltimų rūšies padarymo būdai.¹⁸

JAV ikiteisminis nusikaltimų tyrimas yra skiriamas į pradinį, kurį atlieka eiliniai policijos patruliai tą pačią dieną, darbo metu, ir tolimesnį, kurį atlieka tyrėjai. Ir nors didžiąją nusikaltimų tyrimo dalį atlieka tyrėjai, atskirose metodikose yra nurodomos rekomendacijos tik policijos patruliui.

Atskiros metodikos yra kuriamos lokaliniuose policijos padaliniuose ir remiasi tais duomenimis, kurie yra sukaupę atskirų policijos skyrių per ilgą laikotarpį.¹⁹

Didelę įtaką nusikaltimų metodikų rengimui padarė teorija apie tai, kad didesnis dėmesys skiriamas įrodymų informacijai, kuri gaunama daiktinių įrodymų pagrindu, nes ji niekada „nemeluoja“.²⁰

Išanalizavę keletą kriminalistikos monografijų anglų kalba²¹, galime konstatuoti, kad nusikaltimų tyrimo organizavime nėra minimas nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos

¹⁷ Гусаков А.Н. Криминалистика США. Теория и практика ее применения. – Екатеринбург, 1993. С.30.

¹⁸ Ten pat. P.29–31.

¹⁹ Farnes D.I. Crime Control: the Use and Misuse of Police Resources. – New –York, 1984. P. 233.

²⁰ Гусаков А.Н. Криминалистика США. Теория и практика ее применения. – Екатеринбург, 1993. С.32.

²¹ Charles R. Swanson., Neil C. Chamelin., Leonard Territo. / Criminal investigation. 6–th.ed. 1996; Charles R. Swanson, Neil C. Chamelin, Territo Leonard. Criminal investigation, 1992; Vernon J. Geberth. Practical Homicide investigation: tactics procedures and Forensic techniques. – New –York, Amsterdam, London, Tokyo, 2000. The practice of research in criminology and criminal justice/ Ronald A. Bachman and Russell K. Schutt. – Boston, London, New Delhi, 2001.

terminas. Čia, kaip ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, yra atskiri skyriai apie labiausiai paplitusių nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenis, o atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo rekomendacijos paprastai prasideda tos rūšies nusikaltimų apibūdinimu, tačiau dominuoja labiau kriminologiniai, o ne kriminalistiniai duomenys. Iš kriminalistinių duomenų įtraukiamas tik nusikaltimo padarymo būdas.

Aptartų ir kai kurių kitų šaltinių analizė leidžia daryti išvadą, kad Vakarų valstybėse atskiri kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai arba minimi atskirai nusikaltimų tyrimo metodikoje, arba yra kitų mokslo sričių tyrinėjimo dalykas.

E. Kurapka ir H. Malevskis rašė: „Kiekvienos nusikaltimų rūšies tyrimo metodikos pagrindinis elementas yra kriminalistinė nusikaltimų charakteristika. Tik gerai išmanydami jos elementus, galime efektyviai, operatyviai ir tikslingai tirti konkretų nusikaltimą, nes priešingu atveju, ši veikla yra ne planingas, mokslinėmis rekomendacijomis pagrįstas tyrimas, bet chaotiškas tarpusavyje nesusijusių veiksmų konglomeratas, skirtas siekti labai miglotai suprantamo tikslo“.²²

Vienas iš kriminalistikos mokslo pradininkų profesorius H. Grossas, suprasdamas kriminalistikai reikšmingos informacijos apie nusikaltimą gavimą, dar XIX a. pabaigoje savo veikale „Teismo tardytojų vadovas kaip kriminalistikos sistema“ išskyrė dalį „Pažinimo, būtino teismo tardytojui, ypatumai“²³. Šiame skyriuje jis nagrinėja kriminalistikai reikšmingas aplinkybes apie nusikaltimo būdus, naudojamus įvairių rūšių nusikaltimuose. Jo nuomone, šios žinios turi padėti tyrėjui susidaryti aiškų vaizdą apie tiriamą įvykį ir tuo pačiu nurodytų tyrimo kryptį.

Pirmieji sistemiškai apibrėžtą kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sąvoką pateikė šios koncepcijos pradininkai - Rusijos mokslininkai, kurie daugiausiai ir diskutuoja šia tema.

Nuo tada, kai kriminalistinėje literatūroje atsirado sąvoka kriminalistinė nusikaltimų charakteristika, ji buvo aiškinama kaip visuma konkrečių nusikaltimo požymių ir savybių, turinčių reikšmę nusikaltimų atskleidimui ir tyrimui.²⁴ Kitose publikacijose kriminalistinė nusikaltimų charakteristika buvo įvardijama kaip informacijos sistema²⁵ arba sistema objektyvių duomenų apie nusikalstamą veiklą²⁶.

Šiuo metu egzistuoja keletas Rusijos mokslininkų požiūrių į kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką:

²² Kurapka V.E., Malevski H. Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas. Pirmieji rezultatai // Jurisprudencija. 2003. Nr.43(35). P. 81.

²³ Гросс. Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. – Москва, 2002. С.346–401.

²⁴ Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступления и типичные следственные ситуации как важные факторы разработки методики расследования преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. Вып.30. 1979. С.112.

²⁵ Криминалистика социалистических стран /под ред. В.Я. Колдина. – Москва, 1986. С.112.

²⁶ РЛ.Ж.: Танасевич В.Г., Образцов В.А. О криминалистической характеристике преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. Вып.25. 1976. С. 99.

1. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai tam tikros rūšies (grupės) nusikaltimų tipinių požymių informacinis modelis.²⁷
2. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai tipinių ryšių ir įrodomosios informacijos šaltinių idealus modelis.²⁸
3. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai tikėtinas įvykių modelis.²⁹
4. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai sistema duomenų (žinių) apie nusikaltimą, padedančių išaiškinti ir atskleisti nusikaltimus.³⁰
5. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai tam tikros rūšies nusikaltimų ypatumų sistema, turinti reikšmės tyrimui.³¹
6. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai kriminalistiškai svarbių aprašomojo – statistinio pobūdžio duomenų (susijusių su tam tikros rūšies nusikaltimų požymiais, jų dėsningumais bei skirtumais) sistema.³²

Tai, kad nėra vieningos nuomonės dėl kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos, kad mokslininkai savaip suvokia ir interpretuoja kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sąvoką ir pakankamai platų, įvairų ir, kartais mažai suderinamų, jos struktūrinių elementų rinkinį ir paskatino mus įsijungti į šią mokslinę teorinę diskusiją.

Išstudijavę esamą kriminalistinę literatūrą, kurioje gvildenamos kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos problemos, pastebėjome, kad kriminalistai jos sąvoką bei struktūrą traktuoja labai įvairiai. Sąlyginai kriminalistinės charakteristikos sąvokas galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai

²⁷ Салтевский М.В. Криминалистическая характеристика: структура, элементы // Специализированный курс криминалистики. – Киев, 1987. С.310; Образцов В.А. Учение о криминалистической характеристике преступлений//Криминалистика/Под ред. В.А. Образцова. – Москва, 1995. С.38.

²⁸ Бахин В.П., Гора И.В. «Контркриміналістика» или новые задачи криміналістики // Актуальні проблеми держави та права. Вип.5 – Одесса, 1998. С.5.

²⁹ Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика/Учебник под ред. Белкина Р.С. – Москва, 1999. С.688.

³⁰ Пантелеев И.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений // Криминалистика/Учеб. Под ред. Пантелеева И.Ф., Селиванова Н.А. – Москва, 1984. С.366; Возгрин И.А. Криминалистическая характеристика преступлений//Криминалистика. Учебник. Под ред. Т.А.Седовой, А.А.Эксорхопуло. – Санкт–Петербург, 1995. С.273.

³¹ Филиппов А.Г. Общие положения методики расследования отдельных видов и групп преступлений// Криминалистика. Учебник. Под ред. А.Г.Филиппова и А.Ф. Вольнского. – Москва, 1998. С.333.

³² Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории // Вестник Московского Университета, серия 11. Право, 2000, № 2. С.5.

grupei priskiriamos sąvokos, kuriose nėra vadinami kriminalistinės charakteristikos struktūros elementai³³, o antrosios grupės sąvokose autoriai detalizuoja struktūrinius elementus³⁴.

A. S. Šatalovas savo straipsnyje rašė, kad L. A. Sergejevo nuomone, „atskirų nusikaltimų rūšių ypatumai, turintys kriminalistinę reikšmę tyrimo praktikai ir mokslinių rekomendacijų ruošimui, yra nagrinėjami kriminalistikos ir atsispindi atskirose tyrimo metodikose. Tai sudaro atskirų nusikaltimo rūšių tyrimo kriminalistinę charakteristiką“.³⁵

A. N. Basalajevs ir V. A. Guniajevas pabrėžė, kad kriminalistine nusikaltimų charakteristika galima pavadinti tam tikros rūšies nusikaltimo padarymo būdą, kuris turi pastovius požymius, kurie atsispindi ir objektyvioje veikloje, ir žmonių sąmonėje materialių ir idealių pėdsakų pavidalu.³⁶

V. V. Radajevs rašė, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai duomenų apie tam tikrų kategorijų nusikaltimų padarymo situacijų tipinius elementus, kriminalistikai svarbių ryšių tarp šių elementų ir pėdsakų susidarymo mechanizmo ypatumus sistema³⁷.

L. G. Vidonovas kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką apibūdina kaip sistemą tarpusavyje susijusių požymių, atspindinčių konkretaus nusikaltimo sudėties elementus ir padedančių jį atskleisti.³⁸ Jo nuomone, toks apibrėžimas labiausiai atspindi kriminalistikos mokslo ir praktikos tikslus, nes: 1) nusikaltimo požymiai – struktūriniai kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai, tarpusavyje susiję tam tikrais ryšiais ir sudarantys vientisą sistemą; 2) visi šie požymiai apima nusikaltimo sudėties elementus; 3) į kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką įtraukiami tie požymiai, kurie padeda tyrimui³⁹.

³³ Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. – Москва, 1988. С.116; Облаков А.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений и криминалистические ситуации. – Хабаровск, 1985. С.15; Образцов В.А. Теоретические основы раскрытия преступлений связанных с ненадлежащим исполнением профессиональных функций в сфере производства. – Иркутск, 1985. С.8; Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий. – Москва, 1982. С.130; Коновалова В.Е., Колесниченко А.Н. Теоретические проблемы криминалистической характеристики // Криминалистическая характеристика преступлений. – Москва, 1984. С.16; Лузгин И.И. Некоторые аспекты криминалистической характеристики и место в ней данных о сокрытии преступлений // Криминалистическая характеристика преступлений. – Москва, 1984. С.26; Винокуров С.И. Криминалистическая характеристика преступления, ее содержание и роль в построении методики расследования конкретного вида преступлений. – Москва, 1976. С.101 ir kiti.

³⁴ Танасевич В.Г. Теоретические основы методики расследования преступлений // Советское государство и право. 1977. № 6. С.92; Куклин В.И. Методика расследования отдельных видов преступлений. – Иваново, 1983. С.46 ir kiti.

³⁵ Шаталов А.С. Сущность и содержание криминалистической характеристики преступлений // Следователь. 1999. № 1. С.19.

³⁶ Басалаев А.Н., Гуняев В.А. Криминалистическая характеристика преступления (общее понятие и практическое значение). Методика расследования преступлений (общие положения). Материалы научно – практической конференции. – Москва, 1976. С.99–100.

³⁷ Радаев В.В. Криминалистическая характеристика преступлений и её использование в следственной практике: Лекция. – Волгоград, 1987. С. 4.

³⁸ Видонов Л.Г. Криминалистические характеристики убийств и система типовых версий о лицах совершивших убийства в отсутствие очевидцев // Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 1979. С. 10.

³⁹ Ten pat. P.11.

A. F. Oblakovas kriminalistine nusikaltimų charakteristika vadina kriminalistinių situacijų ir jų dėka atsiradusių aplinkybių modelį, taip pat nusikaltimų pasekmes tiek idealių, tiek materialių pėdsakų pavidalu, nusikaltimo įrankius ir kitas technines priemones, kurios leidžia iškelti bendras versijas apie visą tiriamą įvykį arba atskiras jo aplinkybes, bei taktinių tyrimo perspektyvų numatymą⁴⁰.

R. S. Belkinas teigia, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai mokslinė abstrakcija, pagrįsta tyrimo, ekspertine, operatyvine bei teismų ir praktikos analize ir naudojama šioje praktikoje, pasitelkiant atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo metodiką, kur ji yra atspirties taškas (bazė)⁴¹.

V. A. Obrazcovas kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką apibūdina kaip pėdsakų, struktūros, mechanizmo, atspindinčių ir atsispindinčių objektų, jų vidinių ir išorinių santykių aprašymą, turintį reikšmės tiriant nusikaltimus moksliniams ir praktiniams uždaviniams spręsti.⁴²

V. Konovalova ir A. Kolesničenko kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką apibūdina kaip duomenų sistemą apie kriminalistiniu požiūriu reikšmingus nusikaltimo požymius⁴³. Panašios nuomonės yra ir dar keli autoriai, kurie teigia, kad „tai duomenų sistema apie tam tikros rūšies nusikaltimus, išreiškiančius tų nusikaltimų esmę ir turinį, ir padedanti tirti nusikaltimus“(N. A. Selivanovas)⁴⁴, kad „nusikaltimų kriminalistinė charakteristika yra nusikaltimo informacinis modelis, nusikalstamo įvykio analogas“(I. I. Luzginas)⁴⁵ ir kad tai yra „moksliškai pagrįsta nusikaltimą atspindinčių esminių bruožų, požymių ir savybių bei santykių visuma“(S. Vinokurovas)⁴⁶.

I. F. Pantelejevas pateikia tokį kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos apibrėžimą: „Tai duomenų, kurie padeda atskleisti nusikaltimą ir turi kriminalistinę reikšmę, visuma“⁴⁷.

V. V. Radajevs kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką apibrėžia kaip „žinių apie atitinkamos kategorijos nusikaltimų tipinius nusikaltimo padarymo situacijos elementus, kriminalistikai reikšmingus šių elementų tarpusavio ryšius ir pėdsakų susidarymo mechanizmo ypatumus“⁴⁸.

⁴⁰ *Облаков А.Ф.* Криминалистическая характеристика преступлений и криминалистические ситуации/Учебное пособие/. – Хабаровск, 1985. С.15.

⁴¹ *Белкин Р.С.* Проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике. – Москва, 1988. С.181.

⁴² *Образцов В.А.* Теоретические основы раскрытия преступлений, связанных с ненадлежащим исполнением профессиональных функций в сфере производства. – Иркутск, 1985. С.8.

⁴³ *Коновалова В.Е., Колесниченко А.Н.* Теоретические проблемы криминалистической характеристики // Криминалистическая характеристика преступлений. – Москва, 1984. С.16.

⁴⁴ *Селиванов Н.А.* Советская криминалистика: система понятий. – Москва, 1982. С.130.

⁴⁵ *Лузгин И.И.* Некоторые аспекты криминалистической характеристики и место в ней данных о сокрытии преступлений // Криминалистическая характеристика преступлений. – Москва, 1984. С.26.

⁴⁶ *Винокуров С.И.* Криминалистическая характеристика преступления ее содержание и роль в построении методики расследования конкретного вида преступлений. – Москва, 1976. С.101.

⁴⁷ *Криминалистика: Учебник/Под.ред. Пантелеева И.Ф., Селиванова Н.А.* – Москва, 1993. С.25.

⁴⁸ *Радаев В.В.* Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: Лекция. – Волгоград, 1987. С.4.

Pasak N. Moročkino, „Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai apibendrintų, būdingiausių kriminalistinių bruožų, požymių ir kitų nusikaltimo aplinkybių, turinčių svarbią mokslinę – praktinę reikšmę rengiant nusikaltimų tyrimo efektyvias priemones ir metodus, sistema”.⁴⁹

Yra kita grupė kriminalistų, kurie kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūros elementus išdėsto pačiame apibrėžime. Štai S. P. Mitričevas, nagrinėdamas atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo metodikos klausimus, yra aprašęs kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sąvoką. Į šios sąvokos turinį jis įtraukė tipinius nusikaltimo požymius, tam tikros nusikaltimo rūšies ypatybes, pasireiškiančias nusikaltimo padarymo būde, charakteringus pėdsakus, paliekamus nusikaltimo vietoje, nusikalstamus ryšius, nusikaltėlių profesinius ir nusikalstamus įgūdžius. „Kriminalistinė charakteristika, – rašė jis, – turi sujungti kuo daugiau požymių, turinčių kriminalistinę reikšmę“.⁵⁰

Antai V. G. Tanasevičius teigia, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – „tai tam tikrų tarpusavyje susijusių elementų sistema, tokių kaip nusikaltimo padarymo būdas, nusikaltimo padarymo aplinka, tiesioginis nusikaltimo kėsinimosi objektas, jo apsaugos sąlygos nuo kėsinimosi, nusikaltėlio asmenybė, maskavimas ir kt.”.⁵¹

V. I. Kuklinas mano, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – „tai tarpusavyje susijusių duomenų apie nusikaltimo padarymo mechanizmą ir būdus bei jų pasekmes ir kitus struktūrinius elementus, padedančius tinkami panaudoti kriminalistines priemones, būdus ir metodus, tiriant atskirų rūšių nusikaltimus, sistema“.⁵²

Lietuvoje kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos problematika iki šiol nėra išsamiai išnagrinėta. Antai M. Kazlauskas ją apibrėžia kaip tam tikros rūšies nusikaltimų tipiškų būdų visumą.⁵³ Atskirus kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos klausimus savo daktaro disertacijose nagrinėjo R. Burda⁵⁴, A. Barkauskas⁵⁵. A. Gorbatkovas savo straipsnyje kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką apibūdina kaip duomenų (informacijos) apie nusikaltimą, padedančių efektyviau spręsti nusikaltimo atskleidimo, tyrimo bei prevencijos uždavinius ir turinčių pažintinę – tiriamąją reikšmę, sistemą.⁵⁶ Daugiau šią temą gvildenęs P. Kuconis pateikia tokį kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos apibrėžimą: „Tai nusikaltimų tyrimo veiklos savybių ir požymių, svarbių

⁴⁹ *Марочкин Н.* Понятие и содержание криминалистической характеристики в свете общих положений методики расследования преступлений // *Теисė.* 1987. Nr. 22. P.124.

⁵⁰ *Митричев С.П.* Методика расследования отдельных видов преступлений // *Криминалистика и судебная экспертиза.* Вып. 10. – Киев, 1973. С.28.

⁵¹ *Танасевич В.Г.* Теоретические основы методики расследования преступлений // *Советское государство и право,* 1977, № 6. С.92.

⁵² *Куклин В.И.* Методика расследования отдельных видов преступлений. – Иваново, 1983. С.46.

⁵³ *Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P.* Kriminalistika. – Vilnius, 1985. P.264–266.

⁵⁴ *Žr. Burda R.* Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija: dr.disert.:soc.mokslai: teisė/LTU. – Vilnius, 2000. P.37–39.

⁵⁵ *Žr. Barkauskas A.* Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys: dr.disert. soc. mokslai: teisė (6F)/LTU. – Vilnius, 2000. P. 125–131.

⁵⁶ *Gorbatkov A.* Kontrabandos kriminalistinė charakteristika // *Teisė.* 2001. Nr.39. P. 19.

kriminalistikos požiūriu, apibūdinimas”.⁵⁷ Vėliau jis pateikia kiek kitokią definiciją. Pasak jo, „kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką galima apibrėžti kaip duomenų (informacijos) apie nusikalstamos veikos elementus ir jų kriminalistiškai svarbius požymius sistemą”.⁵⁸ Tačiau reikia pabrėžti, kad P. Kuconis taip ir nenurodo, kokie kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai turėtų sudaryti šią kategoriją.

Apibendrindami kriminalistinėje literatūroje išdėstytas pozicijas manome, kad formuluojant kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sąvoką, nėra racionalu detalai vardinti jos struktūrinius elementus, kadangi kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra dinamiška mokslinė kategorija, kurios dinamiškumas pasireiškia tuo, kad jos turinys priklauso nuo atskirų nusikaltimų grupių, rūšių ar porūšių gebėjimo keistis. Be to tie pasikeitimai gali būti esminiai. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai atviras kriminalistikos teorinės bazės blokas, kuris nuolat *gali ir turi būti papildytas* naujomis žiniomis.

Kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką galima suprasti kaip nusikaltimą apibūdinančių kriminalistikai svarių (svarbių, turinčių išskirtinę reikšmę) nusikaltimo požymių sistemą, kur sistema reiškia įvairovės jungimą į visumą⁵⁹, kurioje visos dalys yra atskiros ir susijusios⁶⁰.

Atsižvelgdami į semantinę žodžio „charakteristika”⁶¹ prasmę, mes siūlome ***kriminalistinė nusikaltimų charakteristika vadinti visumą kriminalistiškai svarbių nusikaltimo požymių, išryškinančių nusikaltimą, jo padarymo mechanizmą ir dėsningumus.***

Pateiktas apibrėžimas, mūsų nuomone, išsamiau apibūdina tokią sudėtingą kategoriją, kaip kriminalistinė nusikaltimų charakteristika.

Apibūdinant kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką kaip informacijos apie kriminalistikai reikšmingus tam tikros nusikaltimų grupės, rūšies ar porūšio požymius sistemą, atspindinčią dėsningus jų tarpusavio ryšius, būtina panagrinėti kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos turinį.⁶²

Požymiai, sudarantys kriminalistinės charakteristikos turinį, apima tiek nusikaltimo padarymo aplinkybes, tiek ir aplinkybes, susiklosčiusias prieš nusikaltimo padarymą ir po jo.

⁵⁷ Kuconis P. Kriminalistinės nusikaltimų tyrimo charakteristikos sąvoka, struktūra ir reikšmė // Teisė. 1995. Nr.29. P.33.

⁵⁸ Kuconis P. Nusikaltimų finansams, tiriamų sumarinio proceso tvarka, kriminalistinė charakteristika ir įrodinėtinos aplinkybės // Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos. Mokslo darbų rinkinys. – Vilnius, 1996. P.24.

⁵⁹ Visuma suprantama kaip daugio, dalių, ne atsitiktinai susikaupusių, o vidiniu būdu susijusių ir skirtingų, vienis. Žr.: Alois Halder. Filosofijos žodynas. – Vilnius, 2002. P.232.

⁶⁰ Alois Halder. Filosofijos žodynas. – Vilnius, 2002. P.191.

⁶¹ Charakteristika – apibūdinimas, skiriamų savybių, pranašumų, trūkumų nusakymas. Žr.: Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 1985. P. 84.

⁶² Apie kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos turinio požymius rašė Kolesničenko A.N. bei Kanovaļova V.E. (Plačiau žr.: Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Теоретические проблемы криминалистической характеристики // Криминалистическая характеристика преступлений. – Москва, 1984. С.16.).

Pastarosios atlieka labai svarbų vaidmenį atskleidžiant užslėptus nusikaltimus bei išaiškinant nežinomus nusikaltėlius.

Mūsų atlikta mokslinės literatūros analizė, nusikaltimų tyrimo praktikos apibūdinimas leidžia teigti, jog *kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos turinį sudaro* keli duomenų apie požymius srautai.

Pirma, tai *duomenys apie kriminalistikai reikšmingus konkrečios nusikaltimo grupės, rūšies ar porūšio požymius*. Kiekvienas nusikaltimas turi daugybę požymių, kurie yra bendri visiems nusikaltimams. Vieni iš jų turi reikšmės baudžiamajam – teisiniam nusikaltimo kvalifikavimui, kiti – baudžiamųjų procesinių sprendimų priėmimui (pavyzdžiui, prevencinių priemonių parinkimui), tretieji – nusikaltimų tyrimui, ketvirtieji – nusikaltimų prevencijai ir t.t. Šis skirstymas turi santykinę (reliatyvų) pobūdį, kadangi visi požymiai yra tarpusavyje susiję ir dažnai skirti keletui skirtingų užduočių sprendimui, atlieka įvairias funkcijas. Vienas ir tas pats požymis gali turėti skirtingą tiek kriminologinę, tiek baudžiamąją – procesinę, tiek kriminalistinę krūvį. Tačiau kriminalistikai reikšmingų požymių, t.y. turinčių reikšmės pasirenkant efektyvią tyrimo veiksmų sistemą ir operatyvias paieškos priemones, išskyrimas yra nulemtas iš esmės dviejų aplinkybių. Visų pirma, egzistuoja požymiai, turintys tik kriminalistinę reikšmę (pavyzdžiui, pėdsakų susidarymas). Kita vertus, kriminalistinių ir kitų požymių, turinčių įvairią, tarp jų ir kriminalistinę reikšmę, tyrimas ir panaudojimas realizuojamas specifiniu tikslu — sėkmingai spręsti užduotis, padėti greitai, visapusiškai ir iki galo ištirti nusikaltimą. Požymiai, sudarantys kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką, priklauso konkrečių nusikaltimų grupei, rūšiai, porūšiui. Tai pasikartojantys (tipiniai) požymiai, gaunami specialių programų pagrindu apibendrinant ikiteisminio tyrimo praktikos rezultatus.

Antra, tai *duomenys apie dėsningus ryšius tarp atskirų kriminalistinės nusikaltimo charakteristikos elementų*. Būtent dėsningi ryšiai tarp atskirų požymių ir jų grupių yra svarbiausia kriminalistinės charakteristikos savybė. Jų išaiškinimas (atskleidimas) vyksta nuolatinio empirinės medžiagos tyrimo pagrindu.⁶³ Dėsningi kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūriniai ryšiai gali nurodyti tikėtiną įvairių požymių, jų grupių tarpusavio ryšius bei atspindėti tikėtiną, priklausomą įvykių požymių visumą. Esminiai yra tie dėsningi ryšiai, esantys tarp požymių grupių, kurios charakterizuoja nusikaltimo pėdsakus ir pasekmes, bei požymių ir jų grupių, priskiriamų nusikaltėliui ir jo veikimui (neveikimui). Tų dėsningumų panaudojimas gali turėti keletą krypčių. Pavyzdžiui, pagal nusikaltimo situacijos požymius (vietą ir laiką) gali būti iškeltos versijos apie nusikaltėlį, ir atvirkščiai, sulaikant nusikaltėlį ir turint duomenų apie padaryto nusikaltimo

⁶³ Vienas iš disertacijos uždavinių yra surinktos empirinės medžiagos pagrindu atskleisti koreliacinius ryšius tarp kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų.

aplinkybes, gali būti sudarytos versijos apie šio asmens padarytus kitus, dar neatskleistus nusikaltimus. V. A. Gamza nurodo trijų rūšių dėsningus ryšius tarp elementų:⁶⁴ *tai informaciniai ryšiai* (elementų požymių atspindėjimas vienas kitame, vienas keliuose ir atvirkščiai elementuose), *determinuojantys ryšiai* (vieno elemento pasikeitimas sąlygoja kito elemento pasikeitimą) ir *valdantys ryšiai* (vieno ar kelių elementų įtaka kitam elementui, turint tikslą jį pakeisti). Reikia pasakyti, kad tie ryšiai gali būti griežtai dėsningi arba atsitiktiniai.

Trečia, tai *duomenys, tarnaujantys tyrimo versijoms iškelti ir patikrinti*, sprendžiant pagrindinius tyrimo uždavinius, t.y. strateginius nusikaltimų tyrimo klausimus. Kriminalistinės charakteristikos turinį sudaro susisteminti kriminalistikai reikšmingi, dažnai pasikartojantys, duomenys. Tyrėjas kiekvienu atveju tiria konkretų nusikaltimą, kaip vienetinį antvisuomeninį reiškinį, su jam būdingais požymiais. Todėl kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos duomenys teoriniame lygyje gali tik nurodyti tikėtinus konkretaus tiriamo nusikaltimo pirminius požymius. Kitaip tariant, analizuojant ir įvertinant konkretaus nusikaltimo ypatumus, sulyginant gautus apie jį duomenis su kriminalistine charakteristika, iškeliamos pagrįstos tyrimo versijos. Šis darbas būna lengvesnis, kada metodikoje pateikiamos tipinės versijų sistemos, sudarytos kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos pagrindu.

Bet kuris nusikaltimas, kaip visuomenei pavojinga veikla, – sudėtingas, įvairiapusis socialinis reiškinys, kuris gnoseologiniu požiūriu yra tarpdisciplininis objektas ir charakterizuojamas įvairiapusiškai. Todėl kiekvienu atveju analizuojama visuma individualių ir bendrų požymių, sudarančių tam tikras žinias apie nusikaltimo rūšį.

S. K. Kupreičikas rašė: „Siekiant sudaryti tarpdisciplininę nusikaltimo charakteristiką, kuri turėtų pasirinkti tiesos nustatymo strategiją tiriant nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus, nusikaltimą galima apibendrinti įvairiapusiškai“⁶⁵. Jis nurodė, kad į tarpdisciplininę nusikaltimų charakteristiką tikslinga būtų įtraukti baudžiamąją – teisinę charakteristiką, kurią sudaro nusikaltimo sudėties elementai; baudžiamąją – procesinę charakteristiką, kurios pagrindą sudaro įrodinėjimo dalykas ir baudžiamojo įstatymo procedūros; kriminalistinę charakteristiką, kurią sudaro nusikaltimo padarymo būdas, nusikaltimo aplinka, aukos ir nusikaltėlio charakteristika; kriminologinę charakteristiką apie tipines elgesio charakteristikas, teisės pažeidėjų tipologiją, nusikaltimo sąlygas ir priežastis. Šios charakteristikos, dar kitaip tariant, teoriniai modeliai, padėtų sukurti padaryto nusikaltimo aplinkybių vaizdą, tipinius nusikaltimo požymius, teisinės ir kriminalistinės informacijos šaltinius.

⁶⁴ Гамза В.А. Криминалистическая характеристика преступления: сущность и содержание // Информационный бюллетень № 17. по материалам криминалистических чтений «научная состоятельность криминалистической характеристики преступления». – Москва, 2002. С. 28.

⁶⁵ Купрейчик С.К. Понятие и структура криминалистической характеристики преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств // Вестник Академии МВД Республики Беларусь. 2001, № 1. С.96.

A. M. Kustovas yra tokios pat nuomonės dėl tarpdisciplininės nusikaltimų charakteristikos kaip ir S.K.Kupreičikas, ir siūlo sukurti vieningą socialinę – teisinę nusikaltimų charakteristiką.⁶⁶ Į šią charakteristiką, jo nuomone, turėtų įeiti socialinė, psichologinė, baudžiamoji – teisinė, operatyvinė, kriminologinė, kriminalistinė ir kitų mokslų charakteristika apie nusikaltimą. Jo nuomone, tokiu būdu būtų išvengta tų pačių elementų nagrinėjimo.

Prieš atsakant į klausimą, ar egzistuoja tarpdisciplininė nusikaltimų charakteristika, būtina panagrinėti kitų mokslų nagrinėjamas nusikaltimų charakteristikas ir jų ryšį su kriminalistine nusikaltimų charakteristika.

Atskiros rūšies nusikaltimų baudžiamoji – teisinė charakteristika yra pateikta nusikaltimo sudėtyje ir apsiriboja tik jos elementų, įtvirtintų baudžiamojo kodekso normose, aprašymu. Atskirų nusikaltimų grupių, rūšių ir porūšių kriminalistinė charakteristika taip pat yra nusikaltimo požymių (duomenų) aprašymas, tačiau jis nėra pagrįstas teisinėmis normomis. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra grindžiama nusikaltimo padarymo mechanizmu, susiklosčiusia situacija ir kitais kriminalistikai svarbiais požymiais. Baudžiamoji – teisinė charakteristika yra pakankamai stabili, kadangi ji remiasi įstatymo normomis: ji gali pakisti tik pakeitus tam tikrą įstatymo normą. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika, kuri remiasi tam tikrų rūšių nusikaltimų baudžiamųjų bylų analize, yra labiau dinamiška. Tokie kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai, kaip būdas, nukentėjusysis, nusikaltimo aplinka, tipiniai nusikaltėlio ypatumai, keičiasi daug greičiau nei įstatymo norma. Kriminalistinė nusikaltimo charakteristika suteikia įstatymo leidėjui tam tikrą peną kuriant teisės normas, jas keičiant ir tobulinant. Yra grįžtamasis ryšys: „baudžiamoji teisė ↔ kriminalistika”.

Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika „tarnauja“ nusikaltimų tyrimo uždaviniams, todėl visi jos elementai turi specifinę kriminalistinę krūvį, tuo tarpu baudžiamoji – teisinė charakteristika yra skirta teisingai teisiškai kvalifikuoti visuomenei pavojingą veiklą, o kriminologinė charakteristika – aiškinti, tirti ir pašalinti aplinkybes, kurios sąlygoja daromus nusikaltimus. Kitaip tariant, visi kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai įgauna ypatingą kriminalistinę reikšmę ir yra skirti nusikaltimų tyrimo poreikiams.

Baudžiamojo proceso nusikaltimo charakteristiką atspindi įrodinėjimo dalykas. Kriminalistinė charakteristika ir įrodinėjamo dalyko santykis – viena iš daugelio iki galo neišspręstų teorinių problemų. Iškyla klausimas, ar visi įrodinėjamo dalyko elementai sudaro kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrą, ar šios dvi kategorijos sudaro atskiros metodikos turinį.

⁶⁶ Кустов А.М. Криминалистическая или социально – правовая характеристика преступлений как ориентир в борьбе с преступностью // Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении и развитии современной криминалистики. Материалы международной научной конференции (к 80 – летию со дня рождения Р.С. Белкина). – Москва, 2002. С.223.

Įrodinėjimo dalykas ir kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – skirtingos sąvokos, nesusijusios tiesioginiais vienareikšmiais ryšiais. Aplinkybių ratas, kurias būtina įrodyti, yra nustatytas įstatymo, ir tai būtina tyrėjui, atliekančiam tyrimą, kai tuo tarpu konkrečios rūšies nusikaltimo kriminalistinė charakteristika – tikėtinas modelis, tam tikras orientyras, kuris gali būti panaudotas tiriant nusikaltimą (tai priklauso nuo tiriamo nusikaltimo aplinkybių).

Kiekvienoje byloje reikia nustatyti tam tikrą aplinkybių, kurios įvairiapusiškai apibūdina tiriamą įvykį ir įgalina teisingai išspręsti baudžiamąją bylą, visumą⁶⁷ (t.y. įrodinėjimo dalyką). Įrodinėjimo dalyko struktūrą sudaro penki elementai: ⁶⁸ nusikaltimo įvykis (nusikaltimo padarymo laikas, vieta, būdas ir kitos aplinkybės); kaltinamojo kaltumas padarius nusikaltimą; aplinkybės, turinčios įtakos kaltinamojo atsakomybės laipsniui ir pobūdžiui; nusikaltimu padarytos žalos pobūdis ir dydis; padėjusio padaryti nusikaltimą priežastys ir sąlygos. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika taip pat apima nusikaltimo padarymo vietą, laiką, būdą ir kitus elementus. Tačiau įrodinėjimas yra procesas, o kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra kategorija. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos turinys gali būti daug platesnis nei įrodinėjimo dalyko. Ją galima apibūdinti kaip tam tikrą medžiagą (duomenis), kuria remiantis yra įrodinėjama, o įrodinėdamas nusikaltimą tyrėjas visada susiduria su kriminalistine nusikaltimo charakteristika. Tyrime kriminalistinė nusikaltimų charakteristika gali apimti visas būtinas įrodinėjimo dalyko aplinkybes, kurias privalu įrodyti. Tačiau tos aplinkybės turi būti papildomos tam tikru kriminalistiniu turiniu.

Todėl reikia atsižvelgti į tai, kad tokie elementai, kaip laikas, vieta, būdas ir kitos reikšmingos nusikaltimo padarymo aplinkybės, įrodinėjimo dalyke yra galutinis rezultatas, kuris pasiekiamas turint tam tikrą žinių apie nusikaltimą. Tuo tarpu tie patys elementai ir sudaro kriminalistinę charakteristiką, kuri yra pažinimo priemonė, leidžianti nustatyti anksčiau nežinomas aplinkybes. Kitaip tariant, įrodinėdami visas aplinkybes baudžiamajame procese, mes neišvengiamai susiduriame ir su kriminalistine nusikaltimų charakteristika, nes neįmanoma įrodyti aplinkybės, nesurinkus visos informacijos (duomenų) apie nusikaltimą. Tai ir sudaro kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką.

Kriminologija tyrinėja nusikalstamumą ir visuomenės reakcijas į jį,⁶⁹ turėdama tikslą suvokti kriminalizacijos procesus. Kriminologai renka duomenis apie nusikalstamumą ir su juo susijusius reiškinius ir juos išanalizavę įvertina kriminalinę padėtį. Kriminologinė nusikaltimų charakteristika apibūdina nusikaltimo padarymo priežastis, nusikaltėlio asmenines savybes, aukos viktimiškumą ir t.t.

Nagrinėjant kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos ryšį su baudžiamosios teisės kriminologijos charakteristikomis, reikia pasakyti, kad visose charakteristikose gali būti panaudoti

⁶⁷ Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. – Vilnius, 1990. P.8.

⁶⁸ Ten pat. P.9–14.

⁶⁹ Justickis V. Kriminologija: Vadovėlis. 1 dalis. – Vilnius, 2001. P.10.

tokie patys elementai (pasikėsimo dalykas, nusikaltimo padarymo būdas, nusikaltėlio asmenybė, auka ir t.t.), tačiau skiriasi siekiami tikslai. Kiekvienas mokslas nusikaltimą charakterizuoja atsižvelgdamas į savo uždavinius bei tikslus. Todėl tie patys elementai gali būti apibūdinami iš kriminologijos, kriminalistikos ar baudžiamosios teisės pozicijų ir atskleisti visiškai skirtingas elementų savybes.

Grįžkime prie tarpdisciplininės nusikaltimų charakteristikos. Yra pripažinta, kad egzistuoja „tarpdisciplininė“ arba „socialinė – teisinė“ nusikaltimų charakteristika. Tačiau apie tokios charakteristikos egzistenciją mes galime kalbėti tik teoriniame lygmenyje. Siekiant tokią charakteristiką panaudoti praktikoje, visų pirma, reikia atlikti išsamų kolektyvinį mokslinį tyrimą, kurio metu būtų sukurti tarpdisciplininės nusikaltimų charakteristikos teoriniai pagrindai.

Analizuodami kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sampratą, galime konstatuoti :

1. *Teorinių darbų analizė leidžia daryti išvadą, kad Vakarų valstybėse tokios atskiros kategorijos, kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristika, moksle nėra. Tačiau atskiri jos elementai arba minimi nusikaltimų tyrimo metodikoje, arba yra kitų mokslo sričių tyrinėjimo dalykas.*
2. *Plačiausiai kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sampratą yra nagrinėję Rusijos mokslininkai. Išskiriamos dvi grupės Rusijos kriminalistų, kurie skirtingai suvokia kriminalistinės nusikaltimų charakteristiką. Pirmoji grupė kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos apibrėžime detalizuoja jos struktūrinius elementus. Antrosios mokslininkų grupės pateikiamuose apibrėžimuose nėra įvardinami kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai.*
3. *Formuluojant kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sąvoką, nėra racionalu detalai vardinti jos struktūrinius elementus, nes ši kriminalistikos mokslo kategorija pasižymi dinamiškumu.*
4. *Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika suprantama kaip visumą kriminalistiškai svarbių požymių, išryškinančių šį nusikaltimą, jo padarymo mechanizmą ir dėsningumus.*
5. *Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos turinį sudaro jos elementų sistema, dėsningų ryšių tarp elementų sistema ir sistema duomenų, reikalingų tyrimo versijoms iškelti ir patikrinti.*
6. *Atsiradus baudžiamojoje teisėje naujai nusikalstamų veikų kategorijai, kriminalistika taip pat turi pasipildyti nauja sąvoka – kriminalistine baudžiamųjų nusižengimų charakteristika. Šią charakteristiką sudaro tie patys struktūriniai elementai kaip ir kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos. Pastarosios kategorijos konceptualūs*

teiginiai sudaro kriminalistinės baudžiamųjų nusižengimų charakteristikos teorinius pagrindus.

1.2. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos lygiai

Kriminalistikoje yra kelių lygių kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos. Mokslininkai skirtingai jas vadina ir aiškina kokia ir kokiam lygiui priklauso kriminalistinė nusikaltimų charakteristika.

V. K. Lisičenko kriminalistines nusikaltimų charakteristikas skirsto į *bendras, atskiras ir ypatingąsias*⁷⁰. Bendroms kriminalistinėms nusikaltimų charakteristikoms, jo nuomone, priklauso tam tikros nusikaltimų rūšys (nužudymų, vagysčių kriminalistinė charakteristika ir pan.). Atskiros kriminalistinės charakteristikos apima tam tikrą konkretaus nusikaltimo porūšį, kuris iš tos rūšies nusikaltimo masyvo išsiskiria savo esminiais, kriminalistiniais požymiais (pavyzdžiui, vagysčių iš gyvenamųjų patalpų kriminalistinė charakteristika). Ypatingosios kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos dažniausiai naudojamos versijoms apie nusikaltėlius rengti.

A. Šatalovas pagal baudžiamajame įstatyme pateiktą nusikaltimų klasifikaciją kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką skirsto į *nusikaltimų grupių ir rūšių kriminalistines charakteristikas*. Remdamasis tuo, rūšinę kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką jis supranta kaip atskirų, baudžiamajame įstatyme numatytų visuomenei pavojingų veikų aprašymą (nužudymas, išžaginimas ir pan.). Tuo tarpu grupinę charakteristiką sudaro nusikaltimų, kuriuos vienija bendras pasikėsینimo objektas, kriminalistinis aprašymas (pavyzdžiui, turto grobimų, nusikaltimų, susijusių su nelegalia narkotikų apyvarta kriminalistinė charakteristika)⁷¹.

V. S. Išigajevs išskiria *konkrečaus nusikaltimo charakteristiką, atskiros nusikaltimų rūšies (grupės) kriminalistinę charakteristiką ir bendrąją visų nusikaltimų charakteristiką*.⁷²

I.R. Morozovas išskiria tris kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos lygius:⁷³

1. *Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika, bendra visoms nusikaltimų rūšims.*
2. *Vienarūšių nusikaltimų grupių kriminalistinė charakteristika.*
3. *Konkrečaus nusikaltimo charakteristika.*

V. V. Radajevs išskiria šiuos kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos lygius (žr. 4 schemą)⁷⁴:

⁷⁰ Советская криминалистика: Методика расследования отдельных видов преступлений/Под. ред. В.К.

Лисиченко. — Киев, 1988. С. 33.

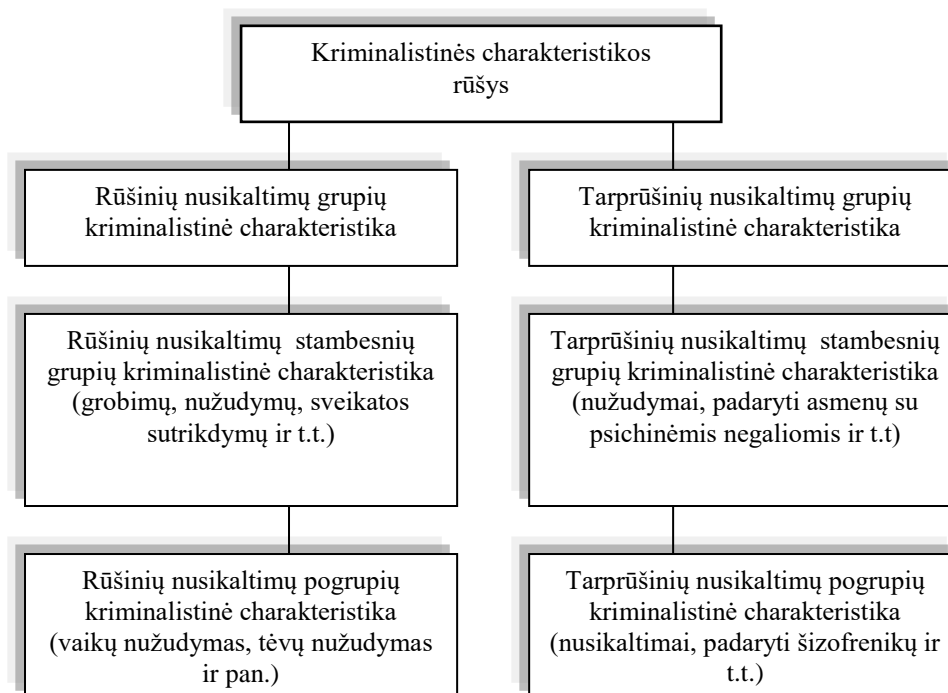
⁷¹ Шаталов А. Сущность и содержание криминалистической характеристики преступлений // Следователь. № 2. — Москва, 1999. С.24.

⁷² Ишигаев В.С. Обстановка совершения преступления как элемент его криминалистической характеристики / Дис. ... канд. юрид. наук. — Санкт – Петербург, 1996. С. 17–18.

⁷³ Морозов И.Р. Криминалистическая характеристика и её использование в расследовании групповых, организованных хищений государственного и общественного имущества в торгующих организациях // Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Москва, 1986. С 8–9.

⁷⁴ Радаев В.В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: Лекция. — Волгоград, 1987. С. 11.

4 schema. KRIMINALISTINĖS NUSIKALTIMŲ CHARAKTERISTIKOS LYGIAI
pagal V.V.Radajevą

Kriminalistinėje literatūroje galime surasti *atskiros nusikaltimų rūšies (grupės) kriminalistinę charakteristiką* bei *atskiro, konkretaus nusikaltimo (o ne apskritai nusikaltimo) kriminalistinę charakteristiką*⁷⁵.

Mūsų nuomone, ***kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką*** tikslingiausia yra ***suskirstyti į lygius***, einant nuo bendrumo prie konkretumo, – ***kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos teorinį modelį, atskirų nusikaltimų grupių kriminalistinę charakteristiką, atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinę charakteristiką, atskirų nusikaltimų porūšių kriminalistinę charakteristiką ir atskiro konkretaus nusikaltimo kriminalistinį apibūdinimą (aprašymą)*** (žr. 5 schema):

5 schema. NUSIKALTIMŲ KRIMINALISTINĖS CHARAKTERISTIKOS

⁷⁵ Криминалистика/Под.ред. И.Ф.Пантелеева, Н.А.Селиванова. — Москва, 1988. С. 455; Burda R. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija. Daktaro disertacija. — Vilnius, 2000. P.26–36; Курс криминалистики. Общеуоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика. /Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. — Санкт – Петербург, 2004. С.56.

KLASIFIKACIJA PAGAL LYGIUS

Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra tyrėjo pagalbininkas, kad būtų kuo greičiau ir efektyviau ištirtas nusikaltimas. Tam, kad sukurtume teorinę kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos modelį, pirmiausia turime analizuoti nusikaltimus kaip tam tikrą reiškinių sistemą (visumą). Tačiau ta visuma susideda iš konkrečių nusikaltimų, kurie jungiasi į atskirų nusikaltimų porūšius, šie – į rūšis, o rūšys – į grupes. Pavyzdžiui, konkretaus asmens X nužudymo apibūdinimas → pareigūnų nužudymų kriminalistinė charakteristika, tėvų nužudymų kriminalistinė charakteristika ir pan. → visų nužudymų kriminalistinė charakteristika → smurtinių nusikaltimų kriminalistinė charakteristika → kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos teorinis modelis.

Toks skirstymas remiasi ne tik baudžiamosios teisės teorija, kuri nusikaltimus skirsto pagal rūšis (atsižvelgdama į pasikėsimo dalyką), bet ir kriminalistikos teorija, kuri nusikaltimus grupuoja ir pagal kriminalistiškai svarbią informaciją. Nusikaltimus dar jungiame į rūšių grupes, remdamiesi nusikalstamais veiksmais, darant nusikaltimus, dideliu nusikaltimo padarymo panašumu ir t.t. Pavyzdžiui, kyšis ir dovanojimas baudžiamojoje teisėje yra suskirstyti į atskiras nusikaltimų rūšis, nors veiksmai ir motyvai darant šiuos nusikaltimus būna panašūs. Tą patį galima pasakyti ir apie tarprūšinę ekonominių nusikaltimų grupę.

Bendra kriminalistinės nusikaltimų charakteristika nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos klasifikacijoje pagal lygius užima aukščiausią vietą. Tai yra klasifikacijos hierarchijos viršūnė. Kaip bendrų teiginių sistema, kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra visuma duomenų apie kriminalistikos charakteristikos sampratą, turinį, principus ir reikšmę. Tai

pradinė teorinė bazė, kurios pagrindu yra rengiamos atskiros nusikaltimų grupių, rūšių, porūšių kriminalistinės charakteristikos.

Nusikaltimas – tai sudėtinga tarpusavyje susijusių elementų (tokių kaip nusikaltimo objektas, subjektas, nusikaltimo padarymo laikas, vieta, nusikaltimu padarytos pasekmės ir kt.) sistema. Visi jos elementai turi svarbią reikšmę nusikaltimo atskleidimui ir tyrimui ir yra bendri visoms nusikalstamoms veikloms. Todėl teorinis kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos modelis turi apimti ne tik išvardintus elementus, bet ir tarp jų egzistuojančius tarpusavio ryšius, kurių žinojimas leidžia (žinant bent vieną nusikaltimo elementą) gauti žinių apie kitus kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementus ir atskleisti patį nusikaltimą.

Bendra kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai abstraktus elementų ryšių, dėsningumų, būdingų visoms nusikaltimų rūšims aprašymas. Tai teorinių tyrimų ir tyrimo praktikos apibendrinimo rezultatas pačiame aukščiausioje abstrakcijos lygmenyje – bendras vaizdas (informacinis modelis), atspindintis susidariusią kriminalistikos moksle nusikaltimo, kaip socialinio reiškinio, suvokimą. Jos paskiris – informacijos akumuliacija⁷⁶ ir pateikimas, kuriant teorinius pagrindus. Ji padeda sudaryti kriminalistinę atskirų nusikaltimų grupių, rūšių ir porūšių charakteristiką ir sudaryti bendros tyrimo metodikos pagrindus.

Apibendrinami visa, kas buvo išdėstyta, galime daryti išvadą, kad bendras kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos teorinis modelis turi apimti visumą žinių, padedančių atskleisti patį nusikaltimą, jo padarymo mechanizmą bei nurodančių nusikaltimuose pasikartojančius dėsningumus. Šis teorinis modelis yra pagrindas rengiant tam tikros grupės nusikaltimų, atskirų rūšių ir porūšių nusikaltimų kriminalistines charakteristikas bei nurodant, kokie elementai sudaro konkretaus nusikaltimo kriminalistinį apibūdinimą (aprašymą).

Antrasis lygis – *atskirų nusikaltimų grupių kriminalistinė charakteristika*. Ši kategorija į kriminalistinę mokslinę terminiją buvo įvesta neseniai⁷⁷. Tuo kriminalistikos moksle buvo įteisinta nusikaltimų grupių kriminalistinė charakteristika. Tačiau reikia pasakyti, kad teisės moksle apibendrintai apie nusikaltimų grupes jau buvo rašoma (buvo minimi smurtiniai nusikaltimai, ekonominiai nusikaltimai ir pan.)⁷⁸, tik tai nebuvo pritaikyta kriminalistikos mokslo teorijoje.

⁷⁶ Akumuliacija – (lot. *accumulatio*) kaupimas, telkimas. Žr.: Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 1985. P. 20.

⁷⁷ Burda R. bei Kuklianskis S. šį lygį vadina „atskirų nusikaltimų rūšių grupių kriminalistinė charakteristika“. Žr.: S.Kuklianskis, R.Burda. Nusikaltimų ekonomikai tyrimo taktikos ypatumai. – Vilnius, 1998. P.4-6.; R.Burda. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija. Daktaro disertacijos santrauka. – Vilnius, 2000. P.7.

⁷⁸ Piesliakas V. Ekonominiai nusikaltimai Europos valstybėse ir JAV teisėje. Kriminalinė justicija LPA mokslo darbai. T.1. – Vilnius, 1996, P.42; Dapšys A., Jovaišas K. Ekonominiai nusikaltimai ir jų prevencijos Lietuvoje kryptys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką. – Vilnius, 1985. P.91.

Atskirų nusikaltimų grupių kriminalistinė charakteristika – tai nusikaltimo aprašymas žemesniame abstrakcijos lygmenyje, t.y. teorinių tyrimų ir apibendrintos praktikos rezultatas. Tai informacinis modelis, apibūdinantis tam tikros nusikaltimų grupės požymių kriminalistinę sistemą. Tokia charakteristika sudaroma pagal bendrą nusikaltimų kriminalistinę charakteristiką ir konkretizuoja jos pagrindinius teiginius. Šios charakteristikos reikšmė – tai informacijos akumuliacija ir panaudojimas kriminalistikos mokslo tyrimuose, kriminalistikos strategijoje.⁷⁹ Bet kuris nusikaltimas turi savo individualius požymius. Nusikaltimai, sudarantys vieną ar kitą grupę, turintys tam tikrų bendrų bruožų, nepraranda savo individualumo. Neįmanoma detalizuoti visų tos grupės nusikaltimų charakteristikos, nes tada reikėtų atskirai aprašyti kiekvieną nusikaltimą. Todėl nusikaltimų grupės kriminalistinėje charakteristikoje yra naudojami tie tipiniai elementai, kurie pasižymi dėsningumu. Ji reikšminga rengiant atskirų nusikaltimų rūšių, porūšių tyrimo metodikas, pasirenkant tinkamas technines priemones, padeda tinkamai planuoti darbą.

Toliau pagal lygius – *atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinės charakteristikos*, kurios sistemina žinias, būdingas konkrečiam nusikaltimų masyvui (t.y. atitinkamai nusikaltimų rūšiai būdingų bruožų, turinčių kriminalistinės reikšmės, tos nusikaltimų rūšies atskleidimui ir tyrimui aprašymas). Šio lygio kriminalistinė charakteristika yra informacinis ir teorinis specialių tyrimo metodikų rengimo pagrindas.⁸⁰ Duomenys iš šio lygio kriminalistinių charakteristikų naudojami rengiant atskirų grupių, rūšių bei porūšių nusikaltimų metodikas. Prieš trisdešimt metų A. N. Kolesničenko pirmasis Tarybų Sąjungoje įrodė, kokią reikšmę atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo metodikai turi kriminalistinė charakteristika. Jis kriminalistinę nusikaltimo charakteristiką įvertino kaip atskirą nusikaltimų tyrimo metodikos pagrindą.⁸¹ Kadangi atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinėje charakteristikoje yra duomenys apie konkretaus masyvo nusikaltimus, mūsų nuomone, šis kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos lygis yra vienas iš pagrindinių atramos taškų rengiant kriminalistines nusikaltimų tyrimo metodikas.

Atskirų nusikaltimų porūšių kriminalistinė charakteristika yra sudaryta apibendrinus tam tikro porūšio konkrečius nusikaltimus, analizuojant praktiką, lyginant jau turimas tyrimo metodikas bei remiantis pareigūnų profesine patirtimi. Minėtos kriminalistinės charakteristikos yra reikalingos turimoms žinioms susisteminti, palengvinti nusikaltimų tyrimą.

⁷⁹ Kriminalistinė strategija (gr. stratēgia.– vadovavimas) suprantama kaip vadovavimas (planavimas ir organizavimas) nusikaltimų tyrimui.

⁸⁰ Радаев В.В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: Лекция. – Волгоград, 1987. С.11.

⁸¹ Колесниченко А.Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений // Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – Харьков, 1967.

Kalbant apie kriminalistinę nusikaltimų charakteristikos lygius, kyla klausimas, ar yra konkretaus nusikaltimo charakteristika. Mokslinėje literatūroje šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės.

N. A. Selivanovas teigia, kad „kokybinis tyrimas baigiamas pakankamai išsamiau ir visapusišku kriminalistinės nusikaltimo charakteristikos gavimu”.⁸² Iš čia matome, jog jis pripažįsta konkretaus nusikaltimo kriminalistinės charakteristikos egzistavimą. Jam pritaria ir G. A. Gustovas⁸³ teigdamas, kad „konkreto nusikaltimo kriminalistinė charakteristika – tai tiriamo nusikaltimo aprašymas. Jį sudaro pareigūnas, tiriantis šį nusikaltimą. Pareigūnas naudoja informaciją, kurios pagrindiniai šaltiniai yra jo paties kriminalistinės žinios, baudžiamosios teisės pagrindai, gyvenimo ir profesinė patirtis, specialistų konsultacijos”. A. A. Fokina nurodo individualios kriminalistinės charakteristikos reikšmę: „Ar teisinga kalbėti apie konkretaus nusikaltimo kriminalistinę charakteristiką? Žinoma, kadangi konkretus nusikaltimas – visumos dalelytė. Sudaryti visumos tipologinę charakteristiką galima tik išanalizavus visas dalelytes, kurios sudaro visumą. Todėl kiekvienoje iš jų turi būti išskirti elementai, įvertinti visi tarpusavio ryšiai (determinuoti ir atsitiktiniai), taip pat nustatyta kitų reiškinių įtaka. Atskiros rūšies (grupės) kriminalistinė charakteristika – tai tik pavienių nusikaltimų analizės rezultatas”⁸⁴.

Konkreto nusikaltimo kriminalistinę charakteristiką labai gina E. F. Jermolovičius⁸⁵. A. N. Vasiljevas ir N. P. Jablokovas taip pat pasisako, kad žemiausias lygmuo kriminalistinėje nusikaltimų charakteristikoje yra individuali kriminalistinė nusikaltimo charakteristika⁸⁶. Kiek V. K. Gavlo⁸⁷, tiek ir R. S. Bielkinas⁸⁸ nurodo, kad pats žemiausias abstrakcijos lygis – tai konkretaus nusikaltimo kriminalistinė charakteristika, nors pastarasis ir yra pasisakęs prieš konkretaus nusikaltimo kriminalistinės charakteristikos egzistavimą. R. S. Bielkinas teigė, jog „kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai mokslinė abstrakcija, atitinkamos rūšies nusikaltimų mokslinės analizės rezultatas, požymių ir ypatybių apibendrinimas”⁸⁹. Kriminalistinėje literatūroje yra ir daugiau

⁸² Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий. — Москва, 1984. С.132.

⁸³ Густов Г.А. Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений // Криминалистическая характеристика преступлений. — Москва, 1984. С.46–47.

⁸⁴ Фокина Ф.Ф. Роль криминалистической характеристики преступлений в укреплении связи науки криминалистики и практики расследования // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 41. — Киев, 1990. С.18.

⁸⁵ Ермалович Е.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. — Минск, 2001. С.225–230.

⁸⁶ Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. — Москва, 1984. С. 115.

⁸⁷ Гавло В.К. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений // Вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью. — Томск, 1980. С.122.

⁸⁸ Белкин Р.С. Курс криминалистики. — Москва, 2001. С.737.

⁸⁹ Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. — Москва, 2000. С.103.

nuomonių, kad žemiausias lygmuo yra konkretaus nukaltimo kriminalistinė charakteristika⁹⁰, kur ji suprantama kaip tiriamo įvykio aprašymas.

Kiekvieną atskirą, konkretų nusikaltimą apibūdina kriminalistiškai svarbių požymių visuma. Charakteristikos tikslas yra išryškinti keletui objektų (mūsų atveju – keletui nusikaltimų) būdingas ypatybes. Vadinas, neegzistuoja konkretaus nusikaltimo kriminalistinė charakteristika, o yra tik *atskiro konkretaus nusikaltimo kriminalistinis apibūdinimas*. Tiriant konkretų nusikaltimą, žinios apie teorinę, nusikaltimų grupių, rūšių bei porūšių kriminalistinę charakteristiką padeda tyrėjui greičiau orientuotis nusikaltimų tyrimo aplinkybėse: nustatius bent vieną nusikaltimo kriminalistinės charakteristikos elementą arba jo požymį, galima kelti versijas apie kitus elementus arba jo požymius.

V. P. Lavrovas⁹¹ konkretaus nusikaltimo kriminalistinę charakteristiką siūlo vadinti nusikaltimo kriminalistiniu aprašymu, nes kurti konkretaus nusikaltimo kriminalistinę charakteristiką yra praktikos, o ne mokslo uždavinys. Jo nuomone, tokią charakteristiką bus sunku atskirti nuo aplinkybių, kurias būtina įrodyti tiriant konkrečią baudžiamąją bylą.

Konkretaus nusikaltimo kriminalistinis apibūdinimas negali būti nagrinėjamas kaip tipinių duomenų sistema. Konkretaus nusikaltimo kriminalistinis apibūdinimas – kriminalistiškai reikšmingos informacijos apie nusikaltimą, kurią betarpiškai surenka tyrėjas, sistema. Skirtingai nuo abstrakčių tipinių aprašymų, šis informacinis apibūdinimas yra konkretaus nusikaltimo. Jį sudaro tyrėjas, tiriantis konkrečią bylą. Toks kriminalistinis apibūdinimas iš tikėtino modelio transformuojasi į patikimą. Nors jis turi didžiausią praktinę reikšmę, tačiau jis tik tikslina, konkretizuoja, papildo tipines charakteristikas, išryškina parengtų kriminalistikos metodikų spragas, sudaro empirinį masę tolimesniems kriminalistiniams tyrimams.

Tiriant konkretų nusikaltimą, būna pirminis kriminalistinis nusikaltimų apibūdinimas, vėliau – tolimesnis (papildytas) ir galutinis kriminalistinis nusikaltimų apibūdinimas. Tyrimo metu jis pildomas, tikslinamas ir keičiamas, t.y. jis, kaip ir visi kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos lygiai, pasižymi dinamiškumu⁹².

Kiekviena charakteristika turi savo informacijos šaltinius, tikslus bei aprašymo būdus.

Tačiau sprendžiant klausimą, kokie požymiai sudaro arba turėtų sudaryti kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sistemą, reikia atsižvelgti, kad kiekvienoje sistemoje yra ir posistemės. Taigi reikėtų spręsti, kas turi sudaryti sistemą, o kas – posistemę (pavyzdžiui, nusikaltimo įrankiai ir priemonės determinuoja būdą, o būdas – kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką). Būtina skirti

⁹⁰ Курс криминалистики: В 3е. Е.1. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника.

Криминалистическая тактика/Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – Санкт – Петербург, 2004. С.56.

⁹¹ Криминалистика/А.Ф. Волынский, Т.В. Аверьянова, И.Л. Александрова и др. – Москва, 1999. С.34.

⁹² Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. – Москва, 1984. С.132.

duomenis apie reiškinių ir jo rezultatus (pavyzdžiui, nusikaltimo įrankiai ir priemonės yra pėdsakų susidarymo šaltinis). Kitaip sistema bus padrika, o ją apibūdinantys požymiai gali turėti tik atsitiktinį pobūdį. Taigi, mūsų nuomone, kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra dėsninga sistema, o jos struktūriniai elementai – posistemės. Sistema tai ne padrikas požymių konglomeratas, o „tvarka“, kurią sąlygoja planingas dalių išdėstymas tam tikrame sąryšyje.⁹³

Kriminalistinė charakteristika nėra padaryto nusikaltimo atskirų požymių ir nusikaltimo padarymo sąlygų duomenų rinkinys. Joje yra sistematizuotas duomenų aprašymas, kuris padeda sudaryti būtiną prielaidą pasirenkant pagrįstus kriminalistinius metodus, priemones ir būdus atskirų nusikaltimų aptikimui, tyrimui ir profilaktikai. Kriminalistinėje charakteristikoje nėra konkrečių nusikaltimų tyrimo rekomendacijų. Tačiau ji yra pirminis informacinis tokio duomenų rinkinio pagrindas.

Nusikaltimų padarymo dėsningumai, kurie išryškinami nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos pagrindu, yra reikšmingi ne tik kriminalistinei metodikai bet ir kriminalistinei taktikai. Pavyzdžiui, pėdsakų susidarymo dėsningumai turėtų padėti tobulinti atskirų tyrimo veiksmų atlikimo taktiką bei stimuliuoti kriminalistinės technikos vystymąsi, tobulinant pėdsakų suradimo ir paėmimo technines ir taktines galimybes.

Apibendrinami kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos lygius, galime konstatuoti, kad ją tikslingiausia suskirstyti į penkis lygius:

1. *Bendra kriminalistinės nusikaltimų charakteristika suprantama kaip abstraktus jos elementų tarpusavio ryšių, dėsningumų, būdingų visoms nusikaltimų rūšims, aprašymas.*
2. *Atskirų nusikaltimų grupių kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai žemesnis nusikaltimų aprašymas, informacinis modelis, kuris apibūdina tam tikros nusikaltimų grupės požymių kriminalistinę sistemą.*
3. *Atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinė charakteristika. Ji apima požymius, būdingus konkrečių nusikaltimų masyvui, t.y. atitinkamai nusikaltimų rūšiai būdingų bruožų aprašymas.*
4. *Atskirų nusikaltimų porūšių kriminalistinė charakteristika – tai visuma duomenų apie tam tikro porūšio konkrečius nusikaltimus.*
5. *Atskiro, konkretaus nusikaltimo kriminalistinis apibūdinimas nėra tipinis nusikaltimo informacinis modelis, o konkretaus nusikaltimo aprašymas.*

⁹³ Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 1969. P.698.

1.3. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūros samprata

Bet kuri sistema, kuri gali būti padalinta į posistemas, turi ir struktūrą. Struktūra yra sudėtinio objekto (daiktų, reiškinių) ar sistemos sandara, apibūdinanti jos dalių sąryšių visumą.⁹⁴ Kitaip tariant, tai tam tikrų elementų taisyklingas sudėjimas į vieną didesnę visumą.⁹⁵ Bet kokios kategorijos struktūra – tai tiriamojo objekto vidinė organizacija, jos sudedamosios dalys, kurios tarpusavyje yra susijusios.

Nustatyti struktūrą – vadinasi išskirti tiriamojo objekto pagrindinius elementus ir jų pastovius ryšius. Struktūrinė analizė leidžia pažinti bet kokių tyrimo objektų (reiškinių, procesų, dalykų) turinį.

Pateikdami kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrą, mokslininkai įvairiai apibūdina jos sudedamąsias dalis: vieni (R. S. Bielkinas, N. P. Jablokovas, N. Vasiljevas, P. Kuconis, A. Barkauskas)⁹⁶ – kaip elementus, kiti (pavyzdžiui, N. Selivanovas)⁹⁷ – kaip požymius. Požymis suprantamas kaip savybė, pagal kurią galima atskirti,⁹⁸ o elementas – tai sudedamoji ko nors dalis.⁹⁹ Vadinasi kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūros sudedamosios dalys yra elementai, kuriems būdinga tam tikrų požymių visuma, parodanti elementų esmę. Pavyzdžiui, nusikaltėlio asmenybės, kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elemento, tyrimas apima jį apibūdinančius socialinius, fiziologinius, demografinius ir kitus požymius.

Suprantama, kyla klausimas, kokios žinios gali būti įtrauktos į vienos ar kitos grupės, rūšies ar porūšio kriminalistinę nusikaltimo charakteristiką. Išanalizavus mokslinę literatūrą, kurioje nagrinėjamos kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos problemos, matyti, kad daugelis mokslininkų pateikia nevienodus kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos modelius, įtraukdami į ją skirtingus savo turiniu ir skaičiumi struktūrinius elementus. Pati kriminalistinė nusikaltimų charakteristikos struktūra sudaryta iš komponentų, kurie yra visuma požymių, atsispindinčių jos elementuose.

Prieš tai, kai pirmą kartą buvo paminėtas kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos terminas, nusikaltimų tyrimo metodikose buvo minimi atskiri jos elementai ir pabrėžiama jų reikšmė

⁹⁴ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 2001. P.935.

⁹⁵ Alois Halder. Filosofijos žodynas. – Vilnius, 2002. P.199.

⁹⁶ Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.3. – Москва, 1979. С.202; Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. – Москва, 1988. С. 116; Kuconis P. Nusikaltimų finansams, tiriamų sumarinio proceso tvarka, kriminalistinė charakteristika ir įrodinėtinos aplinkybės // Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos. Mokslo darbų rinkinys. – Vilnius, 1996. P.26; Barkauskas A. Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys: dr.disert.:soc.mokslai:teisė (6F)/LTU. – Vilnius, 2000. P.131.

⁹⁷ Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий. – Москва, 1982. С.129.

⁹⁸ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 1993. P.150.

⁹⁹ Ten pat. P.579.

pasirenkant optimaliausius nusikaltimų tyrimo būdus bei metodikas¹⁰⁰. Tokiems elementams buvo priskiriami nusikaltimo padarymo ir slėpimo būdai, nusikaltimo padarymo aplinka (laikas, vieta, kitos sąlygos), duomenys apie galimą nusikaltėlį ir pirminės informacijos charakteristika.

Vienas iš pirmųjų, plačiau išanalizavęs kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos turinį, buvo L. A. Sergejevas.¹⁰¹ Jis į charakteristikos turinį įtraukė nusikaltimo padarymo būdą, sąlygas, kuriomis buvo padarytas nusikaltimas, ir aplinkos ypatumus, aplinkybes, susijusias su nusikaltimo pasikėsimo objektu, subjektu ir subjektyvine nusikaltimo puse, konkrečius nusikaltimo rūšies ryšius su kitais nusikaltimais ir atskirais nusikalstamais veiksmais (kurie nėra baudžiami, tačiau turi tam tikrų panašumų su nusikaltimų duomenimis pagal kai kuriuos objektyvius požymius) bei tarpusavio ryšius tarp anksčiau išvardintų aplinkybių.

Vėliau kiti autoriai savo darbuose nagrinėjo nusikaltimo kriminalistinės charakteristikos struktūrą. Čia vertėtų paminėti R. S. Bielkiną, E. E. Centrovą, A. A. Chmyrovą, V. K. Gavlo, I. F. Gerasimovą, N. P. Jablovą, A. N. Kolesničenko, N. P. Lavrovą, V. A. Ledaščevą, S. P. Mitričiovą, V. A. Obrazcovą, I. F. Pantelejevą, V. G. Tanasevičių, I. A. Vozgriną, G. G. Zuikovą, ir kitus autorius.

Išanalizavus kriminalistinėje literatūroje pateiktas kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūras bei taikant kontent analizės metodą, būtų galima išskirti tokias jų minimas sudėtines kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūros dalis:

¹⁰⁰ Plačiau apie tai žr.: *Белкин Р.С.* Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов.—3-е изд., дополненное. — Москва, 2001. С.733.

¹⁰¹ *Сергеев Л.А.* Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ // Автореф. дис...канд. юрид. наук. — Москва, 1966. С.4–5.

1. Nusikaltimo padarymo būdas (I. F. Gerasimovas¹⁰², N. P. Jablokovas¹⁰³, A. N. Kolesničenko¹⁰⁴, V. A. Ledaščevs¹⁰⁵, N. Maročkinas¹⁰⁶, R. Dombrovskis¹⁰⁷, A. V. Solovjevas¹⁰⁸, V. G. Tanasevičius¹⁰⁹, I. A. Vozgrinas¹¹⁰, G. G. Zuikovas¹¹¹ ir kiti).

2. Duomenys apie nusikaltėlio asmenybę, įpročius bei nusikalstamus ryšius, nusikaltėlio maskavimasis (V. P. Bachinas¹¹², R. G. Dombrovskis¹¹³, I. F. Gerasimovas¹¹⁴, E. J. Golubas¹¹⁵, A. Gorbatkovas¹¹⁶, N. P. Lavrovas¹¹⁷, I. F. Pantelejevas¹¹⁸, A. V. Solovjevas¹¹⁹, V. G. Tanasevičius¹²⁰, I. A. Vozgrinas¹²¹ ir kt.).

¹⁰² *Герасимов И.Ф.* Криминалистические характеристики преступлений в методике расследования // Методика расследования преступлений. — Москва, 1976. С.94–95.

¹⁰³ Методика расследования преступлений. — Москва, 1976. С.38.

¹⁰⁴ Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. — Киев, 1988. С.34–40.

¹⁰⁵ *Ледяцев В.А.* О совершении структуры методики расследования отдельных видов преступлений // Методика расследования преступлений. — Москва, 1976. С.172.

¹⁰⁶ *Марочкин Н.* Понятие и содержание криминалистической характеристики в свете общих положений методики расследования преступлений // Теисė. 1987. Nr. 22. P.124.

¹⁰⁷ *Dombrovskis R.* Kriminālistikas teorētiskie pamati. Otrā nodaļa. Kriminālistiskā mācība par noziedzīgu nodarījumu. — Rīga, 2002. P. 38.

¹⁰⁸ *Соловьев А.В.* Элементы криминалистической характеристики легализации преступных доходов // Следователь. 2002. №8. С.24–41.

¹⁰⁹ *Танасевич В.Г.* Теоретические основы Методики расследования преступлений // Сов. государство и право. 1977. № 6. С.92.

¹¹⁰ *Возгрин И.А.* Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. — Ленинград, 1976. С.6–9.

¹¹¹ *Зуйков Г.Г.* Криминалистическое учение о способе совершения преступления // Автореф. дис....д-ра юрид. наук. — Москва, 1970. С.10.

¹¹² *Бахин В.П.* Криминалистическая характеристика преступлений как элемент расследования // Вестник криминалистики. Выпуск 1. — Москва, 2000. С.16–22.

¹¹³ *Домбровский Р.Г.* Теоретические основы криминалистики. — Рига, 2004. С. 94–95.

¹¹⁴ Криминалистика/Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. — Москва, 1994. С.330–333.

¹¹⁵ *Голуб Е.Ю.* Криминалистическая характеристика хищений боевых припасов // Следователь. 2000. № 1. С.27.

¹¹⁶ *Gorbatkov A.* Kontrabandos kriminalistinė charakteristika // Теисė. 2001. Nr. 39. P.18–32.

¹¹⁷ Криминалистика/А.Ф.Волынский, Т.В.Аверьянова, И.Л. Александрова и др. — Москва, 1999. С.34.

¹¹⁸ *Пантелеев И.Ф.* Методика расследования преступлений. — Москва, 1975. С.9–10.

¹¹⁹ *Соловьев А.В.* Элементы криминалистической характеристики легализации преступных доходов // Следователь. 2002. № 8(52). С.24.

¹²⁰ *Танасевич В.Г.* Теоретические основы Методики расследования преступлений // Сов. государство и право, 1977, № 6. С.92.

¹²¹ Научные основы криминалистической методики расследования преступлений. Ч.IV. — Санкт – Петербург, 1993. С.25–27.

3. Duomenys apie nukentėjusio asmenybę arba pasikėsینimo objekto aprašymas (I. F. Gerasimovas¹²², V. V. Radajevs¹²³, V. G. Tanasevičius¹²⁴, I. A. Vozgrinas¹²⁵, V. I. Zacharevskijus¹²⁶ ir kt.).

4. Nusikaltimo padarymo aplinka ir sąlygos, laikas ir vieta (konkrečaus nusikaltimo tipinės situacijos; nusikaltimo situacijos) (R. Burda¹²⁷, V. K. Gavlo¹²⁸, I. F. Gerasimovas¹²⁹, N. P. Jablokovas¹³⁰, A. N. Kolesničenko¹³¹, N. P. Lavrovas¹³², I. F. Pantelejevas¹³³, A. V. Šmoninas¹³⁴, V. G. Tanasevičius¹³⁵, A. A. Vasiljevas¹³⁶ ir kt.).

5. Tipinės tyrimo situacijos (E. E. Centrovas¹³⁷, I. F. Gerasimovas¹³⁸, N. P. Jablokovas¹³⁹, A. N. Kolesničenko¹⁴⁰, I. F. Pantelejevas¹⁴¹, S. I. Vinokurovas¹⁴² ir kt.).

¹²² Криминалистика/Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. — Москва, 1994. С.330–333.

¹²³ Радаев В.В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: Лекция — Волгоград, 1987. С. 24.

¹²⁴ Танасевич В.Г. Теоретические основы Методики расследования преступлений // Сов. государство и право, 1977, № 6. С.92.

¹²⁵ Научные основы криминалистической методики расследования преступлений. Ч.IV. — Санкт – Петербург, 1993. С.25–27.

¹²⁶ Захаревский В.И. Характеристика и методы разрешения следственных ситуаций по делам о хулиганстве // Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Москва, 1990. С. 13.

¹²⁷ Burda R. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija: dr.disert.:soc.mokslai: teisė/LTU. — Vilnius, 2000. P.39.

¹²⁸ Гавло В.К. Обстановка преступления как структурный компонент криминалистической характеристики преступления // Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений. Сборник научных трудов. Вып. 15. — Иркутск, 1980.

¹²⁹ Герасимов И.Ф. Криминалистические характеристики преступлений в методике расследования // Методика расследования преступлений. — Москва, 1976. С.94–95; Криминалистика/Под ред. И.Ф.Герасимова, Л.Я. Драпкина. — Москва, 1994. С.330–333.

¹³⁰ Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика финансовых преступлений // Вестн. Моск. Ун – та. Сер.11.Право, 1999, № 1. С. 31-43.

¹³¹ Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. — Киев, 1988. С.34–40.

¹³² Криминалистика/А.Ф.Волынский, Т.В.Аверьянова, И.Л. Александрова и др. — Москва, 1999. С.34.

¹³³ Пантелеев И.Ф. Методика расследования преступлений. — Москва, 1975. С.9–10.

¹³⁴ Шмонин А.В. Криминалистическая характеристика, как составная часть криминалистических методик // Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении и развитии современной криминалистики. Материалы международной научной конференции (к 80 – летию со дня рождения Р.С. Белкина). — Москва, 2002. С.193.

¹³⁵ Танасевич В.Г. Теоретические основы Методики расследования преступлений // Сов. государство и право, 1977, № 6. С.92.

¹³⁶ Васильев А.А., Дудник А.Г. Аспекты формирования криминалистической характеристики преступлений, совершаемых с использованием ЭБМ и радиоэлектронных устройств // Следователь. 2004. № 2(70). С.34.

¹³⁷ Центров Е.Е. Криминалистическая характеристика и особенности возбуждения дел о преступлениях против половой неприкосновенности и половой свободы личности // Следователь. № 2. — Москва, 1999. С.50–53.

¹³⁸ Герасимов И.Ф. Криминалистические характеристики преступлений в методике расследования//Методика расследования преступлений. — Москва, 1976. С.94–95.

¹³⁹ Методика расследования преступлений. — Москва, 1976.С.38.

¹⁴⁰ Колесниченко А.Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. — Харьков, 1976. С. 20-21.

¹⁴¹ Пантелеев И.Ф. Методика расследования преступлений. Учебное пособие. — Москва, 1975. С.9–10.

¹⁴² Винокуров С.И. Криминалистическая характеристика преступлений, ее содержание и роль в построении методики расследования конкретного вида преступлений // Методика расследования преступлений (общие положения). — Москва, 1976. С.101

6. Nusikaltimo padarymo motyvai ir tikslai (A. Barkauskas¹⁴³, A. A. Chmyrovas¹⁴⁴, V. S. Išigajevs¹⁴⁵, V. A. Ledaščevs¹⁴⁶, I. A. Vozgrinas¹⁴⁷ ir kt.)
7. Nusikaltimo padarymo priežastys ir sąlygos (V. A. Ledaščevs¹⁴⁸).
8. Nusikaltėlio paliekami pėdsakai, pėdsakų susidarymo mechanizmas (K. E. Diominas¹⁴⁹, A. G. Filipovas¹⁵⁰, I. F. Gerasimovas¹⁵¹, A. N. Kolesničenko¹⁵², S. K. Kupreičikas¹⁵³, S. P. Mitričiovas¹⁵⁴, V. A. Obrazcovas¹⁵⁵, I. F. Pantelejevas¹⁵⁶, T. S. Sriabnikova¹⁵⁷ ir kt.).
9. Nusikaltimo padarymo mechanizmas, į kurį įtraukiamos techninės priemonės (A. M. Kustovas¹⁵⁸, N. Maročkinas¹⁵⁹, V. A. Obrazcovas¹⁶⁰, I. F. Pantelejevas¹⁶¹).
10. Kaltės pobūdis (V. K. Gavlo¹⁶²).

¹⁴³ Barkauskas A. Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys: dr. disert.: soc. mokslai: teisė (6F)/LTU. – Vilnius, 2000. P.131.

¹⁴⁴ Хмыров А.А. Криминалистическая характеристика преступлений и пути доказывания по уголовному делу // Правоведение. 1978. № 3. С.59.

¹⁴⁵ Ишигаев В.С. Обстановка совершения преступления как элемент его криминалистической характеристики // Дис. ... канд. юрид. наук. – Санкт – Петербург, 1996. С.29.

¹⁴⁶ Ледящев В.А. О совершенствовании структуры методики расследования отдельных видов преступлений. Методика расследования преступлений/Общие положения/. – Москва, 1976. С.172.

¹⁴⁷ Научные основы криминалистической методики расследования преступлений. – Санкт – Петербург, 1993. С.25-27.

¹⁴⁸ Ледящев В.А. О совершенствовании структуры методики расследования отдельных видов преступлений. Методика расследования преступлений/Общие положения/. – Москва, 1976. С.172.

¹⁴⁹ Дёмин К.Е. О понятии и криминалистической характеристике убийств, совершённых наёмными лицами// http://www.mvd-expo.ru/conferences/worldcomm/common_part/demin.htm

¹⁵⁰ Филипов А.Г., Яковлев В.А. Проблемы разработки типовых криминалистических характеристик преступлений, совершаемых иностранцами // Следователь. 1998. № 3. С.44.

¹⁵¹ Герасимов И.Ф. Вопросы развития и совершенствования методики расследования отдельных видов преступлений // Вопросы методики расследования преступлений. Научные труды. Вып. 50. – Свердловск, 1976. С.13.

¹⁵² Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. – Киев, 1988. С.34–40.

¹⁵³ Купрейчик С.К. Понятие и структура криминалистической характеристики преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств // Вестник Академии МВД Республики Беларусь. 2001, № 1. С.100.

¹⁵⁴ Митричев С.П. Методика расследования отдельных видов преступлений // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 10. – Киев, 1973. С.13–14.

¹⁵⁵ Образцов В.А. К вопросу о методике раскрытия преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. – Москва, 1977. Вып. 27. С.107.

¹⁵⁶ Пантелеев И.Ф. Методика расследования преступлений. Учебное пособие. – Москва, 1975. С.9–10.

¹⁵⁷ Скрыбникова Т.С. Содержание криминалистической характеристики налоговых преступлений// <http://www.lawinstitut.ru/science/vestnik/2004/scpyabikova.cgi>

¹⁵⁸ Кустов А.М. Криминалистическая или социально – правовая характеристика преступлений как ориентир в борьбе с преступностью // Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении и развитии современной криминалистики. Материалы международной научной конференции (к 80 – летию со дня рождения Р.С. Белкина). – Москва, 2002. С.222.

¹⁵⁹ Морочкин Н. Понятие и содержание криминалистической характеристики в свете общих положений методики расследования преступлений // Тейсе. 1987. № 22. С.123.

¹⁶⁰ Образцов В.А. К вопросу о методике раскрытия преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. – Москва, 1977. Вып. 27. С.107.

¹⁶¹ Пантелеев И.Ф. Методика расследования преступлений. Учебное пособие. – Москва, 1975. С.9–10.

¹⁶² Pagal: Шаталов А.С. Сущность и содержание криминалистической характеристики преступлений//Следователь, 1999, № 1. С.23.

11. Nusikaltimo pėdsakų slėpimo būdai ir kitos maskavimosi priemonės (I. F. Pantelejevas¹⁶³).

12. Nusikaltimo būklės aprašymas (I. A. Vozgrinas¹⁶⁴).

13. Pirminės informacijos charakteristika (pirminiai duomenys) (R.S.Bielkinas¹⁶⁵, N. P. Jablokovas¹⁶⁶, I. A. Vozgrinas¹⁶⁷).

14. Įrodinėjimo dalyko charakteristika (I. A. Vozgrinas¹⁶⁸).

15. Nusikaltimo paplitimas (I. F. Gerasimovas¹⁶⁹, V. A. Ledaščevas¹⁷⁰).

16. Nusikaltimo aptikimo ir išaiškinimo ypatumai (I. F. Gerasimovas¹⁷¹).

17. Įrankiai ir priemonės (A. N. Kolesničenko¹⁷²).

18. Kiti duomenys, gauti atlikus tam tikrus tyrimus, susijusius su kriminalistine nusikaltimų charakteristika (I. F. Gerasimovas¹⁷³).

19. Duomenys apie tipinius atskiros rūšies nusikaltimų būdus bei pėdsakų atspindžius, kurie atsiranda panaudojus tam tikrą būdą (V. P. Lavrovas¹⁷⁴).

Iškyla klausimas, ar visus minėtus elementus mes turime įtraukti į kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrą, ar jų įtraukimas yra pagrįstas.

Kriminalistikoje nusikaltimo būdas sudaro vieną iš svarbiausių kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų. Nusikaltimo padarymo būdą, kaip vieną iš pagrindinių elementų, išskiria visi prieš tai išvardinti autoriai. Dėl šio kriminalistinės charakteristikos elemento niekam nekyla jokių abejonių. Būtent jame yra daugiausiai kriminalistikai svarbios informacijos, leidžiančios greičiau ir teisingiau susiorientuoti pačiame įvykyje, jo padarymo aplinkybėse ir tarp asmenų, kurie įtariamai nusikaltimo padarymu, bei pasirinkti optimalius nusikaltimo tyrimo metodus.

Nė vienas iš minėtų autorių neabejoja, kad kriminalistinei nusikaltimų charakteristikai yra svarbi nusikaltėlio asmenybė, nes ją apibūdina ne vien nusikaltimo padarymo metu pasireiškiantys

¹⁶³ Пантелеев И.Ф. Методика расследования преступлений. Учебное пособие. — Москва, 1975. С.9–10.

¹⁶⁴ Возгрин И.А. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. — Ленинград, 1976. С.6–9.

¹⁶⁵ Plačiau apie tai žr.: Белкин Р.С. Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов.-3-е изд., дополненное. — Москва, 2001. С.733.

¹⁶⁶ Методика расследования преступлений. — Москва, 1976. С.38.

¹⁶⁷ Научные основы криминалистической методики расследования преступлений. — Санкт - Петербург, 1993. С.25–27.

¹⁶⁸ Ten pat.

¹⁶⁹ Гerasимов И.Ф. Криминалистические характеристики преступлений в методике расследования // Методика расследования преступлений. — Москва, 1976. С.94–95; Криминалистика/Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. — Москва, 1994. С.330–333.

¹⁷⁰ Лedaщев В.А. О совершении структуры методики расследования отдельных видов преступлений // Методика расследования преступлений. — Москва, 1976. С.172.

¹⁷¹ Криминалистика/Под ред. И.Ф.Герасимова, Л.Я. Драпкина. — Москва, 1994. С.330–333.

¹⁷² Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. — Киев, 1988. С.34–40.

¹⁷³ Криминалистика/Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. — Москва, 1994. С.330–333.

¹⁷⁴ Криминалистика/А.Ф.Волынский, Т.В.Аверьянова, И.Л. Александрова и др. — Москва, 1999. С.34.

duomenys. Visos žmogaus savybės vienaip ar kitaip yra susijusios (tiesiogiai ar netiesiogiai) su jo daromu nusikaltimu. Išanalizavus asmens, padariusio nusikaltimą, asmenybę, galima nustatyti asmenų grupę, tarp kurių ir reikia ieškoti įtariamojo. Tokia charakteristika leidžia kelti versijas apie nusikaltimo motyvus bei tikslus, taip pat apie nusikaltimo būdą, apie pasikėsینimo dalyką ir t.t.

Kaip jau buvo nurodyta, nukentėjusiojo asmenybę ir pasikėsینimo dalyką, kaip vieną iš kriminalistikos elementų, išskiria nemažai autorių. Visi autoriai yra vieningos nuomonės, kad iš nukentėjusiųjų nusikaltimo tyrimo metu gaunama pirmoji informacija, kuri yra pagrindai įtraukiama į kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrą.

Nusikaltimo padarymo aplinka ir sąlygos, laikas ir vieta kai kurių autorių¹⁷⁵ įvardijama kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai. I. F. Pantelejevas¹⁷⁶ nurodo panašų struktūros elementą – konkretaus nusikaltimo tipinė situacija. Tačiau mūsų nuomone, visa tai apima viena sąvoka – nusikaltimo situacija, kurią reikia suprasti kaip santykius bei aplinką (plačiaja prasme), susiklosčiusius iki nusikaltimo tyrimo pradžios. Ir tai, mūsų manymu, yra pakankamai svarbus kriminalistinės nusikaltimo charakteristikos elementas.

Vieni autoriai (pavyzdžiui, V. K. Gavlo¹⁷⁷) į kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrą įtraukia kaltės pobūdį, kiti (A. Barkauskas¹⁷⁸, A. A. Chmyrovas¹⁷⁹, V. A. Ledaščevas¹⁸⁰, I. A. Vozgrinas¹⁸¹) – nusikaltimo padarymo tikslus ir motyvus. Mūsų nuomone, į atskirus elementus skirstyti minėtas kategorijas nėra būtina. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika (kiek tai yra būtina nusikaltimų tyrimui ir kokį kriminalistinį krūvį turi pastarosios kategorijos) nagrinėja nusikaltimo situacijas, kuriose galima aptikti tam tikrus aspektus, susijusius su kalte ir nusikaltimo padarymo motyvu.

¹⁷⁵ Герасимов И.Ф. Вопросы развития и совершенствования методики расследования отдельных видов преступлений // Вопросы методики расследования преступлений. Научные труды. Вып. 50. – Свердловск, 1976. С.13; Танасевич В. Г., Образцов В.А. О криминалистической характеристике преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 25. – Москва, 1976. С.94–104.

¹⁷⁶ Пантелеев И.Ф. Методика расследования преступлений. Учебное пособие. – Москва, 1975. С.9–10.

¹⁷⁷ Pagal: Шаталов А.С. Сущность и содержание криминалистической характеристики преступлений // Следователь. 1999. № 1. С.23.

¹⁷⁸ Barkauskas A. Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtos kryptys: dr.disert.:soc.mokslai:teisė (6F)/LTU. – Vilnius, 2000. P.128.

¹⁷⁹ Хмыров А.А. Криминалистическая характеристика преступлений и пути доказывания по уголовному делу//Правоведение, 1978, № 3. С.59.

¹⁸⁰ Ледящев В.А. О совершенствовании структуры методики расследования отдельных видов преступлений. Методика расследования преступлений/Общие положения/. – Москва, 1976. С.172.

¹⁸¹ Научные основы криминалистической методики расследования преступлений. – Санкт – Петербург, 1993. С.25–27.

Kai kurių autorių, iš kurių būtų galima paminėti E. E. Centrovą¹⁸², A. N. Kolesničenko¹⁸³, I. F. Pantelejevą¹⁸⁴, nuomone, tipinės tyrimo situacijos yra vienas iš kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrinių elementų. Manytume, kad tokio struktūrinio elemento įtraukimas į kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką pagrįstai sulaukė mokslininkų kritikos. V. P. Lavrovas nesutinka su ta nuomone, kad į kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrą būtų įtraukta tipinė tyrimo situacija. Jo nuomone,¹⁸⁵ tyrimo situacijos charakterizuoja greičiau ne nusikaltimo rūšį, o tyrimo procesą tam tikroje baudžiamosios bylos tyrimo stadijoje. Tos pačios nuomonės yra ir A. Barkauskas teigdamas, kad „tyrimo situacijos, kaip visuma sąlygų, kai vyksta tyrimas tam tikrame etape, tiesiogiai nėra susijusios su nusikaltimu, o susijusios su jo tyrimu. Tyrimo situacija neatsiranda nusikaltimo padarymo metu, o tik tuo metu, kai yra atliekamas jo tyrimas, gavus duomenis apie nusikaltimą”.¹⁸⁶ Panašios nuomonės yra ir V. V. Radajevas¹⁸⁷ bei A. Šatalovas¹⁸⁸. Mūsų supratimu, šie autoriai yra teisūs, todėl tipines tyrimo situacijas nėra tikslinga įtraukti į kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrą. Be to nedera nusikaltimo situacijos sutapatinti su nusikaltimo tyrimo situacija. Tai du skirtingi dalykai.

Yra autorių,¹⁸⁹ kurie mano, kad nusikaltimų padarymo priežastys ir sąlygos turi būti priskiriamos prie kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos atskirų struktūrinių elementų. Tačiau nusikaltimo situacija, nagrinėdama nusikaltimo dalyvių santykius, numato ir šių santykių susidarymo šaltinius, kurie dažniausiai glūdi nusikaltimo priežastyse ir sąlygose.

¹⁸² *Центров Е.Е.* Криминалистическая характеристика и особенности возбуждения дел о преступлениях против половой неприкосновенности и половой свободы личности // *Следователь*. 1999. № 2. С.50–53.

¹⁸³ *Колесниченко А.Н.* Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. — Харьков, 1976. С. 20-21.

¹⁸⁴ *Пантелеев И.Ф.* Методика расследования преступлений. Учебное пособие. — Москва, 1975. С.9–10.

¹⁸⁵ *Криминалистика/А.Ф.Волынский, Т.В.Аверьянова, И.Л. Александрова и др.* — Москва, 1999. С.34.

¹⁸⁶ *Barkauskas A.* Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys: dr.disert.: soc.mokslai:teisė (6F)/LTU. — Vilnius, 2000. P.128.

¹⁸⁷ *Радеев В.В.* Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: Лекция. — Волгоград, 1987. С.13.

¹⁸⁸ *Шаталов А.С.* Сущность и содержание криминалистической характеристики преступлений // *Следователь*. 1999. № 1. С.19.

¹⁸⁹ *Жг.: Белкин Р.С.* Криминалистика. Т.2. — Москва, 1980. С.275.

Nusikaltėlio paliekami pėdsakai¹⁹⁰, pėdsakų susidarymo mechanizmas – I. F. Gerasimovo¹⁹¹, A. N. Kolesničenko¹⁹², S. P. Mitričiovo¹⁹³, V. A. Obrazcovo¹⁹⁴, I. F. Pantelejevo¹⁹⁵ teigimu – taip pat yra struktūrinės kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos dalys. Ar tikslinga kaip atskirus kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementus išskirti tipinius materialius nusikaltimo pėdsakus ir galimas jų buvimo vietas bei nusikaltimo pėdsakų slėpimo būdus ir kitas maskavimo priemones¹⁹⁶. Nusikaltimo būdo aprašymas apima ne tik veiksmų aprašymą, bet ir tipinių pasekmių, kurios atsiranda panaudojus vieną ar kitą įrankį ar priemonę, aprašymą, t.y. pėdsakus bei jų galimas buvimo vietas. Ar tikslinga kaip atskirą kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementą išskirti tipinius materialius nusikaltimo pėdsakus ir galimas jų buvimo vietas? Mūsų nuomone, to nereikėtų daryti. Nusikaltimo būdo aprašymas nagrinėja nusikalstamos veiklos elementus, bet ir jų tarpusavio ryšius. O visų reikšmingų nusikaltimo elementų funkcinį ryšių aprašymas ir yra iš esmės paties nusikaltimo apibūdinimas. Todėl netikslinga manyti, kad duomenys apie nusikaltimo padarymo mechanizmą yra vienas iš struktūrinių kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų. Taip manant, norima suplakti į vieną elementą reiškinį ir jo atspindį. Toks pat mūsų požiūris yra ir į pėdsakų slėpimą bei maskavimą. Tai yra nusikaltimo būdo sudedamoji dalis (komponentas), todėl papildomai jį skirti kaip savarankišką struktūrinį kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementą nėra tikslinga.

R. S. Bielkinas¹⁹⁷, N. P. Jablokovas¹⁹⁸ bei I. A. Vozgrinas¹⁹⁹ kaip savarankišką struktūrinį elementą išskiria pirminės informacijos charakteristiką (pirminius duomenis). Jų nuomone, pirminiai duomenys turi didelę reikšmę keliant versijas baudžiamojoje byloje ir jų pagrindu galima tinkamai pasirinkti tyrimo kryptį. Priklausomai nuo šių duomenų turinio ir jų pakankamumo, nustatomas pirminių tyrimo veiksmų ratas, taip pat nustatoma grupė asmenų, tarp kurių reikia ieškoti asmens, padariusio nusikaltimą. Jie teigia, kad pirminių duomenų negalima tapatinti su tyrimo situacija, nes pirminių duomenų turinys ir charakteris duoda tam tikrą suvokimą apie kai kuriuos tyrimo situacijos

¹⁹⁰ Nusikaltėlio pėdsakai – vientisa pėdsakų sistema, apibūdinanti nusikaltėlio asmenines savybes bei jo nusikaltimo vietoje paliktus materialius pėdsakus.

¹⁹¹ *Герасимов И.Ф.* Вопросы развития и совершенствования методики расследования отдельных видов преступлений // Вопросы методики расследования преступлений. Научные труды. Вып. 50. – Свердловск, 1976. С.13.

¹⁹² Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. – Киев, 1988. С.34–40.

¹⁹³ *Митричев С.П.* Методика расследования отдельных видов преступлений // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 10. – Киев, 1973. С.13–14.

¹⁹⁴ *Образцов В.А.* К вопросу о методике раскрытия преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. – Москва, 1977. Вып. 27. С.107.

¹⁹⁵ *Пантелеев И.Ф.* Методика расследования преступлений. Учебное пособие. – Москва, 1975. С.9–10.

¹⁹⁶ Ten pat.

¹⁹⁷ Plačiau apie tai žr.: *Белкин Р.С.* Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов. –3-е изд., дополненное. – Москва, 2001. С.733.

¹⁹⁸ Методика расследования преступлений. – Москва, 1976. С.38.

¹⁹⁹ Научные основы криминалистической методики расследования преступлений. – Санкт – Петербург, 1993. С.25–27.

informacinio pobūdžio elementus, todėl negali būti visapusiškai prilyginami jai. Kaip ir minėjome, nei tyrimo situacija negali būti struktūrinis kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementas, nei pirminiai duomenys negali sudaryti savarankiško kriminalistinės charakteristikos elemento. Jau patys savaime pirminiai duomenys įeina į kitus struktūrinius elementus. Pavyzdžiui, pirminė informacija apie nusikaltėlį, apie nusikaltimo būdą ir pan.

Įrodinėjimo dalyko charakteristikos, kaip atskiro elemento, pateikimas, mūsų nuomone, irgi nėra pagrįstas. Įrodinėjimo dalykas yra baudžiamojo proceso kategorija. „Realizuojant baudžiamojo proceso uždavinius, kiekvienoje byloje reikia nustatyti tam tikrą aplinkybių, kurios įvairiapusiškai apibūdina tiriamą įvykį ir įgalina teisingai išspręsti baudžiamąją bylą, visumą (sistemą), kuri ir vadinama įrodinėjimo dalyku.”²⁰⁰ Mūsų nuomone, visų aplinkybių, kurios turi įtakos nusikaltimo padarymui, visumą apima kriminalistinė nusikaltimo charakteristika, todėl jas įtraukti į kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką nėra pagrįsta, nes tai dvi skirtingos tą patį reiškinių apibūdinančios kategorijos.

Nepritariame ir dar vienam siūlymui - nusikaltimo būklės aprašymą suprasti kaip struktūrinį kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementą. Aiškinant „būklės” semantinę reikšmę – šis žodis suprantamas kaip būvis, buvimas arba ko nors buvimo kokybė.²⁰¹ Pirmuoju atveju nusikaltimo buvimą (egzistavimą) nagrinėja baudžiamoji teisė, kuri kvalifikuodama nusikalstamą veiką pasako, ar buvo padarytas nusikaltimas, ar ne. Antruoju atveju, „nusikaltimo kokybės” aprašymas dubliuoja tokius elementus, kaip nusikaltimo būdo, kitų elementų nustatymą. Todėl nusikaltimo būklės aprašymą iš dalies galima suprasti ir kaip tam tikrą nusikaltimo charakteristiką, o tai yra labai plati sąvoka, kurios kaip atskiro elemento įtraukimas į struktūrą yra nepagrįstas.

Siūlymas į kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką įtraukti duomenis apie konkretaus nusikaltimo paplitimą bei dinamiką, jo pavojingumo lygį visuomenei (I. F. Gerasimovas²⁰², V. L. Ledaščevas²⁰³) taip pat nėra visiškai pagrįstas. Kaip minima literatūroje, kriminalistinė charakteristika tai nusikaltimo požymių, padedančių jo tyrimui bei atspindinčių tam tikrą, atskirai paimtą nusikaltimą, sistema.²⁰⁴ Be to kriminalistinė charakteristika turi būti sudaroma atsižvelgiant į kriminalistikos objekto ypatumus ir turi remtis glaudžiai susijusių su nusikaltimu atskirų reiškinių, įvykių, faktų (esančių nusikaltimo darymo metu ar jau baigus nusikaltimą) analize. Nusikaltimo

²⁰⁰ Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. Mokymo priemonė. – Vilnius, 1990. P.8–9.

²⁰¹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 1993. P.93.

²⁰² Герасимов И.Ф. Криминалистические характеристики преступлений в методике расследования // Методика расследования преступлений. – Москва, 1976. С.94–95; Криминалистика/Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. – Москва, 1994. С.330–333.

²⁰³ Ледяцев В.А. О совершении структуры методики расследования отдельных видов преступлений // Методика расследования преступлений. – Москва, 1976. С.172.

²⁰⁴ Селиванов Н.А. Типовые версии, следственные ситуации и их значение для расследования // Соц. законность. 1985. № 7. С. 52.

paplitimo duomenys nieko neduoda tyrimo metodikai, kaip praktinių rekomendacijų kompleksui. Šie duomenys kriminalistikai yra svarbūs todėl, kad parodo, kokių nusikaltimų tyrimo metodikoms reikia skirti didesnę dėmesį bei pajėgas. Minėtas elementas turi reikšmės kriminalistiniam nusikaltimo įvertinimui ir atlieka tik kriminologinį vaidmenį, būtent todėl negali būti kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūriniu elementu.

Mūsų manymu, nėra savarankiški ir tokie elementai, kaip nusikaltimo aptikimo ir atskleidimo ypatumai, kuriuos I. F. Gerasimovas²⁰⁵ supranta kaip vieną dažniausiai ar rečiausiai išaiškinamą, aptinkamą atskiros rūšies nusikaltimą.

Kažin ar tikslinga į kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką, kaip savarankišką elementą, įtraukti ir nusikaltimo metu panaudojamas technines priemones (A. N. Kolesničenko²⁰⁶). Mūsų nuomone, šie duomenys yra apibūdinami nagrinėjant nusikaltimo būdą bei nusikaltėlio asmenybę.

Šiame darbe išdėstyti autorių nuomonės nėra baigtinis kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrų sąrašas. Literatūroje galima sutikti ir kitų į kriminalistinės charakteristikos struktūrą įtraukiamų elementų. Kaip jau anksčiau minėjome, nėra vieningo požiūrio į šios kategorijos supratimą, o tai savo ruožtu leidžia daryti išvadą, kad moksle teorinio apmąstymo šia tema procesas tęsiasi. Pabandysime padalyvauti šioje diskusijoje.

Visi autoriai yra vieningos nuomonės, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika turi sujungti būtinus elementus, kurie sudarytų vientisą, koreliacinių ryšių susaistytą sistemą. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika turi apimti tikslų ir trumpą atitinkamos nusikaltimų grupės, rūšies ar porūšio pagrindinių savybių ir požymių aprašymą.

Tačiau literatūroje yra sutinkamas ir kitoks požiūris į kriminalistinę nusikaltimų charakteristikos struktūrą. Kai kurių autorių siūlymas į kriminalistikos mokslo terminiją įvesti naują sąvoką „nusikaltimo įvykio sudėtis“ sulaukė kriminalistikos mokslininkų kritikos²⁰⁷. Jų nuomone, skirtingai nuo baudžiamosios teisės sąvokos „nusikaltimo sudėtis“, ji skirta tarnauti tik metodiniams tikslams, t.y. atskleisti kiekvieno konkretaus nusikaltimo įvykio ir jį lydinčių aplinkybių faktinį turinį, nustatyti pėdsakų susidarymo mechanizmą ir numatyti įrodymų rinkimo kelius.

²⁰⁵ Гeрасимов И.Ф. Криминалистические характеристики преступлений в методике расследования // Методика расследования преступлений. — Москва, 1976. С.94–95;

²⁰⁶ Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. — Киев, 1988. С.34–40.

²⁰⁷ Жг.: Шаталов А.С. Сущность и содержание криминалистической характеристики преступлений // Следователь. 1999. № 1. С.21; Колесниченко А.Н., Суетнов В.П., Хотенец М.В. Проблемы развития методики расследования преступлений (к вопросу о криминалистической характеристике преступлений) // Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений. Сб. науч. трудов. — Иркутск, 1980. С.43.

N. A. Selivanovas²⁰⁸ kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos turinį siūlo sistematizuoti pagal nusikaltimo sudėties elementus. Jo nuomone, nekelia jokių abejonių tikslingumas išskirti duomenis, priklausančius nusikaltimo objektui, nusikaltimo padarymo būdai ir aplinkybėms (nusikaltimo situacija), jo pasekmėms, objektyviajai nusikaltimo pusei bei nusikaltėlio asmenybei. Kiekvienas iš šių kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų rūšių gali būti išskirti dar ir į porūšius.

Panašų požiūrį išdėstė ir R. Burda.²⁰⁹ Jis teigė, kad „remiantis tuo, kad kriminalistikos pagrindinė funkcija yra padėti realizuoti baudžiamąjį įstatymą, jos pagrindinės kategorijos turėtų glaudžiai sietis su baudžiamąja teise. Baudžiamojoje teisėje nusikaltimą apibūdina jo sudėtis. Nusikaltimo sudėtį transformavus kriminalistikos reikmėms, t.y. nusikaltimų tyrimui, ji galėtų tapti kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos pagrindu”.

Mūsų nuomone, kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką turi sudaryti tie elementai, kurie geriausiai atspindėtų atskirų nusikaltimų grupių, rūšių, porūšių požymius, kurių pagrindu būtų galima sudaryti atitinkamas prielaidas pasirenkant optimaliausius kriminalistinius metodus, priemones ir būdus nusikaltimų išaiškinimui, tyrimui bei profilaktikai.

Atsižvelgiant į tai, kad tiriant nusikaltimus, visuomet sprendžiamas klausimas, ar įvykis atitinka nusikaltimo sudėtį, ir į tai, kad visas įrodinėjimo procesas yra nukreiptas įrodyti nusikaltimo sudėtį arba ją paneigti, kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką turėtų sudaryti tie elementai, kurie padėtų greičiau ir efektyviau atsakyti į tyrimo metu iškeltus klausimus (Kas padarė nusikaltimą? Kas yra pasikėsimo dalykas? Kokiomis sąlygomis buvo įvykdytas nusikaltimas? Kokiais nusikaltimo būdais nusikaltėlis pasiekė savo nusikalstamų tikslų?). Kitaip tariant, nustatyti, ar yra nusikaltimo sudėtis padarytame nusikaltime. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika, kaip kriminalistikos kategorija, taip pat turi padėti nustatyti nusikaltimo sudėtį (įrodyti, arba paneigti jos buvimą).

Mūsų nuomone, kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūros pagrindas turi būti nusikaltimų sudėtis. Kadangi nusikaltimo sudėties struktūriniai elementai yra nusikaltimo subjektas, nusikaltimo objektas, nusikaltimo subjektyvinė pusė, nusikaltimo objektyvinė pusė²¹⁰, tai kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką sudaro šie atitinkantys elementai (žr. 6 schemą) turintys kriminalistiškai vertingos informacijos:

1. Nusikaltimo būdas.
2. Asmuo, padaręs nusikaltimą.

²⁰⁸ Селиванов Н.А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в методике расследования // Соц. законность. 1977. № 2. С.56.

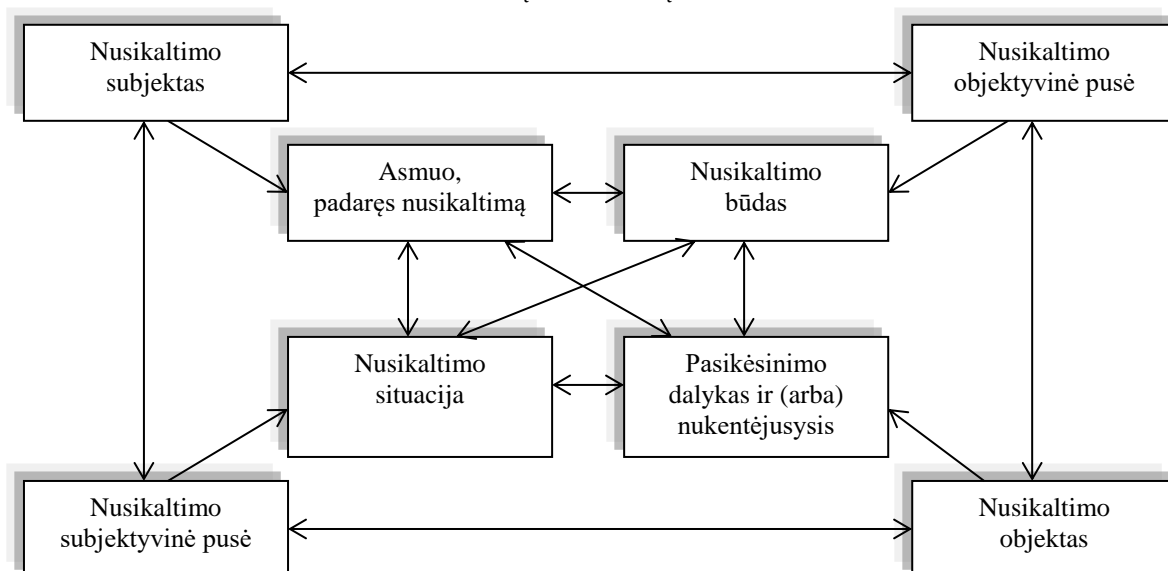
²⁰⁹ Burda R. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija: dr.disert.: soc.mokslai: teisė/LTU. – Vilnius, 2000. P.39.

²¹⁰ Piesliakas V. Mokslas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996. P.36.

3. Nusikaltimo pasikėsavimo dalykas ir (arba) nukentėjusysis.

4. Nusikaltimo situacija.

6 schema. NUSIKALTIMŲ KRIMINALISTINĖS CHARAKTERISTIKOS IR NUSIKALTIMO SUDĖTIES ELEMENTŲ SANTYKIŲ STRUKTŪRA

Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra specifinė, ir nors jos elementai leidžia pažinti nusikaltimo sudėties elementus ir įrodinėjimo dalyką, ji jų nekartoja. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai apima tik tą informaciją, kuri turi tik kriminalistinę reikšmę.

Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra atvira sistema. Pavyzdžiui, į daugelio atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinę charakteristiką neįtraukiamas toks elementas, kaip nukentėjusysis (auka). Vis dėlto kurdami užsakytų nužudymų kriminalistinę charakteristiką, mes būtinai į ją įterpiame šį elementą, nes jis turi labai svarbią reikšmę tyrimui. Šių nusikaltimų tyrimas atliekamas laikantis principo: „nuo asmenybės prie vykdytojo bei užsakovo“. Todėl nukentėjusiojo elementas ir su juo susieti galimi motyvai – tai elementai, kurie naudojami tik pradėjus ikiteisminį tyrimą.

Kriminalistinės charakteristikos elementus sieja glaudūs tarpusavio ryšiai. Žinant šių ryšių dėsningumus, galima papildyti kriminalistinės charakteristikos dalių turinį. N. P. Jablokovas ir kiti mokslininkai pažymėjo, kad „dažniausiai pasireiškia ne atskirų kriminalistinės charakteristikos dalių, o jų derinių (kompleksų) tarpusavio priklausomybės ryšiai.“²¹¹

Kaip jau buvo rašyta, kriminalistinė nusikaltimo charakteristika yra tam tikrų kriminalistiškai svarbių savybių, išryškinančių patį nusikaltimą, jo padarymo mechanizmą bei jo dėsningumus, visuma. Šią visumą įmanoma išsiaiškinti tik analizuojant kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrinius elementus bei atskleidus jų savybes, kurios sudaro kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos turinį.

Apibendrinant kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrą, reikėtų pabrėžti:

²¹¹ Криминалистика/ Под ред. Яблокова Н.П. – Москва, 1996. С.48.

1. *Kriminalistinė nusikaltimų charakteristikos struktūra sudaryta iš komponentų, kurie išreikšti visuma požymių, atispindinčių jos elementuose ir kurių pagrindu būtų galima sudaryti atitinkamas prielaidas pasirenkant optimalius kriminalistinius metodus, priemones ir būdus nusikaltimų išaiškinimui, tyrimui bei nusikaltimų profilaktikai.*
2. *Mūsų siūlymu, kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrą turi sudaryti šie elementai: nusikaltimo būdas, asmuo, padaręs nusikaltimą, pasikėsimo dalykas ir/arba nukentėjęsysis ir nusikaltimo situacija.*

2. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų šiuolaikinė analizė

2.1. Nusikaltimo būdas kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elemento analizė

2.1.1. Nusikaltimo būdo samprata

Nusikaltimo būdai kriminalistinėse diskusijose skiriama ypač daug dėmesio. Nusikaltimo būdas padeda nustatyti asmenis, padariusius nusikaltimą, atskleisti patį įvykį, organizuoti tinkama kryptimi tyrimą bei nusikaltimų profilaktiką. Be to nusikaltimo būdo metodologinė reikšmė yra svarbi kuriant bei tobulinant atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo metodikas, taip pat nusikaltimo būdas yra pagrindas sumuojant bei vertinant informaciją, kuri atsispindi įvairiuose pėdsakuose. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos pagrindas yra tam tikros rūšies nusikaltimų tipinių būdų visuma.²¹²

Ar galima padaryti nusikaltimą neatlikus nusikalstamų veiksmų? Vargu, ar įsivaizduojame nusikaltimą, kuris neturėtų nusikaltimo padarymo būdo. Baudžiamajame įstatyme yra numatyti požymiai, apibūdinantys išorinę kėsimosi pasireiškimo pusę ir sudaro nusikaltimo sudėties objektyviąją pusę. „Nusikaltimo padarymo būdas, laikas, vieta, priemonės, įrankiai ir kitos aplinkybės – tai fakultatyviniai bendrosios nusikaltimų sudėties požymiai”.²¹³ Įstatymo leidėjas konstruodamas daugelį nusikaltimo sudėčių baudžiamojoje teisėje, šiuos požymius palieka už šių nusikaltimo sudėčių ribų.

Nusikaltimo būdas parodo, kaip buvo padarytas nusikaltimas. Atitinkamais atvejais įstatymo leidėjas nusikaltimo padarymo būdą tiesiogiai aprašo Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių dispozicijoje. Tada norint kvalifikuoti kokią veiką, reikia nustatyti jos padarymo būdą. Nusikaltimo būdas gali būti ir nusikaltimą kvalifikuojantis požymis (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 str. 2 d. 7 p. „Tas, kas nužudė kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu“).

²¹² Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P. Kriminalistika. – Vilnius, 1985. P.265.

²¹³ Baudžiamoji teisė: bendroji dalis:vadovėlis/V.Pavilonis, G.Švedas, A.Abramavičius.../ – Vilnius, 2001. P.183.

Baudžiamosios teisės nusikaltimo objektyvioji pusė transformuojasi ir kriminalistinėje nusikaltimų charakteristikoje virsta nusikaltimo būdu²¹⁴. Nusikaltimo būdas daug kur įeina į baudžiamąją – teisinę nusikaltimo sudėties charakteristiką (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 str. 2 d. 6 p. „Tas, kas nužudė kankindamas ar kitaip itin žiauriai“). Kartais jis gali būti kvalifikuojanti ar sunkinanti aplinkybė. Bet nusikaltimo būdo charakteristika nesibaigia jo baudžiamąja – teisine reikšme. Baudžiamajoje – teisinėje charakteristikoje jis pateiktas apibendrintai: pavyzdžiui, jai neturi reikšmės nužudymo mechanizmas, kokios tuo metu naudojamos techninės priemonės, jų gavimo šaltinis ir kt.²¹⁵ Jeigu įstatyme nenurodytas būdas, tai jis dažnai yra menamas (pavyzdžiui, nužudymas – gyvybės atėmimas). Bet nusikaltimo būdas visada konkretus, ir jis turi nemažai tokių pusių, kurios indiferentiškos baudžiamąja – teisine prasme, bet turi svarbią kriminalistinę reikšmę.

Jeigu baudžiamajoje teisėje nusikaltimo būdas išryškina patį nusikaltimą, tai kriminalistikoje nusikaltimo būdas yra naudojamas surasti įtariamąjį (arba įtariamų asmenų grupę), kuris galėjo padaryti nusikaltimą; nustatyti pėdsakų susidarymo mechanizmo dėsninumus pagal tam tikrą schemą: būdas → sąveikos pobūdis → nusikaltimo pėdsakai (kurie vienais atvejais leidžia įrodyti patį nusikaltimo būdą, o kitais, išeinant iš pėdsakų susidarymo mechanizmo dėsninumų, surasti kitus pėdsakus), todėl dauguma metodikų remiasi šiais dėsninumu. Būdo pasikartojimų nustatymas turi įrodomąją reikšmę, jeigu tyrimo procese bus įrodyta, kad asmuo anksčiau padarė nusikaltimą analogišku būdu.

Kriminalistinė nusikaltimo būdo sąvoka skiriasi nuo jo baudžiamojo teisinio suvokimo. Kriminalistinė samprata kyla ne iš nusikaltimo kvalifikavimo tikslų ir nusikaltėlio pavojaus visuomenei nustatymo, o iš nusikaltimo atskleidimo ir tyrimo efektyvių priemonių paieškos uždavinių. Todėl kriminalistams labai svarbūs nusikaltimo būde slypintys tie informaciniai bruožai, kurie yra analizuojamo nusikaltimo būdo charakteringų požymių rezultatas. Kriminalistus taip pat domina ir sisteminis struktūrinis požiūris į nusikaltimo būdą, nes tai leidžia išskirti kiekviename iš jo struktūrinių dalių tam tikrus kriminalistinio pobūdžio elementus.

²¹⁴ Nusikaltimo būdą galima nagrinėti mažiausiai dviem aspektais: kaip įrodinėjimo dalyką, tiriant nusikaltimą, ir kaip nusikaltimo mechanizmą apibūdinantį elementą. Apie nusikaltimo būdą, kaip įrodymo dalyką, tiriant nusikaltimus žr.: *J. Rinkevičius. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamajame procese pagrindai*. – Vilnius, 1990. P.9–10.

²¹⁵ Bet kokiu atveju, jei įstatyme nėra nurodytas būdas, tai jis yra menamas. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 292 str. „Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną“.

Mes sutinkame su nuomone, kad nusikaltimo padarymo būdas yra branduolys, pagrindinis kriminalistinės charakteristikos elementas. Visi kiti elementai vienaip ar kitaip yra susiję su būdu, nors ir turi savarankišką reikšmę.²¹⁶

Literatūroje kol kas nėra vieningo nusikaltimo būdo apibrėžimo, diskutuojama, ar visiems nusikaltimams (tyčiniams ir neatsargiems) yra būdingas nusikaltimo būdas, ar į nusikaltimo būdą reikia įtraukti laiko ir vietos požymį, ar būtinos visos nusikalstamos veiklos stadijos ir pan. Tačiau nežiūrint į kai kuriuos mokslininkų skirtingus požiūrius, jie visi sutinka, kad nusikaltimo padarymo būdas, pasireiškiantis įvairiuose pėdsakuose, yra svarbus duomenų šaltinis apie nusikalstamos veikos kokybinę charakteristiką.

Nusikaltimo būdas literatūroje suprantamas ne tik kaip nusikalstamas veikimas ar neveikimas, bet jam taip pat priskiriami ir nusikaltimo įrankiai bei priemonės, nusikaltimo padarymo laikas ir vieta, įvairios gudrybės, kurių dėka patenkama į nusikaltimo vietą, situacijos, palankios nusikalstamiems kėslams realizuoti, sukūrimas.

Įvairūs autoriai skirtingai traktuoja nusikaltimo būdo sąvoką. Literatūroje dažniausiai yra minimi šie terminai: „nusikaltimo padarymo būdas“ ir „nusikaltimo būdas“.

V. T. Kornouchovas nusikaltimo padarymo būdą yra apibūdinęs taip: „Tai vieninga erdvėje ir laike veiksmų, būdų ir operacijų variantiškumo sistema, kurios tikslas yra nusikaltėlių paieška, nusikaltimo pėdsakų išaiškinimas ir inscenizavimo nustatymas“.²¹⁷ Kriminologė E. D. Kuranova pateikia tokį apibrėžimą: „Nusikaltimo padarymo būdas – tai kompleksas kaltojo veiksmų, pasirinktų priklausomai nuo tikslo ir sąlygų, kuriais rengiamas, vykdomas ar slepiamas nusikaltimas“.²¹⁸

Išplėstą apibrėžimą duoda kitas kriminologas I. Šč. Žardanija: „Nusikaltimo padarymo būdas – tai tarpusavyje susijusių, tikslingų veiksmų sistema – veiklos, operacijos, rengimosi realizavimo ir slėpimo veiksmai, kurių pasirinkimą apsprendžia socialinė ir gamtinė aplinka, individo asmenybė, kėsinimosi objekto ir dalyko ypatybės, techninis aprūpinimas, bendrininkų buvimas, ankstesnis santykis tarp kėsinimosi objekto ir kaltininko bei vietos, laiko ir situacijos ypatybės“.²¹⁹

A. N. Kolesničenko į nusikaltimo būdą siūlė žiūrėti tik kaip į nusikalstamų kėslų realizavimą.²²⁰ Jo nuomone, rengimasis daryti nusikaltimą, nusikalstamų kėslų realizavimas ir

²¹⁶ Криминалистика: Учеб. для вузов/В.Ф.Герасимов, Л.Я.Драпкин, Е.П.Ищенко и др. – Москва, 2000. С.347; *Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P.* Kriminalistika. – Vilnius, 1985. P.264–266.

²¹⁷ Курс Криминалистики. Общая часть/ Отв. ред. В.Е. Корноухов. – Москва, 2000. С.174.

²¹⁸ *Куранова Э.Д.* Об основных положениях методики расследования отдельных видов преступлений//Вопросы криминалистики. Вып. 6-7. – Москва, 1962. С.165.

²¹⁹ *Жордания И.Ш.* Психолого - правовая структура способа совершения преступления//Вопросы борьбы с преступностью. Вып.24. – Москва, 1976. С.58.

²²⁰ *Колесниченко А.Н.* Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. – Харьков, 1956. С.18–19.

nusikaltimo slėpimas yra nors ir tiesiogiai susijusios tarpusavyje, bet skirtingos kategorijos. Ši siūlymą jis motyvavo tuo, kad minimos veiklos gali būti įvykdytos skirtingu laiku, skirtingais asmenimis ir gali būti teisiškai traktuojamos skirtingai.

B. Kovrižnychas nusikaltimo būdą vertino kaip rengimąsi padaryti nusikaltimą, nusikaltimo padarymą ir slėpimą²²¹. S.Kuklianskis teigė, kad „nusikaltimo padarymo būdas turi jungti visus nusikaltėlio veiklos etapus – rengimąsi nusikaltimui, jo realizavimą ar slėpimą“²²².

M. Kazlauskas nusikaltimo padarymo būdą apibūdina kaip „veiksmų, kuriais rengiamasi padaryti nusikaltimą, kuriais jis padaromas bei slepiamas, sistemą“²²³. Nors M. Kazlauskas apibrėžime nemini nusikaltimo būdo priklausomybės nuo objektyvių ir subjektyvių veiksmų, tačiau nagrinėdamas nusikaltimo padarymo būdą, apie tai gan išsamiai rašo.

G. G. Zuikovas duoda tokį apibrėžimą: „Nusikaltimo padarymo būdas – tai vieningas, tarp savęs susijęs kompleksas veiksmų, kurie nukreipti parengti, įvykdyti ar paslėpti nusikaltimą ir kuriuos apsprendžia laiko, vietos, įrankių ir priemonių panaudojimas“.²²⁴ Kaip matyti, G. G. Zuikovas į nusikaltimo padarymo būdo definiciją greta kitų elementų dar įtraukia nusikaltimo įrankius bei priemones, kurie gali būti suprasti dvejopai: tiesiogine prasme, kaip nusikaltimo padarymo įrankiai ir priemonės, ir perkeltine prasme, kaip nusikaltimo padarymo sąlygos. Tačiau nusikaltimo būdas pats savaime aprėpia nusikaltimo įrankius ir priemones. Jų įsigijimas (įsigijo šaunamąjį ginklą, įsigyja įrankius ir priemones, būtinus nusikaltimui padaryti ir pan.) bei veiksmai, kuriais padaromi nusikaltimai (nušovė nukentėjusįjį, išgręžė skylę, pro kurią pateko į patalpas, panaudoję kompiuterį pagamino suklastotus dokumentus ir pan.) yra nusikaltimo būdo sudedamoji dalis. Be to nusikaltimo įrankiai ir priemonės yra įtraukiamos į nusikaltimo būdą kaip objektyvios nusikaltimą būdą determinuojančios sąlygos.

R. S. Bielkinas palaiko G. G. Zuikovą, tik papildo, kad šį kompleksą turi jungti vieninga tyčia.²²⁵ V. A. Ovečkinas pasiūlė nusikaltimo būdą apibrėžti kaip sąlygotą aplinkos faktorių ir asmenybės savybių, veiksmų, nukreiptų rengti nusikaltimą, vykdyti ar jį slėpti, visumą.²²⁶

Iš pateiktų apibrėžimų matyti, kad visi autoriai sutinka su nuomone, jog nusikaltimo būdą sudaro rengimasis padaryti nusikaltimą, nusikalstamų kėslių realizavimas, bei nusikaltimo slėpimas.

²²¹ Pagal: Белкин. Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. — Москва, 1988. С.212.

²²² Куклянскис С.С. Криминалистическое значение способа хищения // Применение научных методов при расследований и изучений преступности. Ч.2. — Вильнюс, 1973. С.48.

²²³ Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P. Kriminalistika. — Vilnius, 1985. P.264.

²²⁴ Зуйков Г.Г. Поиск по признакам способов совершения преступлений. — Москва, 1970. С.74; Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления // Соц. законность. 1971. №11. С.16–17.

²²⁵ Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.3. — Москва, 1979. С.174.

²²⁶ Овечкин В.А. Общие положения методики расследования преступлений, скрытых инсценировкой. — Харьков, 1975. С.7.

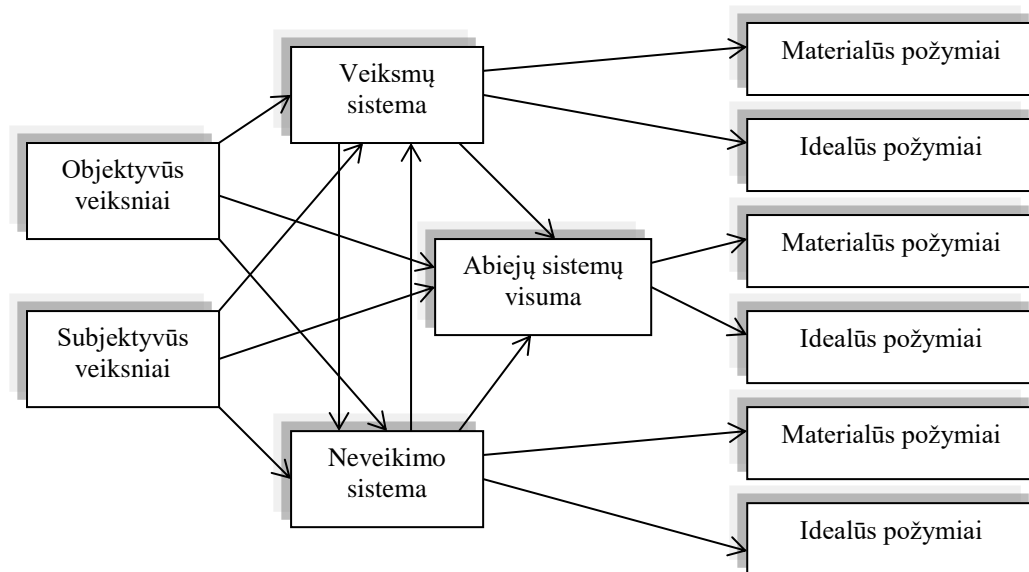
Tik vieni autoriai sąvokas išplėtė, papildydami jas įvairiomis sąlygomis, o kiti apsiribojo tik nusikaltimo būdo struktūros išvardinimu.

Prieš pradedant toliau nagrinėti šį kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementą, reikia patikslinti kai kurias sąvokas. Kriminalistikos kalba turi terminologinį aparatą – kriminalistikoje naudojamų sampratų ir apibrėžimų, o taip pat terminų bei ženklų sistemą. Vienas iš mokslo principų – naudojamų terminų ir sampratų vienareikšmiškumas.

Visiems yra įprasta vartoti terminą „nusikaltimo padarymo būdas“. Tačiau pats žodis „padarymas“ reiškia ne ką kitą, o kaip konkrečius veiksmus, kuriais padaromas nusikaltimas. Kitaip tariant, terminas „nusikaltimo padarymo būdas“ yra savarankiškas ir apibūdina tik veiksmus, kuriais tiesiogiai realizuojami nusikalstami kėsmai. Kadangi bet kurio mokslo kalba – tai jo metodologinis pagrindas, mes siūlome vietoje termino „nusikaltimo padarymo būdas“, kuris įvardina kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementą, vartoti terminą „nusikaltimo būdas“, kuris yra daug logiškesnis, platesnis.

Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos pagrindas yra individualių tam tikros grupės, rūšies ar porūšio nusikaltimų tipinių rengimosi, padarymo bei slėpimo būdų visuma. Darydamas tos pačios rūšies nusikaltimus, nusikaltėliai elgiasi skirtingai, naudoja nevienodą nusikaltimo būdą. Šis būdas visuomet priklauso nuo daugelio objektyvių ir subjektyvių veiksnių, nuo tam tikrų dėsningumų (žr. 7 schemą).

7 schema. NUSIKALTIMO BŪDO, KURĮ SĄLYGOJA SUBJEKTYVŲ IR OBJEKTIVŲ VEIKSNIAI, SCHEMA (pagal A.N.Vasiljevą ir N.P.Jablokovą)²²⁷

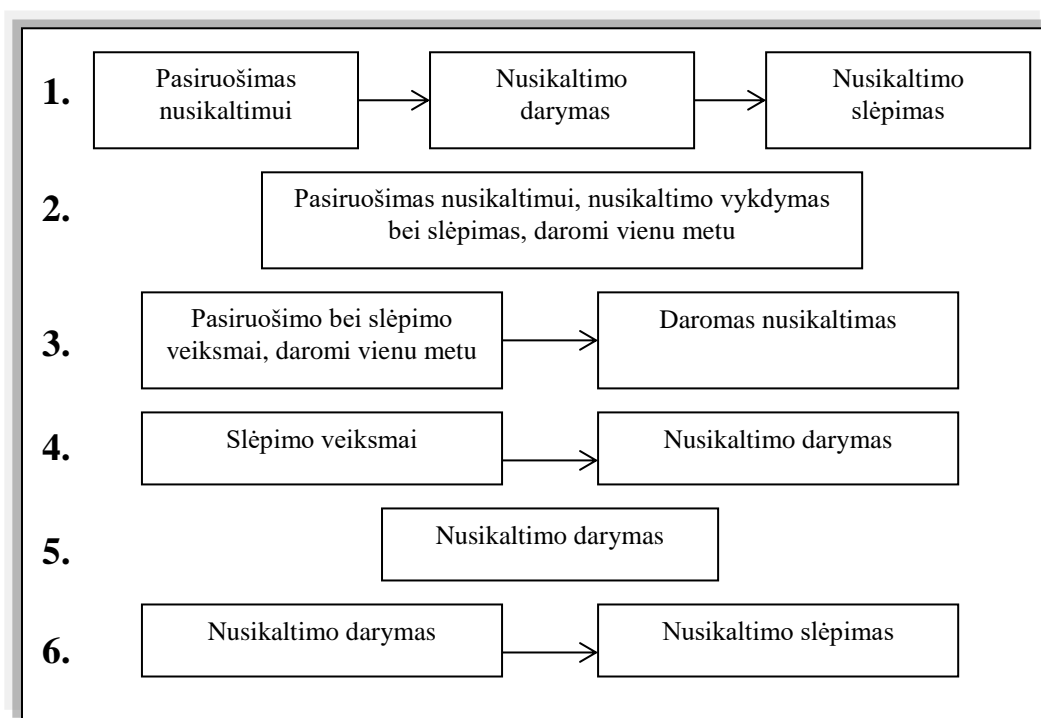

Nusikaltimo būdo struktūroje, kaip tam tikrame procese, galime išskirti dalis, elementus, ryšius. Kriminalistikoje nusikaltimo būdą sudaro 3 dalys: nusikaltimo pasiruošimo būdas, nusikaltimo padarymo būdas ir nusikaltimo slėpimo būdas.

Nusikaltimo būdas pasižymi vientisumu (laiko ir erdvės atžvilgiu), jo dalis jungia galutinis tikslas, nes dažnai pasiruošimo, darymo bei slėpimo veiksmai yra gana atitrūkę laiko atžvilgiu. Mes siūlome nusikaltimo būdo stadijas laiko atžvilgiu suskirstyti taip (žr. 8 schemą):

²²⁷ Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. — Москва, 1984. С. 120.

8 schema. NUSIKALTIMO BŪDO STADIJŲ IŠSIDĖSTYMAS LAIKO ATŽVILGIU

Pateiktoje scheme pirmame atvejuje pasirengimo nusikaltimui veiksmai, nusikaltimo vykdymas bei veiklos ir įvairių pėdsakų slėpimas vyksta nuosekliai. Antrame – visi veiksmai (pasiruošimas, nusikaltimo darymas, slėpimas) yra daromi vienu metu. Trečiame atvejuje – visi veiksmai pasiruošiant ir slepiant buvo daromi praktiškai vienu metu, tačiau nusikaltimas įvykdytas vėliau. Ketvirtame – veiksmai slepiant busimą nusikaltimą daromi iki nusikaltimo padarymo. Penktame atvejuje yra realizuojami tik nusikaltimo vykdymo veiksmai, o šeštame – nusikaltimas padaromas be paruošiamųjų veiksmų, tačiau slepiant įvairius nusikaltimo pėdsakus jau po nusikaltimo įvykdymo.

Praktikoje kartais sunku veiksmus suskirstyti į etapus ar stadijas. Ypač tai sunku daugiaepizodėse bylose. Kartais negalima atskirti, kur yra vieno epizodo pradžia ir kur pabaiga.

Asmens sąmonėje turi įsitvirtinti nuostata, kad norimų tikslų galima pasiekti tik neteisėtais būdais. Šią nuostatą apsprendžia gyvenimo sąlygos, patyrimas ir individualios asmens savybės. Esant palankioms sąlygoms, ši nuostata pradedama realizuoti ir perauga į konkrečią nusikalstamą veiką.

Asmuo, norėdamas patenkinti savo norus, numato konkrečius tikslus, kurių siekdamas neatmeta ir nusikaltimo padarymo galimybes. Esant konkrečiam tikslui, asmuo numato kelias ir priemones šiam tikslui pasiekti, numato nusikalstamos veiklos bendrojo pobūdžio planą. Šis etapas turi užimti tam tikrą laiko tarpą. Asmuo, sumanęs nusikaltimą, neretai apie tai kalba su kitais asmenimis, klausia patarimų, ieško bendrininkų.

Ruošdamiesi nusikaltimui, asmenys dažnai ieško ir renka būtiną informaciją apie konkretų kėsinosi objektą. Ši informacija yra būtina sėkmingam pasirengimui, vykdymui ir nusikaltimo slėpimui. Tokiai informacijai gauti nusikaltėliai ieško informacijos šaltinio, kuris turėtų ryšį su kėsinosi objektu, ieško asmenų, kurie savo žiniomis ar sugebėjimais padėtų arba tiesiogiai dalyvautų nusikaltimo paruošime ar vykdyme, stebi ir reikalui esant fiksuoja kėsinosi objektą, ruošia medžiagą detaliam planui, susisiečia su „reikalingais“ žmonėmis, panaudoja asmeninius ryšius ir t.t. Planuojant nusikaltimą yra analizuojama surinkta informacija, kuriami įvairūs veikimo variantai, nagrinėjami įvairūs variantai dėl galimų neigiamų pasekmių kilimo, sprendžiamas klausimas dėl nusikaltimo slėpimo bei alibi.

Surinkęs reikiamą informaciją, asmuo siekia sukurti tam tikras sąlygas (o kartais tiesiog laukia tokių sąlygų susiklostymo), kada galės realizuoti nusikalstamus ketinimus. Realiam gyvenime nusikaltimas kartais padaromas nesiruošiant (nusikaltėlis nedaro paruošiamųjų veiksmų). Yra atvejų, kada neslepiami nusikaltimo pėdsakai, neinscenizuojamas kitas nusikaltimas ar įvykis (nusikaltėlis nedaro veiksmų nusikaltimui nuslėpti). Tačiau tai netrukdo į nusikaltimo būdo modelį įtraukti veiksmus, nukreiptus pasiruošti bei nuslėpti nusikaltimą.

Nusikaltimo būdą sudaro ne padirki arba atsitiktiniai veiksmai rengiant nusikaltimą, o jų sistema. Ir ne bet kokia sistema, o susieta iš anksto bendru planu, bendra tyčia. Reikėtų pabrėžti, kad veiksmų iš anksto susietų bendru planu (tyčia) sistemai neturi reikšmės nei veiksmų eiliškumas (ar pirma iškasti duobę lavonui paslėpti, ar pirma įsigyti nužudymo įrankį), nei laikas, kuris seka po pirmų veiksmų. Taigi iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad tai ne veiksmų sistema, tačiau įsigilinus į veiksmų pobūdį ir jų tikslą, išryškėja sistemos vieningas planas (tyčia). Pasirengus nusikaltimui yra realizuojami nusikalstami kėsmai.

Kalbant apie nusikaltimo padarymo būdą, labai svarbu paminėti įrankius ir priemones. Įrankiai ir priemonės yra tas kriterijus, kurio dėka vienas nusikaltimo būdas yra atskiriamas nuo kito. Tam tikri įrankiai ir priemonės, esančios pas nusikaltėlį, verčia jį atitinkamai veikti. Ir atvirkščiai. Žinodami, kaip veikė nusikaltėlis, galime spėti apie pas jį esančius įrankius ir priemones, jo sugebėjimu naudotis tomis priemonėmis ir įrankiais bei apie individualias asmens ypatybes, psichines ar fizines savybes.

Nekelia abejonių nusikaltimo pasirengimo, padarymo ir slėpimo būdo kriminalistinis aspektas, kuris yra būdingas kiekvienam nusikaltimui. Jų reikšmė neginčytina. Tačiau reikėtų išsiaiškinti, ar nuo nusikaltimo padarymo būdo reikia atskirti nusikaltimo slėpimo būdą.

Slėpimas²²⁸ nusikaltimo būdo struktūroje turi labai svarbią reikšmę. Slėpimu kriminalistikoje laikoma visų asmenų, slepiančių nusikaltimą arba padedančių tam nusikaltimo padarymo metu ar tuoj po to, veiksmų (veikimo arba neveikimo) visuma.²²⁹ Kitaip tariant, nusikaltimo slėpimas suprantamas kaip nusikaltėlio veiksmai, maskuojantys nusikaltimo faktą ir naikinantys nusikaltimo pėdsakus.

R. S. Bielkinas rašė, kad nusikaltimo slėpimo būdas gali egzistuoti atskirai kaip sistema veiksmų, kuriais yra naikinami, maskuojami ar falsifikuojami tiek materialūs, tiek idealūs nusikaltimo ir nusikaltėlio pėdsakai.²³⁰ Kiti autoriai, pavyzdžiui, A. Barkauskas,²³¹ R. Burda,²³² V. K. Gavlo,²³³ G. G. Zuikovas,²³⁴ nusikaltimo padarymo būdą nagrinėja kaip tam tikrą sistemą, susidedančią iš nusikaltimo pasiruošimo, padarymo ir slėpimo veiksmų, determinuotų išorinės aplinkos veiksmų ir asmenybės psichofizinių savybių, kurios gali įtakoti pasirenkant tam tikrą nusikaltimo vietą ir laiką bei nusikaltimo įrankius ir priemones.

Tačiau R. S. Bielkinas²³⁵ yra tos nuomonės, kad tai tikslinga yra tik tais atvejais, kai nusikaltimo pasiruošimas, darymas ir slėpimas jungiamas vieningos tyčios, t.y. kai visi veiksmai yra sujungti į vieną sistemą dar nepadarius nusikaltimo, subjektas turi tikslią savo veiksmų slėpimo programą. Jo nuomone, taip būna ne visuomet. Nusikaltimo slėpimo ir padarymo veiksmai gali išsiskirti asmenų, darančių nusikaltimą, atžvilgiu. Kartais nusikaltimo slėpimą įvykdo ne tas asmuo, kuris padarė nusikaltimą, o kitas, apie kurį nusikaltimo subjektas net nežino ir pan. R. S. Bielkinas nurodo, kad tikslinga į atskirus elementus išskirti nusikaltimo padarymą bei slėpimą, nes pastarieji veiksmai gali savarankiškai egzistuoti kaip tam tikrų veiksmų (nusikaltėlio pėdsakų naikinimas, maskavimas ar falsifikavimas) sistema.

G. G. Zuikovas²³⁶ pateikia, jo nuomone, išsamų sąrašą atvejų, kada slėpimo veiksmai yra savarankiški ir neįeina į nusikaltimo slėpimo būdą. Visus šiuos atvejus jis suskirsto į dvi grupes –

²²⁸ Baudžiamosios teisės teorijoje nepriimta slėpimą įtraukti į nusikaltimo būdo sąvoką, nes slėpimas siejamas su nusikaltimo stadijomis, konkrečiai su nusikaltimo užbaigtumu.

²²⁹ Овечкин В.А. Основные положения методики расследования преступлений, скрытых инсценировками. — Харьков, 1975. С.6.

²³⁰ Белкин Р.С. Курс советской криминалистики, Т.3. — Москва, 1979. С. 190.

²³¹ Barkauskas A. Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys: dr. disert.: soc.mokslai: teisė (6F)/LTU. — Vilnius, 2000. P.131.

²³² Burda R. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija: dr. disert.: soc.mokslai: teisė/LTU. — Vilnius, 2000. P.39.

²³³ Гавло В.К. Обстановка преступления как структурный компонент криминалистической характеристики преступления // Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений. Сборник научных трудов. Вып. 15. — Иркутск, 1980. С.49–55.

²³⁴ Зуиков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления // Автореф. дис. д-ра юрид. наук. — Москва, 1970. С.10

²³⁵ Белкин Р.С. Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов.-3-е изд., дополненное. — Москва, 2001. С.735.

²³⁶ Зуиков Г.Г. Способы сокрытия преступления и уклонения от ответственности // Способы сокрытия следов преступлений и криминалистические методы их установления. — Москва, 1984. С.25.

impulsyviai įvykdyti nusikaltimai, kurie nėra rengiami ir neatliekami jokie slėpimo veiksmai, ir tyčiniai nusikaltimai. Pirmajai grupei priskiriami nusikaltimai, įvykdyti afekto būsenoje, viršijant būtinąsios ginties ribas ir pan. Šiai grupei taip pat priskiriami tyčiniai nusikaltimai, atlikti apsvaigus nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų, primityvūs nusikaltimai, atlikti degradavusių asmenų, kurie lengvabūdiškai tikisi išvengti atsakomybės arba klaidingai įvertina situaciją manydami, kad slėpimo veiksmai nėra būtini. Paslėpti įvykdytas veikas, be abejo, yra bandoma, tačiau tik įvykdžius nusikaltimą. Į pirmosios grupės nusikaltimų padarymo būdą slėpimo veiksmai įeiti negali, nes jeigu bus rengimasis ir slėpimas įvykdyti nusikaltimą, tai bus tyčinis nusikaltimas. Asmenys, įvykdę netyčinius nusikaltimus, imasi veiksmų paslėpti nusikaltimą, bet šiuos veiksmus sąlygoja aplinkybės, atsiradusios po nusikalstamos veikos.

B. B. Rybnikovo²³⁷ nuomone, slėpimo veiksmų negalima nagrinėti kaip sudėtinės nusikaltimo būdo dalies, nes jie visada eina jau po nusikaltimo, kai kėsinimasis realizuotas tam tikru būdu ir sudaro atskirą, labai svarbią ir tiesiogiai susijusią su nusikaltimo padarymo būdu veiksmų grupę.

Mūsų nuomone, nusikaltimo padarymo būdas ir nusikaltimo slėpimo būdas turi visai kitus tikslus ir tai leidžia juos atskirti. Be to nusikaltimo slėpimas dažniausiai yra panaudojamas po nusikaltimo padarymo, t.y. turi tam tikrą laiko tarpą nuo nusikaltimo padarymo, tai taip pat padeda atskirti slėpimą nuo padarymo. Norime pabrėžti, kad nors ir retai, tačiau nusikaltimo slėpimas kartais tampa nusikaltimo padarymu (pavyzdžiui, mokesčių vengimo atvejais), ir tada slėpimas tampa nusikaltimo padarymo būdu. Pėdsakai, kurie atsiranda nusikaltimo padarymo metu ir slėpimo metu tarpusavyje „konkuruoja“. Tai leidžia išaiškinti negatyvias aplinkybes ir nustatyti inscenizavimo faktą.

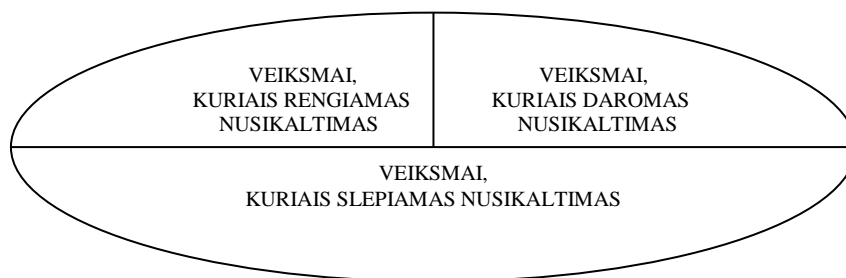
Mes manome, kad išskirti slėpimą į atskirą elementą nėra būtinybė, nes kelių asmenų dalyvavimas atliekant skirtingus veiksmus nėra pakankamas pagrindas tai daryti. Bet kokių atvejų tiek darymą, tiek slėpimą jungia vieninga tyčia, ir tai yra labai svarbu visa sujungiant į vieną kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūros elementą – nusikaltimo būdą. Tačiau nėra būtina to daryti, nes mes kalbame apie nusikaltimą, kaip apie vieną visumą, ir todėl kriminalistinė charakteristika yra nagrinėjama bendrai, sujungiant visus elementus, tarp jų ir nusikaltimo būdą. Išskirti slėpimą į atskirą elementą galime tik tuomet, jei nagrinėjama tame nusikaltime dalyvavusių asmenų (kiekvieno atskirai) kriminalistinė charakteristika. Tokiu atveju gali būti kalbama tik apie slėpimą, jei tas asmuo tik slėpė nusikaltimo padarymo faktą, pėdsakus, įrankius ir pan. Tačiau čia

²³⁷ Рыбников Б.Б. Проблема сокрытия преступлений и ее место в советской криминалистике // Криминалистический сборник. — Рига, 1972. С.55.

mes nagrinėjame bendrą kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos modelį, todėl nėra būtinybės slėpimą išskirti kaip atskirą kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementą.

Todėl mūsų manymu, tokia nusikaltimo būdo struktūra, kai ji apima rengimąsi padaryti nusikaltimą, nusikalstamų kėslių realizavimą, nusikaltimo slėpimą ar vengimą atsakomybės, yra pati optimaliausia ir išsamiausia (žr. 9 schemą). Būtina pažymėti, kad šie veiksmai turi būti sujungti vieningos tyčios (plano).

9 schema. NUSIKALTIMO BŪDO STRUKTŪRA

Paprastai apie nusikaltimą yra sužinoma po jo padarymo ir neretai tik po to, kai jis buvo nuslėptas (pavyzdžiui, lavonas rastas kanalizacijos šulinyje, rastos suskaidyto lavono dalys, ekonominio nusikaltimo faktą išaiškino kruopštus ūkinės – finansinės veiklos patikrinimas (revizija) ir t.t.). Kriminalistikai svarbu žinoti ir tirti įvairius nusikaltimo slėpimo variantus. Nusikaltimo būdo slėpimo stadijos analizė gali nurodyti, kaip buvo ruošiasi nusikaltimui ir kaip buvo realizuotas nusikaltimas bei kokioje asmenų grupėje reikia ieškoti asmens, kuris padarė nusikaltimą.

Ruošdamasis padaryti nusikaltimą, asmuo apgalvoja ir pasirenka optimalius jo padarymo būdus ir maksimaliai efektyvų nusikaltimo slėpimo būdą, kuris parūpintų nusikaltėliui nors ir trumpalaikį saugumą. Nusikaltimo slėpimo būde slypi nusikaltėlio intelektualios ir fizinės savybės, profesinė bei nusikalstama patirtis.²³⁸ Aktyvūs nusikaltėlio veiksmai slepiant nusikaltimą pasireiškia noru trukdyti nusikaltimo atskleidimą ir tyrimą, tiesos nustatymą byloje. Tai pasireiškia slėpimo būdo sudėtingumu. Kuo daugiau nusikaltėlis panaudoja nusikaltimo slėpimo būdų, tuo akivaizdžiau, kad nusikaltėlis gali būti pažįstamas su nukentėjusiuoju, nori išvengti baudžiamosios atsakomybės ir t.t. Nusikaltėliai, darydami nusikaltimus, dažnai taip pat ypatingai akcentuoja padarytos nusikalstamos veikos slėpimą.²³⁹ „Profesionalus“ nusikaltėlis sudėtingesnio tyčinio nusikaltimo nepradės vykdyti

²³⁸ Plačiau žr.: Гутерман М.П. Зависимость способа сокрытия преступлений от личности преступника // Криминалистическая сущность: средства и методы установления способов сокрытия следов преступления. Сборник трудов. — Москва, 1987. С. 29–42.

²³⁹ Šiuo klausimu yra rašę ir kriminologai ir kriminalistai: Колодкин Л.М. Стадии преступления и предупреждение преступлений. — Киев, 1972; Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы

tol, kol nebus apgalvotas kompleksas veiksmų, kuriais galės paslėpti nusikaltimo faktą, pėdsakus arba savo dalyvavimą nusikalstamoje veikloje.²⁴⁰ Nusikaltimo slėpimu yra užtikrinamas informacijos, veiksmų bei faktų slaptumas. Asmenys, padarę nusikaltimus, nusikaltimų aplinkybes arba kitus informacijos šaltinius (plačiąja prasme) slepia arba aktyviais, arba pasyviais veiksmais. Aktyvūs slėpimo veiksmai dažnai pasireiškia daliniu ar visišku nusikaltimo įvykio pėdsakų sunaikinimu, daiktų, veiksmų ar išorės maskuote, tikslu sukelti klaidingą įspūdį apie daromo nusikaltimo padarymo būdą, nusikaltėlio asmenybę, ar kitus informacijos šaltinius. Aktyvūs veiksmai, taip pat dažnai pasireiškia parodymų arba materialinių daiktų falsifikavimu (pavyzdžiui, pateikiami melagingi alibi, nutylimi kažkokie faktai arba suklastojami dokumentai ir pan.). Slėpimo veiksmus galima sugrupuoti labai įvairiai. Pavyzdžiui, slėpimo veiksmai nukreipti nuslėpti visą nusikaltimą, nuslėpti lavoną, nusikaltimo įrankius bei priemones, veiksmai nukreipti apsunkinti nusikaltimą padariusių asmenų išaiškinimui, slepiant nusikaltimo padarymo vietą ir pan. Kitaip tariant, nusikaltimo slėpimas tai kompleksas veiksmų, kuriais nuslepia, maskuojama, naikinami nusikaltimo pėdsakai, inscenizuojama ir simuliuojama nusikalstama situacija.

Išnagrinėję nusikaltimo būdo sampratą, jos struktūrinės dalis, mes siūlytume tokį nusikaltimo būdo apibrėžimą: ***nusikaltimo būdas – tai asmens, padariusio nusikaltimą, pasirengimo, darymo ir slėpimo veiksmų sistema, determinuota subjektyvių ir objektyvių aplinkos veiksnių bei sujungta vieninga tyčia (planu).***

Taigi nusikaltimo būdas – tai pasiruošimo, darymo ir slėpimo veiksmų, metodų, operacijų sistema, kuri susieta vieninga laiko ir erdvės riba.

Literatūroje yra gana plačiai ir išsamiai aprašyti nusikaltimų slėpimo būdai, kurie yra klasifikuojami labai įvairiais pagrindais. Pavyzdžiui, V. P. Lavrovas²⁴¹ *nusikaltimo slėpimo būdus klasifikuoja pagal bendrumo lygį* (bendri slėpimo būdai ir specifiniai slėpimo būdai); *pagal slėpimo būdo struktūros sudėtingumą* (vienaelemenčiai (susidedantys iš vieno slėpimo būdo) ir daugiaelemenčiai (susidedantys iš dviejų ir daugiau slėpimo būdų)); *pagal paplitimo lygį* (labiau paplitę, vidutiniškai paplitę ir mažiau paplitę); *pagal santykį su nusikaltimo padarymo būdu* (yra nusikaltimo padarymo būdo elementas ((pavyzdžiui, sudegina gyvą žmogų – tai ir nusikaltimo padarymo būdas, ir nusikaltimo slėpimo būdas), neįeina į nusikaltimo padarymo būdą ir mišrus); *pagal laiko veiksnį* (panaudojamas slėpimo būdas iki nusikaltimo padarymo; panaudojamas slėpimo

криминалистики. — Москва, 1984; Сабитов Р.А. Обман как средство совершения преступления. — Омск, 1980; Ярочкин В. Организованная преступность. Откуда исходит угроза. — Москва, 1995.

²⁴⁰ Гуров А.И. Профессиональная преступность. — Москва, 1990. С.12.

²⁴¹ Лавров В.П. Криминалистическая классификация способов сокрытия преступлений // Криминалистическая наука: средства и методы установления способов сокрытия следов преступления. Сборник трудов. — Москва, 1987. С. 18–26.

būdo nusikaltimo metu ir slėpimo būdo panaudojimas po nusikaltimo); *pagal paties nusikaltimo slėpimo būdo akivaizdumą* (akivaizdūs, paslėpti, mišrūs) ir t.t.

Apibūdinus nusikaltimų tyrimo praktiką ir išanalizavus kriminalistinėje literatūroje²⁴² esančias nusikaltimo būdo klasifikacijas ir jas įvertinus, mes siūlome nusikaltimo būdus klasifikuoti šiais pagrindais:

1. *Pagal struktūros pobūdį nusikaltimo būdus skirstyti į:*

- ❑ visos struktūros nusikaltimo būdas (visa nusikaltimo veiksmų sistema),
- ❑ dalinės struktūros nusikaltimo būdas (nėra kurio nors vieno iš struktūrinių dalių).

2. *Pagal nusikaltimo būdo veiksmų sudėtingumo turinį skirti:*

- ❑ Paprasti (susidedantys iš elementarių veiksmų),
- ❑ Sudėtingi (kurių įvykdymas reikalauja atlikti keletą operacijų, panaudoti kelis būdus, priemones, kartais jie vienas nuo kito nutolę laiko ir erdvės atžvilgiu).

Būtina pabrėžti, kad nusikaltimo būdai, turintys sudėtingą struktūrą, reikalauja iš subjekto specialių žinių, mokėjimo, organizacinių gebėjimų.

3. *Pagal tai, ar nusikaltimo padarymo metu naudojami įrankiai ir priemonės:*

- ❑ Naudojami įrankiai ir (arba) priemonės,
- ❑ Nusikaltimo būdas realizuojamas be pagalbinių įrankių ir priemonių.

4. *Pagal tai, kiek žmonių dalyvauja nusikaltimo padaryme:*

- ❑ Nusikaltimo būdą realizuoja tik vienas nusikaltėlis,
- ❑ Nusikaltimas įgyvendinamas grupės asmenų (pasiskirsčius arba ne vaidmenimis).

5. *Laiko atžvilgiu:*

- ❑ Ilgalaikiai nusikaltimo būdai,
- ❑ Trumpalaikiai nusikaltimo būdai.

Tai nėra išbaigta klasifikacija, nes kiekvienu momentu gali atsirasti kitų pagrindų, kuriais remiantis būtų klasifikuojami nusikaltimo būdai, tačiau šiuo metu, mūsų nuomone, ji yra išsamiausia.

Analizuojant nusikaltimo būdo sampratą, galime konstatuoti, kad:

²⁴² Головин А.Ю. Криминалистическая систематика. – Москва, 2002. С. 117; Криминалистика/А.Ф.Волынский, Т.В. Аверьянова и др.; под ред.проф. А.Ф.Волынского. – Москва, 1999. С.25.

1. *Nusikaltimo būdas atspindi žmogaus nusikalstamos veiklos išorinę pusę, kurią sąlygoja objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai. Jis suvokiamas kaip nusikaltėlio veiksmų (pasiruošimo, darymo bei slėpimo) sistema, nukreipta pasiekti nusikalstamą tikslą ir susieta laiko bei erdvės atžvilgiu.*
2. *Nusikaltimo būdo struktūrą sudaro trys elementai: veiksmai, kuriais rengiamas nusikaltimas, veiksmai, kuriais daromas nusikaltimas ir veiksmai, kuriais slepiamas nusikaltimas. Tačiau ne kiekviename nusikaltime yra sutinkami visi trys elementai.*
3. *Nusikaltimo būdą siūlome klasifikuoti pagal penkis pagrindus: pagal struktūros pobūdį, nusikaltimo būdo veiksmų sudėtingumą, pagal tai, ar nusikaltimo padarymo metu naudojami įrankiai ir priemonės, pagal tai, kiek žmonių dalyvauja nusikaltimo padaryme, pagal laiko trukmę.*

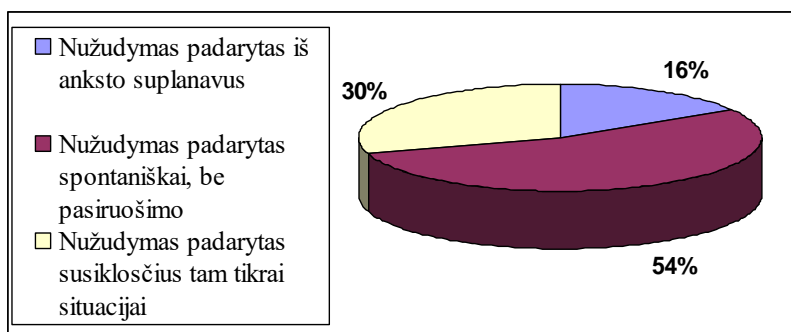
2.1.2. Nusikaltimo būdo kriminalistinis vertinimas ir sąsajos su kitais elementais

Kaip jau minėjome, nusikaltimo būdo struktūrą sudaro trys elementai: pasiruošimas daryti nusikaltimą, nusikaltimo vykdymas ir nusikaltimo slėpimas. Kiekvienas elementas taip pat turi vidinę savo struktūrą, kurią sudaro elementai (pavyzdžiui, įrankiai, priemonės, veiksmai ir t.t.), pasižymintys tam tikrais požymiais ir savybėmis. Šie požymiai bei savybės ir sudaro nusikaltimo būdo turinį.

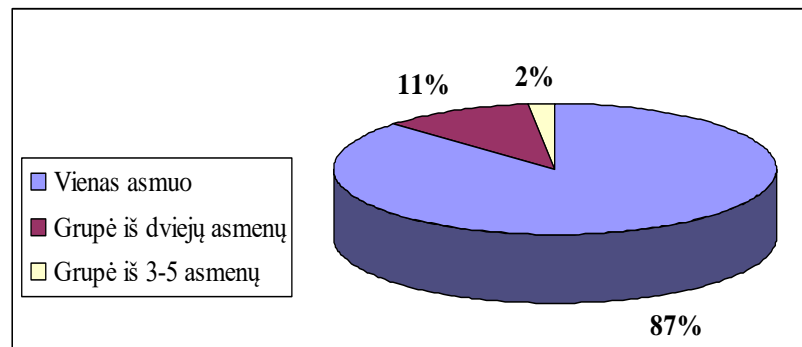
Vienas iš elementų, apibūdinančių nusikaltimo būdo turinį, yra pasiruošimo padaryti nusikaltimą lygis. Šį lygį galima apibūdinti nustačius, ar nusikaltimas buvo padarytas iš anksto viską suplanavus, ar padarytas „spontaniškai“, be pasiruošimo, ar nusikaltimas padarytas susiklosčius tam tikrai situacijai.

Savo teiginius iliustruosime nagrinėdami nusikaltimo būdus nužudymų bylose. Atlikus baudžiamųjų bylų analizę, galime konstatuoti, kad nužudymai dažniausiai yra padaromi „spontaniškai“ (54%), be išankstinio pasiruošimo arba susiklosčius tam tikrai situacijai (30%), kuri taip pat dažnai nesuteikia nusikaltėliui galimybės gerai apgalvoti savo veiksmų eigos. Ir tik 16% padaromų nužudymų yra iš anksto suplanuoti (žr. 1 diagramą).

1 diagrama. PASIRUOŠIMO STADIJA DARANT NUŽUDYMUS

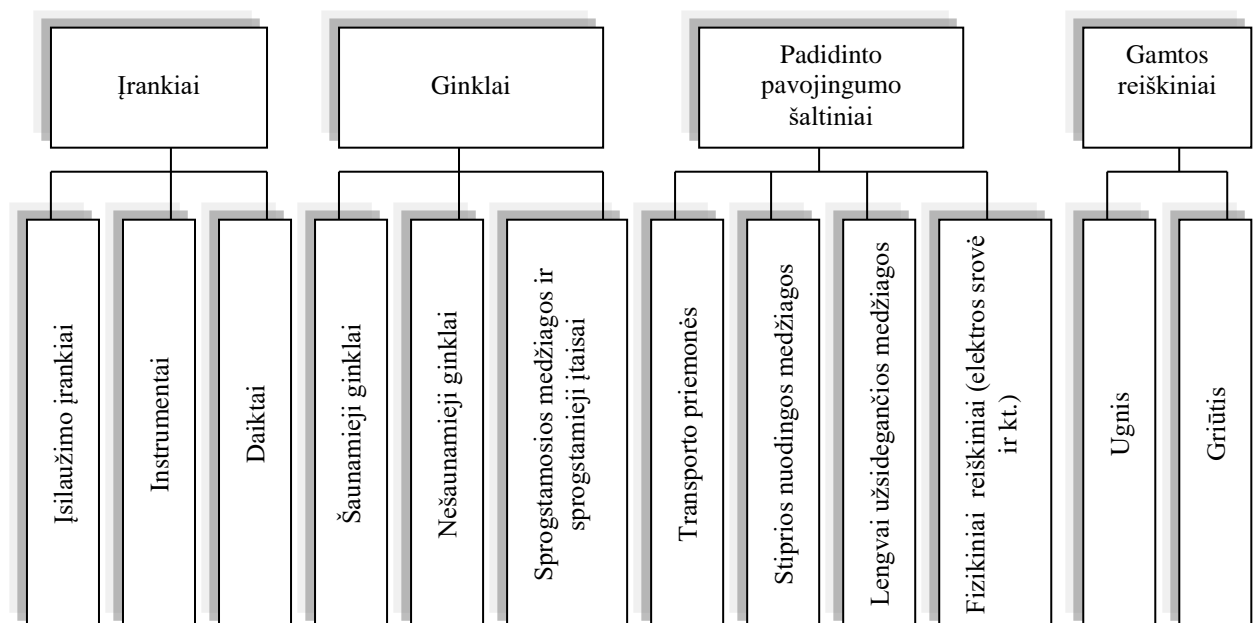
Paruošiamieji veiksmai nurodo asmens užsibrėžtumą padaryti nusikaltimą viską kruoščiai suplanavus. Planuodamas nusikaltėlis, priklausomai nuo daromo nusikaltimo pobūdžio, pasikviečia į pagalbą bendrininkus, kurie jam padėtų įgyvendinti nusikalstamus kėslus, arba kartu su bendraminčiais planuoja visą nusikaltimo eigą. Tačiau tai būdinga darant tuos nusikaltimus, kurių metu siekiama užvaldyti svetimą turtą, pavyzdžiui, vagystės iš butų, automobilių vagystės, turto prievartavimas, beveik visi ekonominiai nusikaltimai ir pan., arba kurių atlikimas reikalauja didesnių pastangų arba specialių žinių. Atlikus empirinius tyrimus, galime teigti, kad nužudymų bylose nusikaltėliai linkę vieni daryti nusikaltimus (žr. 2 diagramą).

2 diagrama. NUŽUDYMUS PADARĖ VIENAS ASMUO
ARBA GRUPĖ ASMENŲ

Ir tai galime susieti su nusikaltimo „spontaniškumu“ bei susiklosčiusia palankia situacija. Tiriant nusikaltimą, jei nusikaltėlis veikė grupėje asmenų, labai svarbu išsiaiškinti, koku būdu jis pasirinko bendrininkus. Tyrimas parodė, kad nusikaltėliai juos daugelyje atvejų (71%), pasirenka iš pažįstamų grupės, nurodydami, kad jie jau yra pažįstami ir patikimi. Tačiau rengiantis nusikaltimams yra atsižvelgiama ir į tokias bendrininkų savybes, kaip fizinis pajėgumas, profesiniai įgūdžiai ir t.t.

Nusikaltimo būdo struktūrinių dalių vieni iš pagrindinių elementų yra nusikaltimo įrankiai bei priemonės, su kuriomis yra realizuojami nusikalstami kėsmai. V. E. Kornouchovas²⁴³ nusikaltimo padarymo priemones klasifikuoja į keturias grupes: įrankiai, ginklai, padidinto pavojingumo šaltiniai ir gamtos reiškiniai (žr. 10 schemą).

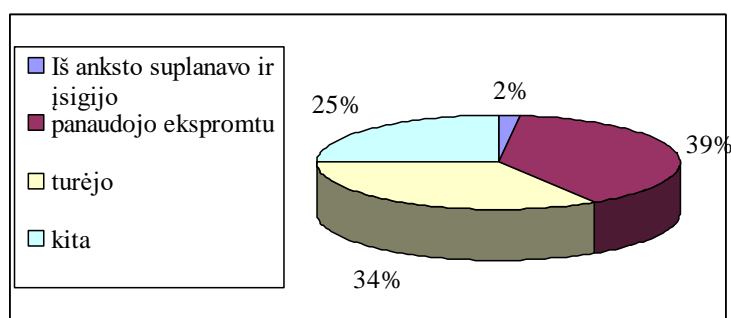
10 schema. NUSIKALTIMO PRIEMONIŲ KLASIFIKACIJA (pagal V. E. Kornouchovą)

²⁴³ Курс криминалистики. Общая часть/Отв. Ред. В.Е. Корноухов. — Москва, 2000. С. 56.

Labai svarbu nustatyti, ar nusikaltėlis įsigijo nusikaltimo priemones ir įrankius suplanavęs nusikaltimą, ekspromtu ar turėdavo su savimi (šalia savęs). Analizuojant nužudymų bylas nustatėme, kad 39% nusikaltėlių įrankius panaudojo ekspromtu, t.y. kas pasitaikė po ranka tą minutę, kai kilo nusikalstamas sumanymas (žr. 3 diagramą). 34% nusikaltėlių, kai kilo konfliktas, įrankius turėjo namuose arba šalia savęs. Dažniausiai tai ūkinės – buitinės paskirties daiktai – kirviai, laužtuvai, lazdos ir t.t.

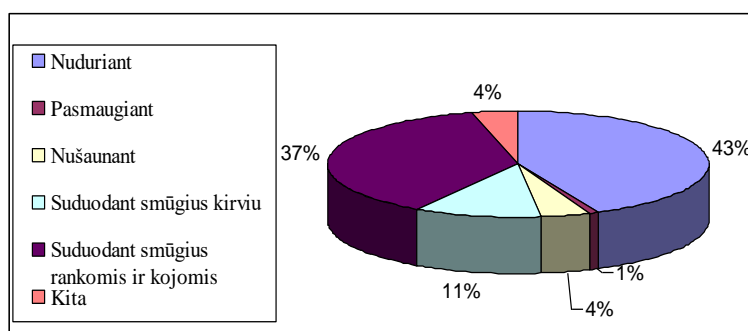
3 diagrama. NUSIKALTIMO ĮRANKIŲ ĮSIGIJIMAS NUŽUDYMŲ BYLOSE

Įvykio vietoje radę nusikaltimo pėdsakus, mes galime kelti versijas apie nusikaltimo įrankius bei priemones ir atvirkščiai. Be to nusikaltimo priemonės ir įrankiai visuomet nurodo, koku būdu buvo padarytas nusikaltimas. Tarp nusikaltimo įrankių bei priemonių ir nusikaltimo būdo visuomet yra koreliaciniai ryšiai, kurie padeda atskleisti nusikaltimus ir išaiškinti kaltuosius asmenis.

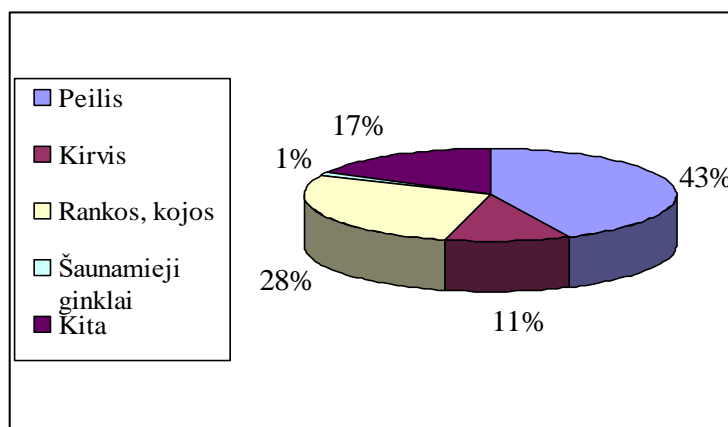
Nužudymų bylose, kuriose konfliktų metu yra panaudojami nusikaltimo įrankiai, dažniausiai yra nuduriama (43% ; žr. 4 diagramą). Antroje vietoje pagal dažniausiai pasitaikantį nužudymo būdą yra nukentėjusiojo sumušimas rankomis ir kojomis (37%); po tokių veiksmų nukentėjusiuosius ištinka mirtis.

4 diagrama. NUŽUDYMŲ BŪDAI

Nužudymų būdai yra susiję su pasirenkamais nusikaltimo įrankiais. Pavyzdžiui, nužudymų bylose dažniausiai yra pasirenkamas peilis (43%) ir atitinkamai rankos bei kojos (28%; žr. 5 diagramą).

5 diagrama. NUŽUDYMŲ ĮRANKIAI

Tai galime susieti su konfliktine situacija, kurios metu įrankiais dažnai tampa daiktai pasitaikantys po ranka. Pavyzdžiui, Šiaulių mieste, po išgertuvių A. N. stiklo šuke perpjovė J. N. kaklą ir pasmaugė rankomis E. G. Apklauskos metu buvo nustatyta, kad visi trys gėrė sodo bendrijoje „Pušėlė“, ko pasėkoje kilo konfliktas dėl A. N. elgesio. J. N. ir E. G. grąsino pasiskusti pažįstamiems, kad šie atkeršytų A. N. Pastarasis išsigandęs sumušė abi merginas ir nusitėpė į šalia sodų esantį miškelį. E. G. iškart pasmaugė rankomis, o J. N. pririšo prie medžio ir šalia gulėjusiu buteliu trenkė jai per galvą. Šis nuo smūgio sudužo. Tuomet A. N. paėmęs šukę perpjovė J. N. gerklę.²⁴⁴ Atlikus empirinius tyrimus galime teigti, kad konfliktinėse situacijose įvykdomuose nužudymuose, daugumoje atvejų yra panaudojami atsitiktiniai daiktai.

Tarp kitų nusikaltimo įrankių pasitaiko tokie daiktai, kaip žarsteklis, dildė, skutimosi peiliukas, šepečio kotas, šaligatvio plytelė, kėdė, stiklo šukė ir t.t. Kaip nusikaltimo priemonės dažniausiai yra naudojamos virvės, diržai, lipnios juostos bei transporto priemonės. Kalbant apie nusikaltimo padarymo įrankius ir priemones būtina pabrėžti kad tai skirtingos kategorijos, kurios labai dažnai yra painiojamos. Mūsų nuomone, nusikaltimo įrankis - tai daiktas, kuriuo nusikaltėlis tiesiogiai padaro nusikaltimą, o priemonė tik padeda tą nusikaltimą padaryti. Pavyzdžiui, virvė vienu atveju gali būti nusikaltimo įrankis (auka pakarta), kitu atveju - nusikaltimo priemonė (aukos buvo surištos rankos ir kojos, o ji nudurta peiliu).

Analizuojant nusikaltimo slėpimą, svarbu išsiaiškinti ar darant nusikaltimą nebuvo inscenuotas kitas įvykis. Empirinio tyrimo metu buvo nustatyta, kad siekiant inscenizuoti kitą įvykį dažniausiai pasitaiko nelaimingo atsitikimo buityje inscenizacija. Pavyzdžiui, pil. R. R., reikalaudamas pinigų arba degtinės iš pil. B. G., kumščiu sudavė ne mažiau kaip keturis smūgius į galvą. Po to pernešė jį į kitą kambarį, paguldė į lovą ir pranešė kaimynams, kad B. G. nuvirto nuo kopėčių.²⁴⁵

²⁴⁴ Baudžiamoji byla Nr. 40–9–033–01.

²⁴⁵ Baudžiamoji byla Nr. 96–2–023–01.

Nusikaltėliai, kurie įvykdė nužudymus, slėpimo priežastimi nurodė tikėjęsi, kad tokiu būdu liks neatskleistas nusikaltimas (50%). Kiti slėpė padarę nusikaltimą, nes artimai pažinojo auką (25%).

Nusikaltėlio elgesys nusikaltimų tyrimui turi tuo didesnę reikšmę, kuo įvykio vietoje lieka daugiau pėdsakų po nusikaltimo padarymo, leidžiančių spręsti apie asmenų elgesio detales ir tuos objektyvius bei subjektyvius veiksnius, kurie tam darė nemenką įtaką. Nusikaltimo būdas leidžia pažinti ir išryškinti situacijas, kurios betarpiškai padeda ar palengvina nusikaltimo padarymą, taip pat aplinką, kurioje formuojasi nusikaltėlis, objektyvias ir subjektyvias nusikaltimų padarymo priežastis.

Nusikaltimo būdą determinuoja įvairūs veiksniai. Juos visus išvardinti yra neįmanoma, kadangi kiekvieną atskirą nusikaltėlio pasirinktą būdą sąlygoja įvairios gyvenimiškos situacijos, kurioms, savo ruožtu, įtaką daro įvairūs aplinkos veiksniai. Vienos aplinkybės atlieka pagrindinį vaidmenį, be jų negalimas pats nusikaltimas, kitos tik palengvina nusikalstamu būdu pasiekti tam tikrą rezultatą. Šios aplinkybės yra glaudžiai tarpusavyje susijusios ir sąlygoja nusikaltimo būdo pasirinkimą.

Teoriniame lygyje yra išnagrinėtos veiksmų grupės sąlygojančios atskirų nusikaltimų rūšių būdus (tyčinių nužudymų, grobimų chuliganizmų ir pan.). Šie veiksniai yra skirstomi į objektyvius ir subjektyvius. Kaip matyti išsiaiškinus nusikaltimo būdo struktūrą, nusikaltimo būdu reikia laikyti objektyviai ir subjektyviai sąlygotą nusikaltėlio elgesio sistemą iki, po ir nusikaltimo darymo metu paliekančią įvairaus pobūdžio būdingus pėdsakus išorėje. Objektyviais veiksniais, kurie sąlygoja nusikaltėlio elgesį galime laikyti nusikaltimo padarymo vietą, laiką, nusikaltimo įrankius ir priemones, nusikaltimo pasikėsینimo dalyką ir nukentėjusįjį, o prie subjektyvų nusikaltėlio elgesį sąlygojančių veiksmų galime priskirti nusikaltėlio amžių, profesiją, gyvenimo būdą, darbo sritį, psichines ir fizines nusikaltėlio savybes ir pan., t.y. nusikaltėlio savybės.

Pasikėsینimo dalykas ir (arba) nukentėjusysis ↔ nusikaltimo būdas

Nusikaltimo būdas pirmiausiai priklauso nuo kėsینimosi dalyko bei

nukentėjusiojo. Kiekvienu konkrečiu atveju nusikaltėlis, norėdamas įgyvendinti savo nusikalstamus kėsčius, privalo elgtis atsižvelgdamas į kėsینimosi objekto ypatybes. Vienas nusikaltimo būdas bus pasirenkamas, kada reiks nužudyti visuomenės veikėją (kuris turi apsaugą, kitaip gyvena, vyksta į darbą ir t.t.), ir visai kitas nužudymo būdas, kuomet nusikaltimo auka - pavydaus vyro žmona. Arba, pavyzdžiui, numatęs plėšimo auką, nusikaltėlis pasirenka ir atitinkamus nusikaltimo įrankius – jei tai augalotas vyras → metaliniai strypai, beisbolo lazdos, jei tai moteris → pasitikima savo fizine jėga ir t.t.

Nusikaltimo situacija ↔ nusikaltimo būdas

Nusikalstamo elgesio alternatyva

nemažai priklauso nuo nusikaltimo padarymo laiko, vietos ir ypač situacijos. Nusikaltėliai negali ignoruoti veiksmų, trukdančių jiems padaryti nusikaltimą (pavyzdžiui, asmens sargybinis, gera turto apsauga ir pan.). Tam jiems lieka mažiausiai trys keliai – pašalinti veiksnius, trukdančius jiems daryti nusikaltimą, apeiti (neutralizuoti) juos arba pritaikyti juos savo tikslams (pavyzdžiui, papirkti pareigūną ir pan.). Norėdamas likti nedemaskuotas, nusikaltėlis, darydamas nusikaltimą, prisitaiko prie konkrečių sąlygų – panaudoja aplinkybes, lengvinančias padaryti nusikaltimą, o neretai ir pats sukuria situaciją, padedančią pasiekti nusikalstamą tikslą. Jeigu pagrindinės sąlygos, kuriomis daromas nusikaltimas, ilgą laiką nekinta, atitinkamai kartojasi ir nusikaltėlio veikimo būdai. Sąlygos gali keistis darant analogiškus kelis nusikaltimus ar vieną konkretų. Pirmu atveju tapatūs nusikaltimai bus padaryti skirtingais būdais, o antru – nusikaltimo padarymo būdas bus koreguojamas nusikalstamos veikos eigoje.

Apklausus asmenis, vykdančius ikiteisminį tyrimą, pirmoji grupė respondentų patvirtino, kad egzistuoja tam tikri ryšiai ir tarp nusikaltimo situacijos bei nusikaltimo būdo. Antroji grupė apklaustųjų nurodo, kad jie neegzistuoja (6%) arba nepastebėjo tokių ryšių (6%). Pirmoji grupė tyrėjų nurodo šiuos koreliacinius ryšius:

Laikas ↔ nusikaltimo būdas

Tyrėjų teigimu, nusikaltimo laikas daro įtaką nusikaltimo būdai. Pavyzdžiui, siekiant užvaldyti turtą, vakarais daromi nusikaltimai, tokie kaip plėšimai, kurių metu yra naudojama fizinė jėga. Dienos metu, vengiama naudoti fizinę prievartą, nes tai atkreipia aplinkinių dėmesį. Todėl nusikaltėliai, pasirinkdami nusikaltimo būdą visuomet įvertina laiko veiksnį.

Vieta ↔ nusikaltimo būdas

Ikiteisminio tyrimo tyrėjai nurodo, kad vieta taip pat determinuoja nusikaltimo būdą. Kaip pavyzdį pateikia kišenvagystes, kurios paprastai yra daromos pasirenkant žmonių susibūrimo vietas - visuomeninį transportą, turgavietes, masinius renginius.

Konfliktinė situacija → Atsitiktiniai nusikaltimo įrankiai bei priemonės

Apklaustieji anketose nurodė, kad didelė dalis padaromų nusikaltimų yra be išankstinio pasiruošimo, o susiklosčius tam tikrai situacijai (dažnai konfliktinei). Todėl nusikaltimo įrankiai bei priemonės – tai atsitiktiniai daiktai, kurie pasitaiko po ranka, kuomet yra vykdomas nusikaltimas.

Be paminėtų objektyvių faktorių, nusikaltimo būdo formavimuisi įtakos turi ir subjektyvūs faktoriai.

Nusikaltėlio asmenybė → nusikaltimo būdas

Darant nusikaltimus, jų vykdymo būdus suplanuoja ir juos įgyvendina žmogus. Todėl svarbūs tarpusavio ryšiai yra tarp nusikaltėlio asmenybės ir nusikaltimo būdo.

M. Kazlauskas teisingai yra pastebėjęs, kad nusikaltimo būdas priklauso nuo nusikalstamų ryšių (ryšiai su nusikaltimo objektu, ryšiai su reikiama žmonėmis, be kurių neįmanoma padaryti nusikaltimo) ir bendrininkų.²⁴⁶ Jis nusikalstamus ryšius skirsto į tris grupes: *objektyviai būtini ryšiai* (be jų nusikaltėliai negali padaryti nusikaltimo pasirinktu būdu), *subjektyvių aplinkybių sąlygojami ryšiai* (draugystė, giminystė ir pan.) ir *atsitiktiniai ryšiai* (pavyzdžiui, atsitiktiniai sugėrovai, sugulovai ir pan.).

G. G. Zuikovas rašo, kad nusikaltimo būdas charakterizuoja asmenį, padariusį nusikaltimą.²⁴⁷ Negalima atsieti asmens, padariusio nusikaltimą nuo nusikaltimo būdo, nes nusikaltimas visada yra asmenybės santykio su konkrečia aplinka rezultatas. Prie objektyvių sąlygų, determinuojančių nusikaltimo būdą, yra priskiriama ir ta aplinka, kurioje formuojasi nusikaltėlio asmenybė. Kiekvienas žmogus yra individualus ir nepakartojamas. Pasirinkdamas nusikaltimo padarymo būdą, žmogus atsižvelgia į savo galimybes, profesines, teises ir kitas žinias. Visos šios savybės atsispindi ir jo nusikalstamoje veikloje.

G. G. Zuikovas, kalbėdamas apie asmenybės įtaką nusikaltimo būdai, išskiria kelias savybes, kurios jo nuomone, realiai įtakoja nusikaltimo padarymo būdą²⁴⁸: tai charakteris, įgūdžiai, sugebėjimas, įpročiai, psichikos sutrikimai bei tikslas ir motyvas. Charakterio apibūdinimas mums leidžia nustatyti galimus žmogaus poelgius konkrečioje situacijoje. Ir atvirkščiai, žinodami situaciją bei kaip joje elgėsi nenustatyta asmenybė, galime nustatyti tam tikrus charakterio bruožus.

Įpročiai, įgūdžiai → nusikaltimo būdas

Nusikaltimo būde labiausiai pastovumu ir „automatiškumu“ pasižymi įpročiai ir įgūdžiai. Asmenys, kurie pakankamai pastoviai daro vienerūšius nusikaltimus, įgyja tam tikrą meistriškumą, įgūdžius kaip ir bet kurios kitos profesijos atstovas. Ilgą laiką atliekant tam tikrus veiksmus atsiranda ir įpročiai.

„Įgūdžiai – veiksmai, susiformavę pakartojimų pagrindu, kurie charakterizuojami aukštu įsisąmoninimo lygiu ir neturintys reguliavimo ir kontroliavimo suvokimo“.²⁴⁹ Įprotis gali būti kaip nusikaltimo būdas arba kaip tam tikras nusikaltimo būdo metodas. Įpročių ypatybė yra ta, kad jie kyla nedalyvaujant žmogaus valiai ir tuo sąlygoja atitinkamus veiksmus, nuo kurių sunku susilaikyti, o kai kada jie yra ir nepastebimi.

Tam, kad nustatyti faktą, ar keletas įvairių nusikaltimų yra padaryti vieno ir to paties nusikaltėlio (grupės nusikaltėlių), būtina žinoti bei sugebėti atrasti veiksmuose įgūdžių pasireiškimo

²⁴⁶ Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P. Kriminalistika. – Vilnius, 1985. P.265.

²⁴⁷ Зуи́ков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступлений // Автореф. дис. докт. юрид. наук. – Москва, 1970. С. 27.

²⁴⁸ Зуи́ков Г.Г. Поиск по признакам способов совершения преступлений. – Москва, 1970. С.74.

²⁴⁹ Карпенко Л.А. Краткий психологический словарь. – Москва, 1985. С.195.

dėsningumus. Todėl galime teigti, kad nusikaltimo būde yra pastovūs ir besikeičiantys elementai. Tačiau būdo variantiškumas nustatomas ne tik remiantis subjektyviais faktoriais, bet ir objektyviais, tačiau apie tai kiek vėliau.

Tuo tarpu įprotis yra šiek tiek kitokios prigimties. Jis charakterizuoja žmogaus tam tikro poreikio patenkinimą. Todėl įprotis nesudaro būdo turinio, tačiau dažnai jis yra šalia būdo ir atspindi nusikaltimo padarymo aplinką. Pavyzdžiui, asmens įprotis rūkyti, taip pat tik tam tikros rūšies rūkalų vartojimas, nuorūkos sukandimo įprotis, cigaretės, cigaro užgesinimas ir t.t. Pagal nusikaltėlio įpročius mes galime nustatyti tam tikrus koreliacinius ryšius tarp:

Nusikaltimo būdo → slėpimo būdo → spėjamos nusikaltėlio asmenybės

Žmogus planuoja, pasirenka nusikaltimo įrankius, priemones pagal savo įgūdžius. Pavyzdžiui, moka šaudyti – naudojasi šaunamuoju ginklu; moka naudotis suvirinimo aparatu – panaudos įsilaužiant į metalines saugyklas ir pan. Įgūdžiai individualizuoja nusikalstamus veiksmus. Jie formuojasi gana ilgą laiką. Ir kuo jie sudėtingesni, turintys specifinių požymių, tuo ilgesnio reikia laiko įvaldyti šiuos įgūdžius, tuo didesnė kriminalistinė jų reikšmė.

Nusikalstami įgūdžiai panaudojami darant kvalifikuotus nusikaltimus – kišenvagystes, sukčiavimus, vagystes iš gerai saugomų objektų, užsakomąsias žmogžudystes. Tačiau įvykio vietoje nebūtinai lieka tik profesiniai ar nusikalstami įgūdžiai, bet ir kitų grupių įgūdžiai. V. N. Čulakovas²⁵⁰ rašė, kad didelę reikšmę nusikaltimo eigai bei pasekmėms, taip pat pasirenkant nusikaltimo būdą, turi mąstymo įgūdžiai.

Nusikaltimo būdai yra svarbūs ir nusikaltėlio įpročiai. Juos sąlygoja būtinybė atlikti tam tikrus veiksmus. Jei nusikaltėlis turi tam tikrų įpročių, tai esant tam tikroms sąlygoms, jie pasireiškia nusikaltimo padarymo metu. Pavyzdžiui, rūkantys asmenys savaip gesina nuorūkas. Be to, kad ant jų lieka seilės, tai nuorūkos gesinimo būdas taip pat yra netiesioginis įrodymas, kad šiame nusikaltime dalyvavo konkretus asmuo.

²⁵⁰ Чулаков В.Н. О взаимосвязующей роли навыков и привычек между элементами криминалистической характеристики преступлений // Информационный бюллетень № 17. по материалам криминалистических чтений «научная состоятельность криминалистической характеристики преступления». — Москва, 2002. С. 39.

Nusikaltėlio psichologinės savybės → nusikaltimo būdas

Mokslininkai, tyrinėję žmogaus elgesio genezę darant nusikaltimus, pažymi, kad

būdai didelę įtaką turi įvairios psichologinės savybės (charakteris, emocijos ir t.t.), nors nei vienas iš autorių nenagrinėjo atvirkštinio ryšio buvimo: būdas → asmenybės psichologinės savybės. Užsienyje buvo atlikti psichologinių savybių prognozavimo bandymai. Pastarajame dešimtmetyje dėl seksualinių – sadistinių nužudymų ši problema buvo ir yra labai aktuali tiek užsienyje, tiek ir Lietuvoje. 1984 metais šalia FTB akademijos buvo įkurtas nacionalinis centras, kurio tikslas – smurtinių nusikaltimų tyrimas. Čia buvo sudaryta bei įgyvendinta „nusikaltėlio psichologinio profilio“ metodika. Ją sudaro nusikaltimo aplinkybės, jų analizė bei nusikalstamo elgesio tipai; įvykio vietos analizė, kuri leidžia gauti informaciją apie asmens elgesį, pakankamai išsamus aplinkos išanalizavimas; nukentėjusiojo pomėgių, užsiėmimų, nusikaltimo motyvų analizė ir galiausiai prognozės pateikimas.²⁵¹

Šią problemą šiek tiek anksčiau nagrinėjo rusų kriminalistai, kurie atkreipė dėmesį į nusikaltimo padarymo elementų tarpusavio įvairius ryšius, todėl prognozuodavo tikėtinus ryšius. Čia reiktų paminėti L. G. Vidonovą²⁵², N. A. Selivanovą²⁵³, kurie nagrinėjo šią problemą.

Nusikaltimo būdas yra susijęs ir su psichinėmis nusikaltėlių ypatybėmis. Nėra būtinybės įrodinėti, kad psichinės savybės turi įtakos asmens charakteriui, temperamentui ir t.t. Jos pasireiškia nusikaltėlio veiksmuose, todėl tai leidžia prognozuoti tam tikru tikimybės laipsniu, iš vienos pusės, žmogaus elgesį vienoje ar kitoje situacijoje, o iš kitos pusės, (pagal būdą) – vienas ar kitas psichines žmogaus savybes.²⁵⁴ Todėl neatsitiktinai JAV, Didžiojoje Britanijoje šalia policijos įstaigų yra steigiami specialūs psichologijos skyriai, kurie nagrinėja serijinių žudikų elgesį ir rengia nusikaltėlio paieškos strategijas, tuo pat metu jie užsiima ir „psichologinio profilio“ prognozavimu.²⁵⁵ Ligotas žmogus neadekvačiai vertina realybę ir darydamas nusikaltimą išsiskiria savo veiksmais, kurie prieštarauja sveiko žmogaus logikai. Tai padeda nustatyti nusikaltimą įvykdžiusių asmenų ratą.

Būdo variantiškumas yra nustatomas ne tik asmenybės psichofiziologinėmis savybėmis, bet ir išorinėmis (objektyviomis) savybėmis, į kurias atsižvelgiama, kai priimamas sprendimas dėl veiksmų pasirinkimo. „Sprendimo priėmimas neteisėto elgesio mechanizme yra psichologinis procesas, kuris įtraukia supratimą ir sulyginimą faktorių, turinčių reikšmės konkrečiam asmeniui, jo

²⁵¹ Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника. — Москва, 1997. С.256.

²⁵² Видонов Л.Г. Криминалистическая характеристика убийств и системы типовых версий о лицах, совершающих убийства без очевидцев. — Горький, 1978. С.3–98.

²⁵³ Селиванов Н.А. Советская криминалистика. Система понятий. — Москва, 1982. С.130.

²⁵⁴ Jeigu nusikaltimo būdas atspindi nusikaltimo padarymo aplinkoje, tai atgalinis ryšys visuomet yra tikėtinas.

²⁵⁵ Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника. — Москва, 1997. С.246–264.

elgesio pasirinkimas įvertinus turimą informaciją bei galimus būsimus veiksmus”.²⁵⁶ Tokiame procese asmuo turi įvertinti šiuos kintamuosius: tikslą – objektą – pasiekimo priemones - nusikaltimo situacijas. Visa tai sąlygoja būdo variantiškumą bei individualumą.

Be motyvo neįmanomas valinis elgesys. Koks motyvas yra konkretaus elgesio pagrindas, priklauso nuo asmenybės, jos poreikių, idealų, charakterio, temperamento ir t.t. Jeigu valinis elgesys neturi motyvo, tai jis nėra nukreiptas į konkretų tikslą, o taip būti negali. Nuo tikslo įsisąmoninimo, apsisprendimo jo siekti ir konkrečių veiksmų šiam tikslui pasiekti pradžios praeina tam tikras laikas, kai asmuo apmąsto ir apsprendžia galimus veikimo būdus, tame tarpe ir nusikalstamus. G. G. Zuikovo nuomone, tai yra idėjinis nusikaltimo padarymo būdo pagrindas ir todėl, jo nuomone, tikslą ir motyvą reikia priskirti prie veiksmų, apsprendžiančių nusikaltimo padarymo būdą.²⁵⁷

Nusikaltimo būdo pakartojamumas nėra absoliutus. Jis reliatyvus, kadangi negali būti dviejų absoliučiai vienodų nusikaltimo būdų, – kiekvienas iš jų padaromas skirtingoje aplinkoje. Skirtumui nustatyti reikšmės turi nusikaltimo pasikėsimo dalykas, nukentėjusiųjų elgesys, nusikaltimo liudytojai, taip pat nusikaltėliai. Tačiau atsižvelgiant ir į paminėtus dalykus, reikia pasakyti, kad nusikaltimai, kuriuos padaro vienas ir tas pats asmuo (asmenų grupė), yra charakterizuojami kaip pastovūs ir pasikartojantys nusikaltėlio veiksmai. Čia susiduriame su individualumo būtinybe, t.y. kiekvieno nusikaltimo individualiu tyrimu.

Ikiteisminio tyrimo tyrėjams buvo pateiktas klausimas: „ar egzistuoja tam tikri ryšiai tarp nusikaltimo būdo ir nusikaltėlio asmenybės?“. Visi be išimties atsakė, kad „taip“. Tačiau tik 23 % nurodė konkrečiau, kokie tie ryšiai. Tai:

Intelektas → nusikaltimo būdas

Apklaustieji nurodė, kad turintys aukštesnįjį arba aukštąjį išsilavinimą asmenys rečiau padaro smurtinius nusikaltimus. Tokie asmenys dažniau daro intelektualius nusikaltimus, kuriuos iš anksto sumodeliuoja, pavyzdžiui, sukčiavimus, finansinius nusikaltimus ir t.t.

Fizinė jėga → nusikaltimo būdas

Šiuos koreliacinius ryšius nurodė beveik visi (iš jų, kurie pateikė koreliacinių ryšių pavyzdžius) ikiteisminio tyrimo tyrėjai. Jų nuomone, fiziškai stiprūs nusikaltėliai (beveik visuomet pasižymintys ir žiaurumu) linkę daryti smurtinius nusikaltimus. savo fizine jėga jie pasinaudoja plėšimuose, svetimo turto sunaikinimo arba sužalojimo, sveikatos sutrikdymo ir pan. bylose.

Profesija → nusikaltimo būdas

Tyrėjų teigimu, tokius koreliacinius ryšius

²⁵⁶ Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования. — Москва, 1998. С.115.

²⁵⁷ Зуиков Г.Г. Поиск по признакам способов совершения преступлений. — Москва, 1970. С.74.

galima pastebėti nusikaltimuose nuosavybei, ekonominiuose nusikaltimuose, nusikaltimuose finansų sistemai. Pavyzdžiui, automobilių vagystėse dalyvauja asmenys, kurie turi radiotechniko specialybę arba dirba (yra dirbę) įmonėse, kuriose yra dedamos automobilių signalizacijos, taip pat tokios specialybės asmenys dalyvauja nusikaltimuose susijusiuose su patekimu į saugomas patalpas. Arba, asmenys turintys ekonominį ar buhalterinį išsilavinimą, pasinaudodami įstatymų spragomis, suplanuoja ir įvykdo nusikaltimus finansų sistemoje.

Šie subjektyvūs ir objektyvūs veiksniai veikia nusikaltėlį kompleksiskai, tačiau tai nereiškia, kad jie visi turi atsispindėti nusikaltimo padarymo būde. Tačiau kuo tokių aplinkybių daugiau, tuo daugiau galimybių aptikti įvairius pėdsakus ir surasti įtariamą asmenį.

Nusikaltimo būdo kategorija glaudžiai susijusi su kriminalistikos kategorija kaip nusikaltimo mechanizmas. Nusikaltimo mechanizmas suvokiamas kaip sudėtinga (daugiaelementė), dinamiška sistema, kuri yra sąlygojama nusikaltimo subjekto veiksmų, nukreiptų nusikalstamo rezultatui pasiekti, konkretaus nusikaltimo pasikėsینimo objekto atžvilgiu, o taip pat nukentėjusiojo ir kitų asmenų veiksmų, tarp jų ir atsitiktinai atsiradusių nusikaltimo įvykio vietoje.

Kriminalistikos vadovėlyje²⁵⁸, parengtame žinomų Rusijos kriminalistų T. V. Averjanovos, A. F. Volynskio ir kt., nurodoma, kad nusikaltimo mechanizmo sistema dažniausiai įtraukia šiuos elementus:

1. Nusikaltimo būdą.
2. Nusikaltimo subjektą (–us).
3. Subjekto požiūrį į savo veiksmus, rezultatus bei pasekmes, į bendrininkus, nukentėjusiuosius, liudytojus.
4. Asmenų elgesį, kurie atsitiktinai tapo nusikaltimo dalyviais.
5. Ryšius ir santykius tarp veiksmų ir rezultatų, tarp įvykio dalyvių, tarp veiksmų turinio ir aplinkos, kurioje buvo padarytas nusikaltimas.

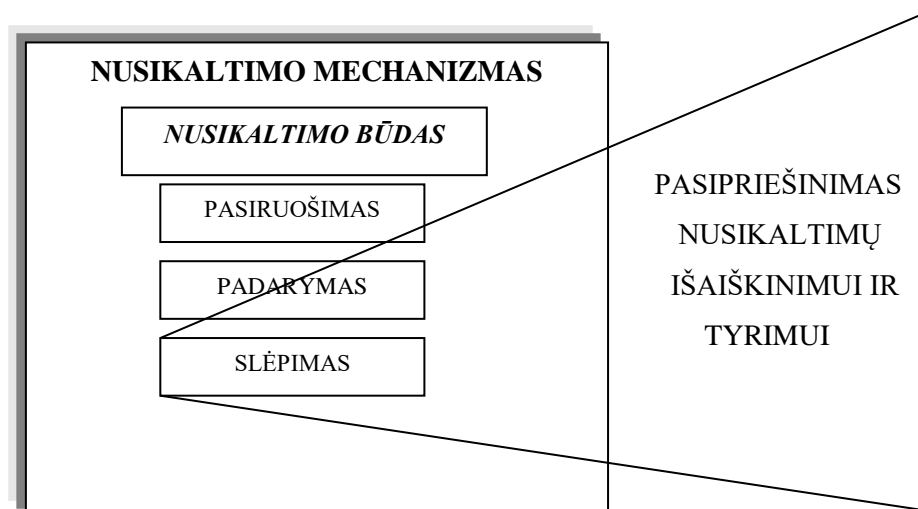
Todėl nusikaltimo būdas yra neatskiriama nusikaltimo mechanizmo dalis, jo branduolys, be kurio negali egzistuoti nusikaltimo mechanizmas.

Šiuolaikiniame mokyme apie nusikaltimo būdą plačiai vartojamos sąvokos, kaip nusikaltimo slėpimo būdas, vengimo nuo baudžiamosios atsakomybės būdas bei pasipriešinimo nusikaltimo išaiškinimo ir išnagrinėjimo būdai (žr. 11 schemą)²⁵⁹.

²⁵⁸Криминалистика/А.Ф.Волынский, Т.В.Аверьянова и др./Под ред. проф. А.Ф.Волынского. — Москва, 1999. С.28.

²⁵⁹ Ten pat.

11 Schema. SAMPRATŲ „NUSIKALTIMO MECHANIZMAS“, „NUSIKALTIMO BŪDAS“, „PASIPRIEŠINIMAS NUSIKALTIMO IŠAIŠKINIMUI IR IŠTYRIMUI“ SANTYKIS

Nusikaltimo slėpimas ir pasipriešinimas tyrimui turi vieną ir tą patį galutinį tikslą – sutrukdyti nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje, užtęsti tyrimo eigą ir išvengti baudžiamosios atsakomybės už padarytą nusikaltimą. Tačiau metodai, būdai, priemonės, kuriais to siekiama gali labai skirtis. Jei slėpimo būdą, kaip siekimą išvengti paties nusikaltimo fakto išaiškinimo ir kalto asmens nustatymo, apibūdina nusikaltimo pėdsakų nuslėpimas, sunaikinimas, falsifikavimas, tai pasipriešinimą tyrimui, be visa to, charakterizuoja aktyvūs nusikaltėlių veiksmai, nukreipti į baudžiamojo proceso dalyvius. Jie pasireiškia tokiais metodais, kaip papirkimas, šantažas, prievarta ir pan. Pasipriešinimas nusikaltimo išaiškinimui ir tyrimui – daug platesnė sąvoka, apimanti ne tik nusikaltimą padariusio asmens veiksmus, bet ir korumpuotų pareigūnų veiksmus. Pasipriešinimas, – be abejo, labiau visuotinai pavojingas reiškinys tiek savo veiksmų būdais, tiek ir subjektais, kurie užtikrina tokių veiksmų atlikimą bei pageidaujamų rezultatų užtikrinimą. Ši problema reikalauja savarankiško ir detalaus nagrinėjimo.

Reikia pažymėti, kad pasipriešinimas tyrimui šiuo metu įgavo masinį pobūdį. Daugeliu atvejų tai susiję su antihumaniškų, žiaurių metodų taikymu (net nužudymų), o taip pat su plačiai paplitusia korupcija valstybiniame aparate. Iš principo, pasipriešinimas nusikaltimų tyrimui tapo socialinis reiškinys, o teisėsaugos organai dėl įvairių priežasčių nesugeba kovoti su šiuo reiškiniu.

Kriminalistikos mokslui nusikaltimų būdų tyrimas turi ypatingą reikšmę.

Kriminalistikos mokslo tyrimais apie būdą yra nustatomi dėsniai, kurių pagrindu formuojasi nusikaltimo būdas bei jo pasikartojimo sąlygos ir formos. Pastarųjų pažinimas leidžia suprasti įrodymų atsiradimo dėsningumus.

Tam, kad efektyviau būtų panaudoti duomenys apie nusikaltimo būdą, būtina juos gauti pakankamai išsamius ir fiksuoti kaip įrodymus. Duomenų šaltiniai, turintys informacijos apie būdą,

yra pėdsakai, rasti apžiūrint nusikaltimo vietą, bei atskiri daiktai, dokumentai, nukentėjusiųjų, liudytojų, įtariamųjų parodymai, ekspertinių tyrimų rezultatai, įvairių tyrimo veiksmų rezultatai, o taip pat įskaitų duomenys bei archyvinių baudžiamųjų bylų nagrinėjimas.

Duomenis apie nusikaltimo būdą galima panaudoti labai įvairiai. Asmuo, atlikdamas nusikalstamus veiksmus, kontaktuoja su aplinka ir palieka joje informaciją apie veikimo būdą, vienokias ar kitokias aplinkybes, kuriomis jis rėmėsi, galų gale apie save, kaip asmenybę. Įvykio vietoje nustatius nusikaltimo padarymo būdą, tiesa yra pažįstama einant nuo pėdsakų prie nusikaltimo padarymo būdo, o nuo jo – prie aplinkybių, lėmusių jo pasirinkimą. Jei iš randamų pėdsakų įvykio vietoje negalime spręsti apie nusikaltimo būdą, tai naudojant analogiją yra bandoma sukurti nusikaltimo padarymo būdo modelį. Naudojant analogiją, mes žinosime, kur reikia ieškoti pėdsakų, kurie patvirtins arba paneigs tyrėjo iškeltas versijas. Jei lyginamųjų įvykių pėdsakai sutaps, galėsime teigti, kad šiais atvejais buvo panaudotas tas pats būdas. Toliau duomenys apie nusikaltimo būdą yra naudojami keliant bendrąsias ir detalias versijas, organizuojant ir planuojant bylos tyrimą, numatant atskirų tyrimo veiksmų taktiką.

Žinant nusikaltimų būdus, galima sėkmingai užkirsti kelią nusikaltimams, kurie gali būti įvykdyti konkrečiu, jau žinomu arba numatomu būdu. Užkardymas pasireiškia priežasčių ir sąlygų galimai nusikalstamai veiklai pašalinimu. Pavyzdžiui, žinant, kad vykdomos vagystės iš butų įlipant pro pirmo aukšto langus, ant langų pastatomos grotos.²⁶⁰

Duomenys apie panaudotą nusikaltimo būdą gali būti sėkmingai panaudoti ieškant asmenų, kurie daro nusikaltimus. Asmens padarytas nusikaltimas konkrečiu būdu leidžia mums iškelti pagrįstas versijas apie jo priklausymą konkrečių asmenų ratui, kurie galėjo įvykdyti nusikaltimą būtent šiuo būdu.

Bene svarbiausias duomenų panaudojimas yra rengiant atskirų nusikaltimų rūšių bei porūšių tyrimo metodikas. Remiantis šio pobūdžio informacija, kiekvienoje tyrimo metodikoje yra išskiriami pasikartojantys, konkrečioms nusikaltimų rūšims būdingi nusikaltimų padarymo būdai, jų požymiai, tipiniai objektai, kurie gali išlaikyti tam tikrais būdais padarytų nusikaltimų pėdsakus, nurodomos aplinkybės, kurias reikia nustatyti tyrimo metu, atsižvelgiant į vieną ar kitą nusikaltimo būdo panaudojimą ir t.t.

Turint omenyje, kad nusikaltimo būdas pasižymi tam tikru pastovumu, mokslininkai jį panaudojo kaip vieną iš kriminalistinės registracijos sistemos objektų.²⁶¹ Ši registracijos sistema

²⁶⁰ Charles R. Swanson, Neil C. Chamelin, Leonard Territo. Criminal Investigation. — New — York, 1992. P.173–180.

²⁶¹ Pagrindinė šios sistemos paskirtis yra ta, kad būtų sudarytos sąlygos greitai nustatyti asmenis, padariusius nusikaltimą, taip pat kad būtų galima gauti informacijos apie kitus objektus, kurie dažniausiai yra įtraukiami į nusikaltimą.

leidžia gauti informaciją apie nusikaltimo būdo sutapimus tose bylose, kur nusikaltėlis nėra nustatytas (neatskleistų nusikaltimų kartoteka), todėl sugretinus informaciją, galima nustatyti, ar tai vieno ir to paties asmens padaryti nusikaltimai. Jei tai pasitvirtina, tai bylos tiesiog sujungiamos į vieną, ir tyrimas vyksta jau kaip vienos bylos su keliais epizodais. Iš to matyti, kad būdo struktūrizavimo problema turi didelę reikšmę, nes tai leidžia formalizuoti būdo aprašymą.

Nagrinėjant nusikaltimo būdo reikšmę, matyti, kokia svarbi yra nusikaltimo padarymo būdo pasikartojimo savybė. Priežastys, dėl kurių nusikaltėliai kartoja tuos pačius veiksmus atlikdami nusikaltimą, yra labai įvairios. Konkretų nusikaltimo pasirinkimo būdą lemia objektyvios ir subjektyvios aplinkybės; tų aplinkybių pasikartojimas lemia ir nusikaltimo padarymo būdo pasikartojimą.²⁶² Nagrinėdami pasikartojančius nusikaltimo padarymo būdus, mes turime ieškoti juose individualių požymių. Šie požymiai, individualizuojantys asmenį, padariusį nusikaltimą, turi apimti retus, tačiau aiškiai išsiskiriančius nusikaltimo padarymo būdo elementus. Šių elementų derinio pasikartojimo galimybė turėtų būti lygi beveik nuliui. Tik tokiu atveju nusikaltėlio paieška pagal nusikaltimo būdą būtų efektyvi.

Kiekvienas nusikaltimo būdas palieka tam tikrus pėdsakus (požymius)²⁶³, pagal kuriuos galima atpažinti bei atskirti nuo kitų būdų. Tačiau tie pėdsakai gali nurodyti kelius nusikaltimo būdus (versijas apie būdą). Kiekvieną nusikaltimo būdo stadiją (pasiruošimą, realizaciją, nuslėpimą) apibūdina jiems būdingi požymiai. Kuo daugiau požymių, tuo mažiau versijų apie nusikaltimo būdus.

H. Malevski rašė: „Tyrėjas, atlikdamas įvykio vietos apžiūrą, stengiasi. visų pirma, bent preliminariai išsiaiškinti nusikaltimo padarymo būdą, nes tik įsivaizduodamas nusikaltimo padarymo būdo modelį, jis galės sėkmingai surasti nusikaltimo pėdsakus: tyrinėdamas pirštų atspaudus, paliktus nusikaltėlio, jis vėl gi įneša, nors ir nedidelį bei netiesioginį, bet labai svarbų indelį į nusikaltimo padarymo būdo „mozaikos“ atskirų detalių kūrimą“.²⁶⁴

Kriminalistams nusikaltimo būde svarbūs tie informaciniai bruožai, kurie atspindi išorėje pasireiškiančias pagrindines nusikaltėlio pasirinkto būdo savybes. Didelę vertę turi pėdsakai, nurodantys, koku būdu nusikaltėlis atliko tam tikrus veiksmus (pavyzdžiui, pateko į nusikaltimo vietą ir pasišalino iš jos, įveikė įvairaus pobūdžio kliūtis, įvykdė užsibrėžtą nusikalstamą tikslą, bandė (ar nebandė) nuslėpti padarytos veikos pėdsakus). Nemažiau reikšmingi pėdsakai, liudijantys apie

²⁶² Колесниченко А.Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений. — Харьков, 1967. С.169–170.

²⁶³ Čia reiktų pabrėžti, kad nėra ypatingų (išskirtinų) pėdsakų (požymių) vien apibūdinančių nusikaltimo būdą. Tie patys pėdsakai (požymiai) apibūdina ir nusikaltimo būdą, ir patį nusikaltimą, kaip visumą. Tik vieni ryškiau apibūdina nusikaltimo padarymo būdą, kiti – nusikaltimo padarymo situaciją ir pan..

²⁶⁴ Malevski H. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis // Daktaro disertacija. – Vilnius, 1997. P.19–22.

nusikaltėlio amžių, profesiją, įpročius, fizines ar kitas savybes, taip pat nurodantys į tam tikrą elgesio tipiškumą, būdingą tam tikroms nusikaltėlių kategorijoms.

Iš kriminalistinės pusės svarbu ne tik išskirti visus išorinius nusikaltimo būdo pasireiškimus, bet ir nustatyti, kas jame buvo iš anksto nusikaltėlio paruošta, o ką jis pritaikė prie susiklosčiusios situacijos. Tam tikrais atvejais nustatęs pasipriešinimo veiksmus tyrėjas gali parinkti tinkamas kardomąsias priemones įtariamam nusikaltimo padarymu asmeniui. Informacijos apie nusikaltimo būdą analizė ir tikrinimas leidžia tyrėjui nustatyti visas aplinkybes, kurias būtina įrodyti, taip pat įrodyti ryšius tarp anksčiau nustatytų faktų.

Nusikaltimo būdas yra pagrindas iškeliant tiek bendras, tiek ir atskiras versijas, taip pat daro įtaką pasirenkant tinkamą tyrimo kryptį bei sprendžiant kitus uždavinius, susijusius su nusikaltimo atskleidimu ir tyrimu. Tyčiniuose nusikaltimuose nusikaltimo būdas yra pagrindinis kriminalistinės charakteristikos elementas, nes tokių nusikaltimų būdas iš anksto yra apsprendžiamas ir jį sudaro paruošiamieji veiksmai bei priemonės, kitoks elgesys nusikaltimo darymo metu ir po jo.

Analizuojant nusikaltimo būdo kriminalistinį vertinimą bei sąsajas su kitais kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementais galime konstatuoti, kad:

- 1. Nusikaltimo būdo turinį sudaro tam tikra elementų sistema (nusikaltimo įrankių bei priemonių, nusikaltimo padarymo lygis, paruošiamųjų veiksmų, atlikimo bei slėpimo būdai ir kt.), kuri turi kriminalistikai svarbius nusikaltimų atskleidimo ir tyrimo požymius bei savybes.*
- 2. Nusikaltimo būdas yra objektyviai ir subjektyviai sąlygota nusikaltėlio elgesio sistema iki, po ir nusikaltimo darymo metu, paliekanti įvairaus pobūdžio būdingus pėdsakus išorėje. Objektyvūs veiksniai – tai nusikaltimo padarymo vieta, laikas, nusikaltimo įrankiai ir priemonės, nusikaltimo pasikėsینimo dalykas ir nukentėjusysis, o prie subjektyvių nusikaltimo būdą sąlygojančių veiksnių galime priskirti nusikaltėlio amžių, profesiją, gyvenimo būdą, jo įpročius, įgūdžius ir t.t.*
- 3. Nusikaltimo būdo nustatymas leidžia sėkmingai užkirsti kelią nusikaltimams, kurie gali būti įvykdyti konkrečiu jau žinomu arba numatomu būdu. Taip pat duomenys apie panaudotą nusikaltimo būdą gali būti sėkmingai panaudoti ieškant asmenų, kurie padarė šiuos nusikaltimus.*
- 4. Nusikaltimo būdas yra labai svarbus iškeliant versijas apie nusikaltėlį, pasikėsینimo dalyką, nukentėjusįjį ir nusikaltimo situaciją.*

5. *Duomenys apie nusikaltimo būdą yra panaudojami rengiant atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo metodikas.*
6. *Turint teorinį nusikaltimo būdo modelį ir jį pritaikius praktikoje, mes galime ieškoti tam tikrų sąsajų su nusikaltėliu, pasikėsimo dalyku, nukentėjusiuoju bei susiklosčiusia nusikaltimo situacija.*

2.2. Asmens, padariusio nusikaltimą kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elemento analizė

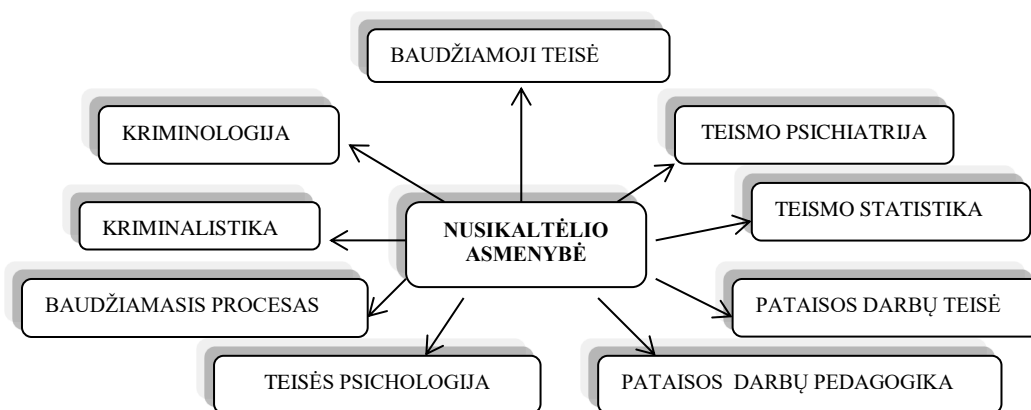
2.2.1. Asmens, padariusio nusikaltimą, kriminalistinis apibūdinimas

Žmogaus asmenybė yra daugelio mokslų tyrimo dalykas, kurių kiekvienas iškelia savo uždavinius ir naudojami savais bei bendrai priimtais metodais. Asmuo, kaip tyrimo objektas, yra tiriamas iš skirtingų pusių – kaip asmenybė, veiklos subjektas ir individas. Kiekviena iš paminėtų pusių apibūdinama kaip visuma savybių, turinčių nustatytą struktūrą.

Be kriminalistikos skirtingus šio reiškinio aspektus nagrinėja daugybė kitų teisės mokslų: kriminologija, baudžiamoji teisė, baudžiamasis procesas.

Kriminologo J. M. Antonjano teigimu, nusikaltėlio asmenybė yra ne tik teisės mokslų, bet ir kitų gretimų mokslų, turinčių dvigubą prigimtį, pažinimo objektas. Jis pateikia tokį nusikaltėlio asmenybę tyrinėjantių mokslo sričių sąrašą²⁶⁵ (kurį būtų galima dar tęsti, pavyzdžiui, teismo pedagogika ir t.t.) (žr.12 schemą).

12 schema. NUSIKALTĖLIO ASMENYBĘ TYRINĖJANTYS MOKSLAI (pagal J.M.Antonjaną)

Pagal savo tyrimo objektą ir metodus teismo psichologija, teismo psichiatrija, teismo statistika ir kt., nors ir priklauso atitinkamai mokslo sričiai (teisės psichologija – psichologiniams mokslams, teismo psichiatrija – medicinos mokslams, teismo statistika – statistikai), tačiau pagal savo tyrimo kryptis „tarnauja“ teisės teorijai ir praktikai. Kiekviena disciplina, nagrinėdama jai reikalingą nusikaltėlio asmenybės „dalį“, nustato savo suvokimą, tarsi įdėdama į ją specifinį turinį. Kiekvienas mokslas turėtų tirti tik tą nusikaltėlio asmenybės pusę, kuri atitinka jos dalyką.

Toks platus įvairių mokslo sričių susidomėjimas nusikaltėlio asmenybe sąlygoja būtinybę atriboti skirtingų mokslų pateikiamus nusikaltėlio asmenybės apibrėžimus, o tai galima padaryti tik

²⁶⁵ Антолян Ю.М. Изучение личности преступника: учебное пособие. — Москва, 1982. С.24.

išskiriant, kokius nusikaltėlio asmenybės bruožus tyrinėja kiekvienas iš mūsų aukščiau išvardintų mokslų. Visi minėti mokslai tyrinėjami tam tikrą nagrinėjamo reiškinių „dalį“, apibrėžia savą tos „dalies“ supratimą, specifinį jos turinį.

Baudžiamoji teisė – nusikaltėlio asmenybė

Baudžiamoji teisė visų pirma tyrinėja teisinius nusikaltėlio

asmenybės aspektus. Nusikaltėlio asmenybė čia nagrinėjama per nusikaltimo ir baudžiamosios atsakomybės subjekto prizmę, atkreipiamas dėmesys į „kompleksą“ įstatymo griežtai apibrėžtų požymių, kuriems esant kyla baudžiamoji atsakomybė. Baudžiamieji įstatymai priešingą teisei veikia visada sieja tik su žmogaus veikla. Todėl nusikaltimo subjektas ir išskirtas kaip vienas iš nusikaltimo sudėties elementų.

Nusikaltimo subjektas – tai fizinis (o dabar jau ir juridinis)²⁶⁶, pakaltinamas, sulaukęs atitinkamo amžiaus asmuo. Pagrindinis požymis, apibūdinantis nusikaltimo subjektą, yra jo amžius ir pakaltinamumas. Visi kiti požymiai, apibūdinantys nusikaltėlį, nusikaltimo sudėties buvimui paprastai reikšmės neturi.

„Nusikaltėlio asmenybės“ termino turinys bei reikšmė kiek kitokia. Nusikaltėlio asmenybė – tai nusikaltusio asmens asmenybė. Ji nėra koks nors ypatingas tipas. Nusikaltėlius apibūdina tie patys požymiai, kurie charakterizuoja visus kitus žmones. Tačiau nusikaltimo padarymas yra tas pagrindas, kuris reikalauja išskirti iš visų žmonių ir atskirai analizuoti padariusio nusikaltimą žmogaus asmenybę²⁶⁷. V. Piesliakas esmine nusikaltėlio asmenybės savybe laiko jo pavojingumą visuomenei²⁶⁸. Pavojingumas pasireiškia tuo, kad yra pavojus, jog asmuo ateityje gali padaryti naują nusikaltimą.

Nusikaltėlio asmenybę apibūdina ne vien nusikaltimo padarymo metu pasireiškiantys požymiai. Nusikaltėlio asmenybę, jos pavojingumą visuomenei rodo dar ir tie požymiai, kurie apibūdina kaltininką iki nusikaltimo padarymo bei po jo, ir turi didelę reikšmę susidarant bendrą nuomonę apie nusikaltėlio asmenybę. Tai vadinamoji socialinė demografinė nusikaltėlio charakteristika, t.y. amžius, lytis, šeimyninė ir socialinė padėtis, darbas ir pan. Nusikaltėlio asmenybę apibūdina gerokai daugiau požymių nei nusikaltimo subjektą. Taigi „nusikaltėlio asmenybės“ sąvoka savo turiniu, apimtimi yra platesnė, talpesnė už „nusikaltimo subjekto“ sąvoką. Tačiau nusikaltėlio asmenybė, skirtingai negu nusikaltimo subjektas, neturi jokios reikšmės kvalifikuojant nusikalstamą veiką.

²⁶⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: oficialus tekstas. – Vilnius, 2000. P.22.

²⁶⁷ Piesliakas V. Mokslas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996. P.104.

²⁶⁸ Ten pat.

Nusikaltimo sudėtis bus visais atvejais, jei yra padaryta įstatymo draudžiama veika, ir ją padaręs įstatyme numatyto amžiaus asmuo ir pakaltinamas. Nesvarbu, ar nusikaltėlis iki nusikaltimo padarymo buvo apibūdinamas teigiamai ar neigiamai, prisipažino ir labai gailisi, padaręs nusikaltimą, ar ne. Nusikaltimo sudėties buvimas yra vienintelis ir pakankamas pagrindas traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Negalima traukti asmens baudžiamojon atsakomybėn vien už tai, kad jis apibūdinamas neigiamai. Tačiau tai nereiškia, kad nusikaltėlio asmenybė neturi jokios baudžiamosios – teisinės reikšmės. Neturėdama įtakos pripažįstant veiką nusikaltimu, nusikaltėlio asmenybė turi didžiulę įtaką individualizuojant baudžiamąją atsakomybę ir bausmę.²⁶⁹

Baudžiamoji teisė nagrinėja nusikaltėlį, kaip nusikaltimo subjektą, trauktiną baudžiamojon atsakomybėn, todėl jo savybės padeda teisingai kvalifikuoti nusikalstamą veiką ir parinkti tinkamą bausmę. Kriminalistikoje nusikaltėlis analizuojamas kaip pažinimo objektas – ne paprastas žmogus, o kaip tam tikras biosocialinis reiškiny, apimantis asmenybės veiklos subjekto ir individo suvokimą.²⁷⁰ Kriminalistiniu aspektu nusikaltimo ištirimui (ypač jo išaiškinimo stadijoje) svarbu, kas tas asmuo, kuris padarė nusikalstamą veiką. Nusikaltimo išaiškinimo etape visai nesvarbu, ar tas asmuo yra pakaltinamas bei ar sulaukė įstatymo nustatyto amžiaus, nuo kurio žmogus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Svarbu, visų pirma, nustatyti asmenį, kuris padarė nusikaltimą. Tolesnio nusikaltimo tyrimo metu yra sprendžiamos ir baudžiamajai teisei būtinos asmens, padariusio nusikalstamas veikas, ypatybės – pakaltinamumas, asmens amžius, teistumas (išskirtiniais atvejais).

Kriminologija - nusikaltėlio asmenybė

Nusikaltėlio asmenybę nagrinėja ne tik baudžiamoji teisė. Ją nagrinėja ir kriminologija. Tačiau ši problema baudžiamajoje teisėje ir kriminologijoje nagrinėjama skirtingais požiūriais. Baudžiamajoje teisėje nusikaltėlio asmenybė nagrinėjama baudžiamosios atsakomybės pagrindu, atsakomybės individualizacijos aspektu, o kriminologija šią problemą nagrinėja, ieškodama nusikaltimo priežasčių ir nusikaltimų prevencijos galimybių, siekdama užkirsti kelią nusikaltimui (t.y. socialiniu aspektu). Kriminologijai svarbiausia nustatyti priežastis ir sąlygas, dėl kurių formuojasi antisuomeniniai asmenybės bruožai – tas savybes, kurios, sąveikaudamos su aplinka, sukelia nusikalstamą elgesį. Kitaip tariant, kriminologijai apie nusikaltėlį svarbu viskas, kas sudaro jo nusikalstamo elgesio priežasčių kompleksą²⁷¹. Turint omenyje tai, kad kriminologijos tyrimo objektas yra ne tik nusikaltėlio asmenybė bei jos skiriamieji bruožai, o ir nusikalstamo elgesio

²⁶⁹ Piesliakas V. Mokslas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996. P. 106.

²⁷⁰ Курс криминалистики. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика/Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – Санкт – Петербург, 2004. С.86–87.

²⁷¹ Антонян Ю.М. Изучение личности преступника: учебное пособие. – Москва, 1982. С.10–11.

priežastys, mechanizmas, antivisuomeninis gyvenimo būdas ir kt., ji garantuoja žymiai platesnį minėtos problemos pažinimą.

Kriminologijai svarbiausia šaltiniai, formos, antivisuomeniškos asmenybės formavimosi mechanizmas – tos savybės, kurios sąveikaujant su nusikalstama situacija, sukelia nusikalstamą veikimą. Kitaip tariant, kriminologija tiria visa tai, kas įeina į nusikaltimo padarymo priežasčių kompleksą.²⁷²

Kalbant apie žmogų, kaip asmenybę, kriminologinėje literatūroje²⁷³ paprastai pabrėžiami trys pagrindiniai aspektai:

Pirma, apie asmenybę kalbama kaip apie individo socialinius bruožus konkrečioje visuomenėje, apie šių bruožų formavimąsi žmogaus praktinės veiklos procese, veikiant konkrečioms istorinėms jo gyvenimo aplinkybėms ir sąlygoms.

Antra, pabrėžiama, kad natūralų asmenybės pagrindą sudaro jos specifinės biologinės, psichologinės savybės, kurios yra būtina prielaida socialiai reikšmingiems asmenybės bruožams formotis. Žmogaus asmenybė reiškiasi per jo psichikos ypatybes ir charakterio bruožus.

Trečia, asmenybė – tai žmogaus nepakartojami, individualūs bruožai, sudarantys jo socialinį veidą. Šie individualūs bruožai išskiria konkretų žmogų iš kitų, sąlygoja jo darbo, saviraiškos, bendravimo ir laisvalaikio praleidimo formas ir būdus.

Kriminologiniams tyrimams taip pat labai svarbu yra nustatyti įtariamojo antivisuomeninę nuostatą bei priešišumą teisėtvarkai iki nusikaltimo padarymo (ankstesnis teistumas, priešiškas nusistatymas prieš teisėtvarkos organus, jo ryšiai su nusikalsti linkusiais asmenimis, tarp jų ir su aukštas pareigas užimančiais pareigūnais).

Kaip matome, nusikalstamą asmenybės elgesį sąlygoja aplinkybių kompleksas. Todėl kriminologiniu požiūriu yra nagrinėjami įvairūs asmenybės požymiai (sociologiniai, psichologiniai, teisiniai ir kt.).²⁷⁴

Apibendrintą nusikaltėlio asmenybės kriminologinę charakteristiką sudaro asmenybės požymių tam tikra sistema, apibūdinanti socialinius – demografinius, socialinius – funkcinius, socialinius – psichologinius, dorovinius – teisinius ir kai kuriuos kitus nusikaltėlių kontingento ypatumus (statistinius skirtumus, lyginant šį kontingentą su asmenimis (kontroline grupe), nepadariusiais nusikaltimų). Tokie duomenys turi praktinę reikšmę. Jie parodo, į ką reikia atkreipti

²⁷² Антолян Ю.М. Изучение личности преступника: учебное пособие. – Москва, 1982. С.10–11.

²⁷³ Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas. – Vilnius, 1984. P.12.

²⁷⁴ Райгородский Д.Я. Психология личности. Е.1. Хрестоматия. Изд. Второе дополненное. – Самара, 1999; Крайг Г. Психология Развития. – Санкт – Петербург, 2002; Екинеев М.Н. Общая, социальная психология. – Москва, 2002; Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas. – Vilnius, 1984 ir kt.

dėmesį planuojant bei organizuojant prevencines priemones atskirose gyventojų kategorijų grupėse.²⁷⁵ Jų rezultatus kriminologai panaudoja nustatydami tam tikrą pažeidėjų tipologiją, kuria paprastai remiasi pateikdami sisteminę charakteristiką. Tokie duomenys gali būti naudingi ir aiškinant nusikaltimus, nes tai parodo antvisuomeninių pažiūrų gilumą, dorovinių normų nepaisymą ir t.t.

Skiriasi kriminologinio ir kriminalistinio nusikaltėlio, kaip kategorijos, suvokimas. Kriminalistikai svarbios ne tik asmeninės savybės ir socialinė aplinka, bet ir biologiniai bei kiti duomenys, apibūdinantys nusikaltėlį. Kriminalistinė asmenybės samprata yra platesnė už kriminologinę, nes ji (asmenybė) turi ne tik socialiai, doroviškai subręsti nusikaltimui, bet ir sugebėti jį padaryti (t.y. turėti reikalingų žinių ir priemonių nusikaltimui padaryti, taip pat įveikti įvairius trukdymus arba sugebėti nuolat prisitaikyti prie nusikaltimo padarymo sąlygų, žinoti nusikaltimo padarymo mechanizmą ir pan.). Tai susiję su žmogaus specialybe, profesija, įgūdžiais, patirtimi, turimomis nusikaltimo priemonėmis (įrankiais), mokėjimu jais naudotis. Pavyzdžiui, siekiant auką nunuodyti, reikia turėti farmacininko ar chemiko išsilavinimą (būtina žinoti nuodingųjų medžiagų sudėtinės dalis, norint pasigaminti nuodų ir t.t.).

Baudžiamasis procesas – nusikaltėlio asmenybė

Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 21 ir 22 str.²⁷⁶

nagrinėja įtariamojo bei kaltinamojo procesinę padėtį, kaip baudžiamųjų procesinių santykių subjektą, kaip įrodinėjimo objektą, aktyvų baudžiamojo proceso dalyvį, kuris įgyvendina procesines gynybos funkcijas. Įtariamojo bei teisiamojo asmenybė baudžiamajame procese gali būti nagrinėjama kaip tam tikras reiškinys, kuris nėra kaltės pagrindas, tačiau turi netiesioginę įrodymų reikšmę tam, kad būtų galima nustatyti nusikaltimo mechanizmą bei motyvus. Baudžiamajame procese nusikaltėlio asmenybės bruožai daro įtaką pačiam nusikaltimų tyrimo procesui, pavyzdžiui, nepilnamečių, užsieniečių padaromi nusikaltimai.

Teismo psichiatrija – nusikaltėlio asmenybė

Nusikaltėlio asmenybę tyrinėja ir teismo psichiatrija, kuri būdama

medicinos mokslu, apima kovos su nusikalstamumu kryptis. Teismo psichiatrija tiria patologinius kaltinamojo asmenybės bruožus, gvildena nepakaltinamumo problemas, taip pat nagrinėja psichinių sutrikimų įtaką žmogaus sugebėjimams suvokti ir valdyti savo elgesį.²⁷⁷ Teismo psichiatrija paprastai

²⁷⁵ Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas. – Vilnius, 1984. P.15–16.

²⁷⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas: patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. –IX–785, oficialus tekstas/Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. 1–asis leidimas. – Vilnius, 2002. P. 18.

²⁷⁷ Radavičius L.E. Įvadas į teisės psichiatriją (bendroji psichopatologija). Mokymo metodinis leidinys. – Vilnius, 2001. P.86-96; Балабанова Л.М. Судебная психопатология (вопросы определения нормы и отклонений). – Донецк:

tyrinėja ne nusikaltėlio asmenybę, o patologinius kaltinamojo asmenybės ypatumus, pakaltinamumo problemas. Šios mokslo šakos tyrimo objektas yra ir nuteistojo asmenybė, kadangi nuteistiesiems gali būti paskirtas psichiatro patikrinimas, sprendžiant klausimą dėl galimybės atlikti jiems paskirtą bausmę. Tokiu būdu teismo psichiatrinei ekspertizei priklauso žymus nusikaltėlio asmenybės pažinimo vaidmuo.

Penitencinės krypties mokslai – nusikaltėlio asmenybė

Penitencinės krypties mokslai taip pat tyrinėja nusikaltėlio asmenybę.²⁷⁸

Penitencinių mokslų, tokių kaip pataisos darbų teisė, pataisos darbų pedagogika, nuteistojo asmenybės tyrinėjimas orientuojamas į tuos nuteistųjų asmenybės, elgesio, vertybinių orientacijų ir gyvenimo būdo pakitimus bausmės atlikimo laikotarpiu, susijusius su jų adaptavimosi prie naujų gyvenimo sąlygų, išėjusiųjų į laisvę gyvenimo sunkumais.

Nusikaltėlio asmenybė yra ir teismo psichologijos tyrimo dalykas.²⁷⁹

Taigi, kaip matome, nusikaltėlio asmenybė yra studijuojama iš skirtingų pozicijų – baudžiamojo teisinio, kriminologinio, baudžiamojo proceso, teismo psichiatrijos ir pan. G. M. Minkovskij²⁸⁰ yra rašęs, kad negali būti kriminologinio, baudžiamojo teisinio, procesinio, psichologinio, kriminalistinio nusikaltėlio asmenybės suvokimo. Tačiau mūsų nuomone, kiekvienos disciplinos dalyke yra tarpusavyje susijusių vienos ir tos pačios sąvokos skirtingi aspektų. Kriminalistika nesiima ir nebando visapusiškai (tarpdisciplininiu požiūriu) nagrinėti nusikaltėlio asmenybės, nes tai išeina iš jos, kaip mokslo, ribų.

Realūs įvykiai, apie kuriuos yra renkami, tiriami, vertinami ir panaudojami įrodymai, visada susieti su nusikaltėlio asmenybe, nusikalstamu elgesiu. R. S. Bielkinas yra rašęs, kad kriminalistiniu požiūriu, kai kalbama apie konkretaus asmens, padariusio nusikaltimą, nustatymą, būtina tirti visas asmenybės pasireiškimo formas iš esmės, t.y. ne tik jo elgesį, bet ir savybes, kurios atsispindi tam tikroje situacijoje ir kurių dėka galima nustatyti konkretų asmenį.²⁸¹ Tačiau jis yra pasisakęs ir už tai, kad nėra tikslinga konstruoti savarankišką kriminalistikos mokslo teoriją apie nusikaltėlio asmenybę, nes didžioji dalis teiginių, kuriuos yra siūloma įtraukti į jos turinį, priklauso ne kriminalistikai, o kriminologijai bei kitiems mokslams.²⁸² Su tuo nenorėtume sutikti, kadangi negalima rengti efektyvių

Сталкер, 1998; Волков В.Н. Судебная психиатрия. — Москва, 1998; Brent E. Turvey, M.S. Criminal profiling in introduction to behavioral evidence analysis. — Academic Press, 2001; ir kt.

²⁷⁸ Plačiau žr.: Глоточкин А.Д., Пирожков В.Ф. Исправительно – трудовая психология. — Москва, 1974; Исправительно – трудовая педагогика. — Москва, 1978.

²⁷⁹ Васильев В.Л. Юридическая психология. — Санкт — Петербург, 2000. С. 57-63.

²⁸⁰ Жг.: Миньковский Г.М. Методологические и методические аспекты изучения личности в криминологии. - В кн.: Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 27. — Москва, 1977. С. 19.

²⁸¹ Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.I. — Москва, 1977. С.38.

²⁸² Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.II. — Москва, 1978. С.16-17.

nusikaltimų išaiškinimo bei tyrimo metodinių rekomendacijų (toks yra vienas iš pagrindinių kriminalistikos tikslų), specialiai neanalizuojant to žmogaus asmenybės, kuris padarė nusikaltimą arba yra potencialus nusikaltėlis. Visapusiškas ir gilus bet kokio sudėtingo reiškinių analizavimas galimas tik su ta sąlyga, kad jis taps savarankišku pažinimo objektu, o ne bus nagrinėjamas tik kaip susijęs su kitomis problemomis reiškinys.

Teisinėje literatūroje galime sutikti skirtingų nusikaltėlio klasifikacijų pagrindų. A. E. Petrova nusikaltėlius suskirstė į dvi kategorijas:

- 1) *normalūs* (neprimityvūs);
- 2) *primityvūs*, su neišsivysčiusia psichika ir kitais psichologiniais nukrypimais.²⁸³

Ji rašė: „Primityvūs, skirtingai nei normalūs, turi nepakankamai gerai išvystytą mąstymą, impulsyvią reakciją, jie sunkiai suvokia socialinius - teisinius santykius.

M. I. Jekinejevas pateikė kiek kitokią nusikaltėlių klasifikaciją, išskirdamas juos į tris nusikaltėlių tipus²⁸⁴:

1. *Asocialus* (mažiau piktybinis).
2. *Antisocialus* (piktybinis).
3. *Nusikaltėlio asmenybės tipas*, kurį charakterizuoja psichinio savireguliacijos defektai (atsitiktinis).

Autorius, išskirdamas tokius tipus, nurodo ir pagrindinius nusikaltėlių bruožus, kurie priklauso vienai ar kitai klasifikacijai. Asocialus tipas charakterizuojamas kaip neturintis susiformavusio socialinio požiūrio, kuris sulaikytų asmenybę nuo tam tikroje susidariusioje situacijoje galimo nepriimtino poelgio. Šiai, dar kitaip autoriaus įvardinamai kategorijai - „situaciniai nusikaltėliai“, yra priskiriami asmenys, kurie pirmą kartą padaro nusikaltimus ir yra asocialaus gyvenimo padariniai. Profesionalūs nusikaltėliai yra priskiriami antrajai nusikaltėlių grupei – antisocialiniai nusikaltėliai.

J. M. Antonjanas išskiria šiuos nusikaltėlių tipus²⁸⁵:

1. *Dirglus tipas*. Dirglaus tipo nusikaltėliai pasižymi socialiniu aktyvumu ir siekimu lyderiauti. Jie emociškai yra sudirgę ir linkę savyje kaupti agresiją. Greitai užsiplieskiantys, ilgai prisimenantys jiems padarytą žalą ar įžeidimą, agresyvūs, greit įsivieliantys į konfliktus. Konflikto metu jie nekontroliuoja savęs ir gali panaudoti jėgą. Todėl jų įvykdyti nusikaltimai pasižymi žiaurumu.

²⁸³ Петрова А.Е. Психологическая классификация личностей: Элементарная методика. — Москва, 1927. С.243—247.

²⁸⁴ Екинеев М.И. Основы Общей и юридической психологии. — Москва, 1996. С.302—303.

²⁸⁵ Savo knygoje šią nusikaltėlių klasifikaciją jis išskyrė atsižvelgdamas į tyčinių nužudymų ypatumus bei nusikaltėlio asmenybę. Žr. plačiau : Анто́ньян Ю.М. Психология убийства. — Москва, 1997. С. 158—164.

2. *Nevaldomas tipas*. Nevaldomo tipo nusikaltėliai yra šiek tiek panašūs į dirglų tipą. Tačiau jie skiriasi tuo, kad tos pačios asmeninės savybės daug ryškiau pasireiškia jų poelgiuose, kurie įgauna impulsyvų pobūdį. „Nevaldomas“ nusikaltėlis, kaip ir „dirglus“, siekia dominuoti ir tai jis daro net panaudodamas jėgą, tačiau retai kada tampa lyderiais, nes nesugeba prognozuoti savo ir kito žmogaus elgesio, būti gudrus ir sugebėti viską apskaičiuoti.
3. *Užsispyręs tipas*. Pagrindinė „užsispyrusio“ nusikaltėlio savybė yra ta, kad jie susiduria su išgyvenimais, kurie periodiškai pasireiškia. Tai gali būti siekimas sureikšminti save, siekimas tikslų, kur kiekviena kliūtis tampa svarbiausiu etapu, siekiant užsibrėžtų tikslų. Tokio pobūdžio nusikaltėliai yra ilgai menantys jiems padarytą piklą, kaupia savyje įžeidimus.
4. *Aktyvus tipas*. „Aktyvus“ tipas pasižymi gera bei pakilai nuotaika bei optimizmu. Šio tipo nusikaltėliai turi begales interesų, nuolat siekia keisti savo veiklą, kas verčia jį taikytis prie naujai susidarančių situacijų. Dėl nuolatinio siekio rizikuoti bei patirti naujus pojūčius asmuo praranda atsakomybės jausmą, savikontrolė virsta lengvabūdiškumu.
5. *Demonstratyvus tipas*. Demonstratyvių nusikaltėlių pagrindinis tikslas – išsiskirti iš aplinkos, siekti, kad jais žavėtusi, gerbtų. Jie mėgsta būti dėmesio centre, labai gerai save vertina, ir pats sunkiausias dalykas jiems – būti nepastebimiems. Kad pasiektų pripažinimą, jie gali meluoti, kurti apie save nebūtus dalykus. Jie gali prisipažinti padarę nusikaltimą, jeigu tai padarys įspūdį aplinkiniams, arba pats nusikaltimas rodo, jo manymu, stipriąją jų asmenybės pusę – fizinę jėgą ir pan.
6. *Silpnavalio tipas*. „Silpnavaliai“ nusikaltėliai linkę paklusti aplinkiniams ir būtent jų įvykdomos žmogžudystės yra aplinkinių spaudimo pasekmė. „Silpnavaliai“ žudikai šliejasi prie įvairių grupių, nes juos vilioja „nusikalstama romantika ir griežta subordinacija. Jie gyvena šia diena ir neturi jokių ateities planų, nesiekia įgyti jokios profesijos.

Čia pateikta klasifikacija apima daugiau nusikaltėlio savybes bei požiūrį į nusikalstamą veiką.

Mūsų nuomone, pateikti išsamia nusikaltėlio klasifikaciją beveik neįmanoma, kadangi kiekvienu atveju apibendrinant tam tikras nusikaltimų grupes, rūšis, porūšius asmenys, padarę nusikaltimus, gali būti klasifikuojami skirtingais pagrindais.

Kriminalistikoje nusikaltėlio asmenybę galima klasifikuoti labai įvairiai: *pagal lytį* (vyrai, moterys), *amžių* (paaugliai, pilnamečiai, senyvo amžiaus žmonės), *tautybę* (rusai, lenkai, žydai, vokiečiai), *išsilavinimą* (pradinis, nebaigtas vidurinis, aukštesnysis, aukštasas ir kt.), *materialinę*

padėtį (skurdžiai, vidutines pajamas turintys asmenys, gerai materialiai apsirūpinę), *užsiėmimo rūšį* (verslininkas, valstybės tarnautojas ir t.t.), *gyvenimo būdą* (priklausymas įvairioms formalioms ir neformalioms grupuotėms ir t.t.), *sveikatos būklę* (sveiki, psichiniai ligoniai ir t.t.) ir pan. Visų klasifikacijų neįmanoma išvardinti, nes kaip jau ir buvo minėta, kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra dinaminė kategorija, ir kiekvieną kartą, priklausomai nuo nusikaltimo pobūdžio, gali atsirasti vis kitokia nusikaltėlių klasifikacija.

Šio kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elemento turinys yra užpildomas renkant asmenybės požymius, kurie yra specifiniai ir būdingi asmenims, padariusiems konkrečios grupės, rūšies ar porūšio nusikaltimus, svarbius ir esminius, norint sėkmingai išaiškinti ir tirti nusikaltimus. Skirtingai nei kriminologinis nusikaltėlio asmenybės tyrimas, kriminalistikoje *nusikaltėlio asmenybę* mes siūlome *tirti trimis kryptimis*.

Pirmoji, *prognostinė kryptis*, numato duomenų apie nežinomo nusikaltėlio asmenybę gavimą pagal paliktus pėdsakus nusikaltimo įvykio vietoje, liudytojų atmintyje ir pagal kitus šaltinius, siekiant nustatyti jo paieškos ir sulaikymo kryptis ir būdus. Dažniausiai tokia informacija leidžia nuspėti tik bendras nežinomų asmenų grupės savybes, tarp kurių galima surasti nusikaltėlį, ir rečiau – kai kurias konkrečias asmenybės savybes. Gauta informacija iš pirmosios tyrimo krypties yra svarbi sudarant kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką, kuomet yra nežinomas nusikalstamą veiklą padaręs asmuo, ir pasirenkant tyrimo situacijų būdus ir priemones. Ji yra gaunama iš biologinės kilmės pėdsakų, nusikaltimo būdo bei nusikaltimo situacijos požymių, iš duomenų apie įgūdžius ir specialiąsias žinias, iš manieros, elgesio, kalbos²⁸⁶, iš nusikaltimo aplinkos, nusikaltimo pasikėsینimo dalyko ir kitų bylos duomenų. Būtent tokie duomenys ir leidžia daryti išvadas apie asmenų grupę, tarp kurių reikia ieškoti nusikaltėlio, arba apie konkretų nusikaltėlį ir jo asmenines savybes, jo galimą buvimo vietą, pėdsakus, kurie gali būti ant jo kūno bei drabužių ir pan.

Antra, *retrospektyvinė kryptis*, – tai įtariamojo asmenybės arba jau žinomo kaltojo asmens analizė, siekiant kriminalistiniu požiūriu įvertinti nusikaltėlio asmenybę. Tokiu atveju tikslinga surinkti informaciją ne tik apie nusikaltėlių vertybinę sistemą, teisinę savimone, antivisuomeninį požiūrį, gyvenimo būdą, bet ir informaciją apie nusikaltėlio asmenybę, jo ryšius, elgesį, nusikaltimo padarymo metu ir tuoj po jo, padėsiančią užmegzti gerus santykius, kad būtų gauti teisingi parodymai, paneigiant jo melagystes ir kt. Šios rūšies informacija yra svarbi tolesniam konkrečaus nusikaltimo kriminalistinei analizei ir sprendžiant iškeltus tyrimo uždavinius. Todėl kriminalistinei nusikaltimų charakteristikai ir nusikaltimų tyrimo metodikai svarbūs duomenys, leidžiantys vertinti rūšinius,

²⁸⁶ Монтъев А.А., Шахнарович А.М., Батов В.И. Речь в криминалистике и судебной психологии. — Москва, 1977. С.6.

tipinius, grupinius ir kitus nusikaltėlio asmenybės požymius, duomenys, liudijantys apie subjektą, darančių skirtingų rūšių nusikaltimus, specifines savybes ir požymius.

Ir trečia, *profilaktinė kryptis*. Jos metu renkami, tiriami ir analizuojami duomenys, kuriais naudojantis yra parenkami metodai, būdai ir priemonės, komplikuojančios nusikaltimų padarymą, nutraukiančios asmenų nusikalstamą veiklą arba užtikrinančios palankias sąlygas aptikti ir demaskuoti nusikaltėlių.²⁸⁷

Nusikaltėlis yra pagrindinis nusikaltimo sistemos elementas. Jis turi protą, valią, emocijas, žinias, poreikius, įgūdžius, kurie leidžia suvokti aplinką ir savo paties elgesį. Jam būdingi ryšiai, santykiai, savybės bei požymiai - kiek bendri visiems, tiek ir individualūs, kiek įgimti, tiek ir įgyti, kiek pastovūs, tiek ir besikeičiantys. Reikia atrinkti tam tikrus įtariamojo asmenybės požymius, kad būtų galima juos pateikti ne tik tiems asmenims, kurie slepia nusikaltimus, bet ir nukentėjusiųjų asmenybėms. Visų pirma, tokią požymių grupę tyrėtų sudaryti duomenys apie laisvalaikio pomėgius, interesus, ryšius, santykius ir pan. Tokio pobūdžio požymius būtina įtraukti į kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką, nes jie leis įvertinti asmenų, kurie daro atskirų rūšių nusikaltimus, tipines savybes, bei leis nustatyti koreliacinius ryšius tarp nusikaltėlio ir nukentėjusiojo. Kaip parodė baudžiamųjų bylų analizė, tokio pobūdžio duomenų išteisinio tyrimo tyrėjai tyrimo medžiagoje nefiksuoja.

Asmenybė yra sudėtingas daugialypis socialinis visuomenės reiškiny. Kiekviena asmenybė – tai biologinis savo rūšies individas. Iš šios pusės jam būdingos tipinės individualios savybės. Tuo pačiu šis individas yra socialinė būtybė, kuri turi tam tikrą socialinį vaidmenį ir atlieka įvairias socialines funkcijas, turintis tam tikrą patirtį, t.y. tam tikrą kiekį žinių, įgūdžių, mokėjimų ir įpročių. Iš psichologinės pusės asmenybė pasireiškia per savo psichologinių procesų ypatumus. Į jo psichologinę struktūrą įeina temperamentas, sugebėjimai, charakteris ir pan. Visos šios asmeninės savybės sudaro griežtą hierarchinę struktūrą, kur jie yra pagrindas vystyti kitų žmonių savybėms ir tų pačių savybių tobulėjimui.

Kriminalistinei nusikaltimų charakteristikai yra būtini duomenys apie įtariamo asmenybės dvasines, moralines savybes, elgesio manieras (prisipažinimas, gailėjimasis ir t.t.), išorinę išvaizdą (pavyzdžiui, pedantizmas, nevalyviškumas) ir pan. Dvasinės bei moralinės savybės yra svarbios ne tik nusikaltimo, bet ir pėdsakų susidarymo mechanizmo nustatymui. Šiuos duomenis tyrėjas gauna betarpiškai bendraudamas su įtariamuoju apklausos metu, atlikdamas kratą, poėmį ir kitus tyrimo veiksmus. Tiriant nusikaltimus didelę reikšmę turi žmogaus emocijos nusikaltimo padarymo metu. Emocijos dažnai daro įtaką pasirenkant nusikaltimo būdą, įrankius ir pan. Pavyzdžiui, pil. R. S. buvo

²⁸⁷ Plačiau apie kriminalistikos profilaktinę funkciją žr.: *Novikovienė L.* Kriminalistikos profilaktinė funkcija: kai kurie teoriniai aspektai//Jurisprudencija. 2001. Nr. 22(14). P. 183-188.

išsiskyręs su pil. D. S. Jis visuomet sakydavo, kad jai nebus gyvenimo – jis ją nušaus ir pats nusišaus. Buvusi žmona šaipydavosi, kad jis niekuomet to nepadarys. Apimtas pykčio ir nepakęsdamas buvusios žmonos pašaipų, R. S. pasigamino savadarbį šautuvą ir kilus eiliniam konfliktui, jis šovė į D. S. iš pasigaminto šautuvo.²⁸⁸

Tiriant nusikaltimus reikia atkreipti dėmesį ir į duomenis apie nusikaltėlio asmenybę, kurio psichikoje yra tam tikrų nukrypimų.²⁸⁹ Tokių asmenų daroma nusikalstama veika turi šiokių tokių pataloginių savybių ir pasižymi netikėtumu, nemotyvuotumu, betikslu žiaurumu. Tokių duomenų įtraukimas į kriminalistinę nusikaltėlio charakteristiką yra vienas iš sėkmingo ir laiku konkrečioje situacijoje versijų iškėlimo pagrindų. Šie duomenys leis susiaurinti asmenų grupę, kurie galėjo padaryti nusikaltimą.

Žinios apie nusikaltėlio asmenybę, kaip apie nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos elementą, sudaro tie duomenys, kurie gali padėti nustatant efektyvius paieškos kelius, nustatant nusikaltėlį ir kitus, susietus su baudžiamųjų bylų tyrimu uždavinius. Kiekvienu atveju yra skirtingai traktuojamos tos pačios nusikaltėlių savybės. Vienais atvejais, šie duomenys gali turėti baudžiamąją – teisinę reikšmę, nes tuo pačiu metu įtakoja ir nusikaltimo kvalifikavimą (pavyzdžiui, pareigybė, psichinė liga ir pan. (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 17 – 18 str. – „nepakaltinamumas“, „ribotas pakaltinamumas“; 225 str. „kyšininkavimas“ – nusikaltimą padaręs asmuo tik valstybės tarnautojas; 279 str. „Tarptautinių skrydžių taisyklių pažeidimas“ – nusikaltimą padaręs asmuo tik orlaivio ar kito skraidymo įrenginio ekipažo narys ir t.t.)²⁹⁰. Kitais atvejais, – padeda nustatyti nusikaltimo sudėties elementus (pavyzdžiui, išsilavinimas, darbo patirtis ir t.t. (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 142 str. „Neteisėtas abortas“ – nusikaltimą padaręs asmuo – tik gydytojas.). Trečiais atvejais, jie turi baudžiamąją procesinę reikšmę (pavyzdžiui, išsilavinimas, amžius, sveikatos būklė, šeimyninė padėtis ir pan.), taikant kardomasias priemones (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 121 str. 4d. „Kardomųjų priemonių skyrimo bendrosios nuostatos”)²⁹¹. Ketvirta, jiems būdinga ir kriminologinė reikšmė (pavyzdžiui, teistumas).

Asmuo, padaręs nusikaltimą, yra labai svarbus informacijos apie įvykį šaltinis. Fizinė subjekto veikla sudaro sudėtingą sistemą. Į ją įeina nusikaltimo pasirošimas, darymas, slėpimas, savo norų, poreikių, kurie iškyla nusikaltimo darymo metu tenkinimas, aktyvūs veiksmai, trukdantys

²⁸⁸ Baudžiamoji byla Nr. 40–2–025–2000.

²⁸⁹ pagal: Мухин Г.Н. Общественно опасные деяния лиц с психическими аномалиями: Учебное пособие. – Минск, 1984. С.10–15.

²⁹⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: oficialus tekstas. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2000. P.18–19; 108; 129.

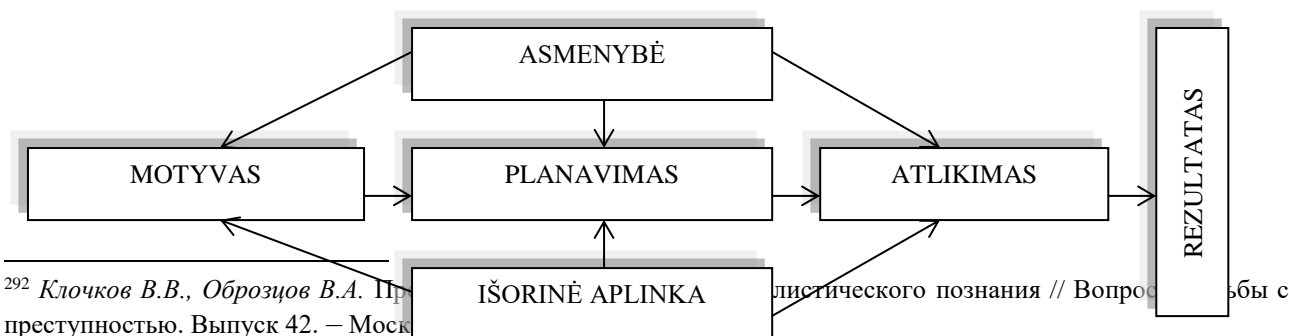
²⁹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr.–IX–785, oficialus tekstas // Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. 1–asis leidimas. – Vilnius.VĮ Teisinės informacijos centras, 2002. P. 62–63.

nustatyti tiesą byloje ir patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn. Į veiklos sudėtį įeina ne tik su įvykių susiję santykiai, visuomenei pavogjingi ryšiai, bet ir neutralūs įstatymo atžvilgiu, tačiau labai svarbūs kriminalistiniu požiūriu nusikaltimų tyrimui. Fiziniai veiksmai yra kontroliuojami asmens pašamone, tačiau dažnai atliekami „automatiškai“ (iš įpročio). Antivisuomeninis asmenybės charakteris susiformuoja palaipsniui. Čia didelę įtaką turi įvairaus pobūdžio vidiniai prieštaraavimai, vidiniai ir išoriniai konfliktai, kurie apima psichologines, dorovines, moralines asmens savybes ir jos santykius su socialine aplinka. Socialinė aplinka daro įtaką asmenybės struktūrai ir jų elgesiui. Būtent joje žmogus veikia – atlieka nusikalstamą veiką (tokia elgesio forma, kuri sudaryta iš nusikalstamų veiksmų, sujungtų bendrų motyvų ir tikslų). Asmeninės savybės ir išorinė aplinka yra tarpusavyje sąveikaujančios sistemos. Tokios sąveikos rezultatas yra motyvacijos formavimas, o nuo motyvacijos pereinama prie nusikaltimo planavimo ir darymo. Didelę įtaką asmenybei daro socialinės grupės, kurioms priklauso žmogus. Socialinė grupė – tai grupė asmenų, kuriuos jungia tam tikri bendri tikslai ir bendros pajėgos tiems tikslams pasiekti. Asmenybės formavimąsi sąlygoja tiek formalios, tiek neformalios grupės.

Nusikaltėlio elgesį sudaro tarpusavyje susiję organiniai elementai²⁹²: vidinė (psichologinė) ir išorinė (fizinė) veikla. Vidinę (psichologinę) veiklą sudaro poreikių suvokimas ir išorinių aplinkybių, padedančių priimti sprendimą dėl poreikių patenkinimo nusikalstamu būdu, įvertinimas, galutinis tikslas, tam pasiekti būtinų priemonių pasirinkimas, mintyse viso įvykio modeliavimas bei pasekmės, paties nusikaltėlio savo veiksmų vertinimas. Psichinė asmens veikla suvokiama kaip asmens mąstymas, jo gebėjimas kurti, įsiminti, motyvuoti priimamus sprendimus, emocijas. Psichinis ir fiziologinis mąstymo procesai, apibūdina žmogaus požiūrį į objektą, nusikaltimo rezultatus, į visuomenę bendrai ir valdo subjekto elgesį. Psichinė veikla, kaip ir fizinė, yra individuali ir nepakartojama. Tačiau ir čia mes galime kalbėti apie tipinius (pasikartojančius) etapus, psichinės veiklos operacijas ir ją apsprendžiančius faktorius.

Nusikaltimo elgesio mechanizme svarbią vietą užima motyvai (asmens poreikiai, jos interesai, įpročiai, vertybinė orientacija ir pan.) (žr.13 schemą)²⁹³.

13 schema. NUSIKALSTAMO ELGESIO MECHANIZMAS

²⁹² Клочков В.В., Оброзцов В.А. Психология преступности. Выпуск 42. – Москва, 2000. С. 39.

²⁹³ Pagal: Курс криминалистики. Общая часть / Отв. Ред. В.Е. Корноухов. – Москва, 2000. С. 39.

Nusikalstamą elgesį determinuoja du veiksniai – nusikaltėlio asmenybė ir išorinė aplinka. Motyvai yra kaip akstinas planavimui kaip patenkinti iškilusius poreikius. Nusikaltimo motyvas – tai paskata, sukelianti kaltininko pasiryžimą padaryti pavojingą visuomenei veiką²⁹⁴. Nusikaltimo motyvai kyla iš žmogaus poreikių, dažniausiai iškreiptų, bei jausmų, tam tikrų emocijų (pavyzdžiui, kerštas, pyktis, pavydas, savanaudiškumas ir pan.). Nusikaltimo tikslas yra įsivaizdavimas norimo rezultato, dėl kurio daromi pavojingi veiksmai. Tikslas apibūdina kaltininko sąmonėje vykstantį subjektyvų procesą, susijusį su jo daromu nusikaltimu.

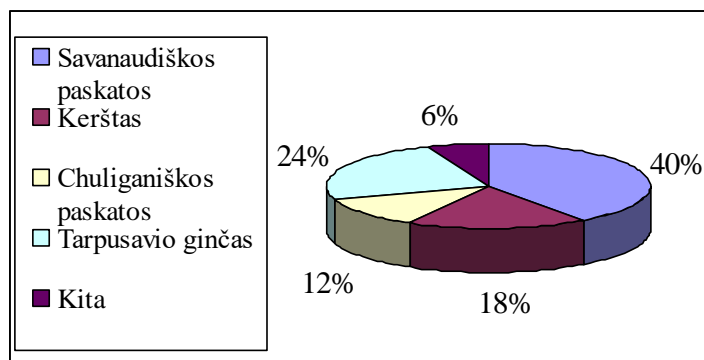
Vienu ir tuo pačiu metu motyvai atlieka dvi funkcijas²⁹⁵: atspindinčią ir skatinančią. Pirmoji susijusi su informacijos, gaunamos iš vidinės aplinkos ir įeinančios į asmens struktūrą apdorojimu, antroji – atskleidžia valinių procesų valdymo gebėjimą. Nusikaltimo motyvų yra labai įvairių. Jie gali būti savanaudiški (skatinantys pralobti); siekimas palaikyti minimalų pragyvenimo būdą (savo ir artimųjų); palaikymas tokių elementarių gyvenimiškų poreikių, kaip biologinio egzistavimo (alkio poreikis, seksualiniai poreikiai ir pan.); nepagarbus santykis su visuomene, kuri kelia tam tikrus reikalavimus, su visuotinai priimtomis socialinėmis normomis, trukdančiomis įgyvendinti asmeninius planus, tikslus, norus; priešiškas nusiteikimas aplinkai, žmonėms, kurie darė įtaką jo nesėkmėms, pavydas, socialinis diskomfortas, dėl kurio atsiranda noras keršyti aplinkiniams, visai nepažįstamiems asmenims; tarpasmeniniai konfliktai (pavydas, nepasitikėjimas, kerštas ir pan.); savo ego įtvirtinimas, savęs įvertinimas, išreikštumas (nacionalinis ekstremizmas, religinis fanatizmas, kitos grupinės solidarumo formos, alternatyvus elgesys); siekis palaikyti gyvenimo komfortą, kuris būtinas jo aplinkos žmonėms (dėl darbo, šeimos padėties, draugų) ir kt.

Atlikus baudžiamųjų bylų analizę paaiškėjo, kad dažniausiai pasitaikantis nužudymo priežastys yra savanaudiškos paskatos 40% (daugiausia – siekis užvaldyti turtą). Tarp kitų priežasčių minima gynyba, kerštas, tarpusavio ginčai, chuliganiškos paskatos (žr. 6 diagramą).

6 diagrama. NUŽUDYMŲ PRIEŽASTYS

²⁹⁴ *Pėstininkas A.* Nusikaltimas asmeniui. – Vilnius, 1984. P.9.

²⁹⁵ Курс криминалистики. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика/Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – Санкт – Петербург, 2004. С.89.

Chuliganiškos paskatos – tai siekimas įžūliu būdu parodyti save, išreikšti nepasitenkinimą visuomene ir jos nustatytoms normoms. Mūsų nuomone, nėra chuliganiškų paskatų ar chuliganiškų motyvų. Yra tik siekis apginti, aprūpinti savo egzistavimą, įtvirtinti save, kaip socialinį ir biologinį vienetą, t.y. tiesiog savęs įsitvirtinimo motyvas, kuris teisinėje praktikoje vadinamas chuliganiškomis paskatomis.

Tikslas arba poreikis nubrėžia veikimo gaires – jis yra to veikimo priežastis. Veikimo tikslo atvaizdas, arba žmogaus siekiama vertybė, yra vadinama motyvu.²⁹⁶ Motyvai²⁹⁷ yra neatsiejami nuo poreikių. Varomoji psichinės veiklos jėga – žmogaus poreikiai²⁹⁸. Poreikiai atsiranda, kuomet iškyla būtinybė ką nors daryti, gauti, kad žmogus galėtų vystytis, egzistuoti. Pavyzdžiui, siekimas turėti kokį nors daiktą, dirbti gerai apmokamą darbą, užimti tam tikras pareigas ir pan. Prognozuodamas savo ateitį nusikaltėlis tai sieja su savo svajonėmis, norais, idealais, tikslais. Priimant sprendimus daryti nusikaltimą, jo motyvai konkretizuojasi. Savarankiškai priimami sprendimai turi tris etapus:

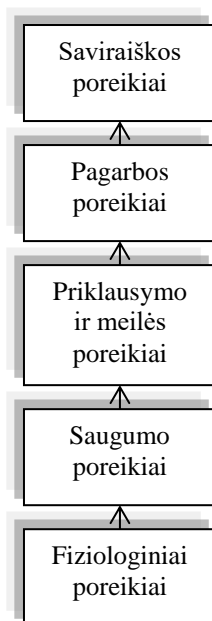
1. *Paruošiamąjį* (norimo rezultato suvokimas, keleto savo elgesio variantų apmąstymas, sulyginimas su objektyviomis sąlygomis: aplinka ir terpe).
2. *Pagrindinį* (konkreto elgesio varianto pasirinkimas, įvertinus savo galimybes, mokėjimą, įpročius, įgūdžius ir charakteristikos savybes).
3. *Baigiamąjį* (pasirinkto varianto įvertinimas po to, kai asmuo atsiduria nusikaltimo vietoje, ir varianto koregavimas atsižvelgiant į susiklosčiusias aplinkybes).

Kai kuriuos poreikius žmogus turi nuo pat gimimo, kiti atsiranda jam dirbant bei jį auklėjant. Vieni poreikiai yra svarbesni už kitus. Jei poreikis kvėpuoti ir gerti yra patenkinamas, kiti motyvai, pavyzdžiui, gauti gerą darbą, aktyvina ir nukreipia mūsų elgesį.

²⁹⁶ Kralikauskas J. Psichologijos įvadas. – Kaunas, 1993. P. 176.

²⁹⁷ Motyvai – veiklos stimulai, susiję su individo poreikių tenkinimu: individo aktyvumą skatinantys ir jo veiklos kryptį lemiantys aplinkos arba vidaus veiksniai; materialūs arba idealūs individo tikslai: individo veiksmų ir poelgių pasirinkimo priežastis, kurią individas pats suvokia. Žr.: Psichologijos žodynas. – Vilnius, 1993. P.177.

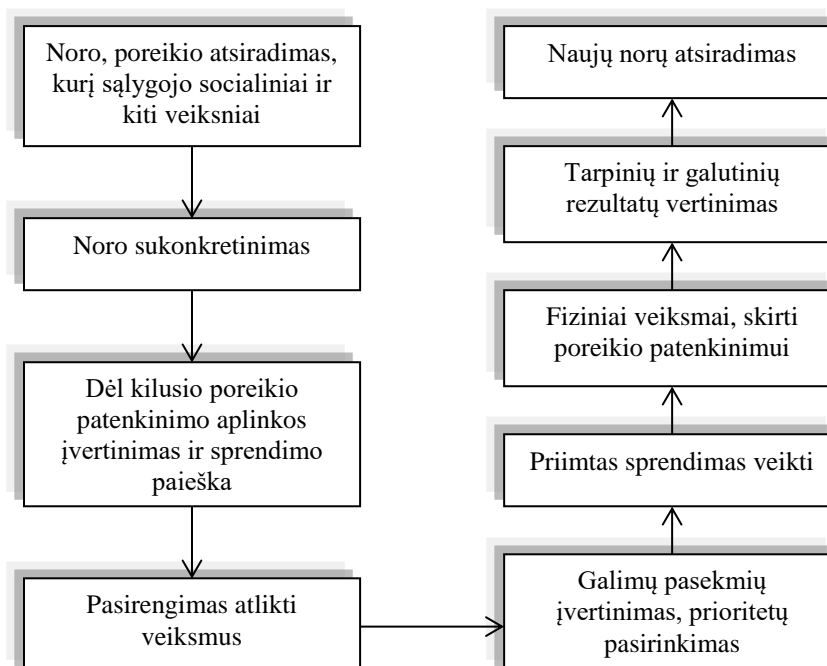
²⁹⁸ Poreikis – individo būseną, nervinę psichinę įtampą, kurią sukelia jo egzistavimui būtinų dalykų stygius, trūkumas. Įtampa: emocinis nepasitenkinimas pašalinamas tik patenkinus poreikį. Žr.: Psichologijos žodynas. – Vilnius, 1993. P.215.

14 schema. POREIKIŲ
HIERARCHIJA

Tam tikri poreikiai, motyvuojantys mūsų elgesį, priklauso nuo to, kurie iš jų nėra patenkinami ir kurie yra svarbesni. Literatūroje yra pateikiama poreikių hierarchija²⁹⁹ (žr. 14 schemą). Piramidės apačioje yra fiziologiniai poreikiai (maisto, vandens, pastogės). Tik tuomet, kai šie poreikiai patenkinami, kyla saugumo poreikis, vėliau pasireiškia tik žmogui būdingi poreikiai mylėti ir būti mylimam, savigarbos poreikis. Aukščiausias iš visų žmogaus poreikių – tai visų savo galimybių įgyvendinimas (saviraiška). Tačiau reikia paminėti, kad tokia poreikių eilė nėra visuotinai pastovi. Pavyzdžiui, kartais žmonės badauja keldami politinius reikalavimus. Atsiradę poreikiai sukelia psichinius asmens išgyvenimus, pasireiškiančius per motyvus, norus, susidomėjimą, tampa aktyvumo šaltiniu, nulemia žmogaus

mąstymo kryptį, valią, jausmus. Būtina pažymėti, kad tokie būtini poreikiai (valgyti, gerti) gali transformuotis į piktybinius ir pavojingus tiek pačiam asmeniui, tiek ir visai visuomenei. Poreikiai yra susiję su nusikaltėlio asmenybės ypatumais, jo jausmais, fizine ir emocine būkle, valia, auklėjimu ir veiklos rūšimi, aplinka, kurioje jis gyvena ir dirba. Poreikių realizavimą kontroliuoja asmens sąmonė, tačiau būtina atminti, kad patenkinus vieną poreikį, tuojau pat kyla kitas. Poreikių atsiradimas ir jų patenkinimas yra sunkus subjekto veiklos procesas.

Subjekto psichologinę veiklą galime išreikšti tam tikra schema:

²⁹⁹ Myers David G. Psichologija. – Kaunas, 2000. P.403.

Galimybė vertinti ir prognozuoti žmogaus elgesį yra pagrįsta pastoviomis asmenybės savybėmis bei bruožais ir jų nagrinėjimu. Individualių asmenybės savybių sistemą galima įvardinti kaip individualumą, kurį reikia suvokti kaip nepakartojamą ir unikalų. Asmens individualumas turi būti nagrinėjamas kaip sistema, pasižyminti vientisumu ir autonomiškumu. Žmogaus individualios savybės pasižymi jo veikloje.

Kriminalistikoje nusikaltimų tyrimui yra svarbi ir išorinė (fizinė) žmogaus veikla. Formuojantis išorinei žmogaus veiklai, svarbią reikšmę turi gyvenimo būdas, socialinė grupė, kuriai priklauso nusikaltėlis, o taip pat konkreti gyvenimo situacija, t.y. nusikaltimo aplinka, visuma gyvenimiškų aplinkybių, supančių žmogų tuo metu. Didžiausią kriminalistinę reikšmę turi išorinės nusikaltėlio veiklos paliekami pėdsakai. Nusikaltėlis, kaip pėdsakus paliekantis objektas, visuomet palieka pėdsakus – nusikalstamos veiklos požymius, kurie liudija ne tik apie nusikaltimą, bet ir apie patį nusikaltimo vykdytoją. Aplinkoje atsispindi jo fiziniai, psichiniai ir kiti duomenys. Pėdsakai suteikia galimybę nustatyti nusikaltimo įvykdymą, slėpimą ir nusikaltimo mechanizmą. Jie nurodo dėsningus ir, labai svarbu, sąlygiškai pastovius bei pasikartojančius ryšius tarp daiktų, būdų, priemonių ir to asmens, kuris turi savitas psichofizines savybes. Vertingiausią informaciją apie nusikaltėlio asmenybę turi jo palikti pėdsakai.

V. E. Jarmalovičius³⁰⁰ įvykio vietoje likusius nusikaltėlio pėdsakus sąlygiškai suskirsto į:

- ❑ Fizinio (rankų, kojų, nagų ir pan.) ir psichinio (šantažas, grasinimas, apgaulė) poveikio nusikaltimo subjekto pėdsakai.
- ❑ Pėdsakai, atsiradę nuo nusikaltėlio naudotų įrankių ir priemonių.
- ❑ Pėdsakai, atsiradę ant pačių nusikaltimo įrankių ir priemonių.
- ❑ Pėdsakai, atitrūkę nuo nusikaltimo subjekto ar jo drabužių, sudarančių visumą. Į šią pėdsakų grupę įeina kraujo, plaukų, audinių, odos dalelės ir t.t.
- ❑ Palikti pėdsakai - daiktai įvykio vietoje (įrankiai, priemonės, drabužių dalys ir pan.).
- ❑ Pėdsakai ant nusikaltėlio drabužių, kūno (tarp jų ir nukentėjusiojo palikti pėdsakai).

Tyrimo metu pagal pėdsakus – požymius galima gauti informacijos, kuri nurodytų įtariamojo lytį, amžių, profesiją, turimas žinias, tam tikrus sugebėjimus, taip pat fizinės, psichinės ir kitas asmens savybes. Jie nurodo konkretaus asmens savybes, atspindi nusikaltėlio asmenybės duomenis ir sudaro kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos turinį.

Žmogaus savybės nėra viename lygmenyje, o sudaro sudėtingą hierarchinę struktūrą, kur viena iš savybių tampa pagrindu ir sąlygoja kitų savybių vystymąsi bei daro įtaką žemesnėms

³⁰⁰ Ермалович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. — Минск, 2001. С.195.

struktūroms. K. K. Platonovas teigia, kad asmenybės struktūrą sudaro socialiai sąlygotos savybės (kryptingumas, moralė), biologinės savybės (temperamentas, gabumai, polinkiai, instinktas), patirtis (žinių kiekis, įgūdžiai, mokėjimai, įpročiai), psichinių procesų individualumas. Visa tai sudaro hierarchinę dinaminę – funkcinę struktūrą. Joje aukščiausiam lygmenyje yra socialinės savybės, išreiškiančios asmenybę ir ją apibūdinančios kitos savybės.³⁰¹ Šiai nuomonei pritaria ir kriminologai V. N. Kudriavcevas ir A. F. Zelinskij.³⁰² Jie mano, kad tarp socialinių savybių didelę reikšmę turi asmenybės tendencingumas. Tendencingumas – tai branduolys, ta pradžia asmenybėje, kuri jungia atskirus veiksmus į tam tikrą nuoseklumą ir sąlygoja individo sugebėjimą pasipriešinti atsitiktiniams situacijos pasikeitimams. Šios savybės pasireiškia nusikaltėlio elgesyje, nes iš vienos pusės determinuoja vienerūšių nusikaltimų padarymą, o iš kitos pusės, kaip sociali savybė, – gali liudyti apie tai, kad skirtingų rūšių nusikaltimai, kurie padaryti turint tendencingumą, yra įvykdyti vieno ir to paties asmens (t.y. tarp asmenybės ir veiksmų yra dvipusiai ryšiai: asmenybė → tendencingumas → pakartotiniai vienerūšiai nusikaltimai, nevienarūšiai nusikaltimai → tendencingumas → asmenybė).

Kriminalistikoje yra sutinkama ir kitokių žmogaus savybių klasifikacijų. V. P. Kolmakovas skirsto žmogaus savybes į fizines ir socialines³⁰³, G. A. Samoilovas – somatines ir socialines³⁰⁴, V. J. Koldinas – į trasologinę lauką (rankų plaštakos paviršius, dantys, galva ir t.t.), anatominius – morfologinius, funkcinis – dinaminis (rašysenos požymiai).³⁰⁵ Dar sutinkama nuomonių, kad žmogaus biologines savybes galime suskirstyti į anatomines – morfologines ir funkcinis. Tačiau šiuose pasiūlyimuose yra keletas prieštaraimų. Pateiktose klasifikacijose savybės yra suskirstomos skirtingais pagrindais. Pavyzdžiui, G. A. Samoilovas išskiria somatines žmogaus savybes. Tačiau somatologija, kaip antropomorfologijos skyrius tyrinėja žmogaus kūno morfologinę sandarą, jos kitimą, susijusį su amžiumi, lytimi, konstitucija, individualybe³⁰⁶, todėl ji negali apimti nei statinių, nei morfologinių savybių. V. J. Koldinas savybes skirsto įvairiais pagrindais – struktūra, funkcija, dinamika ir esminė charakteristika. Pavyzdžiui, rašto kalba pagal savo esmę yra socialinė savybė, o iš funkcinės pusės – dinaminė savybė. Be to savybių skirstymas į anatomines – morfologines ir funkcinis – dinamines nėra visiškai pagrįstas. Nes pirma, žmogaus anatominės –

³⁰¹ Платонов К.К. О системе психологии. – Москва, 1972. С. 125–130.

³⁰² Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии. (О структуре индивидуального преступного поведения). – Москва, 1968. С. 114-144; Зелинский А.Ф. Рецидив преступлений (структура, связи, прогнозирование). – Харьков, 1980. С. 39–40.

³⁰³ Колмаков В.П. Сущность и задачи идентификации личности в советской криминалистике. – Харьков, 1955, вып. VI. С.101.

³⁰⁴ Самойлов Г.А. Основы криминалистического учения о навыках. – Москва, 1968. С. 3.

³⁰⁵ Колдин В.Я. Идентификация при расследовании преступлений. – Москва, 1978. С.26.

³⁰⁶ Medicinos enciklopedija. – Vilnius, 1991–1993. P. 286.

morfolofinės savybės taip pat yra ir funkcinės, o funkcinės savybės pagal savo turinį nėra tas pat. Antra, anatomija tyrinėja žmogų kaip apibendrintą tipą, pateikdama vidutinę charakteristiką. Morfologija, kaip antropologijos dalis, tyrinėja individualius fizinio tipo pasikeitimus, amžiaus pasikeitimus, fizinių sugebėjimų ypatumus, priklausomai nuo gyvenimo sąlygų. Todėl sujungti dvi skirtingas sąvokas į vieną žodžių junginį yra neteisinga.

Gana išsamiai socialines asmens savybes nagrinėja V. S. Burdanova.³⁰⁷ Ji išskiria šiuos personografinius duomenis (turinčius baudžiamąją teisinę reikšmę):

1. Vardas (vardas, pavardė) – žmogaus vardas suteikiamas gimus ir kartu su kitais duomenimis jis individualizuoja asmenį ir padeda surasti konkretų besislapstantį nusikaltėlį.
2. Gimimo data – metai, mėnuo, diena, gimimo vieta – administracinis teritorinis vienetas, kur buvo užregistruotas gimimas. Pagal tai galima nustatyti nusikaltėlio amžių. Iš kriminalistikos pusės tai svarbu, nes šie duomenys yra panaudojami besislapstančio asmens suradimui, jo bendravimo rato nustatymui, ir pan. Tiriant nusikaltimus reikia prisiminti, tokią kategoriją – kaip psichinis amžius, t.y. psichinio išsivystymo realus lygis ir psichologiniai ypatumai.
3. Faktinė gyvenamoji vieta ir registracijos vieta.
4. Tautybė, tai yra priklausymas kokiai nors tautai – etninei grupei, susietai viena kalba, viena teritorija, kultūra, buitimi, psichologinėmis savybėmis ir t.t. Labai svarbu nustatyti, kokia yra nusikaltėlio gimtoji kalba ir kokia kalba jis pripratęs bendrauti su aplinkiniais. Tai svarbu pasirenkant nusikaltimo tyrimo taktikos būdus bei metodus.
5. Pilietybė (esama, buvusi).
6. Socialinė padėtis – priklausymas tam tikrai socialinei grupei. Mikroaplinka ir formalios (neformalios) aplinkos charakterizuoja asmenį, kaip visuomenės narį, ir leidžia užmegzti su juo psichologinį kontaktą.
7. Šeimyninė padėtis.
8. Materialinė padėtis (svarbu nustatyti dėl nusikaltimo motyvų).
9. Išsilavinimas (gaunama svarbi informacija apie nusikaltimo būdą).
10. Visuomenei naudinga veikla – darbo vieta, užsiėmimas, pareigos, profesija. Tai leidžia išsiaiškinti įgūdžius ir mokėjimus, kuriais pasižymi nusikaltėlis. Pavyzdžiui, turint tikslą nustatyti įtariamų asmenų grupę (ar moka vairuoti automobilį, cheminės žinios

³⁰⁷ Курс криминалистики: В 3е. Е.1. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника.

Криминалистическая тактика/Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – Санкт – Петербург, 2004. С.90–92.

ir pan.), o taip pat spręsti kai kuriuos teisinius klausimus (ar žmogus yra pareigūnas, ar asmuo turi jam suteiktą neliečiamumo statusą).

11. Sportiniai įgūdžiai – gebėjimas fiziškai atlikti tam tikrus veiksmus.
12. Teistumas – už kokį nusikaltimą buvo teistas, kokiais būdais vykdė nusikaltimus, kokias versijas naudojo gynybai ankstesnėse bylose ir t.t.
13. Ar piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis.

Mūsų nuomone, be šių išvardintų duomenų kriminalistinę reikšmę turi pasaulėžiūros ir subjekto elgesio tyrimas. Pasaulėžiūros supratimas leidžia suvokti asmenybės vidinį turinį, požiūrį, įsitikinimus, vertybinę sistemą. Ji parodo bendrą asmenybės kryptingumą ir jo įtaką visai subjekto veiksmų sistemai. Todėl būtina analizuoti konkrečios asmenybės požiūrį į moralines vertybes, individo poreikių sistemą ir pasirenkamus jų tenkinimo būdus (teisėti ir neteisėti).

Tai labai išsamus sąrašas duomenų, kurie atspindi kriminalistinę asmens, padariusio nusikaltimą, charakteristiką. Visas nusikaltėlio savybes bei požymius galima sugrupuoti. Mūsų nuomone, nusikaltėlio asmenybę geriausiai atspindi šios duomenų grupės:

1. Socialiniai demografiniai:

- ❑ Socialinis asmens statusas, t.y. jo priklausomumas tam tikrai socialinei grupei su tam tikra demografinė charakteristika (vardas, pavardė, lytis, amžius, gyvenamoji vieta, išsilavinimas, darbo vieta, šeimyninė padėtis ir pan.).
- ❑ Socialinės asmens funkcijos (vaidmenys), t.y. visuomeniniuose santykiuose esanti asmens veiklos visuma (kaip piliečio, šeimos nario, darbo kolektyvo nario ir pan.).
- ❑ Nusikaltėlio santykis su visuomene – asmenybės santykis su socialinėmis vertybėmis ir atliekamomis socialinėmis funkcijomis (ideologinis požiūris, požiūris į darbą, šeimą, įstatymus, jo teisinė sąmonė, savikritiškumas ir t.t.).

2. Antropologiniai asmenybės ypatumai (anatominiai ir funkciniai).

3. Psichologinė asmens pusė (emocinė, valinė, intelektualiniai sugebėjimai, temperamentas, psichologinė būseną).

4. Skatinanti asmenybės sfera (poreikiai, interesai, motyvai, požiūris).

5. Kriminaliniai požymiai (antivisuomeninio elgesio lygis, teistumų skaičius ir pan.).

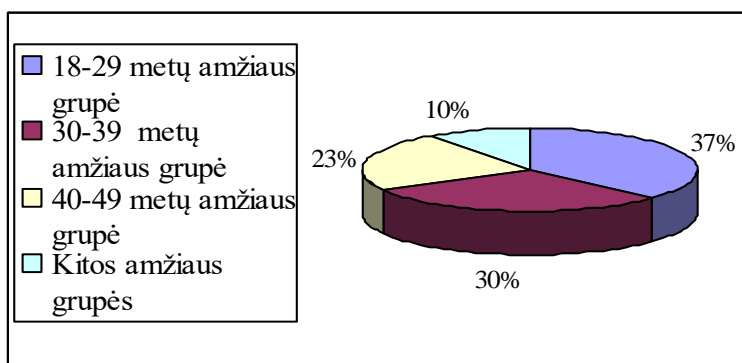
Šie duomenys gali būti panaudoti turint tikslą nustatyti tikrinamų asmenų grupę, kurie gali padaryti nusikaltimą, t.y. panaudoti universaliai kriminalistikos informacinei sistemai.

Kriminalistikai nagrinėjant įtariamojo asmenybę, svarbu atsižvelgiant į jo fizines, dvasines ir kitas savybes, išryškinti žmogaus sugebėjimą padaryti nusikaltimą. Visos žmogaus savybės vienaip ar kitaip yra susijusios (tiesiogiai ar netiesiogiai) su jo daromu nusikaltimu. Tačiau mums svarbu išskirti dominantus. Tarp tokių dominantų reikėtų pažymėti žmogaus fizinę jėgą, gabumus, gyvenimo

patirtį, patirtį kurioje nors veikloje (ypač nusikalstamoje), išsilavinimą, specialybę ir pan. Sugebėjimas padaryti atskirų rūšių nusikaltimus siejamas su užimamomis pareigomis (kyšininkavimas, visuomeninio turto grobimas ir pan.). Atskirų nusikaltimų padarymui didelę reikšmę turi įtariamojo amžius. Antai, nors įstatymas nenumato amžiaus ribų kyšio gavime, tačiau aišku, kad tai iš esmės suaugusiųjų nusikaltimas (specialus subjektas). Svarbu tai, kad kyši gauti gali tik pareigūnas ar jam prilygintas valstybės tarnautojas, o būti jais galima tik sulaukus tam tikro amžiaus. Amžius visų pirma parodo žmogaus fizinį pajėgumą ir jo galimybes, taip pat jo poreikius bei interesus, tam tikrą požiūrį į vertybes, tikslus bei norus. Keičiantis amžiui, savaime aišku, keičiasi ir pati asmenybė: keičiasi jo socialinė pozicija, jo patirtis, įpročiai, veiksmų motyvacija, reakcija į susidariusias konfliktines situacijas. Visa tai determinuoja žmogaus elgesį.

Atlikus empirinį tyrimą, nustatyta, kad daugiausiai (37%) nužudymų padaro nusikaltėliai, kurie yra nuo 18 metų iki 29 metų amžiaus (žr. 7 diagramą).

7 diagrama. ASMENŲ, PADARIUSIŲ NUŽUDYMUS, AMŽIAUS GRUPĖS

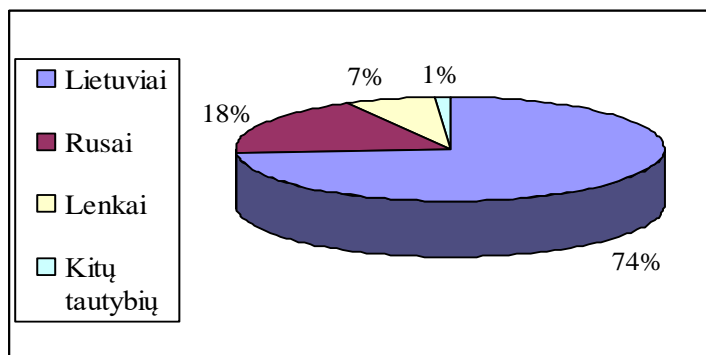
18 – 29, 30 – 39 – būtent šiuose amžiaus perioduose sprendžiami gyvenimiški klausimai, kurie sukelia sudėtingas situacijas (šeimyniniai nesutarimai, buitiniai konfliktai ir pan.). Jaunimas (nuo 14 iki 24 metų) turi mažiau išvystytą valią. Jie neadekvačiai vertina ir pritaiko sau, jų elgesyje galime įžvelgti didelį konformizmą. Tokio amžiaus žmonės dar neturi savo tvirtų įsitikinimų, tam tikrų gyvenimiškų nuostatų, todėl labai lengvai pasiduoda kitų įtakai. Jaunystėje žmogaus elgesį dažnai nulemia charakterio nepastovumas bei temperamentas. Jaunuoliai tokiam amžiui turi labai didelę savimeilę, yra lengvai pažeidžiami, emocionaliai nepastovūs, jų vertinimo skalė yra labai nepastovi: ką šiandien jie smerkia, rytoj gali pateisinti. Taip pat labai akivaizdus jaunystės maksimalizmas. Jauni žmonės greitai užsiplieskia, neturėdami didesnės gyvenimiškos patirties, klaidingai suvokia, o tik po to įvertina susiklosčiusias situacijas, nesugebėdami tinkamai įvertinti padėties: jie jas sprendžia pavojaingais visuomenei veiksmais.

Iš socialinių žmogaus statusą apibūdinančių požymių yra jo vardas bei pavardė, kurie jam suteikiami nuo gimimo. Ikiteisminio tyrimo tyrėjui yra labai svarbu tiksliai nustatyti jo vardą bei pavardę, nes tai leidžia identifikuoti asmenį. Jeigu žmogus pasikeitė savo vardą (visą ar tik jo dalį,

pavyzdžiui, Saulius → Paulius, Mantas → Algimantas, Statkevičius → Statkus), būtina nustatyti visus jo vardus, taip kaip ir priežastis kodėl jie buvo pakeisti. Be oficialaus vardo, kurį žmogus turi nuo gimimo, jis gali turėti pseudonimą arba pravardę, kurie gali su laiku keistis.

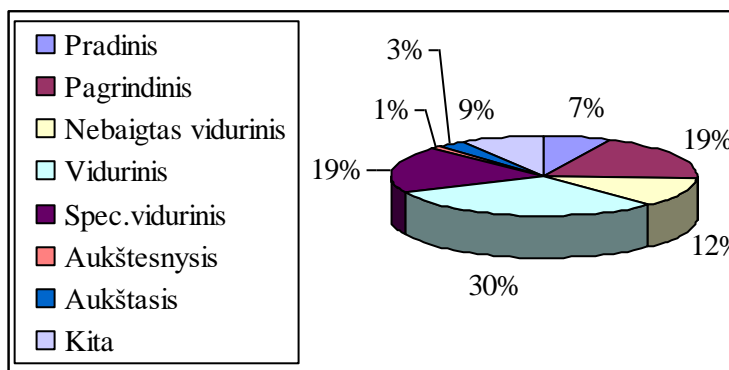
Lietuvai įstojus į Europos sąjungą, tiriant nusikaltimus, labai svarbu nustatyti nusikaltėlio tautybę. Kiekviena tauta turi savitą kultūrą, kurioje yra nusistovėjusios tam tikros tradicijos ir papročiai. Todėl pas mus, pavyzdžiui, padarytas nužudymas dėl žmonos neištikimybės yra smerktinas dalykas, jau nežiūrint į tai, kad už tai kyla baudžiamoji atsakomybė. O tarkime, Indijoje, žmonos neištikimybė yra šeimos gėda ir pagal senuosius papročius garbę susigrąžinti galima tik viešai užmėtant moterį akmenimis. Kol kas Lietuvoje dar nesijaučia didelio antplūdžio kitataučių iš kitų šalių, todėl ir nužudymus čia daugiausiai daro lietuviai (žr. 8 diagramą)

8 diagrama. ASMENŲ, PADARIUSIŲ NUŽUDYMUS, TAUTYBĖ

Socialinį asmens statusą taip pat apibūdina ir žmogaus išsilavinimas, šeimyninė padėtis. Apklausus ikiteisminį tyrimą atliekančius pareigūnus, jie nurodė, kad aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys daugiausiai daro ne smurtines nusikalstamas veikas, o ekonominio, finansinio pobūdžio nusikaltimus bei baudžiamuosius nusižengimus. Atlikus empirinius tyrimus nustatėme, kad nužudymus dažniausiai padaro asmenys, turintys vidurinį ir žemesnį nei vidurinį išsilavinimą (žr.9 diagramą).

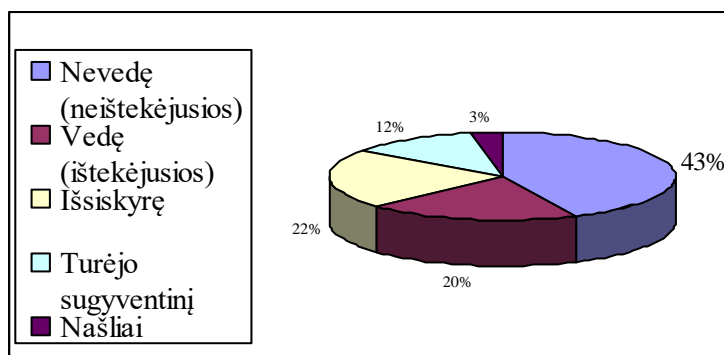
9 schema. ASMENŲ, PADARIUSIŲ NUŽUDYMUS, IŠSILAVINIMAS

Turintys vidurinę ir žemesnę nei vidurinę išsilavinimą asmenys sunkiau sugeba įvertinti susiklosčiusias konfliktines situacijas ir išspręsti jas taikiai. Tokie nusikaltėliai kilusius konfliktus sprendžia fizine jėga. Todėl yra pastebimas tam tikras ryšys tarp nusikaltėlio išsilavinimo, nusikaltimo situacijos ir nusikaltimo būdo.

Nusikaltėlio šeimyninė padėtis yra susijusi su jo gyvenimo būdu. Nesusaistyti santuokos saitais asmenys labiau yra linkę į „palaidą“ gyvenimo būdą, dažnai keičia partnerius, todėl atsiranda neištikimybė, kyla pavydas. Susiklosčius tam tikroms situacijoms, prisimenamos visos nuoskaudos ir imamas aiškintis tarpusavio santykius. Tai patvirtina ir nužudymų bylų analizė. Galime pabrėžti, kad nužudymų metu tik 32% nusikaltėlių turėjo sutuoktinį arba sugyventinį (žr.10 diagramą).

10 diagrama. ASMENŲ, PADARIUSIŲ NUŽUDYMUS, ŠEIMYBINĖ PADĖTIS

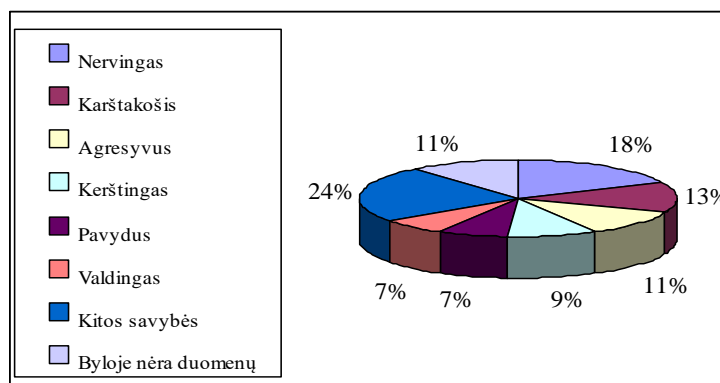

Tiriant nusikaltimus yra svarbi asmens, padariusio nusikaltimą, psichologinė pusė. Temperamento ir charakterio požymiai atsispindi nusikaltimų padarymo bei slėpimo būduose ir yra labai svarbūs iškeliant tyrimo versijas apie nusikaltimą padariusius asmenis. Prie tokių požymių galima priskirti žiaurumą. Jį nurodo aukos kankinimo požymiai : t.y. daugybiniai smūgiai, didelis kiekis smūgių, daugybinės žaizdos ant nužudytojo kūno, kurios nėra būtinos siekiant tik nužudyti, parodo, kad asmuo gali turėti tam tikrų psichinių sutrikimų, taip pat tokie požymiai rodo galimus nužudymo motyvus – kerštą, pavydą ir kt. Asmens psichologinės pusės nustatymas yra svarbus taip vadinamuose serijiniuose nusikaltimuose. Ikiteisminio tyrimo tyrėjai nurodo, kad praktikoje svarbu nustatyti psichologinę būseną, kuomet susiduriama su kleptomais, piromais, kurie savaip interpretuoja savo elgesį. Analizuojant baudžiamąsias bylas, pastebėjome, kad charakterizuojančios medžiagos apie nusikaltėlio temperamentą, charakterį, galime rasti tik liudytojų apklausose, kur pastarieji, keliais žodžiais užsimena apie kalto asmens bruožus. Tačiau tai yra labai svarbu keliant pagrįstas versijas apie galimus įtariamo asmens elgesio variantus. Pavyzdžiui, nužudymą padaręs vyras buvo charakterizuojamas liudytojų tik teigiamai, kurie teigė, kad pastarasis negalėjo padaryti tokio nusikaltimo. Tačiau tyrimo metu buvo nustatytas įtariamo asmens pomėgis žaisti azartinius

žaidimus, kurių metu pastarasis pasižymėjo agresyvumu, aplinkinių niekinimu, dažnai dėl skolų įsiveldavo į konfliktus.³⁰⁸

Išanalizavus nužudymų bylas, nustatėme, kad smurtinius nusikaltimus darantys asmenys pasižymi nervingumu, impulsyvumu, pavydo bei agresijos išpuoliais, priekabumu, labiau pasireiškia tokios jų savybės, kaip žiaurumas, grubumas, egoizmas ir pan. (žr. 11 diagramą)

11 diagrama. ASMENS, PADARIUSIO NUŽUDYMĄ, CHARAKTERIO BRUOŽAI

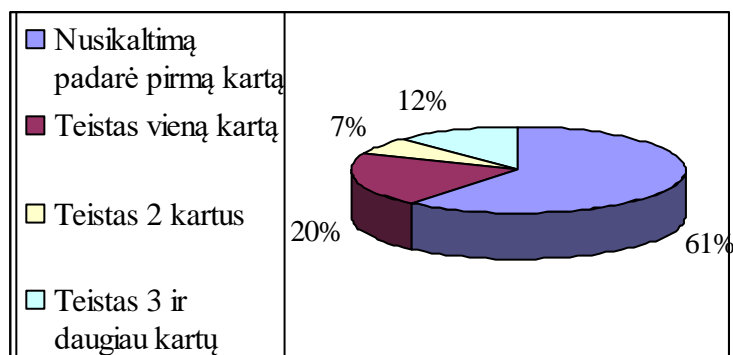

Žudikai išsiskiria emociniu nepastovumu. Jie aplinką vertina įtariai, todėl susiklosčiusias situacijas suvokia priklausomai nuo emocijų. Nusikaltėliai savybes, kurios būdingos jiems patiems (agresyvumas, priešingas nusistatymas kitų atžvilgiu, kerštas), perkelia kitiems jį supantiems asmenims ir juos priima jau su tokiomis savybėmis, kurios priklauso jam, tuo pateisindami save konfliktinėse situacijose.

Iš kriminalinių požymių, apibūdinančių nusikaltėlio asmenybę, svarbus yra teistumas. Tiriant nusikaltimus labai svarbu nustatyti, ar asmuo anksčiau buvo teistas. Kadangi tai leidžia tyrėjui nustatyti ryšius tarp nusikaltėlio ir nukentėjusiojo (pavyzdžiui, jie gali būti anksčiau kartu atlikę bausmę įkalinimo įstaigose), tarp nusikaltėlio ir nusikaltimo situacijos (nusikaltėlis gali daryti nusikaltimą tuo pačiu paros metu, toje pačioje vietoje ir t.t.), tarp nusikaltėlio ir nusikaltimo būdo (toks pat nusikaltimo būdas kaip ir anksčiau padarytų nusikaltimų veikų) ir t.t. Rinkdami empirinius duomenis, mes nagrinėjome faktinį teistumą, t.y. kai žmogus yra teistas jau bent vieną kartą, nesvarbu ar už tą patį nusikaltimą ar ne, ar išnykęs teistumas, ar ne ir pan. (žr. 12 diagramą).

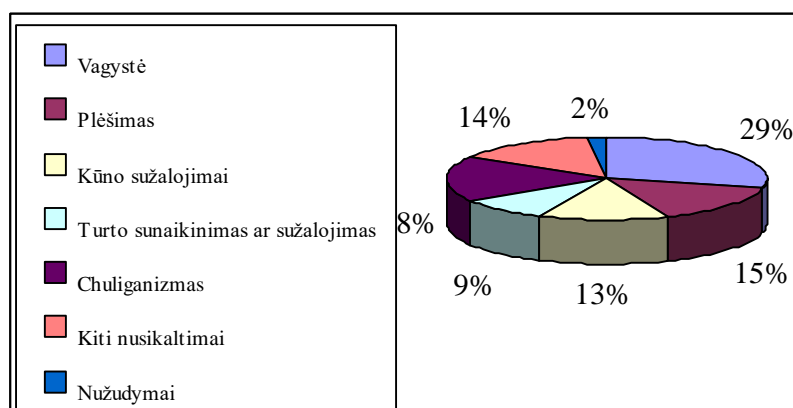
³⁰⁸ Baudžiamoji byla Nr.58–2–8–02.

12 diagrama. ASMENŲ, PADARIUSIŲ NUŽUDYMUS, TEISTUMAS

Negalima teigti, kad ankstesni teistumai, – tai kelias žmogžudystės link. Daugeliu atvejų (pagal atliktus tyrimus – 61%) nužudo asmuo, kuris anksčiau nėra teistas. Tokiems priklauso tie, kurie nužudo iš pavydo, keršto ir pan. Visgi teisti asmenys – tai labiau pavojinga nusikaltėlių kategorija, nei tie asmenys, kurie pirmą kartą padarė nusikaltimą: jie pasižymi aukštesniu antisocialiniu požiūriu (jų padaryti nužudymai yra pavojingesni visuomenei, pasižymintys įžūlumu, ciniškumu bei žiaurumu). Asmenys, turintys teistumą, anksčiau yra atlikę bausmę dažniausiai už vagystes, chuliganizmą, plėšimą, sveikatos sutrikdymą³⁰⁹ ir t.t. (žr. 13 diagramą).

13 diagrama. ANKSČIAU PADARYTŲ NUSIKALTIMŲ CHARAKTERISTIKA

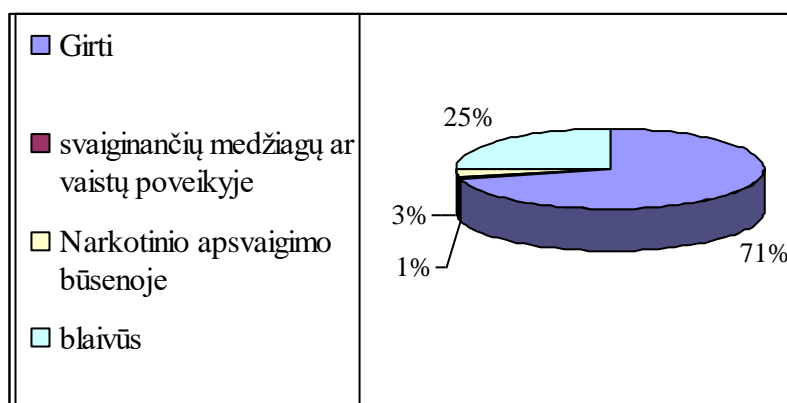
Anksčiau už nužudymus teisti asmenys sudaro tik 2%. Toks nedidelis procentas rodo, kad nagrinėjami nusikaltimai dažniausiai yra padaromi, susiklosčius tam tikrai situacijai, kuri būna tik vieną kartą. Teisti asmenys yra linkę girtuokliauti, lėbauti, gyventi „palaidai“, savo poreikius tenkinti „kitų sąskaita“. Tokie nusikaltėliai dažnai yra pasirengę „bet kam“. Pavyzdžiui, Vilniaus rajone V. T. ir A. L., būdami girti, įsibrovė į savo pažįstamo G. K. priklausantį namą ir pareikalavo pinigų alkoholiniams gėrimams. G. K. atsisakė duoti pinigų, todėl A. L. paėmęs žarsteklį sudavė kelis smūgius G.T. į nugarą, o pastarajam parkritus, V. T. smogė kojomis jam į galvą. Tyrimo metu

³⁰⁹ Anksčiau galiojusiam Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ši veika buvo vadinama kūno sužalojimu.

paiškėjo, kad A. L. ir V. T. anksčiau teisti už vagystes, niekur nedirba, o pragyvenimui pinigus skolindavosi iš pažįstamųjų ir niekuomet negrąžindavo.

Atlikus tyrimus nustatyta, kad net 71% nužudymų buvo padaryti neblaivių asmenų (žr. 14 diagramą). Alkoholis neigiamai veikia žmogaus organizmą, visų pirma, centrinės nervų sistemos veiklą, taip pat psichinius procesus. Jis tampa labiau dirglus arba, atvirkščiai, atsipalaidavęs, o tai visiškai paralyžuoja žmogaus pasipriešinimo procesus. Girtumas neįneša nieko naujo į asmens motyvus, o tik iškelia į paviršių ir realizuoja siekius, tikslus, kurie jame jau yra susiformavę gana seniai.

14 diagrama. NUSIKALTĖLIŲ BŪSENA NUŽUDYMU METU

Girtumo būsenoje asmens reakcija į aplinkos dirgiklius labiau suaktyvėja. Jis iškreiptai vertina aplinką, girtam asmeniui dingsta bet kokie elgesio „stabdžiai“. Žmogus tampa nesusivaldantis, greit užsiplieskiantis, grubus, praranda savikontrolę. Esant tokiai būklei, labiau pasireiškia asmenybės antivisumuomeniškas požiūris, amoralūs poelgiai. Konflikto metu ir tuoj po jo girtumas žudikui padeda pamiršti arba „švelniau“ išgyventi patį nusikaltimo faktą. Girtumas nėra motyvas padaryti nusikaltimą. Jis tik leidžia žmogui realizuoti norus, tikslus, kuriuos buvo norima įgyvendinti anksčiau. Dažnai nusikaltimų padarymas yra susijęs ne su vienkartinio išgėrimu, o su sisteminiu girtuokliavimu. Išanalizavus nužudymų bylas, matyti, kad nusikaltėliai, kurie nuolat girtuokliavo.

Taigi, žemas intelektas, išsilavinimas, neigiamas požiūris į darbą ir į aplinkinius (į šeimą, gimines, draugus ir pan.), moralinis nuosmukis, dažni išgėrinėjimai, kurie perauga į asmenybės degradaciją, agresyvų charakterį – tai charakteringa daugumai asmenų, kurie padarė nužudymus.

Nusikalstamo elgesio priežasčių yra labai daug: netinkamas auklėjimas šeimoje, mokykloje, bedarbystė ir t.t. Kuo labiau asmuo yra ar buvo žeminamas kitų nuo pat vaikystės – tėvų ar bendraamžių, besityčiojančių iš jo ar atstumiančių jį, – tuo labiau jis bus linkęs jausti nuolatinį pažeminimą ir pamažu tapti pernelyg jautrus šiam jausmui, kartais netgi klaidingai įsivaizduodamas kitų panieką ir negarbę savo atžvilgiu, kai to iš tikrųjų nėra. Šiems žmonėms (o jie vyrauja tarp

agresyviųjų) net menkiausias tikros ar tariamos nepagarbos ženklas gali pažadinti žudymo instinktą.³¹⁰

Bet koks žmogaus elgesys, taip pat ir nusikalstamas, egzistuoja konkrečioje socialinėje terpėje, kuri daro įtaką žmogui, ir atvirkščiai, pats žmogus daro įtaką socialinei terpei. Žmogaus elgesys negali išeiti tik iš išorinių sąlygų pagal primityvią formulę „stimulas – reakcija“.³¹¹ Išorinės sąlygos determinuoja žmogaus elgesį tik iki tam tikros ribos. Jos leidžia žmogui pasirinkti iš keleto alternatyvų. Jokios gyvenimiškos situacijos, jokie išoriniai veiksniai negali priversti žmogaus pasirinkti tik vieną nustatytą elgesio formą, nepaisant visų kitų.

Apibendrinami asmens, padariusio nusikaltimą, kriminalistinį vertinimą, galime konstatuoti, kad:

1. *Asmens, padariusio nusikaltimą, asmenybė yra daugelio mokslų pažinimo objektas. Kiekviena disciplina, nagrinėdamas nusikaltėlio asmenybę per savo tyrimo prizmę, nustato savo suvokimą, „įdėdama“ į jį specifinį šio reiškinio turinį.*
2. *Asmuo, padaręs nusikaltimą, gali būti klasifikuojamas įvairiais pagrindais: pagal lytį, amžių, tautybę ir net tautinę regioninę grupę, išsilavinimą, profesiją, šeimyninę padėtį, gyvenamosios vietos charakteristiką, ryšį su nukentėjusiuoju, savo socialinę veiklą, socialinį statusą, darbo pobūdį, materialinę padėtį, elgesį darbe ir namuose, ypatingus charakterio požymius, pagal tai, ar nusikaltimą padarė vienas ar grupė iš anksto susitarusių asmenų, pagal teistumą, anksčiau padarytų nusikaltimų charakteristiką ir t.t.*
3. *Mes siūlome, nusikaltimą padariusio asmens asmenybę tirti trimis kryptimis: prognostine, retrospektyvine ir profilaktine.*
4. *Nusikaltėlio elgesį sudaro tarpusavyje susiję organiniai elementai: vidinė (psichologinė) ir išorinė (fizinė) veikla. Vidinę veiklą sudaro poreikių suvokimas ir išorinių aplinkybių įvertinimas, mintyse viso įvykio modeliavimas bei pasekmės, paties nusikaltėlio savo veiksmų vertinimas. Išorinė veikla apima asmens, padariusio nusikaltimą, veiksmus bei jų paliekamus pėdsakus.*
5. *Požymių visuma (kompleksas), kuri charakterizuoja nusikaltėlio asmenybę, gali būti labai įvairi. Tai priklauso nuo to, kokią kriminalistinį krūvį turi savyje konkretus požymis ir kokią reikšmę jis turi tolimesniam nusikaltimų tyrimui. Mūsų nuomone,*

³¹⁰ Gilligan, James. Smurto prevencija/James Gilligan. – Vilnius:Eugrimas, 2002. P.35.

³¹¹ Блужштейн Ю. Об изучении личности преступника (к теории вопроса). Экспертиза при расследовании преступлений (информационные материалы). Выпуск 6. – Вильнюс, 1967. С. 4.

asmens, padariusio nusikaltimą, turinį sudaro penkių grupių duomenys: socialiniai – demografiniai, antropologiniai asmenybės ypatumai, psichologinė asmens pusė, skatinanti asmenybės pusė ir kriminaliniai požymiai.

2.2.2. Asmens, padariusio nusikaltimą, kriminalistinis vertinimas ir sąsajos su kitais charakteristikos elementais

Žmogaus savybės neegzistuoja atskirai, o yra glaudžiai susijusios, viena kitą sąlygoja. Tai leidžia panaudoti tyrimo procese ne tik tiesioginę informaciją, esančią pėdsakuose, bet ir informaciją, susijusią vidiniais ryšiais. Visa tai yra svarbu tyrimo ir ekspertinei praktikai todėl, kad atsiranda galimybė prognostiniams tyrimams. Prognozuodamas savo nusikalstamą elgesį (tai būdinga tyčiniams nusikaltimams), nusikaltėlis tuo pačiu metu numato ir nusikaltimo situaciją, modeliuoja savo veiksmus, nusikaltimo padarymo būdą, pėdsakų slėpimą ir t.t. „Žmogaus, pasiryžusio padaryti nusikaltimą, veiksmai yra determinuoti objektyvių ir subjektyvių aplinkybių“.³¹² Jo veiksmuose slypi tam tikri ryšiai su kitais žmonėmis, priemonėmis, nusikaltimo pasikėsimo dalyku bei nukentėjusiuoju, materialine gerove. Kiekvienas nusikaltimas savyje slepia asmens, padariusio šį nusikaltimą pėdsakus, bei kai kurias socialines – psichologines jo savybes, nusikalstamą patirtį, profesiją, specialias žinias, lytį, amžių, tarpusavio ryšių su auka ypatumus ir t.t. Žmogus ne tik atspindi savo savybes materialioje aplinkoje, bet ir priima tam tikras savybes, kurios tampa pagrindu nustatant įvairius kontaktinius ryšius. Nusikalstamas elgesys yra labai glaudžiai susijęs su nusikaltėlio asmenybės savybėmis, jo nusikalstama patirtimi. Rengimasis, nusikalstamų kėslų realizavimas bei nusikaltimo slėpimas priklauso nuo įtariamojo asmenybės, jo intelekto, žinių lygio, jo tarpusavio ryšio su nusikaltimo pasikėsimo dalyku bei nukentėjusiuoju. Būtent todėl daugelis kriminalistikos mokslininkų, didesnę dėmesį skiriantys kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sampratos ir struktūros plėtojimui, į jos turinį įtraukia duomenis apie nusikaltėlio asmenybę.

Veikloje viena ar kita forma atspindi asmenybės savybės, t.y. tarp asmenybės ir veiklos egzistuoja tam tikros ryšių rūšys. Kalbant apie nusikaltėlio charakteristiką, reikia paminėti, kad šis kriminalistinės charakteristikos elementas yra susijęs tam tikrais ryšiais su kitais elementais.

Nusikaltėlis → nusikaltimo būdas

Vienas iš informatyviausių ryšių nusikaltimų tyrimui yra

„nusikaltėlis → nusikaltimo būdas“.³¹³ Kriminalistams tai svarbu, nes į žmogaus elgesį, visų pirma, įeina nusikaltimo būdas, kuris yra savarankiškas identifikacijos objektas, antra, jie gali būti pagrindu atpažįstant ir priskiriant asmenybę tam tikrai nusikaltėlių grupei. Tai svarbu tuomet, kai nusikaltėlio asmenybė nenustatyta, o identifikuoti pagal nusikaltimo būdą nėra galimybės. Būde realizuojama

³¹² Kuklianskis S. Realus nusikalstamumas ir jo tendencijų perspektyvos Lietuvoje // Kriminalinė justicija. Mokslo darbai. T.III. – Vilnius, 1994. P.33.

³¹³ James H. Theories of emotion and motivation. A historical and conceptual review // Genet., So., and Den. Psychol. Monogr. 1985.115. S.431–448.

patirtis bei psichinės žmogaus savybės. Žmogaus veikla vyksta esant tam tikrai psichinei būklei, kuri vienu atveju maskuoja žmogaus psichines savybes, o kitais atvejais, atvirkščiai, demaskuoja. Psichinė būklė atsispindi ne tik asmenybės elgesyje, bet ir tokiose savybėse, kaip kalba ir rašysena.³¹⁴ Tokiais atvejais galima diagnozuoti, ar žmogus yra girtas, ar serga, koks yra jo rašysenos maskavimo būdas (lėtesnis rašymas, pagreitintas ir pan.). Nusikaltimų būdų sudėtingumas tiesiogiai priklauso nuo įtariamojo gabumų, išsilavinimo, patirties daryti tokius nusikaltimus. Smurtiniai nusikaltimai glaudžiai siejami su nusikaltėlio fizine jėga, ekonominiai nusikaltimai, atvirkščiai, siejami su nusikaltėlio specialybe, užimamomis pareigomis ir, žinoma, protu. Žmogus turi savyje tam tikrų savybių, kurios atskleidžia asmens norą, sugebėjimą bei galimybes daryti įvairius arba tik tam tikros grupės, rūšies nusikaltimus.

Nusikaltėlis → poreikiai → pasikėsimo dalykas

Tarp „nusikaltėlio → poreikių → pasikėsimo dalyko“ egzistuoja

neatsiejamas ryšys. Žmogus turi tam tikrus įpročius, kurie yra jam fiziologiškai būtini ir sukelia poreikius, dėl kurių ir yra daromi nusikaltimai, pavyzdžiui, įprotis gerti alkoholinius gėrimus, vartoti narkotikus, iškreiptai tenkinti seksualinius poreikius ir pan. Šie įpročiai yra akstinas vogti alkoholinius gėrimus, narkotikus arba vogti kitus daiktus vardan poreikių patenkinimo ir pan. Tam tikrų nusikaltimų pasikėsimo dalykai (pavyzdžiui, mikroschemų, stomatologinės įrangos, meno vertybių ir pan. vagystės) rodo, jog vagių arba šios vagystės užsakovų reikia ieškoti grupėje asmenų, kurie moka naudotis pasikėsimo dalyku arba žino jų vertę. Pavyzdžiui, iš sodo namuko kartu su kitais daiktais buvo pavogtas ir senas radijo imtuvas. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad vagystę įvykdė grupė paauglių, iš kurių vienas domėjosi radiotechnika.

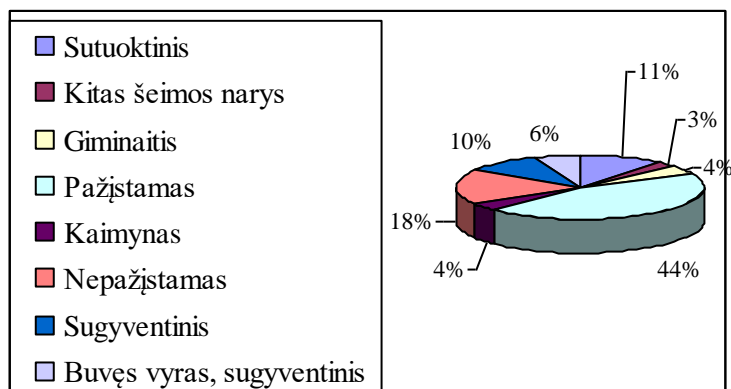
Nusikaltėlio asmenybė ↔ nukentėjusiojo asmenybė

Planuodamas nusikaltimą nusikaltėlis atsižvelgia į būsimos aukos tam tikrus

įpročius. Pavyzdžiui, įprotis vartoti narkotikus, žaisti azartinius žaidimus, namo vykti tam tikru maršrutu, pietauti vienoje ir toje pačioje kavinėje ir pan. Stereotipinis nukentėjusiojo elgesys tam tikrose sąlygose leidžia nusikaltėliui planuoti savo veiksmus, padidina nusikaltimo realizavimo galimybę. Dažnai nukentėjusieji būna pažįstami su nusikaltėliu (žr. 15 diagramą).

15 diagrama. ASMENS, PADARIUSIO NUŽUDYMĄ, SOCIALINIS RYŠYS SU NUKENTĖJUSIUOJU

³¹⁴ Plačiau žr.: Ryngevič R. Kriminalistinės lingvistikos teoriniai pagrindai ir jos metodų bei rekomendacijų taikymas teismo ekspertizėje/Daktaro disertacija/ – Vilnius, 2002.

Juos sieja bendri interesai, pomėgiai, bendras laisvalaikio leidimo būdas. Todėl žinant nukentėjusiojo asmenybės ypatumus, galime kelti pagrįstas versijas apie įtariamus asmenis.

Atlikę empirinius tyrimus, nustatėme, kad nusikaltėlio elgesį determinuoja įžūlus nukentėjusiojo elgesys. Apie 49 % atvejų auka pati išprovokavo konfliktą. Pavyzdžiui, Tauragėje vienu išgertuvių metu pil. A. G. trimis dūriais į širdį mirtinai sužalojo K. S. vien už tai, kad pastarasis, būdamas girtas, konflikto metu A.G. pavadino „gaidžiu“. Kadangi nusikaltėlis ką tik buvo grįžęs iš įkalinimo įstaigos, toks epitetas jį labai įžeidė.³¹⁵ Tokiose situacijose pradinis žingsnis būna tam tikras aukos elgesys, nusikaltėlio įvertintas kaip įžeidžiantis, nepagarbus jam, keliantis savojo „aš“ praradimo jausmą.

Svarbus kriminalistų uždavinys yra atskleisti tokius asmenybės bruožus (ypatumus), kurie sąveikaudami su socialine aplinka gali sąlygoti nusikalstamą elgesį. Socialinė aplinka, pirma, yra pradinė medžiaga (turinys, šaltinis), formuojanti asmenybę. Antra, ji kartu yra ir sąlygos (situacijos), kurios padeda asmenybei įgyti nusikalstamo elgesio bruožų ir juos realizuoti. Socialinė aplinka skirtingai įtakoja žmones. Tai priklauso nuo to, kokioje valstybėje yra asmuo, kokiai tautybei, socialiniam sluoksniui, kolektyvui, šeimai, amžiaus grupei, profesijai priklauso žmogus, kur jis gyvena ir pan.

Viena iš konkrečių socialinės aplinkos įtakos asmenybei ir jos elgesiui formų yra įvairios gyvenimo situacijos. Konkreti gyvenimo situacija yra konkretaus žmogaus gyvenimo aplinkybių prieš padarant jam nusikaltimą visuma.³¹⁶ Tai visuma aplinkybių, kurios, esant jau susiformavusioms asmens antvisuomeninėms pažiūroms, siekiams bei įpročiams, gali paskatinti jį padaryti nusikaltimą. Kiekvienai tokiai situacijai būdingas objektyvus turinys, priklausantis nuo realių aplinkybių (nepalanki aplinka, kivičas šeimoje, nemalonumai, problemos mokykloje, darbe, įžeidimas, apgaulė, kurstymas, provokacija, prievarta, gaivalinė nelaimė ir pan.), ir subjektyvus jų vertinimas, priklausantis nuo konkrečios asmenybės ypatybių.

³¹⁵ Baudžiamoji byla Nr.85–2–016–99.

³¹⁶ Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas. – Vilnius, 1984. P.23.

Nusikaltėlio asmenybė ↔ nusikaltimo situacija

Nusikaltėlis yra labiausiai
kriminalistinę nusikaltimo situaciją

veikiantis asmuo. Įgyvendinant nusikalstamą veiklą, pasireiškia visas spektras įvairių jo savybių ir požymių, kurie sąlygoja nusikaltimo situaciją. Šių savybių ar požymių visumos išsiaiškinimas labai svarbus, kuomet nusikaltėlis dingsta iš įvykio vietos ir slapstosi. Be to tai svarbu pasirenkant nusikaltimo tyrimo taktinę veiksmų liniją. Jei nusikaltimas yra planuojamas, nusikaltėlis visuomet pasirenka palankiausią situaciją, kuri palengvina nusikaltimo darymą. Kartais nusikaltėlis nuolat būna tokioje situacijoje, kuri visuomet sąlygoja nusikaltimo darymą. Pavyzdžiui, priklausymas organizuotai nusikalstamai grupei, neformaliai judėjimui, sektai ir pan. Tokioje aplinkoje svarbu nustatyti, kur prasideda nusikaltimo situacija. Duomenys apie nusikaltėlio amžių, socialinę padėtį, asmenines savybes, įgūdžius (iš jų profesinius), įpročius, charakterio bruožus padeda išaiškinti įvykio aplinkybes, nusikaltimo priežastis, jo darymo būdo ypatumus ir t.t.

Buvo atlikta ikiteisminio tyrimo tyrėjų apklausa, kurios metu 13% tyrėjų nurodė, kad abejoja ar egzistuoja koreliaciniai ryšiai tarp nusikaltėlio asmenybės ir nusikaltimo situacijos. Tarp tyrėjų buvo tokių, kurie nesuprato kas yra nusikaltimų situacija, todėl anketose visai nepateikė jokių atsakymų. Tačiau likusieji nurodo, kad egzistuoja tokie koreliaciniai ryšiai:

Socialiniai asmenybės bruožai ↔ nusikaltimo situacija

Tyrėjai nurodė, kad labai
svarbi yra asmens socialinė

padėtis, nes nuo to priklauso nusikaltimo situacija. Pavyzdžiui, mažai tikėtina, kad asmenys vedantys asocialų gyvenimo būdą, darys taip vadinamus “intelektualius” nusikaltimus, kadangi jie turi turėti bent jau aukštesnįjį išsilavinimą. Taip pat nurodoma kita socialinė asmenų grupė, kurie daro įtaką nusikaltimo situacijai – tai teisti asmenys. Tyrėjų teigimu, jie nuolatos esti tokioje terpėje, kur kiekvienu momentu gali būti padarytas naujas nusikaltimas.

Poreikiai, įpročiai ↔ nusikaltimo situacija

Šie koreliaciniai ryšiai
dažniausiai pastebimi tarp

narkomanų, alkoholikų bei čigonų. Visi išvardinti, jų nuomone asmenys, turi tam tikrus įpročius, poreikius, net papročius, kurie yra paskatos atlikti nusikalstamas veikas. Todėl kilus tam tikram poreikiui, asmuo pasinaudoja susiklosčiusia situacija, arba prie jos prisitaiko, ir įgyvendina veiksmus, kuriais yra patenkinamas jų poreikis.

27 % apklaustų ikiteisminio tyrimo pareigūnų abejoja ar yra koreliaciniai ryšiai tarp nusikaltėlio ir nukentėjusiojo asmenybių. O manantys, kad tokie ryšiai egzistuoja, nurodo šiuos:

Bendras gyvenimo pobūdis

Tyrėjai anketose nurodo, kad nusikaltėlis ir nukentėjusysis dažnai esti iš tos pačios socialinės aplinkos. Beveik visi pateikia tokį pavyzdį, byloje, kuriose ikiteisminis tyrimas pardėtas dėl sveikatos sutrikdymų, nužudymų, nukentėjusysis su nusikaltėliu yra arba pažįstami, arba šeimos nariai. Tarp jų kyla konfliktai, kuriuos jie sprendžia pasitelkdami fizinę jėgą.

Nusikaltėlis ↔ nukentėjusiojo viktimiškumas

Ikiteisminio tyrimo tyrėjai, nurodė, kad nusikaltimų aukomis, nusikaltėliai dažnai pasirenka asmenis, kurie yra potencialios aukos. Vagysčių ir apiplėšimų atvejais aukomis tampa nuo alkoholio apsvaigę asmenys, užsieniečiai ir pan. Anketose tyrėjai taip pat nurodo kitą kategoriją asmenų, kurie sudaro tam tikrą rizikos grupę – tai senyvi, aplaidūs ir išsiblaškę asmenys. Jų nuomone, juos nusikaltėliams yra lengviausiai apvogti.

Nusikaltėlis ↔ pasikėsینimo dalykas ↔ nukentėjusysis

Tyrėjai nurodė, kad tokie koreliaciniai ryšiai būdingi turtiniuose ir smurtiniuose nusikaltimuose. Pirmiausia nusikaltėlis sumano pasisavinti svetimą turtą. Pasirinkęs auką, jis atima jai priklausančius daiktus ir dar sumuša. Bet ne dėl to, kad auka yra kliūtis užvaldyti turtą, o dėl kitų motyvų (siekiant pažeminti auką, be priežasties ją išniekinti ir t.t.).

Tikslas →
turtinės vertybės

Vagystė,
plėšimas

Tikslas →
nukentėjusiojo
asmenybė

Sveikatos sutrikdymas,
išžaginimas,
nužudymas ir t.t.

Ikiteisminio tyrimo tyrėjų pastebėjimu, byloje, kuriose tyrimas atliekamas dėl nusikaltimų nuosavybei, finansams ir ekonomikai (kitais tariant turtiniuose nusikaltimuose) yra tam tikra tendencija nurodanti pasikėsینimo dalyką bei nukentėjusįjį: „vargšas vagia iš turtingo“, „turtingas iš valstybės“.

Kriminalistika nagrinėja nusikaltėlio asmenybę tam, kad gavus reikiamą informaciją, būtų sėkmingai tiriami nusikaltimai, tinkamai parinkti ir panaudoti taktiniai būdai. Tokiu būdu kriminalistika tiria tas nusikaltėlio asmenybės puses, kurios yra reikalingos tam, kad sėkmingai būtų atliktas ikiteisminis tyrimas bei teisminis nagrinėjimas. Atpažindami asmens, įtariamo nusikaltimo padarymu, asmenybės bruožus, mes ne tik nustatysime tam tikrą nusikaltėlių grupę, tarp kurių reikia ieškoti įtariamojo, bet ir galėsime kelti įvairias versijas dėl nusikaltimo motyvų bei tikslų, dėl nusikaltimo būdo, dėl galimų daiktinių įrodymų buvimo vietų ir pan.³¹⁷ Nusikaltimų tyrimui didelę reikšmę turi ir asmenybės intelektualios savybės, kurioms priskiriama ir protinio išsivystymo lygis, žinių kiekis, interesų turinys ir įvairovė, gyvenimiškos patirties turėjimas ir pan. Duomenys apie

³¹⁷ Белкин П.С. Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов. 3-е изд., дополненное. — Москва, 2001. С.735–736.

nusikaltėlio savybes leidžia prognozuoti jo elgesį tyrimo metu, pasirinkti atskirų tyrimo veiksmų taktiką.

Kriminalistinei nusikaltimų charakteristikai didelę reikšmę turi ir grupės asmenų, padariusių nusikalstamą veiką, charakteristika. Tirti grupės asmenų padarytus nusikaltimus yra sunkiau, nes nusikaltėliai tarpusavyje yra glaudžiai susiję (giminystė, draugystė it t.t.). Norint efektyviai tirti tokius nusikaltimus, būtina turėti duomenų apie tokios grupės susiformavimą, struktūrą ir funkcijų pasidalijimą grupės viduje. Tokiais atvejais labai svarbu nustatyti kiekybinę sudėtį, valdymo hierarchiją, tarpusavio ryšius, bendrininkų amžių, jų psichofizines savybes, įgūdžius, sugebėjimus, nusikalstamus polinkius, interesų sritį ir t.t.

Analizuojant tam tikros kategorijos nusikaltėlių asmenybių kriminalistines savybes, galime išskirti atskirų kategorijų nusikaltėlių tipinius modelius. Naudojantis jais galima parengti moksliskai pagrįstą ir patikimą procesą, kurio metu būtų išskiriama grupė asmenų, tarp kurių reikia ieškoti nusikaltėlio. Tipinių nusikaltėlio modelių žinojimas svarbus yra ne tik jų išaiškinimui ir paieškai, bet ir tyrimo taktikai bei strategijai. Sudarius tam tikrą sistematizuotą struktūrą ir panaudojus kompiuterinę techniką, galima būtų identifikuoti ir išskirti žmogaus, įtariamo padarius nusikaltimą, savybes.³¹⁸ Šie duomenys galėtų būti lyginami su kriminalistinių įskaitų duomenimis ir konkretaus nusikaltimo duomenimis tam, kad būtų nustatyta, kas, koku būdu ir kokioje aplinkoje dažniausiai daro tokio pobūdžio nusikaltimus, kaip tiriamasis įvykis, kokie dėsningi ryšiai tarp įtariamojo ir pasikėsimo dalyko, kur ir kokius galima aptikti ir panaudoti įrodymų šaltinius, nusikaltimo pėdsakus ir pan.

Asmens, padariusio nusikaltimą, kriminalistinė charakteristika yra susijusi su besiformuojančia kriminalistikos technikos šaka kriminalistine homologija.

Kriminalistinė homologija – tai mokslas apie baudžiamajame procese dalyvaujančio žmogaus (įtariamojo, kaltinamojo, liudytojo, nukentėjusiojo ir kt.) asmenybę, jo elgesį bei veiksmus.³¹⁹

Kriminalistinės homologijos, kaip besiformuojančios kriminalistikos technikos šakos, sistema sudaro tam tikros žinios. Tai:

1. Žinios apie žmogų kaip asmenybę, kaip pėdsakus paliekantį ir pėdsakus atspindintį objektą – informacijos nešėją. Šios žinios turi reikšmės pasirenkant tinkamus teisinių ir kriminalistinių uždavinių sprendimo būdus.

³¹⁸ Plačiau apie informacinių sistemų panaudojimo galimybes nusikaltimų tyrime žr.: *Kažemikaitienė E.* Lietuvos Respublikos kriminalistinė informacinė sistema: dabartinė būklė ir naujas modelis. Daktaro disertacijos santrauka. – Vilnius, 2003. P.24–30.

³¹⁹ Криминалистика/Под ред. В.А. Образцова. – Москва, 1999. С.112.

2. Žinios apie priemones, būdus, metodus, tam tikras technologijas, kurių pagalba yra nustatomas ir analizuojamas informacijos nešėjas.
3. Žinios apie priemones, būdus, metodus, tam tikras technologijas, kurių pagalba yra renkama, kaupiama, perduodama ir panaudojama informacija, esanti informacijos nešėjo atmintyje, o taip pat ir materialiai fiksuotuose pėdsakuose, esančiuose ant kūno, drabužių, kitų asmeninių daiktų.

Kriminalistinė homologija žmogų tiria trimis kryptimis:

- kaip asmenybę;
- kaip tiriamo įvykio ir jį atspindinčios sistemos elementą;
- kaip pėdsakus paliekantį ir tuo pačiu metu pėdsakus priimančią objektą.

Nė vienas nusikaltimo tyrimas negali apseiti be homologinės informacijos, kuri yra kriminalistinėje asmens, padariusio nusikaltimą, charakteristikoje. Šios informacijos pagalba yra keliamos tyrimo versijos, atliekami atskiri tyrimo veiksmai, pasirenkamos taktinės kombinacijos ir ruošiamos taktinės operacijos.

Kalbant apie kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmę, būtina pakalbėti ir apie jos santykį su nusikaltėlio profilio sudarymu (angl. – Offender Profiling, vok. – Täterprofilerstellung).³²⁰ Nusikaltėlio profilio sudarymas – tai bandymas rekonstruojant ir interpretuojant nusikaltimą, ypač nusikaltėlio elgesį, sudaryti hipotezę apie nusikaltimo padarymą, siekiant pateikti nusikaltimo tyrėjui praktines tolimesnio bylos tyrimo rekomendacijas.³²¹ Nusikaltėlio profilio sudarymo terminas yra atėjęs iš Vakarų valstybių. Užsienio leidiniuose gana dažnai pasirodo straipsniai apie nusikaltėlio profilio sudarymą.³²² Būtinybė kurti nusikaltėlio profilį kilo tiriant serijinius nužudymus, kuomet buvo pastebėtas tiesioginis ryšys tarp nusikaltėlio ir išskirtinio nužudymo būdo.³²³

Nusikaltėlio profilis – yra požymių visuma, daugiau ar mažiau tikslus dar nežinomo nusikaltėlio aprašymas, galintis padėti jį surasti. Tačiau nusikaltėlio profilio sudarymas yra naudojamas tik serijiniams nusikaltimams tirti. Ir tai ne visiems, o tik pavojingiems žmonių sveikatai ir gyvybei. J. Juškevičiūtė rašo: „nusikaltėlio profilio sudarymo metodas nepakeičia įprastinių

³²⁰ Lietuvos teisinėje literatūroje 2003 metais pirmą kartą apie nusikaltėlio profilio sudarymo galimybes rašė Juškevičiūtė J. Ji savo straipsnyje supažindino su nusikaltėlio profilio sudarymo metodika, atskiromis jo sudarymo stadijomis. Žr.: Juškevičiūtė J. Nusikaltėlio profilio sudarymas – naujas netradicinis nusikaltimų tyrimo metodas // *Jurisprudencija*. 2003. Nr.43(35). P. 17–25.

³²¹ Hoffmann J., Musolf C. Fallanalyse und Täterprofil. Geschichte, Methoden und Erkenntnisse einer jungen Disziplin. BKA – Forschungsreihe. Band 52. – Wiesbaden: Bundeskriminalamt, 2000. S.17.

³²² Füllgrabe U. Psychologische Täterprofile // *Kriminalistik*. 1993. Nr.5; Harbort St. Empirische Täterprofil // *Kriminalistik*. 1997. Nr. 8–9; Dern H. Operatyve fallanalysen bei Tötungsdelikten // *Kriminalistik*. 2000. Nr.8; Sawa – Szeliga Maryla. Przestępstwa popełnione z użyciem przemocy (określenie psychologicznego profilu sprawcy) // *Postępy kryminalistyki/ Pod redakcją naukową Brunona Hołysta*. – Zeszyt. Legionowo, 1998, (2). P. 147–154.

³²³ Lüpke A. Täterprofile // *Kriminalistik*. 1999. Nr.12. S.814.

kriminalistinių tyrimo metodų. Šis metodas turi pagalbines funkcijas, jo tikslas – generuoti naujas idėjas, kai nusikaltimą tiriant įprastais metodais nepavyksta pasiekti teigiamų rezultatų³²⁴. Nusikaltėlio profilį sudaro dvi stadijos³²⁵: 1)bylos analizė (nusikaltimo kvalifikavimas, nusikaltimo motyvo nustatymas, aukos rizikos analizė, nusikaltėlio rizikos vertinimas, laiko ir vietos veiksnių analizė, nusikaltimo įvykio rekonstrukcija); 2)profilio sudarymas. Ten pat ji toliau rašo: „nusikaltėlio profilis sudaromas tik tuomet, kai tam yra pakankamai faktinių duomenų. Sudarant nusikaltėlio profilį orientuojamasi į tokias charakteristikas: lytis, amžiaus ribos, išsilavinimas, profesinė veikla, šeimyninė padėtis bei seksualinė branda, asmenybės bruožai, gyvenamoji aplinka, galimi teistumai, elgesys prieš ir po nusikaltimo“. Visi išvardinti duomenys sudaro kriminalistinės nusikaltėlio charakteristikos turinį. Tačiau prieš sudarant nusikaltėlio profilį būtina surinkti ir išanalizuoti visus duomenis apie patį nusikaltimą, jo metu likusius nusikaltėlio ir nukentėjusiojo pėdsakus ir t.t.

Pagrindinis skirtumas tarp kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos ir nusikaltėlio profilio sudarymo yra tas, kad pastarasis yra metodas, o kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra atskira kriminalistikos mokslo kategorija, kurios pritaikymui praktikoje gali būti panaudojamas ir nusikaltėlio profilio sudarymo metodas

Bet koks žmogaus elgesys, kad ir nusikalstamas, egzistuoja konkrečioje socialinėje terpėje, kuri daro įtaką žmogui, ir atvirkščiai, pats žmogus daro įtaką socialinei terpei. Žmogaus elgesys negali išeiti tik iš išorinių sąlygų pagal primityvią formulę „stimulas – reakcija“³²⁶. Išorinės sąlygos determinuoja žmogaus elgesį tik iki tam tikros ribos. Jos leidžia žmogui pasirinkti iš keleto alternatyvų. Jokios gyvenimiškos situacijos, jokie išoriniai veiksniai negali priversti žmogaus pasirinkti tik vieną nustatytą elgesio formą, atmesdamas visus kitus pasirinkimus.

Analizuojant asmens, padariusio nusikaltimą, sąsajas su kitais kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementais ir kriminalistinį jo vertinimą, reikia pabrėžti, kad:

1. *Žmogaus veiksmai yra determinuoti objektyvių ir subjektyvių aplinkybių. Jo veiksmuose slypi tam tikri ryšiai su kitais žmonėmis, priemonėmis, nusikaltimo pasikėsimo dalyku bei nukentėjusiuoju. Tokio kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elemento, kaip nusikaltėlio asmenybės, dėsningi ryšiai gali turėti keletą krypčių. Labiausiai reikšmingos: „nusikaltėlis – nukentėjusysis“, „nusikaltimo*

³²⁴ Juškevičiūtė J. Nusikaltėlio profilio sudarymas – naujas netradicinis nusikaltimų tyrimo metodas // Jurisprudencija. 2003. Nr. 43(35). P. 18.

³²⁵ Ten pat. P.20–21.

³²⁶ Блужштейн Ю. Об изучении личности преступника (к теории вопроса). Экспертиза при расследовании преступлений (информационные материалы). Выпуск 6. – Вильнюс, 1967. С. 4.

pėdsakai – nusikaltėlis”, „nusikaltimo situacija – nusikaltėlis”, „dalyvių tarpusavio ryšiai – nusikaltėlis”, „nusikaltimo būdas – nusikaltėlis“ ir kt.

- 2. Asmens, padariusio nusikaltimą, išsamių duomenų pagrindu gali būti sudarytas informacinis duomenų bankas, kuriuo naudojant būtų nustatoma, kas, koku būdu ir kokioje aplinkoje dažniausiai daro tokio pobūdžio nusikaltimus, kaip tiriamasis įvykis, kokie dėsningi ryšiai tarp įtariamojo ir pasikėsینimo dalyko, kur ir kokius galima aptikti ir panaudoti įrodymų šaltinius, nusikaltimo pėdsakus, t.y. nusikaltėlio asmenybės prognostinis tyrimas*
- 3. Asmens, padariusio nusikaltimą, kriminalistinė charakteristika yra pagrindas pritaikant nusikaltėlio profilio sudarymo metodą serijiniuose nusikaltimuose (išžaginimuose, nužudymuose ir t.t.).*

2.3. Pasikėsimo dalyko ir (arba) nukentėjusiojo, kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elemento, analizė

2.3.1. Pasikėsimo dalyko ir (arba) nukentėjusiojo kriminalistinis apibūdinimas

Kriminalizuodamas veikas, įstatymų leidėjas nori apsaugoti ne ką kitą, o tam tikrą vertybę. Baudžiamasis įstatymas saugo gana daug visuomenės branginamų vertybių³²⁷, tarp kurių yra žmogaus gyvybė, sveikata, lytinė laisvė ir normalus lytinis asmens vystymasis ir t.t.

Nukentėjusiojo bei pasikėsimo dalyko kategorija yra įvairių mokslų tyrimo objektas.

Baudžiamoji teisė – nukentėjusysis ir pasikėsimo dalykas

Baudžiamosios teisės teorijoje yra operuojama kiek kitomis sąvokomis, į kurias įeina ir nukentėjusiojo institutas. Tai nusikaltimo objektas ir nusikaltimo dalykas. Būtent čia ir susiduriame su nukentėjusiojo samprata. Baudžiamojoje teisėje nusikaltimo objektas yra apibrėžiamas kaip baudžiamojo įstatymo saugomos visuomeninės vertybės. Taigi nusikalstamo pasikėsimo objektas suprantamas labai plačiai, juo gali būti ne tik žmogus, bet ir nuosavybė, viešoji tvarka, visuomenės saugumas ir kt.

Pasikėsimo dalyko negalima tapatinti su nusikaltimo objektu. Pasikėsimo dalykas yra materialioji teisinio gėrio išraiška realiaje pasaulyje. Pavyzdžiui, nuosavybės išraiška realiaje gyvenime yra pinigai, namas bei kitas turtas. Nukentėjusiojo sąvoka yra sutinkama baudžiamosios teisės teorijoje. Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse (toliau LR BK)³²⁸ yra keletas straipsnių, kurie yra skirti nukentėjusiojo asmens statusui. Pavyzdžiui, teismas gali paskirti nustatyto dydžio įmoką į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondą (LR BK 71 str.); taip pat yra numatyta atsakomybė asmenims, kurie gali padaryti poveikį nukentėjusiajam (LR BK 233 str.) ir kurie gali daryti poveikį nukentėjusiajam, kad šis susitaikytų su kaltininku (LR BK 234 str.).

Nusikaltimo objektas ir nukentėjusysis – taip pat yra netapačios sąvokos. Nukentėjusysis – tai asmuo, kuriam realiai yra padaryta fizinė, turtinė ar moralinė žala. Nukentėjusysis dažnai atsiranda ne pačiame procese, o pasikėsimo rezultate. Turint omenyje tai, kad ne kiekvieno nusikaltimo metu yra padaroma bet kokia žala, tai skirtingai nuo nusikaltimo objekto, be kurio nusikaltimo nėra ir negali būti, nukentėjusysis yra tik nusikaltimo sudėties fakultatyvinis požymis. Nukentėjusiojo požymiai

³²⁷ Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996. P.60.

³²⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: oficialus tekstas. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2000. P. 46–112.

kartais būna nurodyti pačioje Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje. Pavyzdžiui, šie požymiai gali reikšti nukentėjusiojo pareigas, profesiją, jo lytį, kitas savybes (pavyzdžiui, LR BK 131 str. „Naujagimio nužudymas“). Tačiau paprastai įstatymo leidėjas pačiame įstatyme nekonkretizuoja nukentėjusiojo požymių. Tokiais atvejais nukentėjusiuoju gali būti bet kuris asmuo, nesvarbu, kokios jo pareigos, amžius, lytis, kitos savybės.

Baudžiamasis procesas – nukentėjusysis

Pagal Lietuvos Respublikos

Baudžiamojo proceso kodekso 28

str. 1 d.³²⁹ asmuo, kuriam nusikalstama veika padaryta moralinė, fizinė ar turtinė žala, vadinamas nukentėjusiuoju.³³⁰ Tačiau nukentėjusiuoju baudžiamajame procese gali būti pripažįstamas tik fizinis asmuo. Nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos juridinis asmuo baudžiamajame procese gali būti tik civiliniu ieškovu. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekse pateikta nukentėjusiojo sąvoka ne visiškai sutampa su nukentėjusiojo asmens sąvoka, vartojama Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse, kur nukentėjusiuoju (pagal LR BK 178, 179 str.) gali būti tiek fizinis, tiek ir juridinis asmuo.

Baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese nukentėjusiojo samprata yra platesnė nei kriminalistikoje. Kriminalistikoje akcentuojama nukentėjusiojo asmens veikla nusikaltimo procese (saugojo ar nesaugojo savo būstą, rūpinosi gyvybės apsauga, turėjo asmens sargybinius, sudarė kliūtis, užkertančias arba mažinančias galimybes nusikalsti ir t.t.). Tai lemia nusikaltimo būdo pasirinkimą. Pats pasikėsimo dalykas taip pat akcentuoja nusikalstamo elgesio pasirinkimą (pavyzdžiui, yra skirtumas, iš kur pavogti pinigai – iš kišenės ar iš banko).

Kriminologija - nukentėjusysis

Kriminologijos mokslas nukentėjusįjį nagrinėja viktimologijos aspektu –

mokslo apie nusikaltimo aukas požiūriu. Auka gali būti bet kuris asmuo, nuo nusikaltimo patyręs materialinę, fizinę, moralinę žalą, nepriklausomai nuo to, ar jis procesiškai pripažintas nukentėjusiuoju. Tokią žalą gali patirti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo. Todėl kalbėdami apie nukentėjusį nuo nusikaltimo asmenį, kaip vieną iš kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementą, turėsime tai omenyje.

Kriminalistikai nukentėjusiojo asmenybė seniai buvo labai aktuali ir reikšminga kaip pirminis informacijos šaltinis, siekiant nustatyti tiesą byloje. Nukentėjusysis – tai nepamainomas

³²⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. –IX–785, oficialus tekstas / Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. 1–asis leidimas. – Vilnius. VĮ Teisinės informacijos centras. 2002. P. 20.

³³⁰ Nukentėjusiojo sąvoką baudžiamajame procese savo disertacijoje yra plačiai išnagrinėjęs S. Juzukonis. Žr.: Juzukonis S. Nukentėjusiojo teisių apsauga baudžiamajame procese. Daktaro disertacija/socialiniai mokslai, teisė. – Vilnius, 2002.

pirminės informacijos apie nusikalstamą veiką šaltinis. Jis tyrėjams gali pateikti visas aplinkybes, reikalingas tyrimui organizuoti ir sėkmingai jam atlikti.

Sąlygiškai nukentėjusįjį arba pasikėsینimo dalyką plačiaja prasme galime vadinti pasikėsینimo objektu. Kriminalistikoje galime išskirti keturias tokių objektų grupes:

1. Gyvosios gamtos objektai (žmonės, gyvūnai ir t.t.).
2. Negyvosios gamtos objektai (turtas, vertybės, daiktai ir pan.).
3. Informacija (duomenys).
4. Įvairaus pobūdžio sistemos (informacinės, technologinės, visuomenėje priimta tvarka – elgesio taisyklės, pareigūnų, įmonių, organizacijų, įstaigų veikla ir t.t.).

Kriminalistinėje charakteristikoje pasikėsینimo objektas visuomet pasižymi konkretumu: turi savo pavadinimą, požymius, paskirtį, individualius požymius, kam tai priklauso, kas tuo naudojasi. Nusikaltimo pasikėsینimo objektas pasižymi tokia savybe, kad pritraukia nusikaltėlio dėmesį, tenkina jo norus ir, atvirkščiai, sutrukdo atlikti nusikalstamus veiksmus. Todėl pasikėsینimo objektas daro įtaką nusikaltėlio elgesiui, dažnai tampa pasikėsینimo priežastimi, sąlygoja nusikaltimo tikslus, motyvus, nusikaltėlio veiksmų pobūdį.

Priklausomai nuo nusikaltėlio veiksmų struktūros ir tikslų, nusikaltimo „sistemoje“ gali būti keletas objektų grupių³³¹. Pirmajai grupei priklauso objektai, kurie yra nusikaltėlio pagrindinis tikslas. Tai yra pagrindinis nusikaltimo objektas. Antrajai grupei priklauso objektai, į kuriuos pasikėsinus, nusikaltėlis palengvina pagrindinio nusikaltimo tikslo pasiekimą. Tai tarpiniai nusikaltimo pasikėsینimo objektai. Trečiajai objektų grupei priklauso tie, į kuriuos pasikėsinus, nusikaltėlis gali sutrukdyti greitam tiesos išaiškinimui byloje, tuo ilgiau išvengdamas baudžiamosios atsakomybės (inscenizavimo, maskavimo, falsifikavimo veiksmai). Ketvirtajai grupei priklauso objektai, į kuriuos pasikėsinama jau darant nusikaltimą, siekiant patenkinti savo kitus poreikius ir norus (dalinius).

Nors kriminalistika didesnę dėmesį skiria žmogui, kaip nukentėjusiajam, tačiau ne mažiau svarbus čia yra ir pasikėsینimo dalykas, nuo kurio priklauso nusikaltimo mechanizmas bei jo pobūdis. Kriminalistikoje nukentėjusįjį galima nagrinėti labai įvairiomis kryptimis.

N. P. Jablokovas ir V. J. Koldinas nurodo dvi nukentėjusiojo asmenybės tyrimo kryptis.³³² Pirmoji kryptis apima duomenų apie jau žinomo nukentėjusiojo asmenybę rinkimą ir tyrimą. Tokio pobūdžio informacija padeda tiksliau apibūdinti tai, kas įvyko, pakankamai tiksliai apibrėžti asmenų, tarp kurių reikia ieškoti nusikaltėlio, grupę ir pan. Antroji kryptis – informacijos, galinčios padėti

³³¹ Plačiau žr.: Курс криминалистики: В 3е. Е.І. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика/Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – Санкт – Петербург, 2004. С.61.

³³² Криминалистика/Под. ред. Н.П. Яблокова, В.Я. Колдина. – Москва, 1990. С. 334.

nustatyti neatpažinto (nužudymų atveju) ar dar nežinomo nukentėjusiojo asmenybę, duomenų rinkimo ir tyrimo, versijų iškėlimo.

Tačiau mūsų nuomone, *nukentėjusiojo tyrimai kriminalistikoje apima keturias kryptis*. Pirmąją kryptį mes pavadintume *retrospektyvine*. Ji atitiktų N. P. Jablokovo ir V. J. Koldino pateiktą pirmąją tyrimo kryptį, kurios metu yra renkama informacija apie jau žinomą nukentėjusįjį arba nusikaltimo pasikėsimo dalyką. Antroji kryptis – *prognostinė*, kuri apima duomenų rinkimą, tyrimą, analizavimą, versijų kėlimą apie nežinomą nukentėjusįjį ir pasikėsimo dalyką. Tai atitiktų antrąją tyrimo kryptį, kurią pateikė aukščiau paminėti mokslininkai. Trečiąją kryptį pavadintume – *profilaktinė*. Jos metu renkami duomenys ir informacija, kurie būtų panaudoti kriminalistinėje profilaktikoje³³³, parenkant metodus, būdus ir priemones, kurios komplikuočių nusikaltimų padarymą ir sumažintų asmenų rizikos faktorių tapti nukentėjusiais. Ketvirta kryptis – *viktimologinė*. Duomenų apie nukentėjusįjį analizė padeda nustatyti nusikaltimo priežastis ir sąlygas. Viktimologinės analizės metu gauti rezultatai leidžia kelti versijas apie nusikaltėlį arba grupę asmenų, tarp kurių reikia ieškoti įtariamųjų. Tam, kad atliktų viktimologinę analizę, tyrėjas turi surinkti nemažai informacijos apie tai, koks yra nukentėjusiojo elgesys darbe, namuose, laisvalaikio metu, koks ryšys tarp nukentėjusiojo užsiėmimo pobūdžio, gyvenimo būdo ir nusikaltimo motyvų bei tikslų, kokie yra objektyvūs duomenys apie nukentėjusįjį ir nusikaltėlio tarpusavio ryšius, kokia nukentėjusiojo materialinė padėtis, kokie nukentėjusiojo bruožai galėjo sąlygoti nusikaltimą prieš jį padarant, su kuo nukentėjusysis turėjo konfliktą, kam naudingas padarytas nusikaltimas.

Mokslininkų uždavinys yra nustatyti reikšmingus kriminalistikai, moksliškai pagrįstus, išsamius nukentėjusiojo požymius. Kriminalistinis nukentėjusiojo asmenybės tyrimas apima būtinų duomenų apie nusikaltimą gavimą, naudingą nusikaltimų atskleidimui, pasirenkant tinkamiausius taktinius būdus, atliekant atskirus tyrimo veiksmus.

Tam, kad galėtume išryškinti kriminalistiškai svarbias nukentėjusiojo savybes, į kurias reikia atsižvelgti tiriant nusikalstamas veikas ir kurios gali padėti geriau suvokti nusikaltimą, jo padarymo mechanizmą ir net kaltus asmenis, reikia panagrinėti nukentėjusiojo klasifikaciją.

Nusikaltimo genezėje nukentėjusiojo vaidmuo yra nagrinėjamas nuo jo provokacinių veiksmų iki aktyvaus pasipriešinimo nusikaltėliui. Todėl literatūroje³³⁴ galime sutikti labai įvairią aukų klasifikaciją. Nukentėjusieji gali būti klasifikuojami pagal savo elgesį, tarpusavio ryšius su nusikaltėliu, jo vaidmenį nusikaltimo genezėje, psichofizinius požymius ir ypatumus, profesinę

³³³ Novikovienė L. Kriminalistikos profilaktinė funkcija: kai kurie teoriniai aspektai // Jurisprudencija. 2001. Nr.22(14). P.188.

³³⁴ Ермалович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. – Минск, 2001. С. 147–148; Курс криминалистики. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика/Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – Санкт – Петербург, 2004. С.107–111.

viktimologiją, pagal gaunamas pajamas ir daugelį kitų pagrindų. Išanalizavę ir kritiškai įvertinę kai kurias literatūroje išdėstytas nukentėjusiųjų klasifikacijas, jas susisteminę, mes pabandysime pateikti nukentėjusiųjų grupes.

Pagal nukentėjusiojo juridinį statusą išskiriamas fizinis asmuo ir juridinis asmuo.

Pagal nusikaltimų rūšis nukentėjusieji gali būti:

1. Nukentėjusieji turtiniuose nusikaltimuose.
2. Nukentėjusieji smurtiniuose nusikaltimuose.
3. Nukentėjusieji ekonominiuose nusikaltimuose (nusikaltimuose finansams, ūkiniuose nusikaltimuose) ir t.t.

Pagal tarpusavio santykius tarp nukentėjusiojo ir nusikaltėlio galime išskirti šias nukentėjusiųjų grupes:

1. Giminės ir šeimos nariai, tarp kurių reikia išskirti juridinius ir faktinius sutuoktinius.
2. Kaimynai.
3. Asmenys, kurie kartu dirbo su nusikaltėliu arba buvo susieti tam tikrais santykiais (visuomeniniais, politiniais ir pan.).
4. Praleidžiantys su nusikaltėliu laisvalaikį asmenys.
5. Asmenys, kurie buvo draugiški arba turėjo intymius santykius su nusikaltėliu.
6. Nukentėję, kurie buvo tik pažįstami su žudiku, tačiau jų nesiejo jokie tarpusavio ryšiai.
7. Nukentėjusieji, kuriuos nusikaltėliai pasirenka užpulti, norėdami apiplėšti arba išprievartauti, atskirais atvejais tai „užsakytos“ žmogžudystės.
8. Visai atsitiktiniai žmonės.

Pagal žalą, padarytą nukentėjusiajam:

1. Nukentėjusysis, kuriam padaryta fizinė žala.
2. Nukentėjusysis, kuriam padaryta moralinė žala.
3. Nukentėjusysis, kuriam padaryta turtinė žala.
4. Nukentėjusysis, kuriam padaryta ir(arba) turtinė, ir(arba) moralinė, ir(arba) fizinė žala.

Priklausomai nuo nukentėjusiojo vaidmens, nusikaltimo padaryme išskiriami du nukentėjusiųjų tipai:

1. Neutralus – kai nukentėjusiojo elgesys nebuvo nusikaltimo priežastis.
2. Teigiamas – kai socialiai palankus aukos elgesys gali iššaukti nusikaltėlio priešišumą.
3. Provokuojantis (negatyvus) – kai auka savo elgesiu skatina nusikaltėlį atlikti nusikalstamus veiksmus.

Nukentėjusiojo provokuojantis elgesys gali pasireikšti dviem formom: aktyvia (auka pati sudaro situaciją, kurioje galima įžvelgti jo elgesyje tiesioginę arba netiesioginę provokaciją) ir pasyvia. „Aktyvūs“ nukentėjusieji po nusikaltimo linkę sunaikinti jų „neteisingo“ elgesio pėdsakus, duoda prieštaraujančius ir melagingus parodymus, slepia informaciją, sumažina savo vaidmenį kilusiame konflikte. „Pasyvūs“ nukentėjusieji savo veiksmais sudaro palankią nusikaltimui situaciją.

Žinoma, kiekvienu atveju gali atsirasti vis kitokių klasifikacijos pagrindų, pavyzdžiui, pagal lytį, išsilavinimą, profesiją, viktimologinę padėtį, teistumą, asmenybės ypatingus bruožus ir t.t.

Nukentėjusiojo asmenybė turi tokią pačią struktūrą kaip ir nusikaltėlis. Kriminalistiką dominantys duomenys apie nukentėjusiojo savybes bei jo būseną, taip pat apie tik jam būdingus bendravimo ypatumus su kitais žmonėmis, yra pakankamai platūs. Todėl tų savybių ratas gali būti nustatinėjimas tiriant konkrečios rūšies nusikaltimus.

Yra atskirų nusikaltimų rūšių, pavyzdžiui, nusikaltimuose prieš asmenį, kurių kriminalistinė charakteristika neįsivaizduojama be detalių žinių apie nukentėjusiojo asmenybę, apie pasikėsینimo dalyką. Šios žinios gali apimti tiek vidinius nukentėjusiojo požymius, tiek jį supančią aplinką, ryšius ir santykius su kitais asmenimis. Duomenų apie nukentėjusįjį yra įvairaus pobūdžio pėdsakuose ir tai sudaro galimybę aptikti nusikalstamą veiklą, paaiškinti nusikalstamo ketinimo esmę, jo požymius. Dažnai tokie duomenys parodo nusikaltimo motyvą, tikslą, nusikaltimo būdą, pėdsakų susidarymo mechanizmą, charakterizuoja įtariamojo asmenybę.

Kyla diskusijų, kokia svarbi informacija apie auką turėtų sudaryti šio kriminalistinės charakteristikos elemento turinį. Literatūroje galime aptikti skirtingų nuomonių. Pavyzdžiui, B. I. Chasanas pasisako, kad tai turėtų būti kriminologinio pobūdžio savybės.³³⁵ Kiti labiau akcentuoja psichologines nukentėjusiojo savybes, nes šios savybės daro įtaką aukos elgesiui iki nusikaltimo padarymo, jo metu, ar tuoj po nusikaltimo, o taip pat tarpusavio ryšiams su nusikaltėliu.³³⁶

Sutinkame, kad atskiri kriminologinio bei psichologinio pobūdžio aukos bruožai svarbūs vertinant nukentėjusiojo asmenybę iš kriminalistikos pozicijų. Tačiau, atsižvelgiant į specifinius kriminalistikos interesus, svarbus dėmesys turi būti kreipiamas į savybes, turinčias glaudų ryšį su kitais kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementais. Svarbią reikšmę kriminalistinėje nusikaltimų charakteristikoje užima specifiniai duomenys apie nusikaltimo pasikėsینimo dalyką bei nukentėjusįjį. Tokio pobūdžio kriminalistinė informacija įgalina visapusiškiau charakterizuoti nusikaltėlio asmenybę, nusikaltimo padarymo motyvus ir, žinoma, padeda apspręsti įtariamųjų grupę

³³⁵ Хасан Б.И. Особенности изучения личности свидетелей и потерпевших по делам, связанным с применением огнестрельного оружия. В кн.: Проблемы изучения личности участников уголовного судопроизводства. — Свердловск, 1980. С.88.

³³⁶ Платяу Зг. Сорокотягина Д.А. Социально – психологическая характеристика личности потерпевшего. В кн.: Проблемы изучения личности участников уголовного судопроизводства. — Свердловск, 1980. С.59.

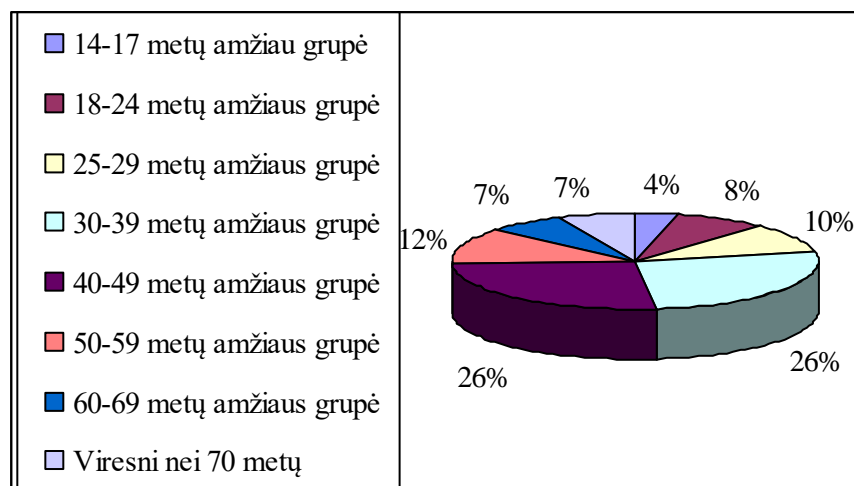
bei planuoti paieškos priemonės, turint tikslą surasti svarbius įrodymus bylose. Kriminalistikai svarbių aukos savybių bei jos elgesio (iki nusikaltimo, nusikaltimo darymo metu ir tuoj po jo) analizė leidžia išsamiau suvokti nusikaltimo aplinkybes, itin apibūdinančias nusikaltėlio elgesio motyvus, savitumą, jo bendrus bei individualius požymius. Duomenų apie nukentėjusiojo asmenybę pilnumas turi būti lyginamas su praktikos paklausa. Tikslinga rinkti tas žinias apie nukentėjusiojo asmenybę, kurios gali suteikti įrodomąją ir taktinę informaciją. Tokie duomenys priklauso nuo nusikaltėlio asmenybės savybių ir ypatumų, nusikaltimo padarymo būdo, pėdsakų – pasekmių, nusikaltimo motyvų ir t.t. Vieni ar kiti duomenys nėra vienodai reikšmingi atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinei charakteristikai. Pasirenkant labiausiai tinkamus nusikaltimų tyrimo metodus, atsižvelgiama į įvairius kriminalistinius nukentėjusiojo asmenybės duomenis. Tiriant tos pačios rūšies nusikaltimus, nukentėjusieji gali pasižymėti ir tam tikromis bendromis savybėmis.

Požymių sistema, kuri priklauso nukentėjusiojo asmenybei, yra gana sudėtinga. Kriminalistiniu aspektu duomenys apie nukentėjusiojo asmenybės ir elgesio ypatumus galima būtų suskirstyti taip: *demografiniai duomenys* (lytis, amžius, šeimyninė ir visuomeninė padėtis ir t.t.), *duomenys apie fizinės, biologinės ir psichinės ypatybes, apie gyvenimo būdą, vertybines orientacijas, ryšius, santykius su nusikalstamo pasaulio atstovais* ir t.t. Kiekvieno iš aukščiau išvardintų duomenų reikšmė tiriant konkretų nusikaltimą yra nevienoda. Vienais atvejais svarbią kriminalistinę reikšmę turi duomenys apie nukentėjusiojo amžių, asmeninius santykius, kitais – gyvenimo būdą, vertybines orientacijas, trečiu atveju – apie psichines, psichologines ypatybes.

Siekiant pagrįsti pateiktus savo teiginius, panagrinėkime nukentėjusiojo asmenybės bruožus nužudymų bylose.

Nukentėjusiojo asmenybę šiose bylose charakterizuoja socialiniai demografiniai bruožai. Nužudymų aukomis dažniausiai tampa vyrai, net 74%. Tai šiek tiek mažesnis rodiklis nei vyrų – žudikų (88%). Pagal amžiaus grupes aukomis dažniausiai tampama 30–39; 40–49 metų amžiaus grupėse (žr. 16 diagramą).

16 diagrama. NUKENTĖJUSIŲJŲ AMŽIAUS GRUPĖS NUŽUDYMŲ BYLOSE

Pagal tyrimo duomenis aukų amžius yra vyresnis nei asmenų, padariusius nužudymus. Nužudymų bylose siekiant užvaldyti turtą, aukomis dažnai tampa senyvo amžiaus žmonės (14% pensijinio amžiaus žmonės).

Yra tam tikra kategorija žmonių, kuriems nusikaltėliai skiria kiek kitokį dėmesį. Tokie žmonės dėl įvairių priežasčių negali tinkamai pasipriešinti nusikaltėliui. Tai vaikai ir paaugliai, pagyvenę žmonės, asmenys su fizine arba psichine negalia. Tokiais atvejais jie nesusiduria su didesniu pasipriešinimu, nes vieni yra silpni, kad įstengtų fiziškai pasipriešinti, o kiti – nepakankamai suvokia susiklosčiusią situaciją, kad įvertintų jos pavojingumą ir pasipriešintų. Pavyzdžiui, kaip nurodė apklausti ikiteisminio tyrimo pareigūnai, nepilnamečiai dažnai tampa nukentėjusiais, kuomet iš jų yra atiminėjami mobilūs telefonai. Tokio pobūdžio vagystes vykdo vyresni už aukas nusikaltėliai, pranašesni savo fizine jėga.

Iš potencialių aukų reikia išskirti grupę nukentėjusiųjų, kurie pagal savo socialinę padėtį (taip pat pagal užimamas pareigas) yra padidinto susidomėjimo akiratyje: valstybinės valdžios atstovai, politikai, turtingi asmenys, finansinių interesų atstovai – inkasatoriai, kasininkai, teisėsaugos organų pareigūnai, kurie tiesiogiai dirba su nusikaltėliais ir pan.

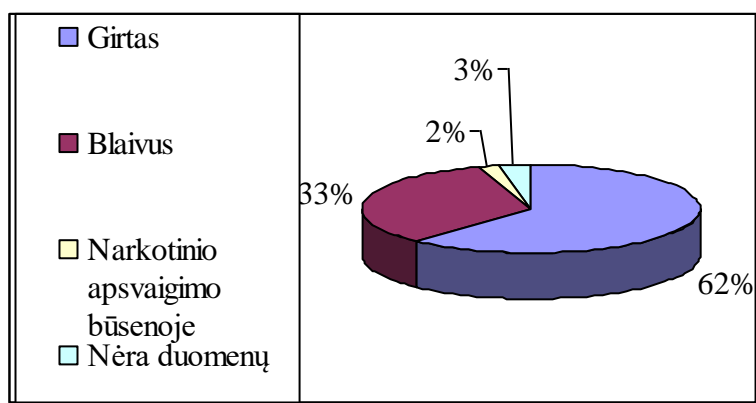
Kita nukentėjusiųjų rizikos grupė – priešingoje barikadų pusėje: organizuotų grupių nariai ir jiems „dirbantys“ (samdomi žudikai, vogto turto perpardavinėtojai ir pan.), tie, kurie gali tapti konkurentų aukomis. Šiai grupei taip pat priklauso valkatos, alkoholikai, narkomanai, kurie nuolatos rizikuoja tapti žudikų aukomis. Su jais sąskaitas suveda tokie patys kaip ir jie.

Nusikaltėlis neatsitiktinai pasirenka tam tikrus asmenis savo nusikalstamo kėsinosi objektu. Mūsų atlikti tyrimai rodo, kad nusikaltėlio elgesį neretai sąlygoja aukos elgesys, taip pat ir jos ypatingos savybės, nusikaltėlio ir nukentėjusiojo tarpusavio santykiai, kurie susiklostė anksčiau arba nusikaltimo metu. Aukos įžeidinėjo, žemino būsimą nusikaltėlį, jam grasino, mušė, užvaldė ar kitu

būtu įsigijo nusikaltėliui priklausančius daiktus ir pinigus. Dažnai nusikalstamas elgesys yra išprovokuojamas neigiamo nukentėjusiojo elgesio. Pavyzdžiui, Vilniuje V. U., grįžęs į namus girtas, kabinėjosi prie sugyventinės S. J. sūnaus, sudavė jam kelius smūgius. Po to užsipuolė pastarąją - apipylė ją karštu vandeniu bei įrėmė į gerklę virtuvinį peilį. Ji, pagriebusi nuo stalo peilį, smogė V. U. į šoną, dėl ko V. U. mirė nuo vidinio kraujavimo.³³⁷

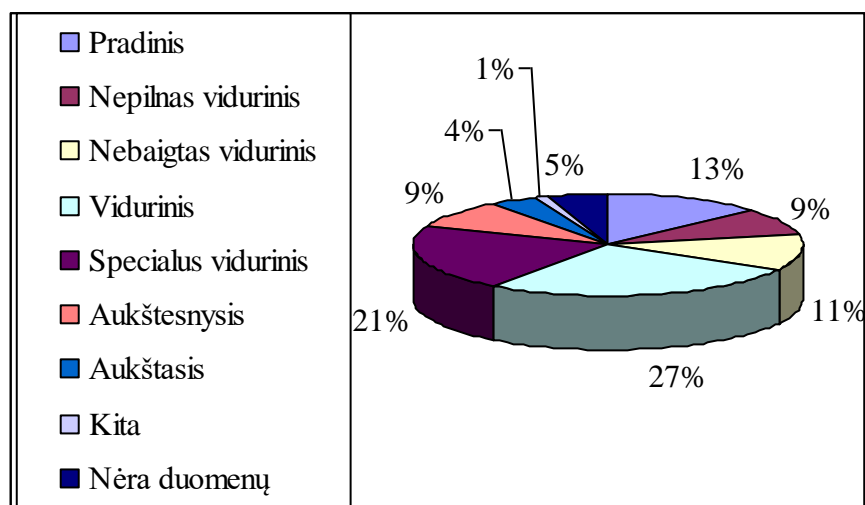
Pakankamai daug atvejų, kada konfliktinės situacijos kyla išgertuvių metu, iš jų apie 60% nukentėjusiųjų vartojo alkoholį kartu su nusikaltėliu. Net 62% nukentėjusiųjų nužudymų metu buvo neblaivūs (žr. 17 diagramą).

17 diagrama. NUKENTĖJUSIOJO BŪKLĖ NUŽUDYMO METU

Nukentėjusiojo išsilavinimas, atskirų nusikaltimų rūšių tyrime taip pat turi svarbią reikšmę. Analizuodami nužudymų bylas, sugretinome nusikaltėlių ir nukentėjusiųjų išsilavinimo rodiklius. Galime konstatuoti, kad išsilavinimo lygis abiejų „tipinių“ nužudymo dalyvių yra beveik vienodas. Daugelis nukentėjusiųjų turi žemesnį nei specialųjį išsilavinimą (žr. 18 diagramą).

18 diagrama. NUKENTĖJUSIŲJŲ NUŽUDYMŲ BYLOSE IŠSILAVINIMAS

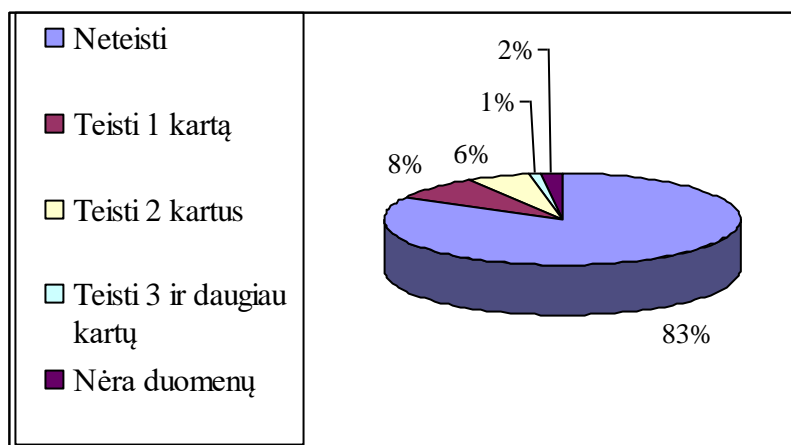

³³⁷ Baudžiamoji byla Nr. 10–2–052–01.

Atsižvelgiant į tai, galima įžvelgti tam tikrus koreliacinius ryšius. Nusikaltėlis daugiausia bendrauja tik su panašaus išsilavinimo žmonėmis, tarp kurių jis gali jaustis visavertis. Kadangi pagal mūsų atliktą bylų analizę matyti, kad daugelyje atvejų (82%) nusikaltėlis buvo pažįstamas su auka (sutuoktinis, sugyventinis, šeimos narys, kaimynas), galime konstatuoti, kad daugiausia nusikaltėlis bendrauja su panašaus išsilavinimo asmenimis.

Skirtingai nei nusikaltėlių, padariusių nužudymus grupėje, nukentėjusiųjų tarpe iš viso yra tik 15% anksčiau teistų asmenų (žr. 19 diagramą).

19 diagrama. NUKENTĖJUSIŲJŲ NUŽUDYMŲ BYLOSE TEISTUMAS

Tačiau būtina pažymėti, kad visuose be išimties nagrinėtuose atvejuose konfliktinių situacijų iniciatoriai būdavo būtent nukentėjusieji, kurie anksčiau yra teisti. Todėl tokio požymio kaip teistumas nustatymas yra svarbus siekiant rekonstruoti patį įvykį ir pasirenkant tolimesnę tyrimo strategiją.

Reikia pasakyti, kad informacijos apie nukentėjusiojo asmenybę nužudymų bylose yra nedaug. Jose fiksuojama tik ta informacija, kuri reikalinga teisingam nusikalstamos veikos kvalifikavimui. Todėl labai sudėtinga spręsti apie koreliacinius ryšius, pavyzdžiui, tarp nusikaltėlio ir nukentėjusiojo pomėgių, materialinės padėties, kitų charakteristikų.

Pirminiame nužudymų tyrimo etape, auka yra viena iš pagrindinių informacijos šaltinių, nustatant objektyvią tiesą. Nužudymo auka, kaip fizinis objektas, tam tikra prasme pakeičia aplinką arba gali turėti ant savęs (drabužių, kūno) pėdsakų, kurie kriminalistiškai yra labai svarbūs. Apžiūrint įvykio vietą būtina rinkti bei kruopščiai fiksuoti bet kokius, net ir smulkius, duomenis, kurie vienaip ar kitais apibūdina nukentėjusįjį. Pavyzdžiui, netgi duonos trupiniai, rasti aukos palto kišenėse, gali būti požymis, kuris apibūdina aukos gyvenimo būdą, jo įpročius, veiklą ir t.t. Kartais net ir menka informacija apie nukentėjusįjį tampa pakankamu pagrindu tyrimo metu iškeliant versijas. Pavyzdžiui, šalia skeleto (kaulų) radus ilgų plaukų sruogą, galima kelti versiją, kad kaulai greičiausiai priklausė ne gyvūnui, o žmogui ir kad nukentėjusysis greičiausiai yra moteris. Jei plaukų sruoga žila, tai gali

paliudyti, kad žuvusioji yra pagyvenusio amžiaus. Drabužių likučiai nurodo aprangą, pagal kurią mes galime spręsti apie aukos užimamą vietą visuomenėje, jos stilių ir pan.

Tam tikrose situacijose išsamus, visapusiškas ir greitas nusikaltimo atskleidimas priklauso nuo duomenų apimtys apie nukentėjusįjį (auką). Pavyzdžiui, tiriant nužudymus, kuomet nežinoma nukentėjusiojo asmenybė, pirmiausia privalu kuo greičiau išsiaiškinti, kas buvo nužudytas, kokios jo asmeninės savybės, jo ryšiai su aplinkiniais asmenimis, kur, su kuo buvo praleistas paskutiniu metu laikas (dienos, valandos, minutės iki mirties). Dažnai atsakant į tyrimo iškeltus uždavinius, būtina išsiaiškinti ir tolimesnius nužudytojo gyvenimo periodus, net ir, atrodytų, smulkmenišką gyvenimo būdo detales.

Tyrimo sėkmė priklauso nuo išsamios informacijos apie nukentėjusiojo asmenybę. Duomenis apie nukentėjusiuosius arba pasikėsینimo dalyką galime gauti šiais būdais:

1. Atlikdami dokumentų analizę, charakterizuojančią nukentėjusįjį iš fizinės ir moralinės pusės, apibūdinančią pasikėsینimo objektą.
2. Apklausdami liudytojus.
3. Apžiūrėdami įvykio vietą (apžiūros metu randami nukentėjusiojo elgesio pėdsakai, jo asmenybės ypatumai, informacija apie pasikėsینimo dalyką).
4. Nukentėjusiojo apžiūros metu gaudami duomenis apie jo anatomines savybes, turimus sužalojimus, ypatingas žymes, persirgtų ligų pėdsakus ir pan.
5. Teismo medicininę ekspertizės metu, atsakant į klausimus apie nukentėjusiojo sveikatos būklę, kokie padaryti sužalojimai ir t.t.
6. Nukentėjusiojo teismo psichiatrinės ekspertizės metu.
7. Nukentėjusiojo teismo psichologinės ekspertizės metu, kuri patvirtina, ar gali asmuo adekvačiai suvokti padaryto nusikaltimo aplinkybes.
8. Įvairių ekspertizių metu, kurios paskirtos nusikaltimo pasikėsینimo dalykui.
9. Nusikaltėlio apklausa apie nukentėjusiojo elgesį, tarpusavio santykius su nukentėjusiuoju ir t.t.

Įvairiose tyrimo situacijose nusikaltimo auka, visų pirma, yra informacijos apie nusikaltimą šaltinis; antra, tai – objektas, kurio visapusiškas ištyrimas kriminalistinėmis priemonėmis duos svarbios informacijos apie nusikaltimų tyrimą; trečia, tai – asmuo, kurio asmenybė dar neatskleista, todėl jos nustatymas yra vienas iš pirmųjų tyrimo uždavinių.

Vienos ar kitos rūšies nusikaltimo nukentėjusiojo tipinių savybių ir tipinių tyrimo situacijų išryškinimas, jų analizė, apibendrinimas ir sisteminimas padeda sukurti kriminalistinį nukentėjusiojo tipą; tai dar labiau praturtina atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinę charakteristiką.

Apibendrindami nukentėjusiojo ir (arba) pasikėsino dalyko sampratą bei turinį, galime konstatuoti, kad:

- 1. Kriminalistikoje pasikėsino dalykas pasižymi konkretumu, turi savo pavadinimą, individualius požymius, paskirtį: kam ji priklauso, kas juo naudojasi ir t.t.*
- 2. Kriminalistikoje nukentėjusysis – tai fizinis arba juridinis asmuo, kurį charakterizuoja požymių, savybių ir santykių su aplinka visuma, taip pat kuriam yra padaryta žala (fizinė, turtinė, moralinė).*
- 3. Kriminalistinis nukentėjusiojo ir pasikėsino dalyko tyrimas apima būtinų duomenų apie nusikaltimą gavimą, siekiant juos panaudoti nusikaltimų atskleidimui, pasirenkant tinkamiausius taktinius būdus prieš atliekant atskirus tyrimo veiksmus.*
- 4. Nukentėjusiojo tyrimas kriminalistikoje apima keturias kryptis: retrospektyvę, prognostinę, profilaktinę ir viktimologinę.*
- 5. Nukentėjusiuosius siūlome kriminalistikoje klasifikuoti pagal penkis pagrindus: pagal nukentėjusiojo juridinį statusą, nusikaltimo rūšis, tarpusavio santykius su nusikaltėliu, padarytos žalos pobūdį ir priklausomai nuo nukentėjusiojo vaidmens nusikaltimo padaryme.*

2.3.2. Pasikėsimo dalyko ir (arba) nukentėjusiojo kriminalistinis vertinimas ir sąsajos su kitais elementais

Turint galvoje tai, kad nukentėjusiuoju yra pripažįstamas asmuo, kuriam yra padaryta fizinė, moralinė ar turtinė žala, ir jis yra betarpiškai susijęs su nusikaltimo pasiruošimu, nusikalstamų kėslių realizavimu bei slėpimu, tai duomenys apie jį turi didelę kriminalistinę reikšmę tiriant ir aiškinantis visuomenei pavojingas veikas. Nagrinėjant nukentėjusiojo sampratą kriminalistikoje, reikia pasakyti, kad būtina atkreipti dėmesį į tai, kad nukentėjusysis vienu atveju gali būti kaip galutinis nusikaltimo tikslas, antru – kaip priemonė paslėpti nusikaltimą, trečiu – kaip kliūtis padaryti nusikaltimą, ketvirtu – kaip sąlyga, determinuojanti nusikaltimo būdą ir t.t.

Nukentėjusysis ir nusikaltimo pasikėsimo dalykas turi nemažai tarpusavio ryšių su asmeniu, įtariamam nusikaltimo padarymu, nusikaltimo situacija, nusikaltimo būdu. Dažniausiai pasitaiko tokie koreliaciniai ryšiai: „nukentėjusysis, nusikaltimo pasikėsimo dalykas → nusikaltėlis“, „nukentėjusysis, nusikaltimo pasikėsimo dalykas → nusikaltimo būdas“, „nusikaltėlis → motyvas, tikslas → nukentėjusysis, nusikaltimo pasikėsimo dalykas“, „motyvas → nukentėjusysis, nusikaltimo pasikėsimo dalykas“ ir t.t. Dėsningumų nustatymas, tipologinių (paremtų analogija) schemų sudarymas padeda nustatyti tam tikrą elementų sistemą bei jos narių tarpusavio ryšius, kurie su didesne ar mažesne tikimybe padeda nustatyti dar nežinomus (tyrimui) elementus.

Nukentėjusysis ↔ nusikaltėlis

Turint omenyje, kad nusikaltimo išaiškinimas dažnai vyksta grandine „nukentėjusysis → nusikaltėlis“, siekiant greitai ir sėkmingai atskleisti padarytą nusikaltimą, yra svarbu nustatyti kriminalistikai svarbius duomenis ne tik apie nukentėjusiojo asmenybę, bet ir apie nukentėjusiojo ryšius, santykius su kitais asmenimis, jo gyvenimo būdą, socialinės veiklos ypatumus, lytį, amžių, profesiją, šeimyninę padėtį, ypatingus charakterio bruožus ir kt. Minėta kriminalistinė informacija padeda tiksliau apibūdinti nusikaltėlio asmenybę, atskleisti nusikaltimo motyvus, apibrėžti asmenis, tarp kurių tikslinga būtų ieškoti nusikaltimą padariusio asmens³³⁸. Taip pat šių duomenų pagalba galima spręsti apie nusikaltimo motyvą, tikslus, priemones, nusikaltimo būdą, nusikaltėlio interesus ir pan. Taip pat galima prognozuoti nusikaltėlio elgesį po nusikaltimo padarymo – tai aktualu kriminalistinei nusikaltimų profilaktikai.

Nusikaltėlis ir jo auka nusikaltimo procese kontaktuoja, tarp jų susiklosto artimi draugiški santykiai arba, priešingai, kyla konfliktai. Nukentėjusysis kai kuriais atvejais savo elgesiu

³³⁸ Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступления и типичные следственные ситуации как важные факторы разработки методики преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 30. – Москва, 1979. С.118.

išprovokuoja nusikaltėlį padaryti nusikaltimą. Nusikaltėlis kartu su nukentėjusiuoju visuomet yra tam tikruose santykiuose “nusikaltėlis → auka”,³³⁹ nes jis visada jam padaro kokią nors žalą. Tikslinga išsamiau atskleisti tokių asmenų elgesio ypatumus, jiems padarytos žalos charakterį, nes tai turi tam tikrų ryšių tarp atskirų kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų tipinėse situacijose.

Nusikaltėlio veiksmuose galima surasti įvairių požymių, kurie mums parodo pasirinkimo priežastis, tarpusavio ryšius tarp nusikaltėlio ir aukos. Be to tarpusavio ryšiai turi įtakos nusikaltimo motyvui, tikslui, laikui, vietai, nusikaltimo būdai, nurodo jų specifiką. Nužudymų atvejais tarpusavio ryšius padeda nustatyti nukentėjusiojo asmeninės savybės, elgesys, kai kuriais atvejais nukentėjusiojo padėtis visuomenėje, tarnybinė padėtis, asmeniniai santykiai su nusikaltėliu. Bet koks pasikeitimas yra nenaudingas nusikaltėliui, nes jis turi daug ką koreguoti savo veiksmuose. Kitaip tariant, šios rūšies nusikaltimuose *vedančiuoju* yra nukentėjusysis, o nusikaltėlis – *sekančiuoju*, kuris turi savo tikslus dėl pasirinktos aukos ir keičia taktiką, jei iškyla kokių nors pakitimų. Toks ryšys yra beveik visuose nužudymuose.

Atlikus empirinius tyrimus, nustatėme, kad egzistuoja tarpusavio ryšiai tarp nusikaltėlio ir nukentėjusiojo įvairiose nužudymų situacijose. Viena atvejais jie turi neginčijamą charakterį ir yra akivaizdūs. Tai susiduriame tose situacijose, kai nusikaltėlį ir nukentėjusįjį sieja draugiški, giminystės, tarnybiniai santykiai, kurie vėliau perauga į konfliktą. Kitais atvejais, ryšiai tarp nusikaltėlio ir aukos neegzistuoja. Dažniausiai tai užsakytų nužudymų atvejai, taip pat tuomet, kai nužudymus daro organizuotos grupės. Šiuose nužudymuose nusikaltėlis, kaip taisyklė, nėra pažįstamas su nukentėjusiuoju, tarp jų nėra jokių konfliktinių santykių - tiesiog nusikaltėlis vykdo jam pavestą užduotį (grupės, kuriai jis priklauso, ar užsakovo, kuris užsako nusikaltimą). Būtent todėl paminėtuose nužudymuose mes nesutinkame jokių tarpusavio ryšių tarp tiesioginio nusikaltimo vykdytojo ir nukentėjusiojo (aukos). Tokiais atvejais mes negalime taikyti tradicinių tyrimo metodų, kadangi negalime gauti tam tikros informacijos apie nusikaltėlį, remdamiesi tam tikrais nukentėjusiojo požymiais. Šio tipo nužudymų tyrimas yra apsunkintas, pirminiai tyrimo ir operatyvinės paieškos veiksmai, nukreipti nusikaltėlio asmenybės nustatymui, tampa neperspektyvūs. Ir tik per tam tikrą laiką, išsamiai išanalizavus nukentėjusiojo asmenybę, jo padėtį visuomenėje, politinį ir finansinį prestižą, galima kelti versijas apie nužudymo pobūdį bei nusikaltėlio asmenybę.

³³⁹ Тищенко В.В. Криминалистическое значение связи «преступник—жертва» для методики расследования // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 16. – Киев, 1978. С.35–39.

Kalbant apie kitas nužudymo rūšis, pavyzdžiui, seksualiniu pagrindu padarytus nužudymus, reikia pasakyti, kad ieškoti kažkokių tarpusavio ryšių čia yra bergždžia. Tokių nusikaltimų kriminalistinėje charakteristikoje nukentėjusiojo asmenybė nėra pagrindinis elementas, kuris gali padėti atskleisti nusikaltimą. Nes tokių nužudymų atvejais aukos būna pasirenkamos atsitiktinai. Tik aukų fiziologiniai požymiai apsprendžia pasirenkamą nusikaltimo būdą, įrankius, vietą, laiką ir pan. Nustatę nukentėjusiojo asmenybę šio tipo nužudymuose, mes negalime susidaryti tam tikro vaizdo apie nusikaltėlį. Jo asmenybę tokiuose nužudymuose apibūdina visai kiti kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai. Panašią situaciją galime sutikti ir taip vadinamų impulsyvių nužudymų atvejais, kai nužudomas nepažįstamas asmuo, sutiktas pirmą kartą, tačiau kilus kažkokiems nesutarimams.

Nukentėjusiojo viktimologinis elgesys ↔ nusikaltėlis

Labai didelę reikšmę nustatinėjant tarpusavio ryšius tarp

nukentėjusiojo ir nusikaltėlio turi viktimologinis nukentėjusiojo elgesys. Iš vienos pusės tai nulemia nukentėjusiojo asmeninės savybės, charakteris, temperamentas, iš kitos pusės – aplinka, kurioje gali būti padaromas arba padarytas nužudymas, iš trečios pusės – netikėta situacija, kuri stimuliuoja ir nukentėjusiojo, ir nusikaltėlio elgesį.

Nukentėjusysis ↔ nusikaltimo situacija

Egzistuoja tam tikri koreliaciniai ryšiai tarp nukentėjusiojo ir

nusikaltimo situacijos. Nukentėjusiojo vaidmuo nusikaltimo situacijoje³⁴⁰ priklauso nuo daugelio veiksnių: nuo nukentėjusiojo būklės ypatumų (nuovargis, girtumas), asmens fizinės sveikatos būklės, psichinės nukentėjusiojo būklės, nukentėjusiojo veiksmų, pasižyminčių lengvabūdiškumu, priešišku, nukentėjusiojo teisių (kurios saugo jo neliečiamumą) pažeidimo, asmens veiksmų, apibūdinančių jo atsainų požiūrį į savo vertybes, garbę, savo turto apsaugą ir pan. Nukentėjusiojo veiksmai daro įtaką postkriminalistinei nusikaltimo situacijai. Pavyzdžiui, jis gali sąlygoti latentinį nusikalstamumą. Tai itin aktualu išžaginimo bylose, kuomet didelė dalis nukentėjusiųjų nepraneša apie nusikaltimą arba sunaikina dalį pėdsakų, be kurių apsunkinamas šių nusikaltimų tyrimas.

Rengiant kriminalistines atskirų nusikaltimų rūšių charakteristikas, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nukentėjusieji kai kuriais atvejais atlieka nusikaltimo slėpimo veiksmus. Tokių slėpimo veiksmų galima sulaukti tada, kai padaromas nusikaltimas, kurio išdavoje gali būti atskleistos nukentėjusiojo gėdingos savybės (pavyzdžiui, nesąžiningumas, gobšumas ir pan.). Tokie atvejai pasitaiko tada, kai nukentėjusysis tampa kai kurių psichologiškai apskaičiuotų apgaulių auka. Nukentėjusysis tokį nusikaltimą gali vertinti kaip gėdingą: jam baisu būti paniekintam už tokius

³⁴⁰ Волчецкая Т.С. Криминалистическая ситуалогия. – Москва, 1997. С.82–83.

veiksmus. Taip labai dažnai atsitinka išžagavimo bylose, nes nukentėjusiosios linkusios nuslėpti patį nusikaltimo faktą, kad būtų išsaugota gera jų reputacija šeimoje, darbo kolektyve ir t.t. Kartais nukentėjusieji slepia nusikaltimą faktą tais atvejais, kai paties nusikaltimo išaiškinimas gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę nukentėjusiajam. Pavyzdžiui, turo prievartavimo faktai ar šantažas, kuomet nukentėjusiuoju tampa asmuo, kuris susikrauna turtus nusikalstamu keliu (grobstymas, kyšininkavimas ir pan.). Kriminalistiškai svarbių nukentėjusiojo asmenybės bruožų ir jo elgesio ypatumų (iki, nusikaltimo darymo metu ir po nusikaltimo) išaiškinimas ir studijavimas suteikia galimybę išsamiai nustatyti nusikaltimo padarymo aplinkybes. Ypatingai svarbūs tie duomenys, kurie suteikia informacijos apie nusikaltėlio elgesio motyvus, apie jo bendrus (tipinius) ir individualius požymius.

Nukentėjusiojo asmenybės ir jo elgesio (iki nusikaltimo, jo darymo metu ir jau padarius nusikaltimą) kriminalistiškai reikšmingų ypatumų išaiškinimas ir ištyrimas suteikia galimybę giliau suvokti daugelį nusikaltimo aplinkybių, nurodančių nusikaltėlio elgesio kryptį ir motyvus, jo bendras (tipines) ir individualias savybes. Pavyzdžiui, turėdamas tikslą nužudyti, nusikaltėlis, priklausomai nuo aukos, gali pasirinkti keletą variantų: nužudyti šaunamuoju ginklu, nužudyti panaudojant fizinę jėgą ar išvilioti į nuošalią vietą ir ramioje vietoje be pašalinių asmenų ją nužudyti. Visiems variantams reikia panaudoti atitinkamus veiksmus. Pirmuoju atveju – pasirūpinti šaunamuoju ginklu, antrasis variantas reikalauja didelės fizinės jėgos ir pan, trečiuoju atveju – reikia atitinkamo pasiruošimo, bendrininkų, tam tikros situacijos ir t.t. Turint tikslą nužudyti žmogų, priklausomai nuo pasirinkto nusikaltimo realizacijos būdo, reikia įrankių (šaunamojo ginklo, peilio, kirvio ir pan.) bei priemonių (nuodų ir pan.). Reikia panaudoti veiksmus, kurie įveiktų aukos pasipriešinimą, t.y. reikia atsižvelgti į aukos fizinę būklę, dvasines ir protines savybes ir imtis atitinkamų veiksmų.

Nusikaltėlio ir nukentėjusiojo santykiai turi svarbią reikšmę įvertinant abiejų asmenybes, nusikalstamo elgesio priežastis, abiejų gyvenimo situacijas bei paties nusikaltimo situaciją. Nukentėjusieji dažnai pasižymi pasyvia provokacija – išvaizda, apranga, amžiumi, elgesio maniera, mimika ir t.t., kuria išprovokuoja nusikaltėlį užpuolimui. Svarbus nusikaltimų tyrimui, itin tyčiniuose nusikaltimuose, toks taktinis būdas, kaip „gyvenimo būdo ir nukentėjusiojo elgesio restauracija“, kurio esmė - nukentėjusiojo elgesio nusikaltimo padarymo periode tyrimo duomenų sisteminimas. Tai svarbu nustatant koreliacinius ryšius su nusikaltėliu, nukentėjusiojo provokacinį elgesį ir pan.

Svarbus yra ir pasikėsavimo dalyko vaidmuo nusikaltimų tyrime, nuo kurio priklauso nusikaltimo mechanizmas, jo pobūdis ir pan. Kriminalistinę nusikalstamo pasikėsavimo dalyko tyrimo reikšmę sąlygoja, visų pirma tai, kad nusikaltėlio daromas poveikis nusikaltimo dalykui susijęs su daugeliu įvairių pasikeitimų (tame tarpe ir pėdsakais), kurie gali būti: 1) nusikaltimo darymo vietoje; 2) ant nusikaltimo objekto ar atskirų jo dalių; 3) nusikaltimo objekto slėpimo ar

realizavimo vietoje; 4) ant nusikaltėlio (jo kūno dalių, drabužių ir kt.); 5) ant nusikaltimo darymo metu nusikaltėlio panaudotų ginklų, techninių priemonių ir t.t.

Kriminalistinė nusikaltimo pasikėsimo dalyko charakteristika turi didelę reikšmę nustatant asmenį, padariusį nusikaltimą. Pavyzdžiui:

- ❑ kai pagrobimo dalykas liudija apie nusikaltėlio žinojimą jo paskirties ir panaudojimo galimybes (pavyzdžiui, metalo staklių apdirbimo detalių vagystė),
- ❑ kai pavogti daiktai nurodo, kad įtariamasis žinojo apie jų vertę ir ypatingas savybes (pavyzdžiui, vaistų, turinčių savo sudėtyje narkotinių medžiagų, vagystė),
- ❑ kai nusikaltimo pasikėsimo dalykas nurodo tam tikrą grupę asmenų, kurie galėjo padaryti nusikaltimą (pavyzdžiui, saldumynus iš parduotuvių dažniausiai vagia vaikai);
- ❑ kai prie nusikaltimo pasikėsimo dalyko „prieina“ tik tam tikra grupė asmenų (asmenys, atsakingi už materialines vertybes ir pan.).

Nukentėjusiojo ir nusikaltimo pasikėsimo dalyko įtraukimas į kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką praturtina nusikaltimų tyrimų metodiką, sudaro prielaidas greitai ir išsamiai spręsti nusikaltimo tyrimo uždavinius.

Analizuojant pasikėsimo dalyko ir (arba) nukentėjusiojo sąsajas su kitais kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementais bei jų kriminalistinį vertinimą, reikėtų pabrėžti, kad:

1. *Nukentėjusiojo asmenybės ir pasikėsimo dalyko analizė leidžia objektyviai įvertinti nusikaltimo įvykį, iškelti pagrįstas versijas apie nusikaltėlį ir jo elgesio motyvus, nustatyti grupę asmenų, kurių tarpe reikia ieškoti nusikaltėlio, prognozuoti nukentėjusiojo elgesį tyrimo metu, nustatyti nusikaltimo priežastis ir aplinkybes, nulėmusias jo padarymą.*
2. *Nukentėjusiojo asmenybė – labai sudėtinga kriminalistinių santykių figūra. Jos padėtis ir reikšmė keičiasi priklausomai nuo nusikaltimo kategorijos, nusikalstamo pasikėsimo rūšies, tarpusavio ryšių tarp nukentėjusiojo ir nusikaltėlio buvimo ar nebuvimo, psichologinių nukentėjusiojo savybių, jo vaidmens iki nusikaltimo darymo, jo darymo metu ir po jo.*

2.4. Nusikaltimo situacijos, kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elemento, analizė

2.4.1. Nusikaltimo situacijos samprata

Nusikaltėlis pats pasirenka pasikėsimo dalyką, vietą, laiką, įrankius, būdą. Tačiau tam pasirinkimui nemenką įtaką daro ir aplinka, kurioje gyvena ir veikia žmogus. Bet kurioje žmonių veiklos srityje objektyviai susiklosto faktinių aplinkybių visuma, tarp kurių yra tam tikri priežastiniai, laiko, erdvės ir kitokie ryšiai. Susiklosčiusios aplinkybės sudaro tam tikrą elementų sistemą, vadinamą situacija.³⁴¹

Pradedant analizuoti nusikaltimų situacijos sampratą, būtina išsiaiškinti žodžio „situacija“ semantinę reikšmę. Situacija yra suprantama kaip susiklosčiusi padėtis, aplinkybių visuma,³⁴² kaip sąlygų visuma,³⁴³ kuriose atsiranda vieni ar kiti santykiai, aplinka, padėtis. Filosofijoje situacija suvokiama kaip padėtis, santykių būklė, ypač visuma tikrovės santykių, į kuriuos žmogus, kaip mąstanti ir veikli būtybė, pakliūva ir kurie ne tik nubrėžia jo laisvės ribas, bet ir atveria vienokias ar kitokias galimybes.³⁴⁴ Siekiant įsigilinti į situacijos sąvoką, svarbu nustatyti, ką reiškia žodis „aplinkybės“. Žodynuose „aplinkybių“ sąvoka aiškinama kaip sąlyga, veikianti ar lemianti padėtį,³⁴⁵ arba kaip įvairūs reiškiniai, tarp kurių minimi ir santykiai³⁴⁶. Situacija – tai tam tikra aplinka, kurią, priimdamas tam tikrus sprendimus, įvertina nusikaltėlis. Kiekviena situacija yra pakankamai konkreti (apibrėžta), t.y. ji egzistuoja konkrečiose laiko – erdvės ribose. Situacijos gali būti apribotos nedidele erdve ir trukti vos kelias sekundes (pavyzdžiui, kelių eismo įvykis), taip pat gali apimti didelę teritoriją bei užtrukti pakankamai ilgą laiko tarpą (pavyzdžiui, kariniai veiksmai Irake). Situacijoms taip pat yra būdingas sąlyginis pasikartojimas. Žinoma, pati situacija kiekvienu atveju yra individuali. Pilnas situacijos pasikartojimas – praktiškai neįmanomas reiškinys. Net esant analogiškam situacijos pasikartojimui, būtinai bus kitas laiko faktorius, pavyzdžiui, nusikaltėliai, kurie daro serijinius nusikaltimus (vagystes, nužudymus, padegimus ir pan.). Asmuo iš įpročio gali pasirinkti tą patį nusikaltimo padarymo būdą, pasirinkti tuos pačius nusikaltimo padarymo įrankius ir pan., tačiau jau bus susiklosčiusi visai kita situacija laiko atžvilgiu ir pan.

³⁴¹ Волчецкая Т.С. Криминалистическая ситуалогия: Монография/Под ред. проф. Н.П. Яблокова. Калининград, 1997. С.49.

³⁴² Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 1999. P.32; *Vaitkevičiūtė V.* Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 2001. P.905.

³⁴³ Словарь русского языка/Под ред. А.П. Евгеньевой. Изд. 3 – у стереотип. Т.4. Москва, 1988. С.100.

³⁴⁴ Alois Halder. Filosofijos žodynas. Vilnius, 2002. P.192.

³⁴⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1993. P.29.

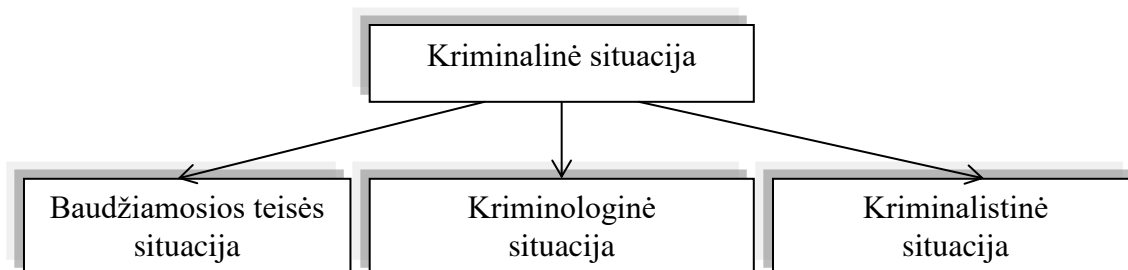
³⁴⁶ Ожегов С.И. Словарь русского языка. Москва, 1963. С.348.

Reikia iš karto pasakyti, kad mes nagrinėsime nusikaltimo situaciją, kaip vieną iš kriminalinės situacijos sudedamųjų elementų.

Kriminalinė situacija skiriasi nuo kitų situacijų (politinių, ekonominių ir pan.), nes ji susidaro specifinėje visuomenės gyvenimo srityje ir tarnauja nusikaltimų tyrimui ir kontrolei. Nusikalstama veikla yra specifinio pobūdžio vien dėl to, kad yra griežtai reglamentuota teisiškai ir jos uždaviniai bei tikslai įgyvendinami tokiomis priemonėmis, kurios griežtai reglamentuotos įstatymų.

Kriminalinė situaciją galima skirstyti į tris pagrindines rūšis: baudžiamosios teisės situaciją, kriminologinę ir kriminalistinę situacijas (žr. 15 schemą)³⁴⁷. Mes jas skirstome metodologiškai, kad galėtume geriau suprasti patį nusikaltimą.

15 schema. KRIMINALINĖS SITUACIJOS

Kriminalinių situacijų funkcinės (ir tuo pačiu praktinės) paskirtys yra skirtingos. Baudžiamosios teisės situacija atsako į klausimą kas? (tinkamai įvertina ir kvalifikuoja nusikaltimą), kriminologinė – kodėl? (atskleidžia socialines situacijos šaknis), o kriminalistinė situacija atsako į klausimą kaip? (atskleidžia patį nusikaltimo padarymo mechanizmą, santykius, susiklosčiusius nusikaltimo rengimo darymo, slėpimo metu ir pan.).

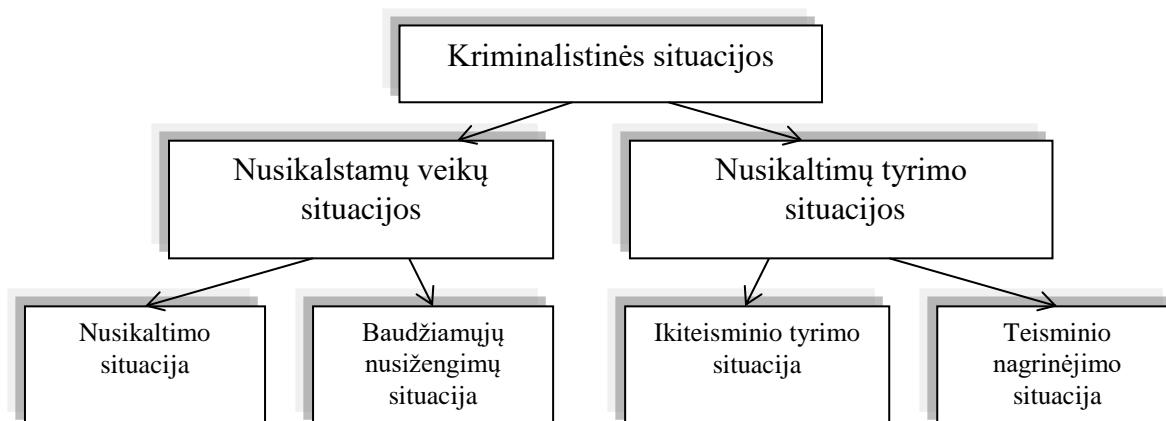
Nagrinėdami kriminalistinės situacijos sąvoką, mes linkę ją įvardinti kaip santykių visumą (pavyzdžiui, tarp žmonių, įtrauktų į nusikaltimą, tarp žmonių ir visuomenės bei valstybės prieš nusikaltimo padarymą, realizuojant jį bei slepiant nusikaltimą). Taigi čia mes susiduriame su tam tikra santykių visuma (plačiąja prasme), o ne su koku nors atskiru reiškiniu. Tiriant bylas, susiduriame su gana painiu santykių deriniu. Todėl *kriminalistinė situacija galime vadinti įvairaus pobūdžio aplinkybių (santykių) tarp nusikaltimo dalyvių (aukos ir nusikaltėlio, bendrininkų, tarp tyrėjo ir tiriamojo asmens ir pan.) visumą, kuri susidaro prieš padarant nusikaltimą, jį realizuojant, po nusikaltimo padarymo jį slepiant ar nusikaltimo tyrimo metu.*

Tai būtų kriminalistinės situacijos sąvoka plačiąja prasme, vienaip ar kitaip besisiejanti su įvairiais kriminalistinės situacijos aspektais. Kriminalistinės situacijos atskleidžia patį nusikaltimo

³⁴⁷ Dar galima išskirti operatyvinę, baudžiamojo proceso situaciją ir t.t. Tačiau mūsų darbo tikslas yra tik parodyti kriminalistinės situacijos vietą kriminalinių situacijų sistemoje.

padarymo mechanizmą, nusikaltimo dalyvių, nusikaltėlių bei pareigūnų tarpusavio santykius. Kriminalistinę situaciją sudaro dvi dalys: nusikaltimo situacija ir tyrimo situacija (žr. 16 schemą).

16 schema. KRIMINALISTINĖS SITUACIJOS

Kaip matyti iš pateiktos schemos, nusikaltimų tyrimo situacija³⁴⁸ ir nusikaltimų situacija – tai dvi skirtingos kategorijos. Tarpusavyje glaudžiai susijusios aplinkybės, viena kitai turinčios įtakos bei sudarančios tam tikrą erdvę, kurioje veikia tyrimą atliekantis asmuo, – ši kriminalistinė situacija vadinama nusikaltimo tyrimo situacija.

S.Kuklianskis yra rašęs, kad nusikaltimo tyrimo situacija, visų pirma, suprantama kaip santykiai, kurie susidaro nusikaltimą tiriant (į nusikaltimą įtrauktų asmenų tarpusavio santykiai), taip pat santykiai, kurie susiklostė teisminio nagrinėjimo metu ir įvairių proceso dalyvių santykiai (pavyzdžiui, tyrėjo santykiai su įtariamaisiais, liudytojais, tyrėjo ir kitų proceso dalyvių santykiai ir pan.).³⁴⁹ Nusikaltimo tyrimo situacija suprantama kaip informacijos apie tiriamą įvykį visuma, kuria disponuoja tyrėjas, tai taip pat realios situacijos, atsirandančios tiriant baudžiamąsias bylas, informaciniai modeliai bei objektyviai egzistuojanti sudėtinga sąlygų sistema.³⁵⁰

Apie nusikaltimų tyrimo situacijas savo darbuose yra daug rašę R. S. Bielkinas, N. P. Jablokovas, A. N. Gusakovas, V. A. Obrazcovas, A. Zorinas ir kiti. Didesnio dėmesio nusikaltimų tyrimo situacijai mes neskirsime, kadangi mūsų darbo tikslas yra išnagrinėti antrą kriminalistinės situacijos struktūros elementą – nusikaltimo situaciją

Nusikalstamas įvykis ir pasiruošimas jam vyksta tam tikroje aplinkoje, kurios elementai palieka pėdsakus. Tokio pobūdžio pėdsakuose slypi kriminalistikai svarbi informacija, pagal kurią galime spręsti, kokiose sąlygose buvo ruošiamas ir daromas nusikaltimas, kokios iš aplinkos sąlygų

³⁴⁸ Įvykdžius Vidaus reikalų ministerijos reformą, neliko Tardymo departamento bei jo padalinių. Nuo 2003 m. gegužės 1 d. jis reorganizuotas ir inkorporuotas į Policijos departamentą. Ikiteisminį tyrimą atlieką ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Todėl anksčiau vadintos tardymo situacijas dabar įvardinamos kaip nusikaltimų tyrimo situacijos.

³⁴⁹ Kuklianskis S. Teorinės tardymo situacijų problemos // Kriminalinė justicija. T.5. – Vilnius, 1996. P.91.

³⁵⁰ Зорин А. Теоретические основы криминалистики. – Минск, 2000. С.103–104.

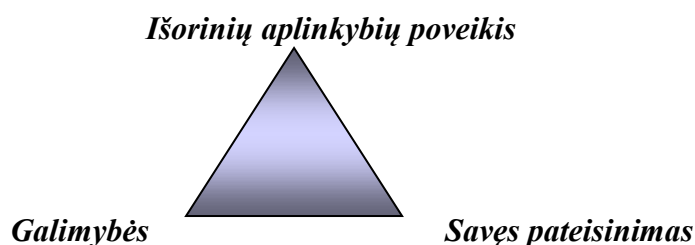
palengvino ar apsunkino nusikaltimo darymą. Nusikaltimo situacija atspindi ne tik materialiuose duomenyse, bet ir nusikaltimo dalyvių elgesyje, jų tarpusavio ryšiuose ir t.t. Nusikaltimo situacija nesutampa su nusikaltimo vieta. Pirmoji samprata yra platesnė. Tiriant nusikaltimus svarbu suvokti, kad negalima susikoncentruoti tik į nusikaltimo padarymo vietą. Būtina plačiau išanalizuoti visą nusikaltimo situaciją, kitu atveju tai negatyviai atsilieps atliekant tyrimą.

Tiriamo nusikaltimo kriminalistinės esmės išaiškinimas paprastai prasideda būtent nuo situacijos, kurioje jis buvo padarytas, suvokimo ir tyrimo. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai neegzistuoja už konkrečios aplinkos ribų ir pasireiškia būtent joje. Bet koku atveju jie patiria šios situacijos poveikį, galintį turėti esminę įtaką atskirų nusikaltimų kriminalistinių savybių formavimui, vystymui, o kartais ir transformacijai. Tam tikra aplinka, apibūdinanti situaciją, gali palengvinti ar pasunkinti nusikaltimo padarymą atitinkamu būdu, labai dažnai aplinka determinuoja nusikaltimo būdo pritaikymą prie savęs. Be to ji dažnai turi esminį poveikį nusikaltimo padarymo mechanizmui.

S. I. Vinokurovas teigė,³⁵¹ kad nusikaltimo padarymo aplinka kriminalistiniu požiūriu suprantama kaip tarpusavyje sąveikaujančių konkrečiose laiko bei vietos sąlygose įvairių elementų ir objektyvių realybės faktorių elgesys, reiškiniai, procesai ir t.t. Ši aplinka sąlygoja ir nustato žmonių elgesio motyvus, kryptingumą ir eigą nusikaltimo įvykiuose, o taip pat determinuoja materialiai vykstančių procesų ir reiškinių pobūdį, mechanizmą ir sąlygas, pakankamai pastovias pėdsakų sistemos atžvilgiu, kurių analizė leidžia spręsti apie įvykį.

L. V. Kondratiukas, nagrinėdamas nusikaltimų genezę, nurodė tris veiksnius, kurie formuoja nusikaltimo situaciją³⁵². Tai išorinių aplinkybių poveikis, galimybės ir savęs pateisinimas (žr. 17 schemą).

17 schema. VEIKSNIAI FORMUOJANTYS NUSIKALTIMO SITUACIJĄ

Visi šie veiksniai yra tarpusavyje susiję ir sudaro vieningą sistemą: kuo daugiau galimybių nusikaltimo padarymui ir kuo intensyvesnis aukštesnių aplinkybių „spaudimas“, tuo žmogui mažiau reikia pasiteisinimų, kad apsispręstų daryti nusikaltimą.

³⁵¹ Винокуров С.И. Основные вопросы методики расследования преступных нарушений правил обращения со взрывчатыми материалами // Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Москва, 1976. С.16.

³⁵² Кондратюк Л.В. Антропология преступления (микрокриминология). – Москва, 2001. С. 207–208.

Tiriant nusikaltimo situaciją dažniausiai nustatoma, kokios aplinkos sąlygos buvo prieš nusikaltimą padarant ir kaip jos pasikeitė įvykus nusikaltimui; kas tiriamojo įvykio aplinkoje buvo specialiai parengta nusikaltėlio, o kas nepriklausė nuo jo valios; kaip aplinkos sąlygas nusikaltėlis panaudojo savo tikslams, kokią jos turėjo įtaką pasirenkant nusikaltimo būdą; kokios aplinkos sąlygos padėjo padaryti nusikaltimą ir kokios jam trukdė; kokios aplinkos sąlygos lėmė tam tikro nusikaltimo būdo ir mechanizmo pasirinkimą; kas galėjo realiai pasinaudoti objektyviomis nusikaltimo aplinkos sąlygomis ir pan.³⁵³

Kriminalistikos požiūriu nusikaltimo situacija suprantama kaip santykiai tarp asmenų, įtrauktų į nusikaltimą, santykiai tarp asmenų ir valstybės, santykiai rengiantis daryti nusikaltimą, jį realizuojant bei nuslepiant. Nusikaltimo tyrimo reikmėms yra svarbu išryškinti santykius ne tik nusikaltimo padarymo metu, bet ir prieš padarant nusikaltimą bei po jo padarymo. Tokiu būdu galima suformuluoti ir nusikaltimo situacijos sąvoką. *Nusikaltimo situacija – tai į nusikaltimą įtrauktų asmenų santykių įvairovės visuma prieš padarant nusikalstamą veiką, realizuojant ją ir po nusikaltimo padarymo.*

Išorinius (objektyvius) faktorius, kurie įtakoja nusikaltimo padarymo sumanymą, sudaro konkrečios gyvenimo situacijos, kurioje nusikaltėlis buvo prieš nusikaltimo padarymą, elementai. Konkreti gyvenimiška situacija – tai konkretaus žmogaus gyvenimo objektyvių aplinkybių visuma, kuri daro įtaką jo elgesiui prieš nusikaltimo padarymą bei slėpimą, taip pat ir atliekant nusikalstamus veiksmus.³⁵⁴ Konkrečią gyvenimišką situaciją gali sudaryti aplinkybės, kurios padeda padaryti nusikaltimą, aplinkybės, kurios trukdo nusikaltimo padarymui arba neutralios aplinkybės.

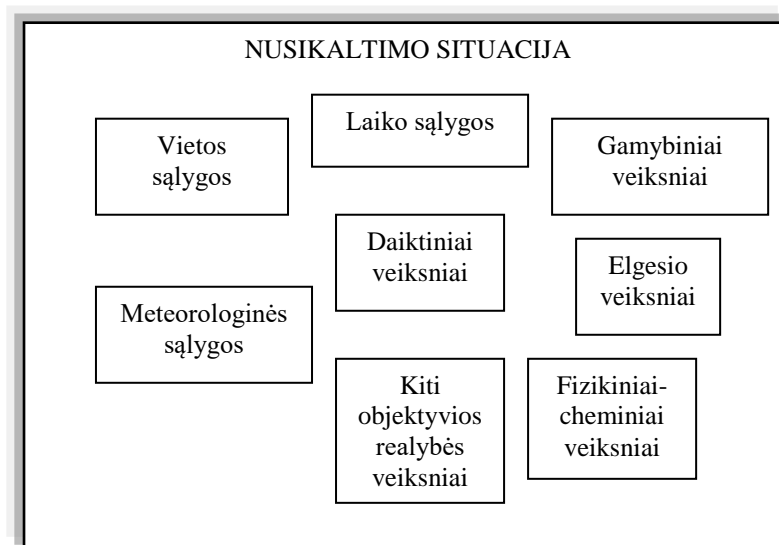
Nusikaltimo situacija be materialios nusikaltimo vietos aplinkos apima įvairias aplinkybes (padedančias arba trukdančias nusikaltimo dalyvių veiksams), chronologinę įvykio charakteristiką, psichologinius santykius, kurie kyla tarp nusikaltimo dalyvių ir pan. A. N. Vasiljevas ir N. P. Jablokovas nurodo, kad nusikaltimo situacijos struktūrą sudaro grupė veiksmų, apibūdinančių susidariusią nusikaltimo situaciją³⁵⁵ (žr. 18 schemą).

³⁵³ Gorbakov A. Kontrabandos kriminalistinė charakteristika // Teisė. 2001. Nr.39. P. 25.

³⁵⁴ Антоньян Ю. М. Роль конкретной жизненной ситуации в совершении преступления. – Москва, 1973. С. 6.

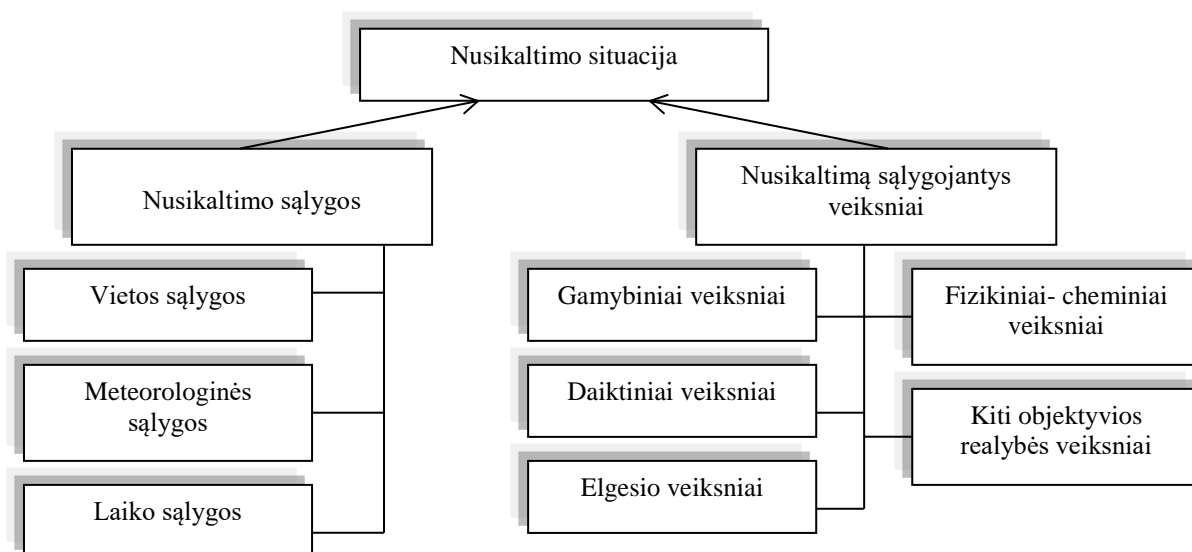
³⁵⁵ Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. – Москва, 1984. С. 125.

18 schema. NUSIKALTIMO SITUACIJOS STRUKTŪRA (pagal A. N. Vasiljevą ir N. P. Jablovą)

Pateiktoje schemoje nėra vieningo nusikaltimo situacijos struktūrinių elementų suskirstymo. Mūsų nuomone, tiksliau būtų nurodyti, kad nusikaltimo situaciją sudaro sąlygos ir veiksniai, o tik po to nurodyti kokios tos sąlygos ir kokie tie veiksniai (žr. 19 schemą).

19 schema. NUSIKALTIMŲ SITUACIJOS STRUKTŪRA

V. E. Kornouchovas nurodo tris nusikaltimo situacijos struktūros elementus³⁵⁶:

1. Materialinė aplinka, kurią sudaro laikas, vieta, makro ir mikro oro sąlygos.
2. Organizacinė – administracinė aplinka, kurią sudaro gamybiniai funkciniai objektai ir teisėsaugos elementai.

³⁵⁶ Курс криминалистики. Общая часть/Отв. Ред. В.Е. Корноухов. – Москва, 2000. С. 47.

3. Socialinė – psichologinė aplinka, kurią sudaro mikroaplinka darbo vietoje ir psichologinė aplinka gyvenamojoje vietoje.

Laiko ir erdvės veiksniai nusikaltimo situacijos struktūroje užima ypatingą vietą. Visi elementai egzistuoja erdvėje ir laike. Iš vienos pusės – tai atskiri situacijos elementai, kita vertus – jie yra vienijanti pradžia, leidžianti visus elementus sudėti į vieną situaciją. Kriminalistinė laiko charakteristika yra platesnė nei laiko samprata baudžiamojame teisme. Pastarajai laikas svarbus tik nustatant nusikaltimo padarymo faktinį laiką. Tuo tarpu kriminalistikoje tai ir pasiruošimo laikas, nusikaltimo pėdsakų slėpimo laikas, vienų ar kitų procesų ir reiškinių vyksmo laikas. Laikas – tai realus asmens, padariusio nusikalstamą veiklą, periodas, fiksuojantis nusikaltimo pradžią, eigą ir pabaigą. Laiko pasirinkimas priklauso nuo objektyvių ir subjektyvių veiksnių, iš dalies – ir nuo planuojamo nusikaltimo pobūdžio, objekto, vietos ir aplinkos, asmeninių nusikaltėlio savybių ir t.t. Pasirinktas laikas taip pat determinuoja subjektą: priverčia koreguoti nusikaltimo planą, apsprendžia elgesio režimą ir buvimo vietoje trukmę. Nusikaltimo laikas kriminalistine prasme suprantamas kaip subjekto veiklos periodas, kurio metu yra atliekami atskiri nusikalstami veiksmai, ir konkrečių veiksmų atlikimo laikas. Veiklos periodą, į kurį įeina pasiruošimas, nusikaltimo darymas ir pėdsakų slėpimas, pasekmės, nusako metai, mėnuo, diena ir savaitės diena. Konkrečių veiksmų atlikimo laikas nusakomas valandomis, dažnai ir minutėmis. Turint duomenų apie nusikaltimo laiką, galima kelti versijas apie nusikaltimo pasiruošimo pobūdį, dalyvius, jų asmenines savybes, apie nusikaltimo pasekmių atsiradimo laiką bei vietą, ir t.t.

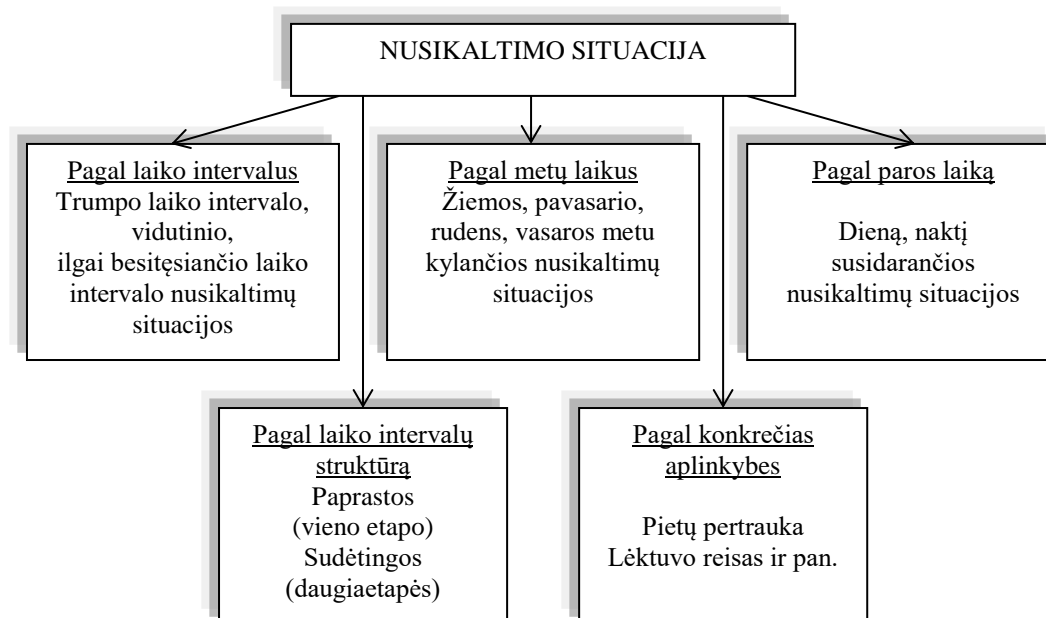
Kalbant apie laiko veiksnį, kaip nusikaltimų situacijos struktūros elementą, būtina išskirti tris laiko grupes³⁵⁷:

1. Laiko momentas – akimirka, atspindinti judesio ar materialių kūnų sąveikos erdvėje pradžią (pabaigą). Laiko momentas yra atskaitos taškas nustatant jo savybes, tokias kaip trukmė ir nuoseklumas.
2. Laiko intervalas – kokio nors reiškinio, įvykio (atsižvelgiant į trukmę) laiko charakteristika, trunkanti tarp dviejų atskaitos taškų – pradžios ir pabaigos (pavyzdžiui, laiko intervalas nuo to momento, kai nusikaltėlis nešioja avalynę nusikaltimo padarymo metu iki trasologinės avalynės ekspertizės atlikimo).
3. Laiko ryšiai – tai keleto įvykių, reiškinių charakteristika, t.y. jų kilimo, vystymosi ir išnykimo eiliškumas (chronologija), pavyzdžiui, kuris nusikalstamas veiksmas buvo pirmas ir pan. Laiko ryšiai parodo tarpusavio saitus tarp ne mažiau kaip dviejų objektų, įvykių, veiksmų.

³⁵⁷ Волчецкая Т.С. Криминалистическая ситуалогия. – Москва, 1997. С.76–77.

Nusikaltimo situacijas galima suskirstyti ir pagal didesnius ar mažesnius laiko intervalus: trumpo laiko intervalo nusikaltimo situacijos, vidutinio intervalo ir ilgai besitęsiančio laiko intervalo nusikaltimo situacijos. Atsižvelgiant į laiko veiksnius, mes siūlome, nusikaltimo situacijas klasifikuoti šiais pagrindais (žr. 20 schemą):

20 schema. NUSIKALTIMO SITUACIJOS KLASIFIKACIJA PAGAL LAIKO VEIKSNIUS

Vietos sąlygos dažnai determinuoja asmens elgesį, yra tiesiogiai ar netiesiogiai susijusi su nusikaltimo vieta. Kai kuriais atvejais nusikaltėlis pasinaudoja nusikaltimo vieta kaip poveikio priemone prieš auką. Ji konkretizuoja ir individualizuoja patį nusikaltimą. Kriminalistinė prasme nusikaltimo vieta – tai realiai egzistuojanti, nusikaltėlio pasirinkta ir panaudojama norimam rezultatui pasiekti erdvė, kurioje atliekami tam tikri veiksmai iki nusikaltimo, nusikaltimo darymo metu ir tuoj po to.

Kiekvienas nusikaltimas, nepriklausomai nuo to, kur jis buvo įvykdytas, kada, koks buvo jo įvykdymo motyvas, koku būdu padarytas, atsispindi konkrečiuose pėdsakuose, procesuose, reiškiniuose bei įvykiuose. Nusikaltimo situacijos sąvokos negalima apibrėžti vien vietos ir laiko sąlygų aprašymu. Situacija apibūdina nusikaltimo įvykį daug plačiau. Ji apima erdvinius – konstrukcinius, gamtinius – klimatinius, fizikinius – cheminius, laiko, gamybinius – buitinius bei psichologinius nusikaltėlio elgesio veiksnius.³⁵⁸ Minėti veiksniai tam tikrais atvejais nevienodai pasireiškia. Kiekvienu atveju reikšmingiausi yra tie aplinkos veiksniai, kurie nulemia konkretaus nusikalstamo įvykio eigą ir jo aplinkybes. Situacijos turi labai plačią charakteristiką, jas vertiname pagal laiko ir kitus faktorius. Todėl mes kalbame apie ilgalaikes situacijas, pasikartojančias (ciklines),

³⁵⁸ Криминалистика/Под ред. Яблокова Н.П. – Москва, 1996. С.52.

dėsningas (gyvūnų žūtis dėl chemikalų naudojimo), valdomas (pastatų pertvarkymas) ir nevaldomos (žemės drebjimas). Kiekvienas nusikaltimo išaiškinimas siejasi su daugelio situacijų analize, vertinimu.

Remiantis įvairiais kriterijais buvo mėginama klasifikuoti situacijas, tačiau iki šiolei vieningos nuomonės nėra. Čia ir slypi esminė problema, nes pagrindai, kuriais yra skirstomos situacijos, yra dinamiškai besikeičiantys, todėl viena ir ta pati situacija įvairiais momentais gali pereiti iš vienos klasifikavimo grupės į kitą.

Iš esmės yra labai daug pagrindų, pagal kuriuos būtų galima klasifikuoti nusikaltimų situacijas. Tačiau klasifikavimas turi būti labai lankstus, kad bet kuri situacija iš vienos klasifikacijos galėtų pereiti į kitą, nes „situacija yra sisteminis modelis, kuris turi potencialų dinamiškumą”.³⁵⁹

Kokia yra situacijų klasifikavimo reikšmė? Situacijų klasifikavimas realiame gyvenime leidžia struktūrizuoti situaciją, nustatyti jos konstrukciją, dominantus, branduolį, periferiją. Tinkamai suklasifikavus nusikaltimų situacijas, galima nustatyti nusikaltimų tyrimo situacijų strategines ir taktines charakteristikas, prognozuoti jų eigą ir tikėtiną rezultatą.

Mūsų atlikta ikiteisminio tyrimo praktikos bei kriminalistinės literatūros šaltinių analizė nusikaltimo situacijas kriminalistikoje leidžia klasifikuoti taip:

Nusikaltimo situacijas *pagal jų pobūdį* sąlygiškai galime suskirstyti į:

1. Būtinas (jos egzistuoja nepriklausomai nuo nusikaltimo rūšies).
2. Pagrindinės (kurios susietos tam tikrais ryšiais su nusikaltėliu) ir antrarūšės.
3. Aktyvios ir pasyvios.
4. Sudėtingas (pasižyminčias aukšta vidine organizacija) ir paprastas.
5. Tipinės (būdingos aplinkos, kurioje padaroma daugelis panašių nusikaltimų) ir specifinės.

Pagal nusikaltimo tikslus bei motyvus, jų įgyvendinimo etapus galima išskirti nusikaltimus, padarytus be pasiruošimo ir slėpimo (impulsyvios situacijos); nusikaltimus, padarytus tam ruošiantis ir vėliau slepiant (tradicinės situacijos) ir pan.

Nusikaltimo situacijas galime klasifikuoti *pagal asmenį, kuris padarė nusikaltimą*. Nusikaltimų situacijos skiriasi, kai dalyvauja paaugliai, vien tik suaugusieji, moterys, pareigūnai, kariai ir t.t. Didelę reikšmę nusikaltimų situacijoms turi ir asmeninės savybės (profesija, išsilavinimas, pomėgiai, gyvenamoji vieta, šeimyninė padėtis, teistumas, pakaltinamumas ir t.t.) .

Nusikaltimo situacija gali būti palanki arba nepalanki nusikaltėliui.³⁶⁰ Jeigu ji jam yra

³⁵⁹ Зорин А. Теоретические основы криминалистики. – Минск, 2000. С.103.

³⁶⁰ Гавло В.К. Обстановка преступления как структурный компонент криминалистической характеристики преступления // Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений. Сборник научных трудов. Выпуск 15. – Иркутск, 1980. С. 54.

nepalanki, tai jis priima vieną iš dviejų sprendimų: arba atsisako vykdyti nusikaltimą šioje situacijoje ir laukia kitos, arba daro nusikaltimą. Pastaruoju atveju jis stengiasi prisitaikyti prie tokios aplinkos – sudaro tam tikras sąlygas, ją pakeičia, pasirenka kitą nusikaltimo būdą ir pan. Jei situacija palanki nusikaltimo darymui, nusikaltėlis įgyvendina savo planus nieko nekeisdamas.

Išanalizavus baudžiamosiose bylose esančius duomenis apie nusikaltėlius nei susidariusias nusikaltimų *situacijas*, pastarąsias, *pagal nusikaltėlio savybes* galime suskirstyti į:

- ❑ Situacijas, kuriose nusikaltėlis buvo nepilnametis arba pilnametis asmuo.
- ❑ Situacijas, kuriose asmuo, padaręs nusikaltimą, buvo vyras arba moteris.
- ❑ Situacijos, kuriose dalyvauja pakaltinamas asmuo, turintis tam tikrų psichinių anomalijų arba esantis akcentuota asmenybė.
- ❑ Situacijos, kuriose nusikaltėliai turi ypatingų santykių su nukentėjusiuoju arba pasikėsimo objektu.
- ❑ Situacijos, kuriose dalyvauja kitataučiai nusikaltėliai.
- ❑ Situacijos, kuriose planuoja, daro bei slepia nusikaltimą recidyvistai.

Dar viena nusikaltimo situacijų klasifikacija – *pagal nukentėjusįjį ar pasikėsimo objektą*. Galime išvardinti ne vieną tokią nusikaltimo situaciją. Pavyzdžiui, priklausymas nuo nusikaltėlio, kuomet nužudomas vaikas (LR BK 129 str. 2 d. 3 p.). Įvairios situacijos susiklosto, kai nukentėjusysis turi taip vadinamą „rizikingą“ profesiją (pavyzdžiui, policininkas, prokuroras, krašto apsaugos kariūnas, pasienietis ir pan.).

Skirstyti nusikaltimo situacijas pagal nusikaltimo padarymo erdves bei laiką taip pat svarbu, kaip ir kitais pagrindais. Juk skiriasi nusikaltimai daromi tik naktimis (pavyzdžiui, padegimai) arba dienos metu (vagystės iš butų, kai nieko nėra namuose), nužudymai, padaryti kaime ir nužudymai, padaryti mieste. Santykiai yra tie patys, tik aplinka kita.

Kalbant apie nusikaltimo situacijas kriminalistikoje, mus labiausiai domina *santykių pobūdis*, kuris susidaro nusikaltimo padarymo metu, iki jo ar po to (konfliktingos situacijos, nekonfliktingos, provokuojančios ir pan.).

Konfliktingas situacijas galime išskirti į dvi grupes:

- ❑ Ilgai besitęsiančios konfliktingos situacijos.
- ❑ Trumpai truncančios, kurios kyla spontaniškai.

Ilgai besitęsiantys tarpusavio konfliktai yra žinomi aplinkiniams žmonėms. Tokių nužudymų tyrimo pradžioje, liudytojų dėka yra beveik tiksliai žinomas nusikaltėlis. Kiekvienas žmogus savo gyvenime yra patekęs į konfliktingą situaciją, kuri nesibaigia smurtinių veiksmų panaudojimu. Taip yra todėl, kad kiekviena konfliktinga situacija yra individuali. Ją lemia dalyvių, kurie yra įtraukti į

nusikaltimą, asmeninės savybės. Asmuo, spręsdamas kilusią konfliktinę situaciją, panaudodamas jėgą, stengiasi išspręsti susidariusią situaciją savo naudai. Pavyzdžiui, Šiaulių rajono Paitaičių kaime V. A., būdamas girtas, tyčia nužudė savo sūnų V. A. Konfliktas kilo išgertuvių metu, kuomet tėvas pradėjo priekaištauti sūnui, kad pastarasis pasisavino jo pinigus ir atsisakė juos grąžinti. Tyrimo metu paaiškėjo, kad sūnus buvo ne kartą teistas, girtuokliaudavo, niekus nedirbo, gyveno tik iš tėvo pensijos, dėl ko kildavo nuolatiniai barniai.³⁶¹ Tiriant bylas svarbu surinkti duomenis apie aplinką, kuri nurodytų aukos iniciatyvą sudarant konfliktinę situaciją, taip pat apie aplinką, kuri mums nurodytų, kad konfliktinę situaciją sukėlė nusikaltėlis arba aplinką, kurioje abu nusikaltimo dalyviai parodė abipusę iniciatyvą sudarydami konfliktinę situaciją. Tyrimo metu nemažai duomenų apie nukentėjusiojo ir nusikaltėlio asmenybes galime rasti ir aplinkoje, kuri nurodo abipusį nedorą, amoralų, ištvirkavimu paremtą gyvenimo būdą, o nusikaltimas – tai lyg loginis gyvenimo tėkmės rezultatas.

V. N. Kudriavcevas nurodo rizikos faktorius, charakterizuojančius konfliktinę situaciją³⁶²: tai sunki materialinė padėtis, galimybė gauti materialinę naudą, įžūlus nukentėjusiojo elgesys, konfliktinės situacijos darbe ir pan. (žr. 21 schemą).

1 schema. RIZIKOS FAKTORIAI, CHARAKTERIZUOJANTYS KONFLIKTINĘ SITUACIJĄ

Ilgalaikės konfliktinės situacijos tarp nusikaltėlio ir aukos yra žinomos artimiesiems. Todėl tokių nužudymų skaičių, teisingai organizavus kriminalistinę profilaktiką, galima sumažinti.

Realiam gyvenime galime stebėti gana daug konfliktinių situacijų, kurios nesibaigia nusikaltimais. To priežastis, kad kiekviena konkreti situacija yra individuali. Jos individualumą nulemia konflikte dalyvaujančių asmenų asmeninės savybės.

³⁶¹ Baudžiamoji byla Nr.96-2-002-02.

³⁶² Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминалистического моделирования. – Москва, 1998. С. 180–181.

Kriminalistinėje literatūroje³⁶³ yra sutinkama kriminalinių situacijų klasifikacija. T. S. Volčeckaja, kaip ir H. Malevski, kriminalines situacijas skirsto į prieškriminalines, kriminalines ir postkriminalines situacijas. Jų pagrindu, mes siūlome suskirstyti kriminalistines nusikaltimo situacijas taip:

1. Prieškriminalistines nusikaltimo situacijas.
2. Tiesiogines nusikaltimo situacijas.
3. Postkriminalistines nusikaltimo situacijas.

Prieškriminalistinės nusikaltimų situacijos. Tai sąlygų ir aplinkybių, laiko ir vietos, nusikaltimo objekto ir nusikaltėlio tarpusavio ryšių, determinuojančių nusikaltimo būdą, sistema. Prieškriminalistinės nusikaltimo situacijos modeliavimas leidžia suvokti nusikaltimo motyvą ir tikslą, o taip pat nurodo dėsningus ryšius su tiesiogine ir postkriminalistine nusikaltimų situacijomis. Prieškriminalistinės nusikaltimų situacijos formuojasi ir egzistuoja tik iki nusikalstamų veiksmų atlikimo: įsisąmonint ir apgalvojant įvairius elgesio variantus, palyginant juos su supančia aplinka, pasirenkant nusikaltimo padarymo ir slėpimo būdą bei įvertinant savo veiksmus nusikaltimo vietoje, jei reikėtų koreguoti susiklosčiusią situaciją. Tačiau visi šie minėti veiksmai sudaro prieškriminalistinę nusikaltimo situaciją tik tuo atveju, jei jie nesudaro kito nusikaltimo sudėties baudžiamąja – teisine prasme. Priešingu atveju ji gali virsti tiesiogine situacija.

Prieškriminalistinė nusikaltimo situacija gali būti tiek palanki, tiek ir nepalanki nusikaltėliui. Esant nepalankiai situacijai, asmuo arba priima sprendimą nedaryti nusikaltimo, arba laukia palankesnės situacijos, arba pats sukuria kitą, palankią jam situaciją. Kartais nežiūrint į susiklosčiusią situaciją, nusikaltėlis ryžtasi daryti nusikaltimą. Ši situacija yra svarbi tiriant nusikaltimus padarytus susiklosčius tam tikroms situacijoms, tame tarpe ir afekto būsenoje. Prieškriminalistinė situacija gali daryti labai įvairią įtaką nusikaltimo darymui. Tokia situacija gali būti neutrali nusikaltėlio elgesiui arba, atvirkščiai, apsunkinti jo elgesį. Nusikaltėlio ryšys su prieškriminalistine situacija rodo jo užsispyrimą, siekį padaryti nusikaltimą. Tai itin ryšku, jei asmuo pašalina visas kliūtis, trukdančias padaryti nusikaltimą. Situaciniuose nusikaltimuose prieškriminalistinė situacija gali paskatinti spontaniško motyvo kilimą.

Nusikaltėlis pats formuoja situaciją, kuri labiausiai palanki suplanuoto nusikaltimo padarymui. Besiruošdamas žmogus sąmoningai daro vienus ar kitus pakeitimus, kad situacija jam taptų maksimaliai palanki. Pavyzdžiui, kelio važiuojamojoje dalyje buvo aptiktas pil. A. B. lavonas su kirstinėmis žaizdomis galvoje. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad pastarąjį nužudė jo pažįstamas G.

³⁶³ žr. Волчечкая Т.С. Криминалистическая ситуалогия. – Москва, 1997. С.69–72; Malevski H. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis // Daktaro disertacija. – Vilnius, 1997. P.129; Грановский Г.Л. Экспертные задачи: понятие, структура, стратегия решения // Теоретические и методические вопросы судебной экспертизы. – Москва, 1985. С. 121.

K., kuris buvo pasiskolinęs pinigų iš A. B. ir nenorėjo grąžinti. Iš anksto suplanavęs nužudymą, nusikaltėlis paprašė A. B. padėti jam susivežti malkas iš miško. Bedirbant miške G. K. iš nugaros kelis kartus smogė kirviu į galvą ir, nuvilkęs lavoną ant kelio, ten jį paliko.³⁶⁴

Prieškriminalistines nusikaltimo situacijas galima suskirstyti į keletą grupių:

1. Situacijas, iš anksto kuriamas nusikaltėlio (pavyzdžiui, į norimo apvogti objekto apsaugos darbuotojus yra įdarbinamas nusikaltimo bendrininkas).
2. Situacijas, kurias jie sudaro neturėdami jokio nusikalstamo tikslo (pavyzdžiui, žmogus prisigeria, o konflikto metu nužudo sugėrovą).
3. Situacijos, kurios susidaro nukentėjusiajam padarius neteisėtus arba amoralius veiksmus (pavyzdžiui, sutuoktinio neištikimybė).
4. Situacijos, kurios susidaro dėl viktiminio nukentėjusiojo elgesio.
5. Situacijos, kurios susidaro dėl nukentėjusiojo, trečiųjų asmenų lengvabūdiškumo.
6. Situacijos, susidarančios asmeniui ilgą laiką esant blogose gyvenimo sąlygose.
7. Situacijos, kurios susidaro nusikaltėliui esant ekstremalioje būsenoje (po ligos, nuovargio, esant nepalankioms meteorologinėms sąlygoms).

Tiesioginė nusikaltimo situacija – tai susiklosčiusių sąlygų ir aplinkybių sistema, kuriose buvo realizuotas nusikalstamas kėslas. Šiose situacijose nusikaltėlis atlieka veiksmus, kurie nukreipti į nusikalstamą rezultato pasiekimą. Dauguma daiktų, procesų, reiškinių, kurie yra nusikalstamos veiklos elementai arba nusikaltimo objektai, egzistuoja kaip dalis supančios aplinkos ir įeina į situaciją nepriklausomai nuo subjekto valios. Kita dalis į šią situaciją patenka nusikaltėlio dėka po to, kai jis atlieka paruošiamuosius ar slėpimo veiksmus. Bet kuris atskirai paimtas nusikalstamos veiklos arba aplinkos elementas yra daugiau ar mažiau susijęs su susiklosčiusia situacija. Ji egzistuoja kaip materialių, socialinių, psichologinių ir kitų sąlygų visuma.

Postkriminalistinė nusikaltimo situacija. Ji susidaro po tiriamojo įvykio ir yra svarbi tuo, kad jos eigoje įvyksta ar gali įvykti tam tikri pokyčiai. Tai gali būti tiek natūralūs reiškiniai, tiek ir sąmoningi ar nesąmoningi žmonių veiksmai. Tokioms situacijoms priklauso sąlygos, kuriose yra naikinami, falsifikuojami, inscenizuojami, maskuojami, slepiami pėdsakai ir realizuojami kiti veiksmai, padedantys išvengti baudžiamosios atsakomybės.

Kartais tokiose situacijose nusikaltėlis praranda savikontrolę: atsiranda susidomėjimas bylos tyrimu, parduodama arba pats nusikaltėlis naudojasi užgrobtu nusikaltimo metu turtu, taip pat norėdamas pakelti savo autoritetą, pasigiria savo draugams padaręs nusikaltimą. Kitose postkriminalistinėse situacijose nusikaltėlis bando inscenizuoti nusikaltimą kaip nelaimingą

³⁶⁴ Baudžiamoji byla Nr. 96–2–011–02.

atsitikimą, naikina pėdsakus nusikaltimo vietoje – po ko kardinaliai ar iš dalies pasikeičia pati nusikaltimo vieta. Todėl tyrėjui labai svarbu atkurti postkriminalistinį nusikaltimo situacijos modelį. Postkriminalistinė situacija užbaigia kriminalistinių nusikaltimo situacijų grandį, nes po jų prasideda tyrimo situacijos.

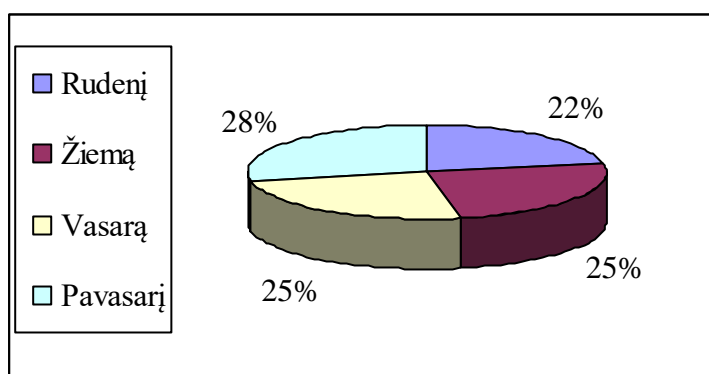
Sutinkame su R. Burdos išsakyta nuomone, kad nekintančių klasifikacijų nėra, tik yra labai daug motyvų, pagal kuriuos situacijas galima klasifikuoti.³⁶⁵

Taigi nusikaltimo situacija – tai visuma objektų (žmonių, daiktų ir t.t.), jų būsenų, ryšių ir santykių, kuriems esant ir į juos atsižvelgiant ar jiems veikiant, padaromas nusikaltimas. Ši sąvoka yra susijusi su nusikalstamos veikos pobūdžiu, kryptingumu ir turiniu. Bendra situacija, apibūdinanti nusikaltimo aplinką, padeda nustatyti jo priežastis, eigą ir esmę.

Siekiant patvirtinti savo teiginius, juos pagrįsime iliustruodami nužudymų bylose pasitaikančiomis situacijomis. Tarp išorinių veiksnių, kurie daro įtaką nužudymams, yra konkrečios gyvenimiškos situacijos, kurioje nusikaltėlis yra dar iki nusikaltimo padarymo. Konkreti gyvenimiška situacija parodo žmogaus gyvenimo objektyvias aplinkybes, kurios determinuoja jo elgesį iki nusikaltimo padarymo ir nusikaltimo kėslų realizavimo metu. Konkrečios gyvenimiškos situacijos apima tokius elementus, kaip pasikėsimo dalykas, nusikaltimo padarymo vieta, metų bei paros laikas, gamtinės sąlygos ir daugelį kitų.

Pažvelgus (žr. 20 diagramą) į nužudymų „kalendorių“ per pastaruosius 5 metus³⁶⁶, matome, kad didelio skirtumo tarp nužudymų padaromų skirtingais metų laikais nėra. Gal šiek tiek didesnis nužudymų skaičius būna pavasarį – 28%. Kitais metų laikais nužudymų skaičius yra beveik vienodas.

20 diagrama. NUŽUDYMAI PAGAL METŲ LAIKUS

Pavasari bei vasarą tarp žmonių vyksta aktyvesnis bendravimas, jie mažiau užimti darbu, daugiau ilsisi, atostogauja, mažiau būna namuose. Tai susiję su konfliktais, kurie kyla žmonių

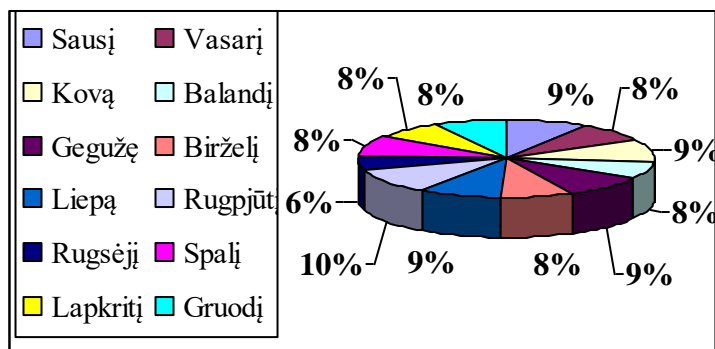
³⁶⁵ Burda R. Kriminalistikos taktika: mokomasis leidinys. – Vilnius, 2001. P.71.

³⁶⁶ Statistinę medžiagą pateikė Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos.

tarpusavio santykiuose, kas baigiasi santykių aiškinimusi, kol galiausiai žmogui atimama gyvybė. Tačiau dėl buitinių motyvų padaromi nužudymai visais metų laikais pasiskirsto vienodai.

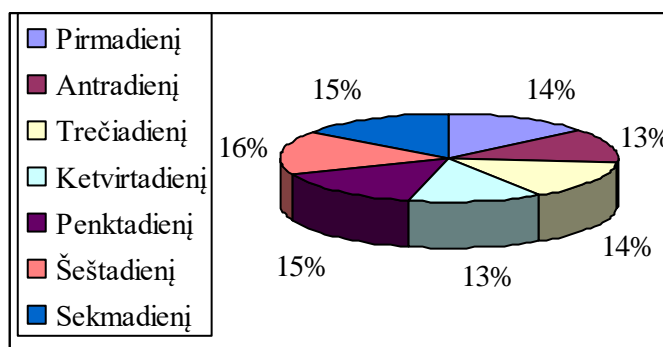
Pagal mėnesius daugiausiai nužudymų yra padaroma rugpjūčio mėnesį (10%), mažiausiai – rugsėjo mėnesį (apie 6%); (žr. 21 diagramą):

21 diagrama. NUŽUDYMŲ SKAIČIUS PAGAL MĖNESIUS

Pagal savaitės dienas nužudymai pasiskirsto maždaug po lygiai. Šiek tiek didesnis procentas nužudymų yra savaitgaliais (žr. 22 diagramą):

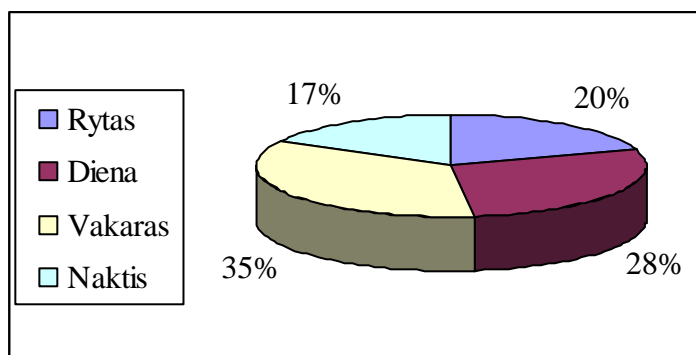
22 diagrama. NUŽUDYMŲ SKAIČIUS PAGAL SAVAITĖS DIENAS

Atlikus tyrimą matyti, kad nužudymų daugiausia yra padaroma nedarbo dienomis (išeiginėmis, švenčių dienomis) bei tomis dienomis, kurios yra svarbios nukentėjusiajam ar nusikaltėliui (gimimo diena, sutuoktvių diena, atlyginimo gavimo diena ir pan.). Visa tai susiję su tam tikrais papročiais, pavyzdžiui, tokiomis dienomis yra švenčiama ir vartojamas alkoholis, kurio pasekmė – konfliktinės situacijos.

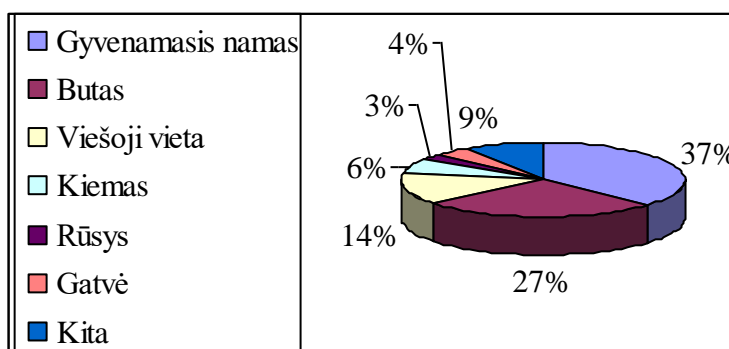
Kaip matyti pagal pateiktą diagramą (žr. 23 diagramą), daugiausia nužudymų padaroma vakare (35%) nuo 19 valandos iki 24 valandos. Ištyrus valandomis, paaiškėjo, jog nužudymai dažniausiai yra padaromi apie 21 val. (8%), o mažiausia nužudymų tikimybė yra 24 val. (2%):

23 diagrama. NUŽUDYMŲ LAIKAS

Svarbus nusikaltimo situacijos struktūrinis elementas yra nusikaltimo vieta, kurioje lieka ne tik nusikaltimo padarymo, slėpimo būdai, bet ir nusikaltėlio bei nukentėjusiojo pėdsakai. Pagal nužudymų bylų duomenis didelė dalis nužudymų yra padaroma butuose, namuose bei viešose vietose (žr. 24 diagramą).

24 diagrama. KONKRETI NUŽUDYMO VIETA

Išanalizavę baudžiamąsias bylas, galime konstatuoti, kad daugiausiai nužudymai yra padaromi esant konfliktinei situacijai. Nesutarimai buityje, šeimyniniai tarpusavio santykių konfliktai nulemia nusikaltėlio pavojingą elgesį. Daugeliu atvejų nukentėjusiųjų elgesys buvo provokuojantis, jie buvo konfliktų, pasibaigusių žudynėmis, iniciatoriai. Įvertinant nukentėjusiojo ir nusikaltėlio asmenybes, galime daryti išvadą, kad dažniausiai konfliktinės situacijos baigiasi prievartos panaudojimu ir nesugebėjimu išsiaiškinti konkrečioje konfliktinėje situacijoje (priežastys – žemas abiejų konfliktuojančių pusių intelektas, girtumas ir t.t.).

Nužudymų situacijų gali būti labai įvairių. Jas galima nustatyti išsiaiškinus nusikaltimo aplinką, kurioje veikė nusikaltėlis. Tai gali būti aplinka, nurodanti užsąkytą žmogžudystę, aplinka, nurodanti iš anksto parengtą situaciją, aplinka, nurodanti atsitiktinę situaciją, aplinka, nurodanti asmenį, padariusį nusikaltimą, profesiją, aplinka, nurodanti tam tikrą asmens patirtį bei sugebėjimus ir t.t. Išanalizavę baudžiamąsias bylas, galime konstatuoti, kad nusikaltimo situacijos nustatymas yra labai svarbus iškeliant pagrįstas versijas apie nusikaltėlį, nukentėjusįjį, nusikaltimo būdą ir nusikaltimo mechanizmą, nustatant nusikaltimo dalyvių tarpusavio ryšius ir t.t. Atlikus bylų analizę,

galime daryti išvadą, kad dauguma nužudymų yra padaromi konfliktinių situacijų metu. Taip pat pastebėta, kad daugiausia konfliktinių situacijų kyla išgertuvių metu, vedant amoralių gyvenimo būdą, vieno iš sutuoktinių neištikimybę ir pan. Iš to seka, kad aplinkybės, sąlygojančios nužudymus, galima suskirstyti į aplinkybes, darančias įtaką nusikaltimams apskritai ir į specifines aplinkybes, kurios pastūmėja į žmogžudystes (arba bent jau į smurtinių nusikaltimų darymą).

Analizuodami nusikaltimo situacijos sampratą ir turinį, galime konstatuoti, kad:

1. *Nusikaltimo situacija galime vadinti įvairaus pobūdžio aplinkybių (santykių) tarp nusikaltimo dalyvių (nusikaltėlio, nukentėjusiojo, bendrininkų) visumą, kuri susidaro prieš padarant nusikaltimą, realizuojant nusikalstamus sumanymus, po nusikaltimo padarymo bei jį slepiant.*
2. *Nusikaltimo situacijas galime klasifikuoti labai įvairiai: pagal nusikaltimo situacijos pobūdį, nusikaltimo tikslus bei motyvus, asmenį, kuris padarė nusikaltimą, nusikaltimo padarymo laiką ir vietą, ir t.t. Tačiau mes siūlome nusikaltimo situacijas skirstyti į:*
 - ❑ *Situaciją iki nusikaltimo padarymo (prieškriminalistinė nusikaltimo situacija).*
 - ❑ *Situaciją nusikaltimo metu (tiesioginė nusikaltimo situacija).*
 - ❑ *Situaciją, susidariusią padarius nusikaltimą (postkriminalistinė nusikaltimo situacija).*

Situacija, susidariusi iki nusikaltimo padarymo - tai vietos, laiko sąlygos, nusikaltimo dalyvių tarpusavio santykiai, kurie daro įtaką nusikaltimo pasirošimui, determinuoja nusikaltimo būdą. Išanalizavę šią situaciją, galime nustatyti nusikaltimo motyvą. Antroji nusikaltimo situacijos dalis apibūdinama susidariusių sąlygų ir aplinkybių sistema, kuriose buvo įgyvendintas nusikaltimo tikslas. Ji parodo nusikaltimo vietą, laiką, būdą, motyvą, įrankius, priemones, nusikaltimo pėdsakus ir t.t. Todėl atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinė charakteristika turi apimti tipinius diferencijuotus duomenis apie nusikaltimo situacijos ypatumus- tuos dėsningumus, kurie palengvintų nusikaltimų tyrimą. Situacijoje, susidariusioje po nusikaltimo, atsispindi sąlygos ir aplinkybės, kurios vystėsi po nusikaltimo. Ji trunka iki ikiteisminio tyrimo pradėjimo.

2.4.2. Nusikaltimo situacijos kriminalistinis vertinimas ir vieta kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sistemoje

Situacija – tai pagrindas, kuris sujungia į vieną sistemą visus kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementus. Nusikaltimo situacija yra specifinis kriminalistinės charakteristikos elementas. Skirtingai nei nusikaltimo būdas ar mechanizmas, situacija apibūdina ne nusikalstamo elgesio elementus, o pačią terpę, kurioje jie pasireiškia. Ji nulemia nusikaltimo būdą, joje atsispindi ir svarbūs nusikaltėlio, turėjusio įtakos aplinkai ar ją pakeitusio, asmenybės bruožai. Greta kitų kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų (nusikaltimo būdo, asmens, padariusio nusikaltimą, ir nukentėjusiojo arba nusikaltimo pasikėsینimo dalyko) nusikaltimo situacija padeda atskleisti nusikaltimo padarymo mechanizmą, nustatyti dalyvių tarpusavio santykius, kurie susiklosto ne tik nusikaltimo padarymo metu, bet ir prieš tai bei po to.

Pats nusikaltėlis nėra struktūrinis nusikaltimo situacijos elementas. Jis priverstas sąveikauti su aplinka, vertinti ją, kartais pakeisti kai kuriuos jos elementus savo naudai (tačiau jis negali jos visiškai pakeisti), net jei jo manymu nuo to priklauso nusikaltimo sėkmė. Nusikaltimo situaciją atspindi ir socialinė aplinka, kurioje žmonės atsitiktinai arba suplanuotai tapo nusikaltimo dalyviais. Socialinė aplinka apima ne visą mikroaplinką, o tik tas aplinkybes, faktus, santykius, kurie daugiausia daro įtaką nusikaltėliui nusikaltimo rengimo, darymo ir slėpimo metu. Galimas tiesioginis ir netiesioginis situacijos poveikis nusikaltimui.

Kriminalistinė nusikaltimo situacija suprantama kaip organinė konkretaus nusikaltimo erdvės ir laiko materialių elementų sistema, o taip pat specialiai pasirinkta nusikaltimo aplinka ir nusikaltimo dalyviai, galinti daryti įtaką kitų kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų formavimuisi, tiesiogiai ar netiesiogiai nulemti žmonių elgesio pobūdį, charakterizuojanti sąlygas, kuriose jie veikė, sąlygoti būdingų konkrečių nusikaltimo pėdsakų kompleksus.

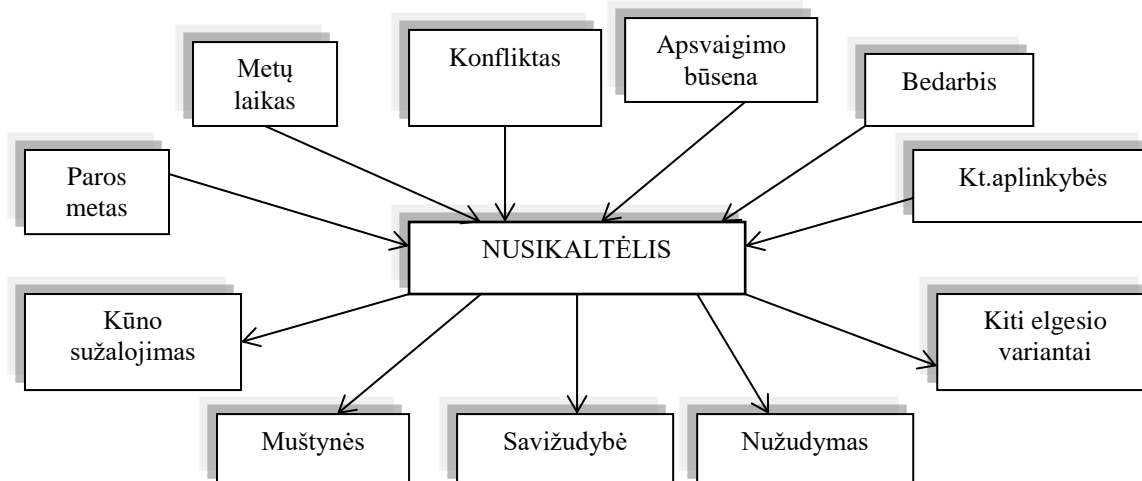
Svarbią vietą situacijose užima nusikaltėlis, kuris savo veiksmais gali pakeisti jau susiklosčiusią situaciją į naują. Bet kurioje situacijoje žmogus niekada neatsiranda atsitiktinai. Jį visuomet lydi tam tikros aplinkybės, kurios ir nulemia situaciją. Be to pačios situacijos nuolat daro įtaką asmenybei, pasirenkant vieną ar kitą savo elgesio variantą. Situacija, veikdama per subjekto psichiką, „provokuoja“ jį tam tikro pobūdžio veiksams. Asmens patekimą į vieną ar kitą situaciją sąlygoja labai įvairios priežastys, tarp jų ir polinkiai, pažiūros bei interesai. Būtent todėl asocialūs asmenys patys inicijuoja kriminalines situacijas arba siekia atsidurti tokiose situacijose, kuriose jie gali patenkinti savo poreikius.

Žmogaus elgesys neišvengiamai atspindi aplinkoje. Tai tam tikras „elgesio pėdsakas“. Šis pėdsakas ne mažiau vertingas asmens identifikavimui nei jo piršto atspaudas. Tik skirtingai nuo pastarojo, „elgesio pėdsakas“ visuomet būna įvykio vietoje ir turi nepakartojamai didelį kriminalistinės informacijos krūvį apie nusikaltėlio asmenybę.

Žmogaus elgesio negalima vertinti kaip įprastos reakcijos į supančią aplinką. Konkreti situacija sąlygoja valinį aktą ne pati savaime, o esant tam tikriems ryšiams su konkrečiu žmogaus asmenybe, prasiskverbama per jo interesus, požiūrį, įpročius, psichikos ypatumus ir kitas individualias savybes.³⁶⁷ Šių savybių, vienaip ar kitaip įvertinančių susidariusią situaciją, visuma ir lemia elgesio pobūdį. Kiekvienas konkretus valinis aktas yra nulemtas trijų veiksmų: praeities, dabarties ir ateities. Praeitis apibūdina konkretaus žmogaus gyvenimišką patirtį, jo asmenybės ypatumus. Dabartis - tai situacija, kurioje jis yra prieš padarydamas nusikaltimą. Ateitis suvokiama, kaip tam tikras savo elgesio ir pasekmių modelis. Kiekviena gyvenimiška situacija turi objektyvų turinį (ji yra sąlygota aplink vykstančių įvykių) ir subjektyvų turinį (jis priklauso nuo to, kiek konkreči situacija susijusi su konkrečiu asmens interesais, gyvenimo planais ir tikslais). Dažnai nusikaltėlis situaciją įvardina kaip nusikaltimo padarymo priežastį, nors objektyviai ji neturi provokuojančių elementų.

Situacijos poveikis nusikaltimui yra įvairiapusis. Schemoje pateikiame keletą veiksmų, kurie turi įtakos nusikaltėlio elgesiui (žr. 22 schemą):

22 schema. VEIKSNIAI, DARANTYS ĮTAKĄ NUSIKALTĖLIO ELGESIUI

Nustačius šį poveikį, galima sudaryti tam tikrus algoritmus, parodančius abipusius aplinkos ir nusikalstamo elgesio variantus.

³⁶⁷ Apie nusikaltimo darymo priežastis plačiau žr.: Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии (о структуре индивидуального преступного поведения). – Москва, 1968. С. 16.

Nagrinėjant nusikaltimo situaciją, yra nustatoma pasirengimo padaryti nusikaltimą laipsnis, aplinkos įtaka nusikaltimo būdai ir mechanizmui, situacijos elementai, turėję pagrindinę įtaką nusikaltimo eigai ir jos rezultatui, bei kaip jie susiję su subjekto asmenybe, taip pat galimi nusikaltėlio bendrininkai, liudytojai, jų buvimo vieta, nusikaltimo laikas ir kiti aplinkos elementai nusikaltimo padarymo metu. Tokiu būdu nusikaltimo situacijos savitumas daro didelę įtaką nusikaltimo tyrimui, vienu ar kitu būdu nustatant nusikaltimo būdą, jo mechanizmą, nusikaltėlio elgesio įvairaus pobūdžio nukrypimus nusikaltimo darymo metu.

Nusikaltimo situacija, kaip kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementas, turi didelę reikšmę nusikaltimų tyrimui. Kiekviename nusikaltimo įvykyje išsiaiškinama grupė tarpusavyje sąveikaujančių objektų, reiškinių ir procesų, charakterizuojančių pagrindines objektyviosios realybės sąlygas, susidariusias nusikaltimo padarymo momentu. Jose slypi kriminalistinė informacija, padedanti pasirinkti tinkamiausius tyrimo būdus ir metodus.

Nusikaltimo situacija yra susijusius su nusikaltimo būdu. Jis pasirenkamas prieš tai įvertinus susiklosčiusią situaciją. Savo ruožtu nusikaltimo situacija gali pasikeisti panaudojus bet kokią nusikaltimo padarymo būdą, todėl gali pasikeisti nusikaltimo įvykių eiga. Kitaip tariant nusikaltimo situaciją galime apibrėžti kaip sistemą įvairaus pobūdžio tarpusavio ryšių tarp nusikaltimo objektų, reiškinių ir procesų, charakterizuojančių nusikaltimo vietą ir laiką, daiktines, fizikines – chemines, meteorologines ir kitokias aplinkos sąlygas, veiklos faktorius, netiesioginių nusikaltimo dalyvių elgesio ypatumus ir kitas objektyvios realybės aplinkybes, susiklosčiusias (nepriklausomai arba dėl dalyvių norų) nusikaltimo momentu ir darančias įtaką nusikaltimo būdai. Turint duomenų apie nusikaltimo situaciją, galima vertinti, ar buvo objektyvi galimybė daryti nusikaltimą tam tikru būdu, ar atsisakyti nusikalstamų veiksmų, sumodeliuoti patį nusikaltimą, suvokti bei numatyti nusikaltėlio elgesį po nusikaltimo.

Žinant kaip nusikaltėlis prisitaikė prie aplinkos ir ja pasinaudojo savo tikslams pasiekti, galima atskleisti asmens savybes, išsiaiškinti, ar jis turėjo duomenų apie aplinką, ar turėjo tam tikrų įgūdžių, įpročių ir pan. Dėsninių ryšių žinojimas leidžia ikiteisminio tyrimo tyrėjams:

1. Laiku užkirsti kelią nusikaltimams.
2. Organizuoti įvykio tyrimą ir nuo tradicinės formulės „nuo nusikaltimo būdo prie nusikaltėlio“ pereiti prie formulės „nuo nusikaltimo sistemos, jos struktūros, vidinių ir išorinių ryšių bei determinuojančių faktorių prie nusikaltėlio“, nusikaltimo atskleidimui ir tyrimui panaudoti keletą strategijų.
3. Sudaryti nusikaltimo modelį, kuriuo būtų surasti pėdsakai, išryškintos nusikaltėlio asmeninės savybės, prognozuojamas jo elgesys.
4. Teisingai įvertinti situaciją, nustatyti nusikaltimo tyrimo prioritetus ir uždavinius.

5. Teisingai sistematizuoti, įvertinti, panaudoti surinktus duomenis, adekvačiai aprašyti nusikaltimo tyrimą, sudaryti įrodymų sistemą, kuri leistų priimti teisingus sprendimus sudarant bylą.

Teorinė dėsningumų reikšmė yra ta, kad jie padeda formuoti nusikaltimų tyrimų teorinius ir metodologinius pagrindus, prognozuoti naujų nusikaltimų būdų, priemonių atsiradimą, atlikti atitinkamus kriminalistinius mokslinius tyrimus, laiku reaguoti į atskirų nusikaltimų rūšių sistemų pasikeitimus.

Bet koks nusikaltimas, tyčinis ar neatsargus, padaromas tam tikroje aplinkoje. Aplinka, būdama objektyvi iš vienos pusės, daro tiesioginę įtaką nusikaltimo padarymui, iš kitos pusės, parodo informacijos, kuri susidaro ir yra tiriamajame įvykyje, dėsningumus. Įsigilinimas į nusikaltimo situaciją bei jo aplinkybes leidžia įvertinti padarytą nusikalstamą veiką, surasti vidinius ryšius tarp veiksmų. Konkreti gyvenimiška situacija, turinti objektyvų ir subjektyvų turinį, yra socialinės aplinkos elementas. Skirtingai nuo asmenybės formavimosi sąlygų, kurios turėjo įtakos praeityje, situacija sąveikauja su asmenybe dar prieš nusikaltimo padarymą. Vienos ir tos pačios aplinkybės gali būti skirtingai traktuojamos.

Realiam gyvenime nusikaltėlis, susidūręs su konkrečia situacija, ne visada ją apmąsto ir priima vieną ar kitą sprendimą. Vidinė paskata, iškilusi konkrečioje situacijoje, gali būti realizuojama ir be anksčiau įsisavintų elgesio stereotipų analitinio sprendimo paieškos. Bet kuris žmogus visada kažką apie save slepia, sumažina, paneigia kažkokius duomenis apie save, kažką pakeičia, kažką sau priskiria (pasisavina). Jis demonstruoja save žmonėms ne tokį, koks jis yra, o tokį, kokiu jis norėtų būti – sukuria tam tikrą savo įvaizdį.

Aiškinant nusikaltimą labai svarbu yra situacija rengiant ir slepiant nusikaltimą, nes iš to labai dažnai galima nustatyti nusikaltimo pobūdį, nustatyti nusikaltėlio asmenybę ir t.t. Dažniausiai nusikaltimas išaiškinamas po to, kai jis padarytas, t.y. nuslėptas arba slėpimo stadijoje. Tiriant nusikaltimą arba rekonstruojant situacijas, visą laiką susiduriame su buvusiais įvykiais, situacijomis, kurie vyko rengiantis bei realizuojant nusikaltimą. Dėl šios priežasties, nagrinėdami nusikaltimo situaciją kriminalistikos aspektu, esame linkę įtraukti į jos sąvoką ir situacijas, rengiantis bei slepiant nusikaltimą. Būtina pabrėžti, kad svarbūs santykiai, susidarantys tarp visų į nusikaltimą įtrauktų fizinių ir juridinių asmenų, o ne tik tarp tiesioginių dalyvių. Į šią sąvoką įeina nusikaltėlio artimieji ir draugai bei pažįstami, o taip pat nukentėjusiosios pusės artimieji, draugai, pažįstami ir pan. Nusikaltimo situacija leidžia nustatyti santykių aplinką realiam gyvenime. Nurodyti santykiai gali išryškinti valinius nusikaltėlio priežastinius ryšius su nusikaltimu, o taip pat gali apibūdinti nusikaltėlio kaltę, jos formas, nusikaltimo motyvus, tiesiogines priežastis ir pan. Aplinka turi

savarankišką reikšmę, jei ji susieta su nusikaltimo padarymo mechanizmu. Jei ne – ji netenka jokios reikšmės.

Atidi aplinkos analizė tiesiog „įveda“ į nusikaltimo atmosferą, ne tiek regimą, kiek jaučiamą ir nuspėjamą. Prasiskverbimas į aplinką ir nusikaltimo situacija leidžia suvokti patį įvykį, išryškinti vidinius ryšius tarp veiksmų, susietų nusikalstama veikla. Toks suvokimas leidžia ne tik susidaryti nusikaltimo vaizdą, bet ir suprasti nusikaltimo motyvus, kurie darė įtaką nusikaltėliui.

Apibendrinant nusikaltimo situacijos kriminalistinį vertinimą, reikėtų pabrėžti, kad:

- 1. Nusikaltimo situacija yra specifinis kriminalistinės charakteristikos elementas. Skirtingai nei nusikaltimo būdas, situacija apibūdina ne nusikalstamo elgesio elementus, o pačią terpę, kurioje jie pasireiškia.*
- 2. Nusikaltimo situacija nulemia nusikaltimo būdą, joje atsispindi ir svarbūs nusikaltėlio, turėjusio įtakos aplinkai ar ją pakeitusio, asmenybės bruožai. Nusikaltimo situaciją gali apibūdinti daugelis elementų: objektas, reiškiniai, procesai, sąlygos, aplinkybės, faktai, būklė, santykiai. Šią aplinką sudaro tam tikra geografinė aplinka, technologinė aplinka (aplinkos elementai, sukurti iš gamtos išteklių darbu ir žmogaus valia) bei kai kurie mikroaplinkos (ją tyrinėja kriminologija) elementai (socialinė nusikaltėlio aplinka).*

3. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos vieta šiuolaikinės kriminalistikos koncepcijoje

3.1. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos vieta kriminalistikos sistemoje

Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos vietos nustatymas kriminalistikos mokslo sistemoje yra gana ginčytinas. Yra nuomonių, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika gali būti:

1. Kaip nusikaltimų tyrimo metodikos dalis.
2. Kaip atskira kriminalistikos teorija.
3. Kaip bendrosios kriminalistikos teorijos dalis.

Pozicija apie kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką, kaip apie nusikaltimų tyrimo metodikos dalį, egzistuoja jau seniai. Autorių kolektyvai yra pasiskirstę į dvi grupes. Vieni jau dabar pripažįsta ir priskiria kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką prie bendrosios kriminalistikos teorijos³⁶⁸, o kiti ją nagrinėja kaip nusikaltimų tyrimo metodikos sudedamąją dalį.³⁶⁹

Duomenys apie tam tikrų atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinius ypatumus tapo pagrindu formuojant tyrimo situacijas ir tuo pačiu vienu iš pagrindų, nulemiančių tyrimo krypties bei metodų pasirinkimą. Todėl I. F. Gerasimovas, I. A. Vozgrinas³⁷⁰ neatsitiktinai mano, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra būtent nusikaltimų tyrimo metodikos elementas, ir nusikaltimų tyrimo metodikų aprašymą pradeda nuo atskiros nusikaltimo rūšies tipinės kriminalistinės charakteristikos apibūdinimo. Jų manymu, kriminalistinė charakteristika moksliniu lygiu leidžia sukurti daugelį mokslinių rekomendacijų ir tokiu būdu yra pradinis nusikaltimų tyrimo metodikos išeities taškas. Tačiau požiūris, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra nusikaltimų tyrimo metodikos sudedamoji dalis, pamažu keičiasi. Mūsų nuomone, tyrimo metodika – tai atskirų nusikaltimo rūšių atskleidimo ir tyrimo organizavimas bei vadovavimas, todėl į jos struktūrą turėtų būti įtraukiami tik atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinė charakteristika.

Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra gana svarbus informacijos apie įvairių rūšių nusikaltimus teorinis šaltinis, papildantis kriminalistiškai svarbius duomenis apie nusikaltimo tyrinėjimo objektą tiek teoriniame, tiek ir praktiniame lygyje. Kai kurie autoriai kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką suvokia ne tik kaip atskirą kriminalistikos mokslą, bet ir kaip nusikaltimų

³⁶⁸ Криминалистика/Под ред. В.А.Образцова. – Москва, 1995. С.38, Криминалистика/Под ред. Н.П. Яблокова. – Москва, 2000. С. 35–47; *Волынский А.Ф., Аверьянова Т.В., Александрова И.Л. и др.* Криминалистика. – Москва, 1999. С.32–35; Криминалистика/Под ред. Т.А. Седовой, А.А. Эксархопуло. – Санкт – Петербург, 2001. С.73–79 ir kt.

³⁶⁹ *Герасимов И.Ф., Драпкин Л.Я., Ищенко Е.П. и др.* Криминалистика. – Москва, 2000. С.345–349; Криминалистика/Под ред. И.Ф. Крылова, А.И. Бастрыкина. – Москва, 2001. С.572–575 ir kt.

³⁷⁰ *Герасимов И.Ф., Драпкин Л.Я., Ищенко Е.П. и др.* Криминалистика. – Москва, 2000. С.345–349.

kriminalistinės teorijos pagrindą. Pavyzdžiui, G. A. Gustovas turi labai radikalią nuomonę ir teigia, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra ne tik atskiras kriminalistikos mokymas, bet ir viena iš pagrindinių nusikaltimų tyrimo teorijų.³⁷¹

N. P. Jablokovo³⁷² požiūriu, mokymas apie nusikaltimų kriminalistinę charakteristiką turi būti nagrinėjamas kaip atskira mokslo teorija, ir tuo pat metu ją priskiria prie bendros kriminalistikos teorijos. Ši pozicija yra pagrįsta tuo, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra svarbi ne tik sprendžiant nusikaltimų tyrimo metodikos uždavinius, bet ir priimant taktinio pobūdžio sprendimus, pasirenkant taktinius būdus ir kombinacijas, sprendžiant planinius - organizacinius ir prognostinius uždavinius, o taip pat nagrinėjant įtariamųjų, kaltinamųjų ir nukentėjusiųjų asmenybes.

Vienas iš pirmųjų rusų kriminalistų I. N. Jakimovas³⁷³ kriminalistines žinias apie tiriamas kriminalines veikas priskyrė prie bendrosios kriminalistikos teorijos ir pateikė žinių apie kriminalistikai svarbius įvairių tipų nusikaltėlių išvaizdų aprašymus, jų įpročius ir kai kuriuos jų veikimo būdus bei jų elgesį. Jis rašė, kad turi būti išskirti specifiniai kriminalistiniai tiriamų veikų tipiniai bruožai, kurie apibūdintų nusikaltimo būdą ir nusikaltimo padarymo aplinką, kurių žinojimas palengvintų labiausiai efektyvių tyrimo metodų pasirinkimą.

Nuomonę, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra bendrosios kriminalistikos teorijos dalis, palaiko ir V. A. Obrazcovas.³⁷⁴ Jis rašė, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika, tyrinédama kriminalistikai reikšmingus nusikaltimo elementus ir nustatydamas svarbius dėsningus tarpusavio ryšius, suteikia informacijos apie nusikalstamą įvykį, kaip sistemingą mokslinį aprašymą. Todėl ji tampa vienu iš pagrindinių informacijos apie nusikaltimą teorinių šaltinių.

Kriminalistinėje literatūroje pasirodė idėjos apie tai, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nepateisina savo paskirties, jos sąvoka tapo tam tikra „atgyvena“, kad iš jos pateikiamų kriminalistiškai svarbių duomenų reikėtų laikyti tik nusikaltimo padarymo būdo aprašymą ir kad bandymai sukurti visus poreikius patenkinančią kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką nepasisekė. R. S. Bielkinas rašė: „Aš esu įsitikinęs, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika, nepateisinusi į ją tiek mokslininkų, tiek praktikų įdėtų vilčių, sunaikino save ir iš realybės, kuria ji buvo visus šiuos metus, virto iliuzija, į kriminalistinį „fantomą“.³⁷⁵ Todėl buvo padaryta išvada, kad reikia „pamiršti“ sąvoką „kriminalistinė nusikaltimų charakteristika“ ir naudoti nusikaltimo

³⁷¹ Густов Г.А. Проблемы методов научного познания в организации расследования преступлений // Автореф. дисс. докт. юрид. наук. – Москва, 1993. С.21–22.

³⁷² Ten pat.

³⁷³ Рагал: Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории // Вестн. Моск. ун-та. Сер.11, Право. 2000, № 2. С.6.

³⁷⁴ Ten pat. Р.7.

³⁷⁵ Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. – Москва, 2001. С.223.

kriminalistinį aprašymą remiantis aplinkybių, kurias būtina įrodyti tyrimo metu, detaliu kriminalistiniu aprašymu.³⁷⁶

Mūsų nuomone R. S. Bielkinas šiek tiek su ironija ir kategoriškai įvertino kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmę. Visų pirma – atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinė charakteristika nėra iliuzija, ji reali, egzistavusi dar iki savarankiškos kriminalistinės kategorijos susiformavimo. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra sena kaip pati žmonija. Pirmas nusikaltimas, kurį žmonija prisimena, buvo Abelio, Adomo ir Ievos sūnaus, avių piemens, nužudymas. Jį nužudė brolis Kainas, nes Dievas priėmė ne pastarojo, žemdirbio, auką.³⁷⁷ Jau šiame nusikaltime galime įžvelgti kriminalistinį jo apibūdinimą. Todėl kalbėti apie reiškinį, kuris egzistuoja tiek pat, kiek yra daromi nusikaltimai, kad jis save sunaikino, yra šiek tiek nepagrįsta. Be kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos neįmanoma parengti jokios nusikaltimų tyrimo metodikos, nes jos yra rengiamos išanalizavus labiausiai tipinius nusikaltimo požymius. Antra – jei moksle mes susiduriame su baudžiamosios teisės ir kriminologijos mokslų nusikaltimų charakteristikomis (kurių egzistavimu niekas neabejoja), ar negali būti ir kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos kaip kriminalistinės mokslo kategorijos?

Siūlymas atsisakyti nuo kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos ir grįžti prie save pateisinusio įrodinėtinų baudžiamosiose bylose aplinkybių sąrašo³⁷⁸ negali būti pagrįstas, nes kriminalistinė nusikaltimų charakteristika ir įrodinėjimo dalykas baudžiamojoje byloje nors ir yra labai artimos kategorijos, tačiau jos tarpusavyje nekonkuruoja, nes jų yra visai skirtingi uždaviniai. Įrodinėjimo dalyką sudaro grupė aplinkybių, kurias numato įstatymas, būtinas įrodyti baudžiamojoje byloje, nepriklausomai nuo nusikaltimo rūšies ar specifikos. Tuo labiau kad šios įrodinėtinos aplinkybės yra gana siauros. Įrodinėjimo dalykas necharakterizuoja ir neturi charakterizuoti nusikaltimo vienu ar kitu būdu, jis tik remdamasis baudžiamojo proceso kodeksu nustato tuos uždavinius, kuriuos būtina išspręsti ikiteisminio tyrimo ir teisminio nagrinėjimo metu tam, kad būtų galima pateikti kaltinimą įtariamajam asmeniui. Todėl įrodinėjimo dalykas yra ne nusikaltimo, o tyrimo sistemos sudedamoji dalis.

Konferencijose bei diskusijose, nagrinėjant kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos klausimus, būdavo pasisakymų, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra tik baudžiamosios teisės ir kriminologijos duomenų rinkinys. Mūsų nuomone toks teiginys yra ne visai pagrįstas. Taip, kriminalistinėje charakteristikoje yra naudojama tokia informacija, bet tai yra dėsninga. Formuojant kriminalistinės charakteristikos struktūrą, išeinant iš objekto esmės, kurią ji apibūdina (vienos ar kitos

³⁷⁶ Plačiau žr.: *Белкин Р.С. История отечественной криминалистики.* – Москва, 1999. С. 274–275.

³⁷⁷ Visuotinė lietuvių enciklopedija. T.1: A–Ar. – Vilnius, 2001. P.30.

³⁷⁸ Žr.: *Белкин Р.С. История отечественной криминалистики.* – Москва, 1999. С.275.

rūšies nusikalstama veika), būtina įsidėmėti ir panaudoti atskirus esminius baudžiamuosius teisinius bei kriminologinius duomenis. Kitu atveju nagrinėjama charakteristika prarastų savo teisinį orientyrą (tam tikras ribas), kuris reikalauja kriminalistinio aprašymo, ji netektų bet kokios prasmės. Todėl formaliai galima pastebėti kai kuriuos sisteminius – struktūrinius panašumus tarp baudžiamosios teisės ir kriminalistinės nusikaltimų charakteristikų.

Nors kriminalistinė nusikaltimų charakteristika ir nagrinėja tuos pačius dalykus kaip ir baudžiamosios teisės bei kriminologijos charakteristikos, ji tai daro iš savo pozicijos (padeda atskleisti koreliacinius ryšius tarp nusikaltimo dalyvių, nusikaltimo būdo, nusikaltimo situacijų) ir visai neturi jokios įtakos pastarosioms charakteristikoms. Pavyzdžiui, nusikaltėlių tipas, ryšiai tarp aukos ir nusikaltėlio, konkretus nusikaltimo padarymo būdas ir jo koreliacinis ryšys su nusikaltėliu, nusikaltimo (pasikėsimo) objektas ir t.t. Tai yra panaudojama kaip teisinis apvalkalas, kurio turinį sudaro kriminalistiškai svarbi informacija. Čia nėra jokio formalizmo, kuris yra susijęs tik su konkretaus nusikaltimo sudėtimi. Tačiau kriminalistinė nusikaltimų charakteristika turi tik jai būdingus specifinius elementus, kurie reikšmingi tiriant nusikaltimus: tai nusikaltimo situacija (aplinka, kurioje yra padaromas nusikaltimas). Jos elementai – tai realiame gyvenime vykstantys procesai, objektai su savo tam tikrais dėsningumais. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūros elementų žinojimas yra reikšmingas tik tiriant ir aiškinantis nusikaltimus, o ne nustatant, ar buvo padaryta visuomenei pavojinga veika bei kvalifikuojant padarytą veiką. Be to, *pagrindinis ją išskiriantis požymis – tai koreliaciniai ryšiai tarp elementų*, kurių nei viena charakteristika nenurodo. Todėl reikalinga tiek baudžiamoji teisinė, tiek kriminologinė, tiek ir kriminalistinė charakteristikos, kurios negali būti tarpusavyje pakeistos ar atstoti viena kitą. Kitaip mes susidurtume su nepilnu baudžiamosios teisės, kriminologijos ir kriminalistikos keliamų uždavinių išsprendimu bei galimomis tyrimo metu atsirasiančiomis klaidomis. Ir nuomonė, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – nereikalinga kriminalistikos kategorija tiesiog yra nepagrįsta.

Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika susiformavo ne tuščioje vietoje. N. P. Jablokovas rašė: „Jos atsiradimas yra natūralus procesas bei dėsningas kriminalistikos vystymosi rezultatas“³⁷⁹.

E. Kurapka ir H. Malevski yra rašę: „Atskiros metodologinės bei bendrosios teorinės problemos (kriminalistikos strategija, mokymas apie nusikaltimų kriminalistinę charakteristiką, tyrimo versijas ir pan.) nepagrįstai neįtrauktos į metodologinę kriminalistikos dalį“³⁸⁰.

Mes siūlome kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką priskirti prie bendrosios kriminalistikos teorijos. Pastarąją sudaro „jos principų, teorinių koncepcijų, metodų, kategorijų,

³⁷⁹ Pl.žr.: Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории // Вестн. Моск. Ун – та. Сер. 11. Право, 2000, № 2. С. 3 – 13.

³⁸⁰ Kurapka E., Malevski H. Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje // Jurisprudencija. 2000. Nr. 18(10). P. 8.

sąvokų, apibrėžimų ir terminų sistema“.³⁸¹ Pagal savo turinį, ji turi pilną teisę pretenduoti į bendrosios kriminalistikos teorijos sudėtį. Be to kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos bendrieji teoriniai teiginiai gali sudaryti bendrąją kriminalistikos teorijos dalį, o individualūs, atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinės charakteristikos požymiai – tyrimo metodikos dalį. Juolab, kad kriminalistinė metodika tyrinėja ir apibendrina atskirų nusikaltimų rūšių padarymo ypatumus bei rengia jų tyrimo metodines rekomendacijas. Tokia pozicija leistų išsamiau išanalizuoti kriminalistikai svarbią informaciją apie nusikaltimą ir tuo pačiu pakeltų kriminalistinę charakteristiką į naują vystymosi lygį.

Apibendrindami kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos vietą kriminalistikos sistemoje, galime konstatuoti, kad kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos teoriniai pagrindai turi būti įtraukti į bendrąją kriminalistikos teorijos dalį; nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos teorinis modelis atskleidžia kriminalistikos teorijai reikšmingas žinias apie nusikaltimo tyrimo strategijos mokslinius pagrindus.

³⁸¹ Kurapka E., Malevski H., Palskys E., Kuklianskis S. Kriminalistikos technikos pagrindai. – Vilnius, 1998. P. 11.

3.2. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmė nusikaltimų tyrimui

Kriminalistinės charakteristikos reikšmė yra ta, kad ji konkretizuoja, papildo teisinės charakteristikas ir interpretuoja svarbią nusikaltimų tyrimui informaciją taip, kad ji tampa artima pažinimo procesui, turinčiam įrodomąją reikšmę.

Kriminalistinei nusikaltimų charakteristikai, kaip vienam iš svarbiausių nusikaltimų tyrimo institutų, būdinga daugybė funkcijų, padedančių kiek galima kryptingiau organizuoti nusikaltimų tyrimą. Greta jų galima išskirti vieną esminę funkciją, kurios paskirtis – užtikrinti optimalių tyrimo metodų paruošimą, todėl sąlyginai ją galima būtų pavadinti metodologine funkcija. Ši funkcija gali turėti praktinį ir teorinį aspektą, todėl ir kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmė turi būti nagrinėjama ir praktiniu, ir teoriniu požiūriu.

Šiuolaikinė tyrimo praktika liudija tai, kad bet kokio nusikaltimo tyrimo sėkmė priklauso nuo daugelio faktorių. Ne tik nuo tyrėjo sugebėjimo išryškinti ir įvertinti padaromos veikos baudžiamuosius teisinius požymius, surinkti ir įvertinti įrodinėjimo dalyką sudarančius faktinius duomenis, bet ir nuo tyrėjo sugebėjimo įsisąmoninti nusikalstamos veikos požymius. Nustačius šiuos požymius, būtina sumaniai palyginti reikšmingą kriminalistinę informaciją apie šią nusikalstamą veiką su tipine atskirų nusikaltimų grupių, rūšių bei porūšių kriminalistine charakteristika ir apibendrinus išskelti konkrečias tyrimo versijas, o taip pat pasirinkti optimalius tyrimo metodus. Todėl tipinių atskirų nusikaltimų kriminalistinių charakteristikų žinojimas rodo tyrėjo profesionalumo lygį.

Nusikaltimas, kaip ir bet kuri žmogaus veikla, sudaro tam tikrą sistemą, kuri susideda iš keleto elementų. Kiekvieną iš elementų galima nagrinėti kaip posistemę, kurios sudaro nusikaltimo sistemą, nes kiekviena posistemė susideda iš tarpusavyje glaudžiai susijusių elementų, kurie ir sudaro tą sistemą.³⁸² Kadangi kriminalistinė nusikaltimų charakteristika pasižymi dinamiškomis savybėmis, tai yra neišsenkamas mokslinių tyrinėjimų šaltinis, nes kiekvieną kartą (per tam tikrą periodą) keičiasi daromų nusikaltimų pobūdis, kriminalizuojamos naujos veikos, atsiranda naujos tiek nusikaltimų darymo, tiek jų tyrimo technologijos, keičiasi nusikaltėlių asmenybės. Ji visada kinta tam tikrais etapais (pasiruošimas, darymas, slėpimas) ir kartais perėjimas iš vienos būsenos į kitą vyksta labai greitai. Tie etapai taip pat yra posisteminiai, jie taip pat savyje sujungia įvairiausius tarpusavyje susijusius elementus. Atsižvelgiant į laiko ir erdvės parametrus bei tarpusavio ryšius tarp posistemių ir elementų galime nustatyti nusikaltimo vietą bei laiką, o taip pat ir kitus svarbius elementus. Visa tai padeda baudžiamajai teisei suformuluoti nusikaltimo sudėties struktūrą, o kriminalistikai – kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūrą.

³⁸² Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории // Вестн. Моск. ун-та. Сер.11, Право. 2000, № 2. С.7.

Informaciją, esančią kriminalistinėje nusikaltimų charakteristikoje, sudaro susisteminti atskirų nusikaltimų grupių, rūšių, porūšių duomenys. Tyrėjas visuomet tiria konkretų nusikaltimą – antvisuomeninio veiksmo vienetą su jam priklausančiais požymiais. Todėl kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nurodo tik tam tikrus tikėtinus tiriamų nusikaltimų požymius. Šių duomenų pagrindu yra keliamos pagrįstos versijos apie patį nusikalstamą įvykį.

Nereikia pamiršti, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai tik tam tikras šablonas, kurio nevalia pritaikyti kiekvienam nusikaltimui. Duomenys, esantys charakteristikoje, yra tik orientyras tiriant konkrečius nusikaltimus.³⁸³

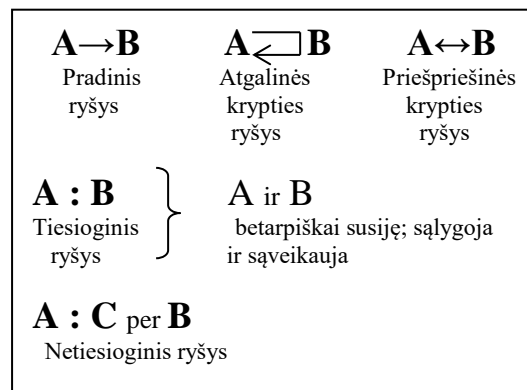
Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nurodo nusikalstamų veikų kriminalistinius ypatumus ne abstrakčiai, o būtent atsižvelgdama į atskiros nusikaltimų rūšies išskirtinumą. Ji ne tik charakterizuoja šios struktūros elementų ypatumus (juose yra kriminalistiškai svarbi informacija, būtina sprendžiant tyrimo taktinius ir metodinius uždavinius), bet ir privalo atskleisti dėsningus ryšius tarp elementų, kurie dažniausiai pasitaiko praktikoje.

Kaip vientisas kompleksas kriminalistinė nusikaltimų charakteristika turi praktinę reikšmę tik tokiu atveju, kai yra nustatyti koreliaciniai ryšiai ir būtinas priklausomumas tarp jos elementų, pasižymintis dėsningumu ir išreikštas kiekybiniais rodikliais. Ir tik tokiu atveju tyrėjas gauna pagrįstą modelį versijoms iškelti.

Tarpusavyje susijusius kriminalistinių nusikaltimų ypatumus, sudarančius kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką, būtina nagrinėti kaip tam tikrą sistemą. Požymių, sudarančių kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką visuma yra sudedamieji vienetai, tarpusavyje organiškai susiję. Tarp atskirų kriminalistinės charakteristikos elementų tarpusavio ryšiai gali būti tiesioginiai arba netiesioginiai, pradiniai, priešpriešiniai ir t.t.

³⁸³ Белкин Р., Быховский И., Дулов А. Модное увлечение или новое слово в науке? // Соц. законность. 1987, № 9. С. 57.

Dažniausiai tarp nusikaltėlio asmenybės
bruožų, nukentėjusiojo asmenybės bruožų,
būdų ir nusikaltimo padarymo aplinkos
pastebimas priešpriešinės krypties ryšys arba
pradinis ryšys, t.y. minimi asmenys daro įtaką
nusikaltimo padarymo būdai ir aplinkai.³⁸⁴ (žr.
23 schemą).

23 schema. RYŠIAI TARP NUSIKALTĖLIO,
NUKENTĖJUSIOJO, NUSIKALTIMO BŪDO
IR SITUACIJOS

Tai padeda pagal nusikaltimo padarymo aplinką spręsti apie galimas nusikaltėlio asmenybės
savybes, apie tam tikrus ryšius tarp nusikaltėlio ir nukentėjusiojo. Pavyzdžiui, nužudymas kokio nors
asmens, padarant jam penkis ir daugiau dūrius peiliu, įvykdytas ankstų rytą namuose arba šalia namo,
paprastai parodo, kad nusikaltėlį ir auką siejo giminystės ryšiai, kad nusikaltėlis pasižymi tokiomis
savybėmis, kaip ūmus charakteris, piktybiškumas, greitai „užsidegantis“, agresyvumas ir žiaurumas.

Pradinis ir vienareikšmis ryšys gali būti tarp nusikaltimo būdo ir nusikaltimo padarymo
mechanizmo, tarp aukos asmenybės ir nusikaltėlio savitumo. Tačiau ryšys tarp kriminalistinės
nusikaltimų charakteristikos elementų ir įvairaus pobūdžio nusikaltimo aplinkybių būna tikėtina
statistinis, turintis statistinius rodiklius.

Kriminalistai jau seniai įvertino nusikaltimo būdo, nusikaltėlio asmenybės, nusikaltimo
pėdsakų susidarymo mechanizmo reikšmę nusikaltimų tyrimui. Mažiau ištirtinai buvo kokybiniai ir
itin kiekybiniai dėsningų ir tikėtinų ryšių aspektai tarp kriminalistinės charakteristikos elementų. Šios
problemos tyrinėjimui didelę įtaką daro kriminalistikos dalykas, kuris kaip tik orientuojasi į dėsningų
ryšių tarp nusikaltimo padarymo mechanizmo ir nusikaltimų tyrimo pažinimą.

Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos struktūriniai elementai gali būti susieti įvairiais
tarpusavio ryšiais. Taigi svarbus šios charakteristikos informacinis pagrindas yra tie duomenys, kurie
yra dėsningai tarpusavyje susiję. Tokie ryšiai gali būti labai įvairūs: priežastiniai, loginiai, tiesioginiai
ir netiesioginiai, išplaukiantys iš susidariusios situacijos ir pan.

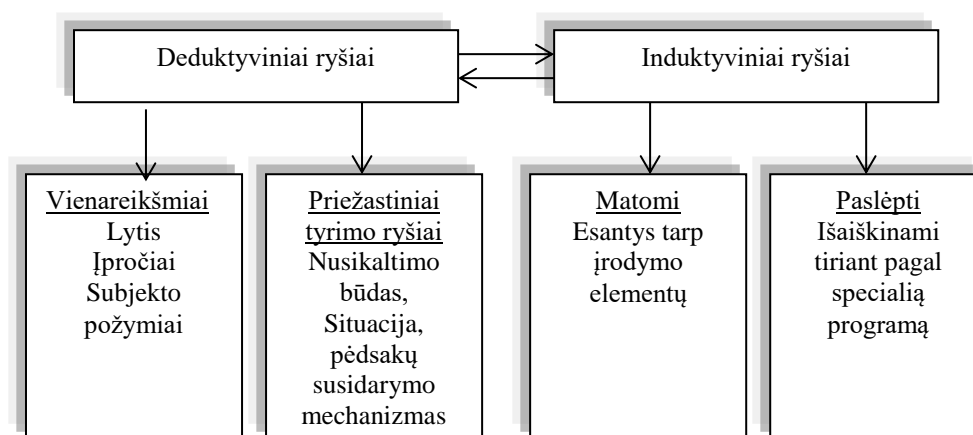
Žinant tokių ryšių dėsningumus, galima labai sėkmingai išspręsti daugelį svarbių
metodologinių uždavinių. Suradus siūlo galą šių ryšių sistemoje, galima išvynioti visą nusikaltimo
padarymo mechanizmo (ir ne tik) siūlą. Išsiaiškinus tiriamajame nusikaltime svarbų kriminalistinės
charakteristikos elementą ir žinant tikėtinus (pagrįstai) ryšius su kitais elementais, mes galime
pasirinkti tam tikrą tų elementų paieškos kryptį bei priemones. Pavyzdžiui, aplinka, kurioje buvo

³⁸⁴ Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. – Москва, 1984. С. 117.

girtuokliaujama ir kurioje po to buvo nužudytas vienas iš jo dalyvių, susiaurina grupę asmenų, kurių tarpe reikia ieškoti nusikaltėlio.

O. J. Bajevo nuomone, kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementus sieja dviejų tipų ryšiai: deduktyviniai ir induktyviniai³⁸⁵ (žr. 24 schemą):

24 schema. KRIMINALISTINĖS NUSIKALTIMŲ CHARAKTERISTIKOS STRUKTŪROS
ELEMENTŲ TARPUSAVIO RYŠIAI

Pavyzdžiui, pagal nusikaltimo būdą dažnai galima spręsti apie asmenų ratą, tarp kurių reikia ieškoti nusikaltėlio, ir atvirkščiai, – žinant nusikaltėlio subjektyvias savybes ir atsižvelgiant į nusikaltimo laiką, vietą ir kitas sąlygas, galima prognozuoti, koku būdu jis galėjo padaryti nusikaltimą. Tą patį galima pasakyti ir apie kitus nusikaltimo kriminalistinės charakteristikos elementus – nusikaltimo situaciją ir nukentėjusįjį. Nusikaltimo situacija neretai gali nurodyti nusikaltimo būdą, ir atvirkščiai, nusikaltimo būdas – nusikaltimo situaciją. Teoriniame lygyje labai svarbu įvardinti tarp elementų esančius ryšius (tarpusavio ir grįžtamuosius).

K. E. Diominas koreliacinius ryšius suskirsto į keturias grupes:³⁸⁶

1. Vienareikšmiai ryšiai.
2. Labiausiai tikėtini ryšiai.
3. Vidutinio tikėtimumo ryšiai.
4. Mažai tikėtini ryšiai.

Pateiksime pavyzdį iš šio darbo autorės praktikos. Geležinkelio stoties požeminėje perėjoje prabėgdamas vyras sudavė moteriškai smūgį į nugarą ir, nuplėšęs nuo moters peties rankinę, pasišalino iš įvykio vietos. Vienareikšmio ryšio pavyzdys gali būti ryšys tarp vadinamo plėšimo būdo „spurtas“ ir nusikaltimo pasikėsینimo dalyko, kurį turi nukentėjusysis (rankinės, kuprinės, lagaminai

³⁸⁵ Баев О.Я. И всё же: реальность или иллюзия (еще раз о криминалистической характеристике преступлений) // Вестник криминалистики. Выпуск 1(3). – Москва, 2002. С. 22.

³⁸⁶ Plačiau žr.: Дёмин К.Е. О понятии и криминалистической характеристике убийств, совершённых наёмными лицами//http://www.mvd-expo.ru/conferences/worldcomm/common_part/demin.htm.

ir pan.). Toliau nagrinėjant pateiktą pavyzdį, labiausiai tikėtini ryšiai tarp nusikaltimo būdo „spurto“ ir nusikaltėliaus amžiaus bei lyties. Tokius nusikaltimus daro paaugliai ir jauni vyrai nuo 14 iki 29 metų amžiaus. Tarp nusikaltėlio ir aukos labiausiai tikėtinas ryšys, kad jie tarpusavyje nepažįstami. Žinant tokių ryšių egzistavimą galime kelti pagrįstas nusikaltimo versijas apie asmenį, padariusį nusikaltimą.

Vidutinio tikėtinumo ryšio pavyzdžiu galime pateikti kompiuterinės įrangos vagystes iš įstaigų, organizacijų. Šias vagystes dažniausiai vykdo tos įmonės darbuotojai, kurie betarpiškai dirba su kompiuteriais, jų kolegos, šeimos nariai, draugai, arba asmenys, žinantys nusikaltimo pasikėsimo dalyko reikšmę ir moka juo naudotis.

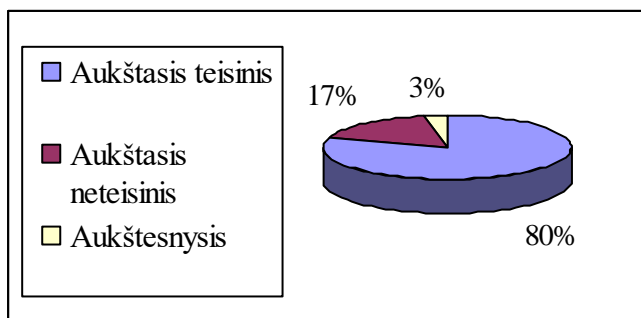
Mažai tikėtini ryšiai, retai pasitaikantys praktikoje. Pavyzdžiui, buvo pavogtas automobilis. Tyrėjas pagal įvykio vietoje paliktus pėdsakus iškėlė versiją, kad vagystę įvykdė grupė asmenų. Kaip taisyklė, vagių buvo ieškoma tarp subrendusių asmenų ir asmenų, mokančių vairuoti. Tačiau tyrimo metu buvo nustatyta, kad automobilį iš kaimyno garažo, norėdami pasivažinėti, pavogė aštuonmečiai, kaimyninio namo dvyniai. Pastarųjų tėvas tyrimo metu papasakojo, kad vaikai nuo septynerių metų moka vairuoti lengvąjį automobilį.

Žinant tokių ryšių egzistavimą nusikaltimo tyrimo metu galima susidaryti išsamesnį vaizdą apie nusikaltimo padarymą ir tuo pačiu numatyti pagrįstas versijas. Nustačius nusikaltimo padarymo mechanizmą galima susidaryti vaizdą apie pėdsakų susidarymą, jų pobūdį buvimo vietose ir imtis atitinkamų tardymo veiksmų nusikaltimui ištirti. Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos pagrindu yra iškeliamos tyrimo versijos, parenkamos gerai apgalvotos tyrimo kryptys, optimalūs tyrimo metodai ir kitų taktinių metodinių uždavinių sprendimo būdai.

Metodinės rekomendacijos, kurios parengtos be kriminalistiškai reikšmingų nusikaltimų požymių ir jų padarymo dėsningumų, yra nekonkrečios. Kriminalistikos metodika turi apibūdinti nusikaltimo požymius, be kurių neįmanoma parengti nusikaltimo tyrimo rekomendacijų, todėl atsiranda būtinybė sudaryti atskirų nusikaltimų kategorijų kriminalistines charakteristikas.

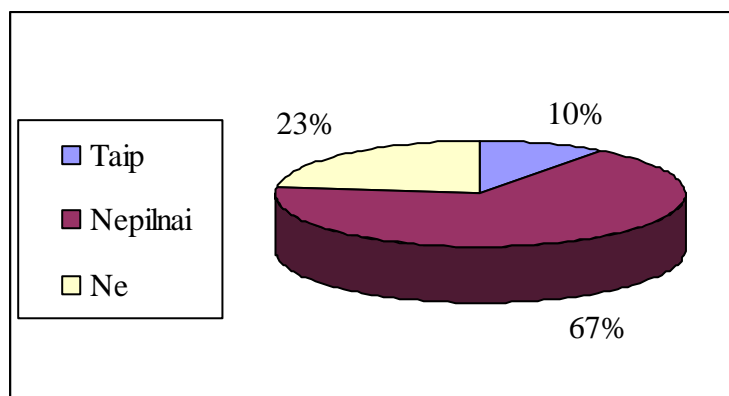
Tai, kad iki šiol kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra pakankamai mažai panaudojama praktikoje viena iš priežasčių yra ta, kad tyrėjas nesugeba išvelgti dėsningų kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos tarpusavio ryšių tarp elementų. Atlikus ikiteisminio tyrimo tyrėjų apklausas paaiškėjo, jog dauguma (73%) net nežino (arba klaidingai apibūdina) kas yra kriminalistinė nusikaltimų charakteristika. Tačiau pažvelgus į ikiteisminio tyrimo tyrėjų išsilavinimą matyti, kad 80% apklaustųjų turi aukštąjį teisinį išsilavinimą (žr. 25 diagramą) ir visi yra mokęsi kriminalistikos.

25 diagrama. IKITEISMINIO TYRIMO TYRĖJŲ IŠSILAVINIMAS

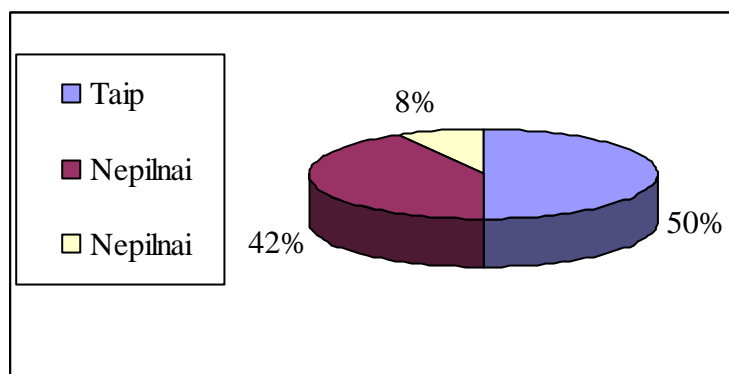
Iš šios grupės apklaustųjų 67% nurodė, kad pradėjus dirbti ikiteisminiame tyrime, žinių apie atskirų nusikaltimų tyrimą jiems nepakako (žr. 26 diagramą).

26 diagrama. IKITEISMINIO TYRIMO TYRĖJŲ ATSAKYMAI Į KLAUSIMĄ: ar pradėjus dirbti ikiteisminiame tyrime Jums pakako žinių apie atskirų nusikaltimų rūšių tyrimą?

50% apklaustųjų, turinčių teisinį išsilavinimą, nurodė, kad dirbant tyrėju pakanka studijų metu įgytų kriminalistikos žinių (žr. 27 diagramą)

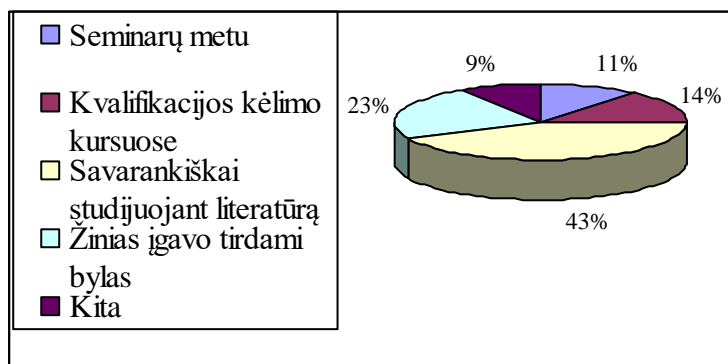
27 diagrama. IKITEISMINIO TYRIMO TYRĖJŲ ATSAKYMAI Į KLAUSIMĄ: Ar Jums pakanka studijų metu įgytų kriminalistikos žinių?

Išnagrinėjus šiuos duomenis galime konstatuoti, kad yra būtinybė organizuoti kvalifikacijos kėlimo kursus bei seminarus, kurių metu praktikams būtų pateikiami įvairių nusikaltimų tyrimo metu

iškilusių problemų sprendimų būdai. Juolab, kad apklausus tyrėjus, net 43% nurodė, jog žinias tyrimo metodikos klausimais jie gilina savarankiškai skaitydami įvairią literatūrą (žr. 28 diagrama).

28 diagrama. IKITEISMINIO TYRIMO TYRĖJŲ ATSAKYMAI Į KLAUSIMĄ:
Kokiu būdu Jūs gilinate žinias nusikaltimų tyrimo metodikos klausimais?

Atlikus asmenų, atliekančių ikiteisminį tyrimą, apklausas, galime konstatuoti, kad yra visai neatsižvelgiama į mokslinius tyrinėjimus ir jų pagrindu parengtas rekomendacijas. Anketoje buvo pateiktas klausimas: „ar tirdami nusikaltimus Jūs naudojotės parengtomis nusikaltimų tyrimo metodikomis“? Visi tyrėjai atsakė, jog tirdami nusikalstamas veikas jie vadovaujasi tik savo ir kolegų patirtimi. Nei vienas iš tyrėjų nenurodė, kad jų įstaigoje yra atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo rekomendacijos. Tačiau visi pageidavo, o labiausiai mažą darbo stažą turintys tyrėjai, kad tokios rekomendacijos būtų rengiamos.

Rengiamose tyrimo metodikose būtina nurodyti kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos dėsningumus, jos elementų koreliacinius ryšius, kuriuos tik tereiktų pritaikyti praktikoje. Žinoma, būtina nepamiršti, kad atskiros nusikaltimų grupės, rūšies ar porūšio kriminalistinė charakteristika negali būti bendras šablonas tiriant visus nusikaltimus, nes kiekvienas nusikaltimas yra individualus, ir čia mes galime kalbėti tik apie panašumus.

Tyrėjas, kiekvieno padaryto nusikaltimo atveju išsiaiškinęs (nustatęs) vieną ar keletą atitinkamo nusikaltimo elementų ir sulyginęs juos su turimomis tipinėmis nusikaltimų charakteristikomis, joms tarpusavyje sutapus, gali sumodeliuoti tiriamą nusikaltimą, nustatyti, kokios informacijos byloje trūksta, prognozuoti jos buvimo vietą, galimus jos gavimo būdus, priemones ir ribas³⁸⁷. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika tyrėją turėtų pasiekti mokslinių rekomendacijų, pagrįstų praktika, pavidalu. V. I. Šikanovas³⁸⁸ rašė, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristikos reikšmė pasireiškia tame, kad ji gali būti nagrinėjama tik kaip tikėtinas modelis ir tokiu būdu tyrėjo gali būti panaudota tik kaip informacija, padedanti susiorientuoti. Kitaip tariant, tai bendrų, visoms

³⁸⁷ Криминалистика / Под. ред. Н.П. Яблокова, В.Я. Колдина. – Москва, 1990. С. 334–335.

³⁸⁸ Шиканов В.И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений. – Иркутск, 1983. С.24.

nusikalstamoms veikoms būdingų bruožų, turinčių reikšmės visų nusikaltimų atskleidimui ir tyrimui, aprašymas³⁸⁹. Žinoma, yra grėsmė, kad nepatyręs tyrėjas, naudodamasis tik parengtomis rekomendacijomis, neatsižvelgs į baudžiamosios bylos specifinius ypatumas, kurie turėtų įtakos tolesniam baudžiamosios bylos tyrimui. Pasitelkus kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos modelį, gautos informacijos nereikėtų pervertinti. Tai ne daugybės lentelė. Nėra nei vieno nusikaltimo, kuris būtų panašus į kitą taip, kaip du vandens lašai. Kiekvienas nusikaltimas, kai tik jis realiai įvyksta, virsta nepakartojamu, turinčiu aibę individualių požymių. Be to bylą tiriantis pareigūnas privalo vadovautis savo teisine savimone, o mokslinės rekomendacijos gali būti tik kaip įrankis greičiau atskleisti padarytą nusikaltimą.

Kriminalistinė charakteristika remiasi tyrimo praktikos rezultatų analize. Tai užtikrina jos objektyvumą, dėsningumą išryškinimą. Informacija, turinti reikšmės rengiant kriminalistines charakteristikas, yra gaunama analizuojant baudžiamąsias bylas, atliekant tyrėjų apklausas.

Tirdami nusikaltimus tyrėjai naudojami ir savo asmenine patirtimi. Tai tarsi „nerašyta“ kriminalistinė charakteristika, turinti nemenką reikšmę pasirenkant optimalias tyrimo kryptis, nusikaltimo pėdsakų ir nusikaltėlių paieškos kelius. Informacinį modelį, kriminalistinę matricą³⁹⁰ turėtų sudaryti ne tik duomenys apie kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementus, bet ir tyrėjų padarytos klaidos. Naudodamasis šiuo informaciniu modeliu, tyrėjas sulyginęs jį su tiriamu įvykiu, galėtų lengviau susiorientuoti, kokius jam reikia atlikti veiksmus norint išspręsti iškeltus tyrimo uždavinius.

Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika leidžia mokslininkams konkretizuoti bendrus atskirų nusikaltimų grupių, rūšių, porūšių tyrimo metodikos teiginius. Kartu su šiais teiginiais kriminalistinė charakteristika sudaro informacinę – teorinę ir praktinę bazę, kad būtų sukurtos tipinės programos (algoritmai) pirminiam ir tolesniam tam tikros nusikaltimų grupės, rūšies ar porūšio tyrimo etapui, taip pat labiausiai charakteringų tokio tipo nusikaltimų tyrimo veiksmų taktikos aprašymas. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika padeda išsiaiškinti tiriamą veiką iš esmės, bet pats iš savęs šios esmės pažinimas neturi vertės be ryšio su tyrėjo veiksmiais. Tyrėjui, dirbančiam konkrečioje byloje, ne taip įdomi informacija, „kaip tai paprastai būna“. Jam reikia žinoti, ką daryti šioje konkrečioje situacijoje.

³⁸⁹ Густов Г.А. Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений // Криминалистическая характеристика преступлений. – Москва, 1984. С.44.

³⁹⁰ Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos modelį kriminalistine matrica pavadino E.P.Iščenko.Žr.:Ищенко В.П. Как наполнить фантом криминалистической характеристики преступлений реальным содержанием // Информационный бюллетень № 17. по материалам криминалистических чтений «научная состоятельность криминалистической характеристики преступления». – Москва, 2002. С. 13.

Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra vertinga tuomet, kai tyrėjas pasinaudoja ja pasirinkdamas nusikaltimo tyrimo kryptį. Tyrėjas savo veiksmų eigą galėtų pasirinkti pasinaudodamas sudarytais kriminalistiniais algoritmais.³⁹¹ Kriminalistikoje algoritmai nėra taip griežtai determinuoti kaip matematiniai algoritmai. Juose yra įmanomi euristiniai veiksmai. Kuo daugiau yra informacijos, tuo lengviau yra paruošti ir pritaikyti konkrečius algoritmus, sprendžiant tam tikras užduotis. Maksimaliai detalizuoti kriminalistinės charakteristikos duomenys turi būti suskirstyti į tam tikrus kriterijus³⁹². Šiuos kriterijus turi lydėti veiksmai. Tyrimo situacijos atitikimas tą ar kitą kriterijų, veiksmą, tyrėjui būtų rekomenduojamas automatiškai.

Atsiradus nusikaltimų tyrime didelėms galimybėms taikyti informacines technologijas, būtina tobulinti informacinę duomenų sistemą. Joje pagrindą turėtų sudaryti automatizuotos duomenų kortelės, sukurtos pagal kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementus bei tyrimo eigą. Šie duomenys būtų įvedami nuo pat tyrimo pradžios ir pagrindinis šių duomenų bazių tikslas – nusikaltimų tyrimo informacinis aprūpinimas. Visa informacinė sistema turėtų būti apskaičiuota kolektyviniam naudojimui, t.y. plačiam vartotojų ratui, tačiau sistemos ribose gali būti sukurtos ir individualios posistemės, skirtos tyrėjų poreikiams. Mūsų nuomone, galėtų būti sudarytos universalios, visa apimančios sistemos, taip pat nacionalinės bei regioninės informacinės sistemos. Tačiau aktualiausios šiai dienai yra tyrėjo lygmens informacinės sistemos, kuriomis betarpiškai galėtų naudotis nusikaltimų tyrimą atliekantis asmuo.

Kuriant tyrimo metodikas būtina siekti tipinės kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos. Algoritminiu požiūriu ji turi būti maksimaliai detali: turi būti visi faktai, apsprendžiantys veiksmus. Tik tokiu atveju mes galėsime kalbėti apie algoritmų atitikimą kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką.

Sudarant kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką gali būti naudojamos įvairios schemas, kuriose atsispindi elementai, tiriamo nusikaltimo sistemos ryšiai, kriminalistinės formulės. Pavyzdžiui, bendros nusikaltimų sistemos pagrindinius dėsningumus galima pavaizduoti ir kriminalistine formule³⁹³:

$$\text{Nu} \rightarrow [\text{Pobj} \cdot \text{Psub} \cdot V^F \cdot V^{Ps} \cdot \text{FPR} \cdot V_i \cdot L \cdot \text{PavVis}] \leftrightarrow [\text{Psub}^{\text{Soc}} \cdot \text{PAp} \cdot I^{1,2,3}],$$

kur:

³⁹¹ Apie algoritmų ir kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos ryšį rašė Slivinskij K.O. Žr.: *Сливинский К.О. Алгоритмический подход к криминалистической характеристике преступлений // Информационный бюллетень № 17. по материалам криминалистических чтений «научная состоятельность криминалистической характеристики преступления»*. – Москва, 2002. С. 40–42.

³⁹² Kriterijus (gr. kritērion – matas, vertinimo pagrindas) – požymis, pagal kurį kas nors vertinama, nustatoma, klasifikuojama; vertinimo pagrindas, matas. Žr.: *Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas*. – Vilnius, 2001.

³⁹³ Pagal: Курс криминалистики: Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика/Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – Санкт – Петербург, 2004. С.58–59.

Nu – nusikaltimas, kaip sudėtinga sistema;

Pobj – pasikėsینimo objektas;

Psub – pasikėsینimo subjektas, nusikaltėlis;

V^F – pasikėsینimo subjekto fizinė veikla;

V^{Ps} – pasikėsینimo subjekto psichinė veikla;

FPR pasikėsینimo faktas, pasekmė, rezultatas;

Vi – pasikėsینimo vieta;

L – pasikėsینimo laikas;

PavVis – pavojingumas visuomenei;

(·) – ženklas, pakeičiantis jungtuką „ir“;

(→) – ženklas, pakeičiantis jungiamuosius žodžius „jeigu, tai“;

(↔) – ženklas, nurodantis tiesioginį ir atgalinį ryšį;

[] – visumos ribos, apibrėžiančios visą tyrimo objektą, jo elementus ir ryšius.

Psub^{Soc} – pasikėsینimo subjekto (nusikaltėlio) socialinės gyvenamosios sąlygos;

PAP – pasikėsینimo aplinka;

I^{1,2,3} – įvykiai, susiję su pasikėsینimu.

Iš šios formulės matyti, kad jeigu yra padarytas nusikaltimas, tai realiai viskas egzistavo (egzistuoja) sąlygota socialinių sąlygų, įvykių (prieš nusikaltimą, nusikaltimo metu ir tuoj po jo), ir žinoma, juose atsispindintys visi tarpysavio ryšiai, esantys tarp struktūrinių kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų: nusikaltimo pasikėsینimo dalyko ir nukentėjusiojo, nusikaltėlio, jo fizinės ir psichinės veiklos, faktų – pasekmių, pasikėsینimo vietos, laiko, pavojingumo visuomenei.

Kriminalistiniai nusikaltimų algoritmai tokio pobūdžio schemose būtų efektyviai panaudotos lokaliose duomenų bazėse, kuriose šiais duomenimis naudotųsi kiekvienas tyrėjas. Tačiau tyrimo algoritmizavimas nėra vykdomas, nors kompiuterinė įranga yra naudojama gana plačiai. Tyrėjas šiandien kompiuteriu naudoja daugiau ar mažiau tik kaip spausdinimo mašinėlę.

Tenka pripažinti, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika dar mažai atitinka nusikaltimų tyrimo keliamus reikalavimus, tarnauja greičiau moksliniams nei praktiniams tikslams. O mokslas vardan mokslo yra didelė prabanga, kuomet nusikalstamumas didėja (žr. 2 priede 1 lentelę), be to darant nusikaltimus yra naudojama mokslinio - techninio progreso laimėjimai. Todėl „reikalingas naujas požiūris į daugelį dalykų, <...> tenka atsisakyti senų šablonų, pereiti prie praktinių klausimų sprendimų“³⁹⁴.

³⁹⁴ Juškevičiūtė J., Kuklianskis S., Kurapka E. ir kt. Kriminalistikos vystymosi Lietuvoje perspektyvos // Mokslo darbai. T.1. – Vilnius, 1993. P. 67.

Konkretizuodami kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmę, akcentuosime tuos atvejus, kur tyrimo praktikoje būtų galima panaudoti kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką.

Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos įtaka nusikaltimų aptikimui, jų požymių išskyrimui, versijų iškėlimui apie vieno ar kito nusikalstamo veiksmo pobūdį

Pavyzdžiui, gavus pranešimą apie rastą lavoną yra keliamos keturios versijos: tai buvo nužudymas, arba savižudybė, arba nelaimingas atsitikimas, arba natūrali mirtis. Svarbią informaciją realioms versijoms iškelti ir optimaliam tyrimo planui sudaryti duoda nusikaltimo būdo bei visos nusikaltimo situacijos analizė ir teisingas įvertinimas.

Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmė, iškeliant versijas apie nusikaltėlio asmenybę, ypatingai tuomet, kai nėra pakankamai duomenų apie nusikaltimo subjektą.

Nusikaltimų tyrimo medžiagos sugretinimas su analogiškų nusikaltimų kriminalistine charakteristika padeda iškelti pagrįstas versijas apie nusikaltėlio asmenybę.

Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmė, iškeliant pagrįstas versijas apie nusikaltimus, padarytus grupės asmenų.

Pavyzdžiui, nuolatos iš traukinių sąstato, kurie stovėdavo geležinkelio stoties saugomoje teritorijoje, buvo vagiamos prekės. Buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad tiksliai buvo įsilaužiama tik į tuos kontenerius, kuriuose buvo vežama buitinė technika. Iškelta versija, kad tokio pobūdžio vagystės gali daryti tik grupė asmenų, kadangi buvo vagiama dideliais kiekiais. Be to nusikaltimo vietoje aptiktas geležinkeliečių kirvukas, kuris leido iškelti pagrįstą versiją apie tai, kad vagystėse dalyvavo geležinkelį aptarnaujantis personalas. Sugretinus vagysčių darymo laiką su geležinkelio stotyje dirbusių darbuotojų grafikais, buvo nustatyti keli asmenys, galėję padaryti nusikaltimus. Taip pat buvo iškelta versija, kad vagys galėjo tiksliai žinoti, kuriuose kontaineriuose vežama technika, tik gavę žinių iš geležinkelio stoties budinčio, kuris žurnaluose žymi, kur ir kokie kontaineriai stovi. Atlikus keletą tyrimo veiksmų, buvo nustatyta, kad vagystėse dalyvavo ne tik budėtojas, bet ir apsaugos darbuotojai, kurie užtikrindavo išvežamų prekių saugumą.

Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmė, iškeliant versijas apie tipines slėpimo ir vogtų daiktų realizacijos vietas.

Pavyzdžiui, narkomanai vogtus daiktus stengiasi realizuoti per taksistus, kurie iš jų nereikalauja jokių dokumentų, arba tiesiogiai keičia į narkotines medžiagas čigonų tabore.

Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra panaudojama nustatant tiek pėdsakų susidarymo, tiek paties nusikaltimo mechanizmą

Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos teoriniai pagrindai yra panaudojami analitiniame darbe

Bylose, kur nusikaltimo aukos asmenybė yra neišaiškinta, visi kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementai yra panaudojami *analitiniame darbe*, ypačiai atliekant lyginamąją analizę:

- ❑ neatskleisto nusikaltimo medžiagos;
- ❑ analogiškai padarytų atskleistų ir neatskleistų nusikaltimų medžiagų;
- ❑ naujų analogiškų nusikaltimų, padarytų miesto, apskrities ar regiono teritorijoje.

Dėsningi duomenys apie nusikaltimo būdą, nusikaltėlio ir nukentėjusiojo asmenybę, nusikaltimo situaciją, atskirų nusikaltimų grupių, rūšių bei porūšių tyrimo metodikoje yra „etalonai“ – tam tikri modeliai, kurie padeda tiriant ir lyginant analogiškus nusikaltimus nustatyti jų sutapimus ir skirtumus.

Vienos ar kitos versijos tikėtinumą tyrėjas vertina išanalizavęs konkrečios bylos medžiagą, pasinaudodamas asmenine patirtimi tiriant kitus nusikaltimus. Tokio vertinimo objektyvumas padidėja pasinaudojant kriminalistine nusikaltimų charakteristika, nes tai yra pakankamai plačios, apibendrintos tyrimo praktikos rezultatas.

Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika turi didaktinę reikšmę

Kaip rašė J. G. Koruchovas³⁹⁵, ji savo turinyje apjungia tokius elementų požymius, kurie sudaro nusikaltimų sudėtį ir įrodinėjimo dalyką. O tai priverčia studentus (klausytojus) pakartoti ir įtvirtinti šią medžiagą.

Apibendrinant reiktų pasakyti, kad prielaidos apie nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos nesavarankiškumą nėra pagrįstos. Ši kategorija turi savyje didelį mokslinį teorinį potencialą, kuris reikalauja nemenko indelio ne tik pavienių autorių, bet visų mokslininkų kolektyvų.

Gilūs teoriniai tyrimai, nukreipti į dėsningų, egzistuojančių ir tarpusavyje susijusių kriminalistinės charakteristikos elementų analizavimą, suteiks didelę naudą kriminalistikos mokslo plėtrai. Kriminalistinių nusikaltimų charakteristika apima kriminalistiškai svarbius nusikaltimo

³⁹⁵ Корухов Ю.Г. Значение криминалистической характеристики в расследовании // Информационный бюллетень № 17. по материалам криминалистических чтений «научная состоятельность криминалистической характеристики преступления». – Москва, 2002. С. 15.

elementus ir padeda nustatyti dėsningus tarpusavio ryšius bei pateikia susistemintą informaciją apie nusikalstamą įvykį. Todėl ji yra viena iš teorinių informacinių šaltinių apie nusikaltimą. Jos teiginiai yra svarbūs ne tik kaip metodiniai tyrimo uždaviniai, bet ir priimant taktinius sprendimus, pasirenkant taktinius būdus ir kombinacijas, taip pat nusikaltimo dalyvių asmenybių analizei.

Reikia nepamiršti, jog nusikaltimą, kaip ir bet koki kitą reiškinį, sąlygoja aplinka, kurioje jis buvo padarytas, taip pat nusikaltėlio elgesys prieš nusikaltimo darymą, jo darymo metu ir po nusikaltimo padarymo. Minėtų aplinkybių ištyrimas taip pat turi reikšmės išsiaiškinant padarytą nusikaltimą.

Apibendrinat kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmę nusikaltimų tyrimui, reikėtų pabrėžti:

- 1. Kriminalistinė nusikaltimo charakteristika konkretizuoja, papildo teisinės charakteristikas ir interpretuoja svarbią nusikaltimų tyrimui informaciją, kuri yra artima pažinimo procesui, turinčiam įrodomąją reikšmę.*
- 2. Kaip visuma kriminalistinė nusikaltimų charakteristika turi praktinę reikšmę tik tuomet, kai yra nustatyti koreliaciniai ryšiai tarp jos elementų, kurie pasižymi dėsningumu ir išreikšti kiekybiniais rodikliais.*
- 3. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika yra nusikaltimų tyrimo algoritmizavimo pagrindas. Algoritminiu požiūriu kriminalistinė nusikaltimų charakteristika turi būti maksimaliai išsami, nes tik tokiu atveju tyrėjui bus pateikiamos tiksliosios nusikaltimų tyrimo rekomendacijos, padėsiančios objektyviai iškelti pagrįstas versijas, pasirenkant gerai apgalvotas tyrimo kryptis bei optimalius tyrimo metodus.*

Išvados ir pasiūlymai

Lietuvos ir užsienio literatūros teorijų ir praktinės veiklos mokslinių tyrimų analizė leidžia suformuluoti pagrindines išvadas ir teikti šiuos pasiūlymus:

1. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika siūlome vadinti visumą kriminalistiškai svarbių savybių, išryškinančių patį nusikaltimą, jo padarymo mechanizmą ir dėsningumus, kurie išsidėsto keliose sistemose (elementų, dėsningų ryšių tarp elementų ir duomenų, padedančių iškelti ir patikrinti tyrimo versijas) pagal penkis lygius:
 - ❑ *Bendrąją kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką*, kuri suprantamas kaip abstraktus jos elementų tarpusavio ryšių, dėsningumų, būdingų visoms nusikaltimų rūšims, aprašymas.
 - ❑ *Atskirų nusikaltimų grupių kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką* – tai žemesnis nusikaltimų aprašymas, informacinis modelis, kuris apibūdina tam tikros nusikaltimų grupės požymių kriminalistinę sistemą.
 - ❑ *Atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinę charakteristiką* – ji apima požymius, būdingus konkrečių nusikaltimų masyvui, t.y. atitinkamai nusikaltimų rūšiai būdingų bruožų aprašymas.
 - ❑ *Atskirų nusikaltimų porūšių kriminalistinę charakteristiką* – tai visuma duomenų apie tam tikro porūšio konkrečius nusikaltimus.
 - ❑ *Atskiro, konkretaus nusikaltimo kriminalistinis apibūdinimas*, kuris nėra tipinis nusikaltimo aprašymas, o yra konkretaus nusikaltimo informacinis modelis.
2. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristikos sistema sudaro elementai, kurie išreikšti visuma požymių, kurių pagrindu būtų galima sudaryti atitinkamas prielaidas, pasirenkant optimalius kriminalistinius metodus, priemones ir būdus nusikaltimų išaiškinimui, tyrimui bei nusikaltimų profilaktikai.

Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sistema, mūsų manymu, turi sudaryti šie elementai: *nusikaltimo būdas; asmuo, padaręs nusikaltimą; pasikėsینimo dalykas ir(arba) nukentėjusysis ir nusikaltimo situacija*. Nusikaltėlio asmenybę mes siūlome nagrinėti trimis kryptimis: retrospektyvine, prognostine ir profilaktine, o nukentėjusiojo asmenybę – keturiomis kryptimis: retrospektyvine, prognostine, profilaktine ir viktimologine.
3. Žinant struktūrinius kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementus ir tarp jų egzistuojančius ryšius, galima formuoti nusikaltimų tyrimo teorinius ir metodologinius pagrindus, prognozuoti naujų nusikaltimų būdų, priemonių atsiradimą, atlikti taikamuosius kriminalistinius mokslinius tyrimus, laiku reaguoti į atskirų nusikaltimų rūšių sistemų

pakeitimus, algoritmizuoti nusikaltimų tyrimą. Algoritminiu požiūriu kriminalistinė nusikaltimų charakteristika turi būti maksimaliai išsami, nes tik tokiu atveju tyrėjui bus pateikiamos tiksliausios nusikaltimų tyrimo rekomendacijos, padėsiančios objektyviai iškelti pagrįstas versijas, pasirenkant gerai apgalvotas tyrimo kryptis bei optimalius tyrimo metodus.

4. Praktinė kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos reikšmė yra ta, kad tyrėjas padaryto nusikaltimo atveju išsiaiškinęs (nustatęs) net vieną ar keletą atitinkamo nusikaltimo elementų ir suliginęs juos su turimomis tipinėmis nusikaltimų charakteristikomis gali susidaryti vaizdą apie tiriamą nusikaltimą. Nusikaltimo tyrimo charakteristika gali būti vertinama kaip tikėtinas modelis ir atitinkamai panaudota tyrėjo praktikoje kaip efektyvi orientuojanti informacija, nurodanti nusikaltimo pėdsakų susidarymo mechanizmą, jų paieškos erdvę ir kitus svarbius nusikaltimų tyrimo orientyrus.
5. Siūlome sukurti ikiteisminio tyrimo įstaigose informacinius atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinių charakteristikų duomenų bankus. Tai leistų pasiekti geresnių nusikaltimų tyrimo rezultatų. Visa informacinė sistema turėtų būti skirta plačiam vartotojų būriui, juos diferencijuojant: sistemoje gali būti sukurtos ir individualios posistemės, skirtos tyrėjų poreikiams. Mūsų nuomone, galėtų būti sudarytos kaip universalios, viską apimančios, ir nacionalinės bei regioninės informacinės sistemos. Aktualiausios šiandien yra tyrėjo lygmens informacinės sistemos, kuriomis tiesiogiai galėtų naudotis nusikaltimus tiriantis asmuo.

Naudota literatūra:

Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas: oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 2000 m. kovo 15 d. Septintasis pakeistas ir papildytas leidimas. Vilnius, 2000.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: oficialus tekstas. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2000.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89–2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr.38–1733.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas: patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. – IX–785, oficialus tekstas / Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. – 1–asis leidimas. – Vilnius, 2002.

Specialioji literatūra ir kitos publikacijos

6. Ackermann R., Koristka Ch., Leonhardt R., Nisse R., Wirth I. Zum Stellenwert der Kriminalistik. Teil // Kriminalistik, Nr 12, 2000.
7. Alois Halder. Filosofijos žodynas. – Vilnius, 2002.
8. Averjanova T.V. Actual problems of criminalistics // Jurisprudencija. 2003. Nr. 43(35).
9. Barkauskas A. Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys: dr.disert.:soc.mokslai:teisė (6F)/LTU. – Vilnius, 2000.
10. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis/A.Abramavičius, A.Čepas, A.Drakšienė... – Vilnius, 1996.
11. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis:vadovėlis/ V.Pavilonis, G.Švedas, A.Abramavičius...[et al]. – Vilnius, 2001.
12. Brent E. Turvey, M.S. Criminal profiling in introduction to behavioral evidence analysis. – Academic Press, 2001.
13. Bruce A. Arrigo. Introduction to Forensic Psychology. – Academic Press, 2000.
14. Burda R. Kriminalistikos taktika: mokomasis leidinys. – Vilnius, 2001.
15. Burda R. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija: dr.disert.:soc.mokslai: teisė/LTU. – Vilnius, 2000.
16. Burda R. Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija. Daktaro disertacijos santrauka. – Vilnius, 2000.
17. Charles R. Swanson., Neil C. Chamelin., Leonard Territo. Criminal Investigation. – New - York, 1992.
18. Crime investigation (Investigative Features of the most Frequently Encountered Crimes)/Edited by Professor Anrijs Kavalieris. – Riga, 2003.
19. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas/ Lietuvių k. inst.; Redkol.: S.Keinys (vyr.red) ir kt. 3–čiasis patais. Ir papild. leid. – Vilnius:mokslo ir enciklopedijų l–kla, 1993.
20. Dapšys A., K. Jovaišas. Ekonominiai nusikaltimai ir jų prevencijos Lietuvoje kryptys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką. – Vilnius, 1985.
21. Dern H. Operatyve fallanalysen bei Tötungsdelikten // Kriminalistik. 2000. Nr.8.
22. Dombrovskis R. Kriminālistikas teorētiszie pamati. Otrā nodaļa. Kriminālistiskā mācība par noziedzīgu nodarījumu. – Riga, 2002.
23. Dostojevskis F.M. Mintys. Vertė L.Čekauskaitė. – Kaunas, 2000.
24. Farmes D.I. Crime Control: the Use and Misuse of Police Resources. – New - York, 1984.
25. Fonoskopinės teismo ekspertizės skyrimas ir medžiagos jai daryti rengimas. (Metodinės rekomendacijos)/red.Šalna B. – Vilnius, 1995.
26. Füllgrabe U. Psychologische Täterprofile // Kriminalistik. 1993. Nr.5.
27. Gilligan, James. Smurto prevencija/James Gilligan. – Vilnius, 2002.
28. Gorbakov A. Kontrabandos kriminalistinė charakteristika // Teisė. 2001. Nr.39.
29. Gorskis D. Logika. – Vilnius, 1960.

30. Harbort St. Empirische Täterprofil // Kriminalistik. 1997. Nr. 8-9.
31. Hoffmann J., Musollf C. Fallanalyse und Täterprofil. Geschichte, Methoden und Erkenntnisse einer jungen Disziplin. BKA Forschungsreihe. Band 52. – Wiesbaden: Bundeskriminalamt, 2000.
32. James H. Theories of emotion and motivation. A historical and conceptual review // Genet., So., and Den. Psychol. Monogr. 1985.
33. Juškevičiūtė J. Nusikaltėlio profilio sudarymas - naujas netradicinis nusikaltimų tyrimo metodas // Jurisprudencija. 2003. Nr.43(35).
34. Juškevičiūtė J., Kuklianskis S., Kurapka E. ir kt. Kriminalistikos vystymosi Lietuvoje perspektyvos // Mokslo darbai. T.1. – Vilnius, 1993.
35. Justickis V. Kriminologija: Vadovėlis. 1 dalis. – Vilnius, 2001.
36. Juzukonis S. Nukentėjusiojo teisių apsauga baudžiamajame procese. Daktaro disertacijos santrauka (socialiniai mokslai, teisė). – Vilnius, 2002.
37. Juzukonis S. Nukentėjusiojo teisių apsauga baudžiamajame procese. Daktaro disertacija (socialiniai mokslai, teisė). – Vilnius, 2002.
38. Kažemikaitienė E. Lietuvos Respublikos kriminalistinė informacinė sistema: dabartinė būklė ir naujas modelis. Daktaro disertacijos santrauka. – Vilnius, 2003.
39. Kerner Hans – Jürgen. Teoretische Grundlagen der Kriminalistik // Symposium: Wissenschaftliche Kriminalistik: am 23. und 24. Juni 1983 im Bundeskriminalamt. – Wiesbaden, 1983.
40. Klink M., Kordus S. Kriminalstrategie. – Stuttgart, München, Hannover, 1986.
41. Kralikauskas J. Psichologijos įvadas. – Kaunas, 1993.
42. Kriminalistik: Handbuch für Praxis und Wissenschaft/hrsg. von Edwin Kube ... – Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar, Dresden, Boorberg, 1994.
43. Kriminologija/J. Bluvšteinas, E. Bieliūnas, V. Justickis ir kt./.. – Vilnius, 1994.
44. Kuconis P. Kriminalistinės nusikaltimų tyrimo charakteristikos sąvoka, struktūra ir reikšmė // Teisė. 1995. Nr.29.
45. Kuconis P. Nusikaltimų finansams, tiriamų suminio proceso tvarka, kriminalistinė charakteristika ir įrodinėtinos aplinkybės // Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos. Mokslo darbų rinkinys. – Vilnius, 1996.
46. Kuconis P. Teoriniai kriminalistinių klasifikacijų pagrindai ir jų vieta kriminalistikoje // Teisė. 1991. Nr.25.
47. Kuklianskis S. Realus nusikalstamumas ir jo tendencijų perspektyvos Lietuvoje // Kriminalinė justicija. Mokslo darbai. T.III. – Vilnius, 1994.
48. Kuklianskis S. Teorinės tardymo situacijų problemos // Kriminalinė justicija. T.5. – Vilnius, 1996.
49. Kuklianskis S., Burda R. Nusikaltimų ekonomikai tyrimo taktikos ypatumai. – Vilnius, 1998.
50. Kurapka E., Malevski H. Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje // Jurisprudencija. 2000. Nr.18(10).
51. Kurapka E., Malevski H., Palskys E., Kuklianskis S. Kriminalistikos technikos pagrindai. – Vilnius, 1998.
52. Kurapka V.E., Malevski H. Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas. Pirmieji rezultatai // Jurisprudencija. 2003. Nr.43(35).
53. Lüpke A. Täterprofile // Kriminalistik, 1999, Nr.12.
54. Malevski H. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis // Daktaro disertacija. – Vilnius, 1997.
55. Medicinos enciklopedija. – Vilnius, 1991–1993.
56. Myers David G. Psichologija. – Kaunas, 2000.
57. Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas. – Vilnius, 1984.
58. Novikovienė L. Kriminalistikos profilaktinė funkcija: kai kurie teoriniai aspektai // Jurisprudencija. 2001. Nr. 22(14).
59. Palskys E. Nusikaltimai ir kriminalistika. – Vilnius, 1978.
60. Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P. Kriminalistika. – Vilnius, 1985.
61. Pėstininkas A. Nusikaltimas asmeniui. – Vilnius, 1984.
62. Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: habilit. darbas: soc.mokslai/LPA, VU. – Vilnius 1995.
63. Piesliakas V. Ekonominiai nusikaltimai Europos valstybėse ir JAV teisėje. Kriminalinė justicija LPA mokslo darbai. T.1. – Vilnius, 1996.
64. Piesliakas V. Mokslas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996.

65. Piesliakas V. Naujieji baudžiamieji įstatymai: takoskyra tarp nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų // Teisės problemos. 1995. Nr.2.
66. Pikūnas J., Palujanskienė A. Asmenybės vystymasis: kelias į savęs atradimą. – Kaunas, 2000.
67. Psichologijos žodynas. – Vilnius, 1993.
68. Radavičius L.E. Įvadas į teisės psichiatriją (bendroji psichopatologija). Mokymo metodinis leidinys. – Vilnius, 2001.
69. Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamajame procese pagrindai. – Vilnius, 1990.
70. Ryngevič R. Kriminalistinės lingvistikos teoriniai pagrindai ir jos metodų bei rekomendacijų taikymas teismo ekspertizėje. Daktaro disertacija. – Vilnius, 2002.
71. Sawa – Szeliga Maryla. Przestępstwa popełnione z użyciem przemocy (określenie psychologicznego profilu sprawcy) // Postępy kryminalistyki/Pod redakcją naukową Brunona Hołysta. – Zeszyt. Legionowo, 1998, (2).
72. Schmelz G. Die Kriminalistik im System der Kriminalwissenschaften // Kriminalistik. 1997. Nr. 8–9.
73. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 1969.
74. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 1985.
75. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 1999.
76. The practice of research in criminology and criminal justice/ ronet bachman and Russell K. Schutt. – Boston, London, New Delhi, 2001.
77. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 2001.
78. Vernon J. Geberth. Praktical Homicide investigation: tactics procedures and Forensic techniques. – New – York, Amsterdam, London, Tokyo, 2000.
79. Visuotinė lietuvių enciklopedija. T.1: A –Ar. – Vilnius, 2001.
80. Wissenschaftliche Kriminalistik/hrsg. von Edviw Kube, Hans Udo Störzer, Siegfried Brugger. – Wiesbaden, 1983.
81. Антонын Ю. М. Роль конкретной жизненной ситуации в совершении преступления. – Москва, 1973.
82. Антонын Ю.М. Психология убийства. – Москва, 1997.
83. Антонын Ю.М. Изучение личности преступника. Учебное пособие. – Москва, 1982.
84. Баев О.Я. И всё же: реальность или иллюзия (еще раз о криминалистической характеристике преступлений) // Вестник криминалистики. Выпуск 1(3). – Москва, 2002.
85. Баев О.Я. Расследование отдельных видов преступлений. – Воронеж, 1986.
86. Баев О.Я. Следственные ситуации: их тактическая и методическая сущность // Роль и значение деятельности Р.С.Белкина в становлении современной криминалистики. Материалы Международной научной конференции. – Москва, 2002.
87. Балабанова Л.М. Судебная психология (вопросы определения нормы и отклонений). – Донецк, 1998.
88. Басалаев А.Н., Гуняев В.А. Криминалистическая характеристика преступления /общее понятие и практическое значение // Методика расследования преступлений (общие положения). Материалы научно – практической конференции. – Москва, 1976.
89. Бахин В.П. Криминалистическая характеристика преступлений как элемент расследования // Вестник криминалистики. Выпуск 1. – Москва, 2000.
90. Бахин В.П., Гора И.В. «Контркриміналістика» или новые задачи криміналістики // Актуальні проблеми держави та права. Вип.5 – Одесса, 1998.
91. Белкин Р., Быховский И., Дулов А. Модное увлечение или новое слово в науке? // Соц. законность. 1987. № 9.
92. Белкин Р.С. История отечественной криминалистики. – Москва, 1999.
93. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. – Москва, 2001.
94. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. – Москва, 2000.
95. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов.-3-е изд., дополненное. – Москва, 2001.
96. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.І. – Москва, 1977.
97. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.ІІ. – Москва, 1978.
98. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.ІІІ. – Москва, 1979.
99. Белкин Р.С. Проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике. – Москва, 1988.
100. Белкин Р.С., Быховский И.Е., Дулов А.В. Модное увлечение или новое слово в науке?//Соц. законность.1987.№ 9.

101. Белкин. Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. – Москва, 1988.
102. Блувштейн Ю. Об изучении личности преступника (к теории вопроса). Экспертиза при расследовании преступлений (информационные материалы). Выпуск 6. – Вильнюс, 1967.
103. Васильев В.Л. Юридическая психология. – Санкт - Петербург, 2000.
104. Васильев А.А., Дудник А.Г. Аспекты формирования криминалистической характеристики преступлений, совершаемых с использованием ЭБМ и радиоэлектронных устройств//Следователь, 2004, № 2(70).
105. Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. – Москва, 1988.
106. Видонов Л.Г. Криминалистическая характеристика убийств и системы типовых версий о лицах, совершающих убийства без очевидцев. – Горький, 1978.
107. Видонов Л.Г. Криминалистические характеристики убийств и система типовых версий о лицах совершивших убийства в отсутствие очевидцев // Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 1979.
108. Винокуров С.И. Криминалистическая характеристика преступлений, ее содержание и роль в построении методики расследования конкретного вида преступлений//Методика расследования преступлений (общие положения). – Москва, 1976.
109. Винокуров С.И. Основные вопросы методики расследование преступных нарушений правил обращение со взрывчатыми материалами // Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Москва, 1976.
110. Возгрин И.А. Криминалистическая методика расследования преступлений. – Минск, 1983.
111. Возгрин И.А. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. – Ленинград, 1976.
112. Волков В.Н. Судебная психиатрия. – Москва, 1998.
113. Волчецкая Т.С. Криминалистическая ситуалогия: Монография/Под ред. проф. Н.П. Яблокова. – Калининград, 1997.
114. Гавло В.К. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений//Вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью. – Томск, 1980.
115. Гавло В.К. Обстановка преступления как структурный компонент криминалистической характеристики преступления // Проблемы совершенствование тактики и методики расследования преступлений. Сборник научных трудов. Вып. 15. – Иркутск, 1980.
116. Гамза В.А. Криминалистическая характеристика преступления: сущность и содержание // Информационный бюллетень № 17. по материалам криминалистических чтений «научная состоятельность криминалистической характеристики преступления». – Москва, 2002.
117. Гамза В.А. Структура криминалистики: системный подход//Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении современной криминалистики. Материалы Международной научной конференции. – Москва, 2002.
118. Герасимов А.Ю. Криминалистическая характеристика преднамеренного банкротства. <http://www.lawinstitut.ru/science/vestnik/20004/gerasimov/cgi>
119. Герасимов И.Ф. Вопросы развития и совершенствования методики расследования отдельных видов преступлений//Вопросы методики расследования преступлений. Научные труды. Вып. 50. – Свердловск, 1976.
120. Герасимов И.Ф. Криминалистические характеристики преступлений в методике расследования // Методика расследования преступлений. – Москва, 1976.
121. Глоточкин А.Д., Пирожков В.Ф. Исправительно – трудовая психология. – Москва, 1974.
122. Головин А.Ю. Криминалистическая систематика. – Москва, 2002.
123. Голуб Е.Ю. Криминалистическая характеристика хищений боевых припасов // Следователь. 2000. № 1.
124. Грановский Г.Л. Экспертные задачи: понятие, структура, стратегия решения // Теоретические и методические вопросы судебной экспертизы. – Москва, 1985.
125. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. – Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. – Москва, 2002.
126. Гуров А.И. Профессиональная преступность. – Москва, 1990.

127. Гусаков А.Н. Криминалистика США. Теория и практика ее применения. – Екатеринбург, 1993.
128. Густов Г.А. Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений // Криминалистическая характеристика преступлений. – Москва, 1984.
129. Густов Г.А. Проблемы методов научного познания в организации расследования преступлений // Автореф. дисс. ... докт. юрид. наук. – Москва, 1993.
130. Густов Г.А., Фадеев В.И. Инсценировка события преступления: Понятие, общественная опасность, криминалистическая характеристика // Правоведение, 1998 № 2, <http://pravoved.jurfak.spb.ru/default.asp?cnt=548>
131. Гутерман М.П. Зависимость способа сокрытия преступлений от личности преступника // Криминалистическая сущность: средства и методы установления способов сокрытия следов преступления. Сборник трудов. – Москва, 1987.
132. Дёмин К.Е. О понятии и криминалистической характеристике убийств, совершённых наёмными лицами. http://www.mvd-expo.ru/conferences/worldcomm/common_part/demin.htm
133. Домбровский Р.Г. Теоретические основы криминалистики. – Рига, 2004.
134. Екинеев М.И. Основы общей и юридической психологии. – Москва, 1996.
135. Екинеев М.Н. Общая, социальная психология. – Москва, 2002.
136. Ермалович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. – Минск, 2001.
137. Жордания И.Ш. Психолого-правовая структура способа совершения преступления // Вопросы борьбы с преступностью. Вып.24. – Москва, 1976.
138. Захаревский В.И. Характеристика и методы разрешения следственных ситуаций по делам о хулиганстве // Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Москва, 1990.
139. Зелинский А.Ф. Рецидив преступлений (структура, связи, прогнозирование). – Харьков, 1980.
140. Зиядова Д.З. Неблагополучная семья – криминогенный фактор подростковой преступности // Следователь. 2002. № 9(53).
141. Зорин А. Теоретические основы криминалистики. – Минск, 2000.
142. Зорин Г.А. Интегративно - модульные аспекты криминалистической стратегии и тактики как отражение тенденций интеграции и дифференциации наук // Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении современной криминалистики. Материалы Международной научной конференции. – Москва, 2002.
143. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления // Автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. – Москва, 1970.
144. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления // Соц. законность, 1971, №11.
145. Зуйков Г.Г. Поиск по признакам способов совершения преступлений. – Москва, 1970.
146. Зуйков Г.Г. Способы сокрытия преступления и уклонения от ответственности // Способы сокрытия следов преступлений и криминалистические методы их установления. – Москва, 1984.
147. Зырянова В.П. Некоторые спорные вопросы криминалистической характеристики преступлений. <http://jur-lib.kharkov.ua/Zyryanova/2.htm>
148. Иванова Н.В. Криминологическая характеристика личности квартирного вора // Следователь, 2002, № 2(46).
149. Игошев К.Е. Типология преступника и мотивация преступного поведения. – Горький, 1974.
150. Исправительно – трудовая педагогика. – Москва, 1978.
151. Ишигаев В.С. Обстановка совершения преступления как элемент его криминалистической характеристики // Дис. на соиск. ... канд. юрид. наук. – Санкт – Петербург, 1996.
152. Ищенко У.П. Как наполнить фантом криминалистической характеристики преступлений реальным содержанием // Информационный бюллетень № 17. по материалам криминалистических чтений «научная состоятельность криминалистической характеристики преступления». – Москва, 2002.
153. Карпенко Л.А. Краткий психологический словарь. – Москва, 1985. С.195.
154. Клочков В.В., Оброзцов В.А. Преступление как объект криминалистического познания // Вопросы борьбы с преступностью. Выпуск 42. – Москва, 1985.
155. Колдин В.Я. Идентификация при расследовании преступлений. – Москва, 1978.

156. Колесниченко А.Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений // Автореф. дис. докт. юрид. наук. – Харьков, 1967.
157. Колесниченко А.Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. – Харьков, 1976.
158. Колесниченко А.Н. Содержание и значение криминалистической характеристики преступлений // Актуальные проблемы советской криминалистики. – Москва, 1980.
159. Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Теоретические проблемы криминалистической характеристики // Криминалистическая характеристика преступлений. – Москва, 1984.
160. Колесниченко А.Н., Суетнов В.П., Хотенец М.В. Проблемы развития методики расследования преступлений (к вопросу о криминалистической характеристике преступлений) // Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений. Сб. науч. трудов. – Иркутск, 1980.
161. Колмаков В.П. Сущность и задачи идентификации личности в советской криминалистике. – Харьков, 1955.
162. Колодкин Л.М. Стадии преступления и предупреждение преступлений. – Киев, 1972.
163. Кондратюк Л.В. Антропология преступления (микркриминология). – Москва, 2001.
164. Коновалова В.Е., Колесниченко А.Н. Теоретические проблемы криминалистической характеристики // Криминалистическая характеристика преступлений. – Москва, 1984.
165. Корноухов В.Е. Комплексное судебное – экспертное исследование свойств человека. – Красноярск, 1982.
166. Корухов Ю.Г. Значение криминалистической характеристики в расследовании // Информационный бюллетень № 17. по материалам криминалистических чтений «научная состоятельность криминалистической характеристики преступления». – Москва, 2002.
167. Крайг Г. Психология Развития. – Санкт – Петербург, 2002.
168. Криминалистика/Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. /Учебник под ред. Белкина Р.С. – Москва, 1999.
169. Криминалистика/Под ред. Яблокова Н.П. – Москва, 1996.
170. Криминалистика/Под ред. Т.А. Седовой, А.А. Эксархопуло. – Санкт – Петербург, 2001.
171. Криминалистика социалистических стран /Под ред. В.Я. Колдина. – Москва, 1986.
172. Криминалистика/Под. ред. Н.П. Яблокова, В.Я. Колдина. – Москва, 1990.
173. Криминалистика/Под ред. Т.А. Седовой, А.А. Эксархопуло. – Санкт – Петербург, 1995.
174. Криминалистика/Под ред. Н.П. Яблокова. – Москва, 2000.
175. Криминалистика/Под ред. Н.П. Яблокова. – Москва, 1996.
176. Криминалистика/Под.ред. И.Ф.Пантелеева, Н.А.Селиванова. – Москва, 1988.
177. Криминалистика/Под ред. В.А.Образцова. – Москва, 1995.
178. Криминалистика/Под ред. В.А. Образцова. – Москва, 1999.
179. Криминалистика/Под ред. А.В. Дулова. – Минск, 1996.
180. Криминалистика/Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. – Москва, 1994.
181. Криминалистика/Под ред. И.Ф. Крылова, А.И. Бастрыкина. – Москва, 2001.
182. Криминалистика/Под ред. И.Ф.Герасимова и Л.Я. Драпкина/. – Москва, 2000.
183. Криминалистика/А.Ф. Волинский, Т.В. Аверьянова, И.Л. Александрова и др. – Москва, 1999.
184. Криминалистика/В.Ф.Герасимов, Л.Я.Драпкин, Е.П. Ищенко и др. – Москва, 2000.
185. Криминалистика/Под.ред. Пантелеева И.Ф., Селиванова Н.А. – Москва, 1993.
186. Криминалистическая характеристика преступлений: сборник научных трудов/Под ред. В.В. Ключкова. – Москва, 1984.
187. Криминология. – Москва, 1979.
188. Криминология/Под ред. проф. Н.Ф.Кузнецовой, проф. Т.М. Миньковского/. – Москва, 1998.
189. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования. – Москва, 1998.
190. Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии. (О структуре индивидуального преступного поведения). – Москва, 1968.
191. Куклин В.И. Методика расследования отдельных видов преступлений. – Иваново, 1983.

192. Куклянскис С.С. Криминалистическое значение способа хищения // Применение научных методов при расследований и изучений преступности. Ч.2. – Вильнюс, 1973.
193. Кукоев М.М., Попов И.В. Расследование Умышленного убийства // Криминалистика и судебная экспертиза: Международный научно-методический сборник. Вып.50. Отв. ред. Б.С. Стычинский. – Киев, 2001.
194. Куликов В.И. Криминалистическое понятие обстановки совершения преступлений. Вестник Московского Университета. Серия 11, Право. 1982. №5.
195. Купрейчик С.К. Понятие и структура криминалистической характеристики преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств // Вестник Академии МВД Республики Беларусь. 2001, № 1.
196. Куранова Э.Д. Об основных положениях методики расследования отдельных видов преступлений // Вопросы криминалистики. Вып. 6-7. – Москва, 1962.
197. Курс криминалистики. Общая часть/ Отв. ред. В.Е. Корноухов. – Москва, 2000.
198. Курс криминалистики: В 3е. Е.1. Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика/Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – Санкт – Петербург, 2004.
199. Кустов А.М. Криминалистическая или социально – правовая характеристика преступлений как ориентир в борьбе с преступностью // Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении и развитии современной криминалистики. Материалы международной научной конференции (к 80 – летию со дня рождения Р.С. Белкина). – Москва, 2002.
200. Лавров В.П. Криминалистическая классификация способов сокрытия преступления// Криминалистическая сущность, средства и методы установления способов сокрытия следов преступления. – Москва, 1987.
201. Ларин А.М. Криминалистика и паракриминалистика. – Москва, 1996.
202. Левченко О.П. К вопросу о способе совершения убийства по мотивам кровной мести//Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении современной криминалистики. Материалы Международной научной конференции. – Москва, 2002.
203. Ледащев В.А. О совершении структуры методики расследования отдельных видов преступлений // Методика расследования преступлений/Общие положения/. – Москва, 1976.
204. Лузгин И.И. Некоторые аспекты криминалистической характеристики и место в ней данных о сокрытии преступлений // Криминалистическая характеристика преступлений. – Москва, 1984.
205. Марочкин Н. Понятие и содержание криминалистической характеристики в свете общих положений методики расследования преступлений // Teisė. 1987. Nr. 22
206. Методика расследования преступлений. – Москва, 1976.
207. Миньковский Г.М. Методологические и методические аспекты изучения личности в криминологии. – В кн.: Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 27. – Москва, 1977.
208. Митричев С.П. Методика расследования отдельных видов преступлений // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 10. – Киев, 1973.
209. Монтьев А.А., Шахнарович А.М., Батов В.И. Речь в криминалистике и судебной психологии. – Москва, 1977.
210. Морозов И.Р. Криминалистическая характеристика и её использование в расследовании групповых, организованных хищений государственного и общественного имущества в торгующих организациях // Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 1986.
211. Морочкин Н. Понятие и содержание криминалистической характеристики в свете общих положений методики расследования преступлений // Тейсе. 1987. № 22.
212. Мухин Г.Н. Общественно опасные деяния лиц с психическими аномалиями: Учебное пособие. – Минск, 1984.
213. Надгорный Г.М. Использование результатов судебных экспертиз для выдвижения версий о личности преступника при расследовании убийства // Криминалистика и судебная экспертиза: Международный научно-методический сборник. Вып.50. Отв.ред. Б.С. Стычинский. – Киев, 2001
214. Научные основы криминалистической методики расследования преступлений. Ч.IV. – Санкт – Петербург, 1993.
215. Новиков И.А. криминалистическая характеристика преступлений несовершеннолетних. <http://www.pomorsu.ru/ScientificLife/Library/Sbornic1/Article72.htm>

216. Облаков А.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений и криминалистические ситуации/Учебное пособие/. – Хабаровск, 1985.
217. Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника. – Москва, 1997.
218. Образцов В.А. К вопросу о методике раскрытия преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. – Москва, 1977. Вып. 27.
219. Образцов В.А. Теоретические основы раскрытия преступлений связанных с ненадлежащим исполнением профессиональных функций в сфере производства. – Иркутск, 1985.
220. Образцов В.А. Учение о криминалистической характеристике преступлений // Криминалистика/Под ред. В.А. Образцова. – Москва, 1995.
221. Овечкин В.А. Основные положения методики расследования преступлений, скрытых инсценировками. – Харьков, 1975.
222. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – Москва, 1963.
223. Отчёт о научно – исследовательской работе тема 12 координационного плана НИР подготовка методического пособия «Идентификация и диагностика свойств человека отображающихся в следах» // Министерство юстиции Литовской ССР Научно – исследовательский институт судебной экспертизы. – Вильнюс, 1988.
224. Пантелеев И.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений/ Криминалистика. Учеб.Под ред. Пантелеева И.Ф.,Селиванова Н.А. – Москва, 1984.
225. Пантелеев И.Ф. Методика расследования преступлений. Учебное пособие. – Москва, 1975.
226. Пастушеня А.Н. Криминогенная сущность личности преступника (психологический аспект)/Афтореф. дис. ... докт. юрид. наук. – Москва, 2000.
227. Первин Л., Джон О. Психология личности.Т.1. Хрестоматия. – Самара, 1999.
228. Петрова А.Е. Психологическая классификация личностей: элементарная методика. – Москва, 1927. С.243-247.
229. Платонов К.К. О системе психологии. – Москва, 1972.
230. Радаев В.В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: Лекция. – Волгоград, 1987.
231. Райгородский Д.Я. Психология личности. Е.1. Хрестоматия. Изд. Второе дополненное. – Самара, 1999.
232. Расследование убийств в зарубежных странах: Сборник статей/Под ред. Б.М. Бурыкина, Г.В. Дашкова. – Москва, 1991.
233. Рыбников Б.Б. Проблема сокрытия преступлений и ее место в советской криминалистике // Криминалистический сборник. – Рига,1972.
234. Сабитов Р.А. Обман как средство совершения преступления. – Омск, 1980.
235. Салтевский М.В. Криминалистическая характеристика: структура, элементы // Специализированный курс криминалистики. – Киев, 1987.
236. Самойлов Г.А. Основы криминалистического учения о навыках. – Москва, 1968.
237. Селиванов Н.А Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в методике расследования // Соц. законность, 1977, № 2.
238. Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий. Москва, 1982.
239. Селиванов Н.А. Типовые версии, следственные ситуации и их значение для расследования // Соц. законность, 1985, № 7.
240. Сергеев Л.А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ // Автореф. дис...канд. юрид. наук. – Москва, 1966.
241. Скрябикова Т.С. Содержание криминалистической характеристики налоговых преступлений. <http://www.lawinstitut.ru/science/vestnik/20004/scpyabikova/cgi>
242. Сливинский К.О. Алгоритмический подход к криминалистической характеристики преступлений // Информационный бюллетень № 17. по материалам криминалистических чтений «научная состоятельность криминалистической характеристики преступления». – Москва, 2002.
243. Словарь русского языка/Под ред. А.П. Евгеньевой. Изд. 3 – у стереотип. – Москва, 1988. Т.4.
244. Советская криминалистика: Методика расследования отдельных видов преступлений/Под. ред. В.К. Лисиченко. – Киев, 1988.

245. Соловьев А.В. Элементы криминалистической характеристики легализации преступных доходов // Следователь, 2002, № 8(52).
246. Сорокотягина Д.А. Социально – психологическая характеристика личности потерпевшего. В кн.: Проблемы изучения личности участников уголовного судопроизводства. – Свердловск, 1980.
247. Субботина М.В. Расследование преступления на базе криминалистической методики // Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении современной криминалистики. Материалы Международной научной конференции. – Москва, 2002.
248. Танасевич В. Г., Образцов В.А.О криминалистической характеристике преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 25. – Москва, 1976.
249. Танасевич В.Г. Теоретические основы методики расследования преступлений // Советское государство и право, 1977, № 6.
250. Тищенко В.В. Криминалистическое значение связи «преступник-жертва» для методики расследования // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 16. – Киев, 1978.
251. Уголовное право. Общая часть: Учеб. Для вузов./Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой. – Москва, 1998.
252. Филипов А.Г., Яковлев В.А. Проблемы разработки типовых криминалистических характеристик преступлений, совершаемых иностранцами // Следователь, 1998, № 3.
253. Филиппов А.Г. Общие положения методики расследования отдельных видов и групп преступлений // Криминалистика. Учебник. Под ред. А.Г. Филиппова и А.Ф. Волынского. – Москва, 1998.
254. Фокина Ф.Ф. Роль криминалистической характеристики преступлений в укреплении связи науки криминалистики и практики расследования // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 41. – Киев, 1990.
255. Хасан Б.И. Особенности изучения личности свидетелей и потерпевших по делам, связанным с применением огнестрельного оружия. – В кн.: Проблемы изучения личности участников уголовного судопроизводства. – Свердловск, 1980.
256. Хмыров А.А. Криминалистическая характеристика преступлений и пути доказывания по уголовному делу // Правоведение, № 3. 1978.
257. Центров Е.Е. Криминалистическая характеристика и особенности возбуждения дел о преступлениях против половой неприкосновенности и половой свободы личности//Следователь, 1999, № 2.
258. Чулаков В.Н. О взаимосвязующей роли новиков и привычек между элементами криминалистической характеристики преступлений // Информационный бюллетень № 17. по материалам криминалистических чтений «научная состоятельность криминалистической характеристики преступления». – Москва, 2002.
259. Шаров В.И. Формализованное описание информационной структуры расследования: цель и подходы // Роль и значение деятельности Р.С.Белкина в становлении современной криминалистики.Материалы Международной научной конференции. – Москва, 2002.
260. Шаталов А.С. Сущность и содержание криминалистической характеристики преступлений//Следователь, 1999, № 1.
261. Шиканов В.И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений. – Иркутск, 1983.
262. Шмонин А.В. Криминалистическая характеристика, как составная часть криминалистических методик // Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении и развитии современной криминалистики. Материалы международной научной конференции (к 80 – летию со дня рождения Р.С. Белкина). – Москва, 2002.
263. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории//Вестник Московского Университета, серия 11. Право, 2000, №2.
264. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика преступления и типичные следственные ситуации как важные факторы разработки методики преступлений//Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 30. – Москва, 1979.
265. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика финансовых преступлений // Вестн. Моск. ун – та. Сер.11.Право, 1999, № 1.
266. Яблоков Н.П. Нравственные аспекты криминалистических приемов и средств ведения расследования // Вестн. Моск. ун-та. Сер.11, Право. 1999. № 3.

267. Ярочкин В. Организованная преступность. Откуда исходит угроза. – Москва, 1995.

ANKETA
Baudžiamųjų bylų (iškeltų pagal LR BK 129 str.) analizavimui.

Miestas _____

B/B (arba archyvinis) numeris _____

Nusikaltimo fabula:

DUOMENYS APIE NUSIKALTIMĄ PADARIUSĮ ASMENĮ.
(esant grupei asmenų, anketa pildoma kiekvienam dalyviui)

1.Lytis:

1) vyras	001
2) moteris	002

2.Amžius:

1) mažametis	
iki 14 metų	003
2) nepilnametis:	
14-15 metų	004
16-17 metų	005
3) pilnametis:	
18-24 metai	006
25-29 metai	007
30-39 metai	008
40-49 metai	009
50- ir vyresni	010

3.Tautybė:

1) lietuvis	011
2) rusas	012
3) lenkas	013
4) baltarusas	014
5) čigonas	015
6) čečėnas	016
7)kita_____	017

4. Tautinė regioninė grupė:

1) aukštaitis	018
2) žemaitis	019
3) dzūkai	020
4) suvalkiečiai	021
5) nėra duomenų	022

5. Išsilavinimas:

1) neraštingas	023
2) pradinis	024
3) pagrindinis	025
4) nebaigtas vidurinis	026
4) vidurinis	027
5) spec. vidurinis	028
6) aukštesnysis	029
7) aukštasis	030
8) nebaigtas aukštasis	031
9) kita _____	032

6. Profesija:

1) pedagogas	033
2) kunigas	034
3) policininkas	035
4) chemikas	036
5) fizikas	037
6) ekonomistas	038
7) teisininkas	039
8) gydytojas	040
9) farmacininkas	041
10) žemdirbys	042
11) šaltkalvis	043
12) mechanikas	044
12) santechnikas	045
13) elektrikas	046
14) vairuotojas	047
15) kita _____	048

7. Šeimyninė padėtis:

1) nevedęs (neištekėjusi)	049
2) vedęs (ištekėjusi)	050
3) išsiskyręs (-usi)	051
4) turėjo sugyventinį (-ę)	052
5) našlys (-ė)	053
6) yra neištikimas (turi daug vyrų (moterų))	054

7) kita_____	055
8.Lytinė orientacija:	
1) heteroseksualus	056
2) homoseksualus	057
3) biseksualus	058
4) nėra duomenų	059
9.Charakteristika pagal gyvenamąją vietą:	
1) vietinis gyventojas, turi pastovią gyvenamąją vietą	060
2) vietinis gyventojas, be pastovios gyvenamosios vietos	061
3) kitos valstybės gyventojas, turi pastovią gyvenamąją vietą	062
4) kitos valstybės gyventojas, be pastovios gyvenamosios vietos	063
5) valkata	064
6) kita	065
10.Ryšys su nukentėjusiuoju (-iaisiais):	
1) sutuoktinis	066
2) kitas šeimos narys	067
3) giminaitis	068
4) draugas, pažįstamas	069
5) kaimynas	070
6) pažįstamas pagal gyvenamąją vietą	071
7) pažįstamas pagal darbo vietą	072
8) nepažįstamasis	073
9) kita_____	074
11.Socialinė veikla:	
1) nedirba ir nesimoko	075
2) dirba ir mokosi vangiai	076
3) dirba ir mokosi	077
4) dirba ir mokosi dėl akių	078
5) dirba sezoninį darbą	079
6) bedarbis	080
7) kita_____	081
8) nėra duomenų	082
12.Užsiėmimo rūšis:	
1) švietimo sferos darbuotojas:	
-vidurinės mokyklos darbuotojas	083
-aukštosios mokyklos darbuotojas	084
-švietimo ministerijos darbuotojas	085
-kitas_____	086
2) sveikatos apsaugos sferos darbuotojas:	

-gydytojas	087
-seselė	088
-sveikatos apsaugos ministerijos darbuotojas	089
-kitas_____	090
3) prekybos sferos darbuotojas:	
-pardavėjas	091
-agentas	092
-biržos makleris	093
-kitas_____	094
4) banko darbuotojas (kasininkas, inkasatorius, apsaugos darbuotojas)	095
5) policijos pareigūnas:	
-kriminalinės policijos	096
-kelių policijos	097
-pasienio policijos	098
-kitas_____	099
6) muitinės darbuotojas	100
7) KAM sistemos darbuotojas	101
8) prokuratūros darbuotojas	102
9) teismų darbuotojas	103
10) advokatas	104
11) individualios įmonės darbuotojas _____ (pareigos)	105
12) UAB darbuotojas _____ (pareigos)	106
13) ūkininkas	107
14) transporto priemonės vairuotojas	108
15) prostitutė	109
16) sandėlininkas	110
17) namų šeimininkė (tarnaitė)	111
18) kita_____	112

13.Socialinis statusas:

1) invalidas	113
2) pensininkas	114
3) nėščia moteris	115
4) tremtinys	116
5) kitas socialiai remtinas asmuo	117
6) kita_____	118

14.Darbo pobūdis:

1) protinis	119
2) fizinis	120

3) susijęs su fizine rizika	121
4) nesusijęs su fizine rizika	122
5) kita_____	123
6) nėra duomenų	124

15. Materialinė padėtis ir turtiniai santykiai:

1) skurdžius	125
2) nepasiturintis	126
3) vidutiniškai materialiai apsirūpinęs	127
4) pakankamai gera materialinė padėtis	128
5) turtingas	129
6) įkeitęs turtą	130
7) paėmęs paskolą	131
8) suteikęs kreditą	132
9) kita_____	133
10) nėra duomenų	134

16. Elgesys darbe:

1) valdingas	135
2) kategoriškas	136
3) nesukalbamas	137
4) nesugyvenamas	138
5) pavydus	139
6) kerštingas	140
7) karštakošis	141
8) nervingas	142
9) agresyvus	143
10) egoistas	144
11) laisvabūdis	145
12) melagis	146
13) draugiškas	147
14) suprantantis	148
15) užjaučiantis	149
16) kita_____	150
17) nėra duomenų	151

17. Elgesys laisvalaikiu, šeimoje, draugų tarpe:

1) valdingas	152
2) kategoriškas	153
3) nesukalbamas	154
4) nesugyvenamas	155
5) pavydus	156
6) kerštingas	157
7) karštakošis	158

8) nervingas	159
9) agresyvus	160
10) egoistas	161
11) laisvabūdis	162
12) melagis	163
13) draugiškas	164
14) suprantantis	165
15) užjaučiantis	166
16) kita_____	167
17) nėra duomenų	168

18.Ypatingi charakterio požymiai:

1) išlaidus	169
2) šykštus	170
3) iš anksto viską apskaičiuojantis	171
4) siekiantis tikslo bet kokia kaina	172
5) kita_____	173

19.Pagal temperamentą:

1) sangvinikas	174
2) cholerikas	175
3) melancholikas	176
4) flegmatikas	177

20.Požiūris į religiją:

1) tikintis:	
-krikščionis	178
-stačiatikis	179
-sentikis	180
-liuteronas	181
-protestantas	182
-musulmonas	183
-baptistas	184
-judėjas	185
-kitas_____	186
2) netikintis	187
3) nėra duomenų	188

21.Priklauso religinei sektai, bendruomenei, judėjimui:

1) Tikėjimo žodžiui	189
2) satanistų	190
3) nacistų	191
4) krišnaistų	192
6) Jėgovo liudininkas	193
7) munistams	194

8) saintologams	195
9) kita _____	196
10) nėra duomenų	197
22. Pakaltinamumas:	
1) pakaltinamas	198
2) nepakaltinamas	199
3) riboto pakaltinamumo	200
4) turintis psichikos nukrypimų	201
5) kita _____	202
23. Nusikaltimą padarė būdamas:	
1) girtas	203
2) blaivus	204
3) narkotinio apsvaigimo būsenoje	205
4) svaiginančių medžiagų arba vaistų poveikyje	206
5) kita _____	207
24. Nusikaltimą padarė:	
1) vienas	208
2) grupėje iš anksto nesusitarusių asmenų	209
3) grupėje iš anksto susitarusių asmenų	210
4) kartu su nepilnamečiais	211
5) kita _____	212
25. Nusikaltime dalyvavo kaip:	
1) organizatorius	213
-surado ir įgijo nusikaltimo įrankius bei priemones	214
-parinko nusikaltimo vykdytojus, padėjėjus, juos instruktavo	215
-parinko auką	216
-iš anksto suplanavo nusikaltimo situaciją	217
-nusikaltimo maskavimo ir slėpimo organizavimas	218
-organizaciniai ryšiai su teisėsaugos pareigūnais	219
-kita _____	220
2) kurstytojas	221
-informacijos rinkimas bei idėjos pateikimas kitiems (kurstymas)	222
-kurstymas padaryti nusikaltimą	223
-kita _____	224
3) vykdytojas	225
-tiesiogiai padarė nusikaltimą	226

-įsigijo nusikaltimo įrankius bei priemones	227
-informacijos rinkimas apie auką	228
-nusikaltimo maskavimas ir slėpimas	229
-kita _____	230
4) padėjėjas	231
-rinko informaciją apie auką	232
-padėjo įsigyti nusikaltimo padarymo įrankius bei priemones	233
-padėjo padaryti nusikaltimą (saugojo, kad niekas nepamatytų ir t.t.)	234
-kita _____	235
26. Asmuo padarė nusikaltimą kai buvo:	
1) atidėtas bausmės vykdymas	236
2) lygtinai atleistas nuo bausmės prieš terminą	237
3) lygtinai paleistas iš laisvės atėmimo vietų	238
4) pataisos darbų atlikimo metu	239
5) kita _____	240
27. Nusikaltimą padarė:	
1) pagal gyvenamąją vietą	241
2) kaimyniniame mieste, rajone, kaime	242
3) kitoje valstybėje	243
4) kita _____	244
28. Teistumas ir bausmės atlikimo vieta:	
1) nusikaltimą padarė pirmą kartą	245
2) teistas 1 kartą	246
3) teistas 2 kartus	247
4) teistas 3 ir daugiau kartų	248
5) recidyvistas	249
6) i sulaikymo padarė nusikaltimą (-ės), kurie nebuvo atskleisti	250
7) teistumas išnykęs	251
8) teistumas neišnykęs	252
9) bausmę atliko kalėjime	253
10) bausmę atliko bendro režimo PDK	254
11) bausmę atliko sustiprinto režimo PDK	255
12) bausmę atliko griežto režimo PDK	256
13) bausmę atliko kolonijoje-gyvenvietėje	257
14) kita _____	258
29. Anksčiau padaryto nusikaltimo charakteristika (straipsnis, dalis,) _____	

30. Elgesys iki nusikaltimo padarymo:

1) anksčiau buvo taikomos administracinio poveikio priemonės	
-įspėjimas	259
-bauda	260
-atlygintinis paėmimas	261
-konfiskacija	262
-specialių teisių atėmimas	263
-pataisos darbai	264
-administracinis areštas	265
-kitos _____	266
2) buvo atvedintas į policiją	267
3) piktnaudžiavo alkoholiu	268
4) vartojo narkotikus	269
5) kita _____	270

31. Ar buvo stebimas pataisos darbų inspekcijos:

1) taip	271
2) ne	272
3) nėra duomenų	273

32. Ar pažeidinėjo jam nustatytą tvarką:

1) taip	274
2) ne	275

33. Kokie buvo taikomi jam apribojimai:

1) lankėsi uždraustose viešose vietose (restoranuose, baruose ir pan.)	276
2) privalėjo būti namuose nuo 22 val. vakaro iki 6 val. ryto	277
3) negalėjo išvykti iš gyvenamosios vietos nepranešęs policijos pareigūnams	278

34. Ar yra nusikalstamos grupuotės narys?

1) taip	279
2) ne	280
3) nėra duomenų	281

35. Ar turi artimų draugų, giminių tarp antivisumeniškų grupuočių narių?

1) taip	282
2) ne	283
3) nėra duomenų	284

36. Kolekcionuoja:

1) šaunamuosius ginklus	285
2) nešaunamuosius ginklus	286
3) meno kūrinius	287
4) pašto ženklus	288
5) automobilius	289
7) antikvarinius daiktus	290

8) kita_____	291
9) nėra duomenų	292
37. Interesai, laisvalaikis:	
1) žvejyba	293
2) medžioklė	294
3) azartiniai žaidimai	295
4) šunys	296
5) chemija	297
6) radiotechnika	298
7) kita_____	299
38. Sportas:	
1) šaudymas iš šaunamųjų ginklų	300
2) šaudymas ir lanko	301
3) fechtavimas	302
4) rytų kovos menai	303
5) alpinizmas	304
6) boksas	305
7) automobilizmas	306
8) kita_____	307

39. Kiti svarbūs duomenys apie nusikaltėlį:

40. Nusikaltimo determinantai:

DUOMENYS APE NUKENTĖJUSĮ (-SIĄ)

41. Lytis:

1) vyras	308
2) moteris	309

42. Amžius:

1) mažametis:	
-iki 1 metų	310
-nuo 1 iki 5 metų	311
-nuo 6 iki 10 metų	312
-nuo 11 iki 13 metų	313
2) nepilnametis:	
-nuo 14 iki 17 metų	314
3) suaugęs:	
-nuo 18 iki 24 metų	315
-nuo 25 iki 29 metų	316

-nuo 30 iki 39 metų	317
-nuo 40iki 49 metų	318
-nuo 50 iki 59 metų	319
-nuo 60 iki 69 metų	320
-nuo 70 iki 79 metų	321
-nuo 80 metų ir vyresni	322
43.Išsilavinimas:	
1) neraštingas	323
2) pradinis	324
3) nepilnas vidurinis	325
4) nebaigtas vidurinis	326
5)vidurinis	327
6) specialus	328
7) aukštesnysis	329
8) aukštasis	330
9) nebaigtas vidurinis	331
10) kitas_____	332
44.Pagal bendravimo pobūdį:	
1) sutuoktinis	333
2) giminaitis	334
3) sugyventinis	335
4) tėvas	336
5) motina	337
6) sūnus	338
7) duktė	339
8) kaimynas	340
9) draugas, pažįstamas	341
10) kita_____	342
45.Darbo santykiai su asmeniu, padariusiu nusikaltimą:	
1) bendradarbis	343
2) buvęs viršininkas	344
3) bendrasavininkiai	345
4) akcininkas	346
5) kita_____	347
46.Kitos charakteristikos:	
1) pensininkas	348
2) prostitutė	349
3) neblaivus asmuo	350
4) atvažiavęs iš kito miesto, rajono	351
5) valkatavo	352
6) elgetavo	353

7) invalidas	354
8) psichiškai nesveikas asmuo	355
9) namų šeimininkė	356
10) nėščia moteris	357
11) kita asmenų kategorija _____	358
47. Charakteristika pagal gyvenamąją vietą:	
1) vietinis gyventojas, turi pastovią gyvenamąją vietą	359
2) vietinis gyventojas, be pastovios gyvenamosios vietos	360
3) kitos valstybės gyventojas, turi pastovią gyvenamąją vietą	361
4) kitos valstybės gyventojas, asmuo, be pastovios gyvenamosios vietos	362
5) valkata	363
6) kitas _____	364
48. Šeimyninis statusas:	
1) nevedęs (neištekęjusi)	365
2) vedęs (ištekėjusi)	366
3) išsiskyręs (-usi)	367
4) turėjo sugyventinį (-ę)	368
5) našlys (-ė)	369
5) yra neištikimas (turi daug vyrų (moterų))	370
7) kita _____	371
49. Socialinė veikla:	
1) nedirba ir nesimoko	372
2) dirba ir mokosi vangiai	373
3) dirba ir mokosi	374
4) dirba ir mokosi dėl akių	375
5) dirba sezoninį darbą	376
6) bedarbis	377
7) kita _____	378
8) nėra duomenų	379
50. Viktimologinė padėtis:	
1) asmenys, užimantys vadovaujančius postus	380
2) nusikalstamų susivienijimų lyderiai, gaujų nariai	381
3) aukšto rango valstybės tarnautojai bei valdininkai	382
4) teisėsaugos struktūrų pareigūnai	383
5) masinių informacijos priemonių atstovai	384
6) verslo atstovai	385
7) kiti asmenys _____	386

51.Apsauga:

1) turėjo asmens sargybinių	387
2) važinėjo šarvuota mašina	388
3) nešiojo apsauginę liemenę	389
4) nešiojo šaunamąjį ginklą	390
5) lankė savigynos kursus	391
6) kita_____	392
7) nėra duomenų	393

52.Nukentėjusysis priklausė nuo kaltininko:

1) materialiai	394
2) tarnybiškai	395
3) kita_____	396

53.Nusikaltimo padarymo metu nukentėjusysis buvo:

1) girtas	397
2) blaivus	398
3) narkotinio apsvaigimo būsenoje	399
4) svaiginančių medžiagų arba vaistų poveikyje	400
5) kita_____	401

54.Teistumas ir bausmės atlikimo vieta:

1) teistas 1 kartą	402
2) teistas 2 kartus	403
3) teistas 3 ir daugiau kartų	404
4) iki sulaikymo padarė nusikaltimą (-ės), kurie nebuvo atskleisti	405
5) teistumas išnykęs	406
6) teistumas neišnykęs	407
7) bausmę atliko kalėjime	408
8) bausmę atliko bendro režimo PDK	409
9) bausmę atliko sustiprinto režimo PDK	410
10) bausmę atliko griežto režimo PDK	411
11) bausmę atliko kolonijoje-gyvenvietėje	412
12) kita_____	413

55.Charakterizuojamas kaip:

1) valdingas	414
2) kategoriškas	415
3) nesukalbamas	416
4) nesugyvenamas	417
5) pavydus	418
6) kerštingas	419
7) karštakošis	420
8) nervingas	421
9) agresyvus	422

10) egoistas	423
11) laisvabūdis	424
12) melagis	425
13) draugiškas	426
14) suprantantis	427
15) užjaučiantis	428
16) kita_____	429
17) nėra duomenų	430
56. Ypatingi charakterio požymiai:	
1) išlaidus	431
2) šykštus	432
3) iš anksto viską apskaičiuojantis	433
4) siekiantis tikslo bet kokia kaina	434
5) kita_____	435
57. Ar turėjo artimų draugų nusikalstamo pasaulio struktūrose:	
1) taip	436
2) ne	437
3) nėra duomenų	438
58. Ar buvo nusikalstamos grupuotės narys:	
1) taip	439
2) ne	440
3) nėra duomenų	441
59. Materialinė padėtis:	
1) skurdžius	442
2) nepasiturintis	443
3) vidutiniškai apsirūpinęs	444
4) pakankamai gera materialinė padėtis	445
5) turtingas	446
6) kita_____	447
7) įkeitęs turtą	448
8) paėmęs paskolą	449
9) suteikęs kreditą	450
10) nėra duomenų	451
60. Kolekcionuoja:	
1) šaunamuosius ginklus	452
2) nešaunamuosius ginklus	453
3) meno kūrinius	454
4) pašto ženklus	455
5) automobilius	456
7) antikvarinius daiktus	457
8) kita_____	458

9) nėra duomenų	459
61. Interesai, laisvalaikis:	
1) žvejyba	460
2) medžioklė	461
3) azartiniai žaidimai	462
4) šunys	463
5) chemija	464
6) radiotechnika	465
7) kita _____	466
8) nėra duomenų	467
62. Sportas:	
1) šaudymas iš šaunamųjų ginklų	468
2) šaudymas ir lanko	469
3) fechtavimas	470
4) rytų kovos menai	471
5) alpinizmas	472
6) boksas	473
7) automobilizmas	474
8) kita _____	475
9) nėra duomenų	476

63. Kiti svarbūs duomenys apie nukentėjusį:

64. Nusikaltimo determinantai:

NUSIKALTIMO BŪDAS

65. Nusikaltimo padarymo lygis:

1) pasiruošimas nužudyti	477
2) pasikėsinimas nužudyti	478
3) baigtas nusikaltimas	479

66. Ar buvo pasiruošimo stadija darant nusikaltimą?

1) nusikaltimas padarytas iš anksto suplanavus	480
2) nusikaltimas padarytas "spontaniškai", be pasiruošimo	481
3) nusikaltimas padarytas susiklosčius tam tikrai situacijai	482

67. Pasiruošimas nusikaltimui:

1) asmenų parinkimas (verbavimas): -iš bendradarbių rato	483
---	-----

-iš pažįstamų rato	484
-iš kartu sportuojančių asmenų rato	485
-kitiems rekomendavus	486
-atsitiktinai	487
-kita_____	488
2) pasirinkimo priežastys ir motyvai:	
-patikimas	489
-dėl fizinių sugebėjimų	490
-dėl profesinių sugebėjimų	491
-anksčiau kartu yra darę nusikaltimus	492
-kartu atliko bausmę įkalinimo įstaigoje	493
-pažįsta auką ir jos dienotvarkę	494
-kita_____	495
3) aukos parinkimas ir duomenų apie ją rinkimas	496
4) nusikaltimo padarymo vietos ir laiko nustatymas	497
5) nusikaltimo slėpimo būdų numatymas ir tam reikalingų įrankių bei priemonių įgijimas	498
kita_____	499
68. Įgijimas nusikalstamų įrankių:	
1) iš anksto suplanavus ir įsigijus	500
2) ekspromtu	501
3) turėjo	502
69. Nusikaltimą padarė:	
1) vienas asmuo	503
2) grupė iš dviejų asmenų	504
3) grupė iš 3-5 asmenų	505
4) grupė iš 6 ir daugiau asmenų	506
5) organizuota grupė	507
6) nusikalstamas susivienijimas	508
70. Susitarimo laipsnis:	
1) grupė iš anksto susitarusių asmenų	509
2) grupė be išankstinio susitarimo	510
3) kita_____	511
71. Nusikaltimo padarymo būdai:	
1) kankinant	
-badant peiliu	512
-skandinant	513
-deginant	514
-pilant chemines medžiagas	515
-užpjūdamt šunimis	516
-kita_____	517

2) pasmaugiant	518
3) nuskandinant	519
4) nugirdant	520
5) nunuodijant	521
6) sužalojant kūną smūgiais	522
7) išmetant iš judančio transporto	523
8) nušaunant	524
9) nuduriant	525
10) uždusinant	526
11) pakariant	527
12) sudeginant	528
13) susprogdinant	529
14) kita_____	530

72.Nusikaltimo įrankiai:

1) peilis	531
2) kirvis	532
3) metalinis strypas	533
4) laužtuvas	534
5) beisbolo lazda	535
6) kovinis šaunamasis ginklas	536
7) savigynai išduotas šaunamasis ginklas	537
8) medžioklinis šautuvas	538
9) savadarbis šaunamasis ginklas	539
10) lankai, arbaletai	540
11) ūkinės-buitinės paskirties daiktas_____	541
12) sprogstamosios medžiagos ir įtaisai	542
13) automobilis	543
14) kita_____	544

73.Nusikaltimo padarymo priemonės:

1) automobilis	545
2) virvė	546
3) valtis	547
4) cheminės medžiagos	548
5) vaistai	549
6) narkotikai	550
7) visrakčiai	551
8) kita_____	552

74.Kito nusikaltimo inscenizavimas:

1) autoavarija	553
2) savižudybė	554
3) nelaimingas atsitikimas buityje	555

4) nelaimingas atsitikimas darbe	556
5) kita_____	557
75.Nužudymas padarytas:	
1) pirmiau apiplėštas, o vėliau nužudytas	558
2) pirmiau nužudytas, o vėliau apiplėštas	559
3) pirmiau išžaginta, o po to nužudyta	560
4) pirmiau nužudyta, o po to išžaginta	561
5) iš chuliganiškų paskatų	562
6) peržengiant būtiniosios ginties ribas	563
7) kita_____	564
76.Nusikaltimo slėpimo būdai:	
1) sudeginimas	565
2) užkasimas	566
3) ketvirčiavimas	567
4) nuskandinimas	568
5) lavono veido sudarkymas	569
6) išvežant į kitą vietą	570
7) kita_____	571
77.Ketvirčiuoto (supjaustyto) lavono dalių suradimo vieta:	
1) dalys rastos nužudymo vietoje	572
2) dalys rastos išmestos kitoje vietoje	
nei įvyko žmogžudystė	573
3) dalys rastos skirtingose vietose	574
4) dalys rastos šiukšlyne	575
5) dalys rastos nusikaltėliui priklausančiose	
patalpose	576
6) kita_____	577
78.Slėpimo priežastys, kurias sąlygojo nusikaltimo padarymo situacija:	
1) artimai pažinojo auką	578
2) išsigando	579
3) tikėjosi, kad nusikaltimas liks neatskleistas	580
4) kita_____	581
79.Kiti svarbūs duomenys apie nusikaltimo padarymo būdą:	

80.Nusikaltimo determinantai:	

NUSIKALTIMŲ SITUACIJOS

81.Nusikaltimo padarymo laikas:

1) rytas	582
2) priešpiečių metu	583
3) per pietus	584
4) po pietų	585
5) vakaras	586
6) nakties metas	587

82.Nusikaltimas padarytas:

1) sausio mėn.	588
2) vasario mėn.	589
3) kovo mėn.	590
4) balandžio mėn.	591
5) gegužės mėn.	592
6) birželio mėn.	593
7) liepos mėn.	594
8) rugpjūčio mėn.	595
9) rugsėjo mėn.	596
10) spalio mėn.	597
11) lapkričio mėn.	598
12) gruodžio mėn.	599

83.Savaitės diena:

1) darbo dienomis	600
2) nedarbo dienomis	601
3) švenčių dienomis	602
4) atostogų metu	603
5) nėra duomenų	604
6) kita _____	605

84.Konkretni nusikaltimo padarymo vieta:

1) viešoji vieta	606
2) vienkiemis	607
3) gatvė	608
4) miškas	609
5) šiukšlynas	610
6) automobilis	611
7) butas	612
8) gyvenamasis namas	613
9) sodo namas	614
10) viešbutis	615
11) negyvenamasis namas	616

12) ūkinis pastatas	617
13) sandėlys	618
14) statybų objektas	619
15) gamybinės patalpos	620
16) garažas	621
17) bankas	622
18) valiutos keitykla	623
19) kavinė, baras	624
20) VRM sistemos objektai	625
21) KAM sistemos objektai	626
22) turgus	627
23) religinės bendruomenės patalpos	628
24) lindynė	629
25) liftas	630
26) rūsys	631
27) laiptinė	632
28) kita _____	633

85. Baudžiamojoje byloje nustatyti nusikaltimo motyvai, santykiai tarp nusikaltėlio ir aukos:

1) turto prievartavimas	634
2) nesutarimai tarp verslo partnerių	635
3) rungtyniškumas versle	636
4) konfliktai dėl žemės nuosavybės	637
5) konfliktai dėl turto pasidalijimo	638
6) kita _____	639

86. Aplinka, nurodanti aukos iniciatyvą, sudarant konfliktinę situaciją:

87. Aplinka, nurodanti asmens, padariusio nusikaltimą, iniciatyvą, sudarant konfliktinę situaciją:

88. Aplinka, nurodanti abipusę iniciatyvą, sudarant konfliktinę situaciją:

89. Aplinka, nurodanti į abipusį, nedorą, amoralių, ištvirkavimu paremtą gyvenimo būdą, o nusikaltimas tai lyg loginis gyvenimo tėkmės rezultatas:

90. Aplinka, nurodanti užsakyto žmogžudystę:

1) kontroliniai šūviai	640
2) žudikų aukos pasitiko būdai _____	641
3) smūgis peiliu į pilvą iš apačios	

(apsidraudimui jei asmuo nešioja apsauginę liemenę)	642
4) kita	643

91. Aplinka, nurodanti iš anksto parengtą situaciją:

1) pakviestas į medžioklę (ir nušautas)	644
2) pakviestas į žvejybą (ir paskandintas)	645
3) pakviestas į kalnus paslydinėti ar palaipioti (ir rastas nukritęs nuo olos)	646
4) sugadintas aukos automobilis (asmuo priverstas eiti pėsčiomis, todėl jį suvažinėja automobilis)	647
5) palikimas bejėgiškumo būklėje blokuojant (užrakinant, užremiant ir t.t.) aukos išėjimą iš buto, namo (padegant juos) bei neleidžiant aukai susisiekti su kitais žmonėmis (palikimas žiemą miške)	648
6) kita	649

92. Aplinka, apibūdinanti konfliktingą situaciją:

93. Aplinka, nurodanti atsitiktinę situaciją:

94. Aplinka, nurodanti nusikaltėlio amžių:

95. Aplinka, nurodanti asmens, padariusio nusikaltimą, lytį:

96. Aplinka, nurodanti asmens, padariusio nusikaltimą, profesiją:

97. Aplinka, nurodanti asmens, padariusio nusikaltimą, tam tikrą patirtį bei sugebėjimus:

98. Aplinka, nurodanti provokuojančią situaciją:

1) nenormalūs santykiai tarp nusikaltimo dalyvių:	
- neištikimybės įrodymai (laiškai, nuotraukos, video įrašai ir t.t.)	650
- konkurencija (tiek darbe tiek namuose)	651
- kita _____	652
2) šantažas (tiek fizinis, tiek psichologinis, tiek dalykinis) aukos atžvilgiu iki nusikaltimo	

padarymo.	653
3) nusikaltėlio agresijos rodymas aukai iki nusikaltimo padarymo:	
- mušimas	654
- fizinis engimas	655
- barniai	656
- kita _____	657
4) įžūlus moters elgesys:	
- seksualių drabužių nešiojimas	658
- laisvo elgesio moters maneros bei kalba	659
- kita _____	660
5) turinio pobūdžio santykiai:	
- skolos negrąžinimas	661
- noras atsikratyti skolininko	662
- noras pašalinti konkurentą versle	663
- kita _____	664

94. Nusikaltimo determinantai:

IKITEISMINIO TYRIMO TYRĖJO

ANKETA

Jūsų išsilavinimas:

1. aukštasis teisinis
2. aukštasis neteisinis
3. aukštesnysis
4. vidurinis
5. kita

Darbo stažas:

1. iki 1 metų
2. nuo 1 iki 2 metų
3. nuo 2 iki 5 metų
4. nuo 6 iki 8 metų
5. nuo 9 iki 12 metų
6. virš 12 metų

Iš jų ikiteisminio tyrimo įstaigoje (apskritai):

7. iki 1 metų
8. nuo 1 iki 2 metų
9. nuo 2 iki 5 metų
10. nuo 6 iki 8 metų
11. nuo 9 iki 12 metų
12. virš 12 metų

1. Jeigu Jus studijavote aukštojoje mokykloje, ar mokėtės kriminalistikos mokslo bendrosios programos kursą?

Taip Nepilnai Ne

2. Jeigu studijavote kriminalistikos kursą, ar dabartinėje ikiteisminio tyrimo veikloje Jums šių žinių pakanka?

Taip Ne pilnai Ne

3. Pradėję dirbti ikiteisminiu tyrėju, ar jums pakako žinių apie atskirų nusikaltimų tyrimą?

Taip Nepilnai Ne

4. Ar savo darbe Jūs naudojate atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo metodikomis?

Taip Ne

5. Kokiomis tyrimo metodikomis Jūs naudojate?

6. Kokiu būdu jūs gilinate savo žinias nusikaltimų tyrimo metodikoje?

1. Seminarų metu
2. Kvalifikacijos kėlimo kursuose
3. Savarankiškai studijuojant literatūrą
4. Žinias įgavote tik turėdami nemenką patirtį tirdami tokio pobūdžio bylas
5. kita

7. Ar tirdami nusikaltimus naudojate duomenų bankais?

Taip ne

Jei taip, tai kokiais

8.Ar tai tenkina Jūsų poreikius ?

Taip

Nepilnai

Ne

9.Kokių duomenų bazių jūs pageidautumėte?

10.Jūsų nuomone, kas yra kriminalistinė nusikaltimų charakteristika? Apibūdinkite ją.

11. Jūsų nuomone, ar skiriasi nusikaltimų tyrimas nuo baudžiamųjų nusižengimų tyrimo?

Taip

Ne

12. Jei skiriasi, nurodykite kuo?

13. Jūsų nuomone, ar skiriasi kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nuo kriminalistinės baudžiamųjų nusižengimų charakteristikos?

Taip

Ne

Nežinau

Kodėl?

14.Jūsų nuomone, ar egzistuoja tam tikri ryšiai tarp nusikaltimo padarymo būdo ir nusikaltėlio asmenybės?

Taip

Ne

Nežinau

Jei egzistuoja, tai kokie?

15.Jūsų nuomone, ar egzistuoja tam tikri ryšiai tarp nusikaltimo situacijos (vietos, laiko ir t.)t. ir nusikaltėlio asmenybės?

Taip

Ne

Nežinau

Jei egzistuoja, tai kokie?

16.Jūsų nuomone, ar egzistuoja tam tikri ryšiai tarp nukentėjusiojo asmenybės ir nusikaltėlio asmenybės?

Taip

Ne

Nežinau

Jei egzistuoja, tai kokie?

17.Jūsų nuomone, ar egzistuoja tam tikri ryšiai tarp nusikaltimo padarymo būdo ir nusikaltimo situacijos?

Taip

Ne

Nežinau

Jei egzistuoja, tai kokie?

18. Jūsų nuomone, ar egzistuoja tam tikri ryšiai tarp nusikaltimo padarymo būdo ir nukentėjusiojo asmenybės?

Taip

Ne

Nežinau

Jei egzistuoja, tai kokie?

Iš anksto dėkojame už atsakymus AČIŪ

Priedas Nr.3

Lentelė Nr. 1

Duomenys apie užregistruotų nusikaltimų skaičių Lietuvoje 1991 – 2003 m.m.

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Nusikaltimų skaičius	60378	58634	60819	68053	75816	78149	77108	82370	79265	72646	85130
Nužudymai	480	523	502	405	391	356	343	398	378	313	372
Nužudymų sk. 10 000 gyventojų	1,3	1,43	1,38	1,12	1,09	1,00	0,97	1,14	1,09	0,9	1,08

Lentelė Nr.2

Duomenys apie užregistruotų nusikaltimų skaičių Lietuvoje 1931 – 1939 m.m.

	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Nusikaltimų skaičius	60440	62071	77944	86247	77821	84588	87230	75508	23476
Gyvybės atėmimas	316	291	401	364	344	413	377	268	226
Nužudymų sk. 10 000 gyventojų.	1,45	1,20	1,63	1,47	1,38	1,64	1,48	1,04	0,77

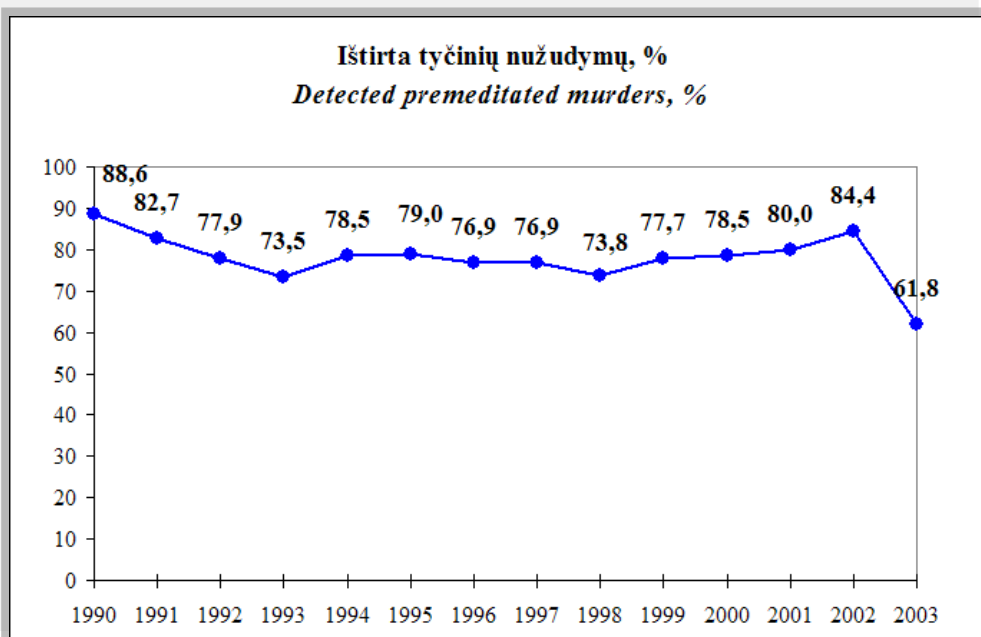
Lentelė Nr.3

Duomenys apie užregistruotų nusikaltimų skaičių Lietuvoje 1961 – 1986 m.m.

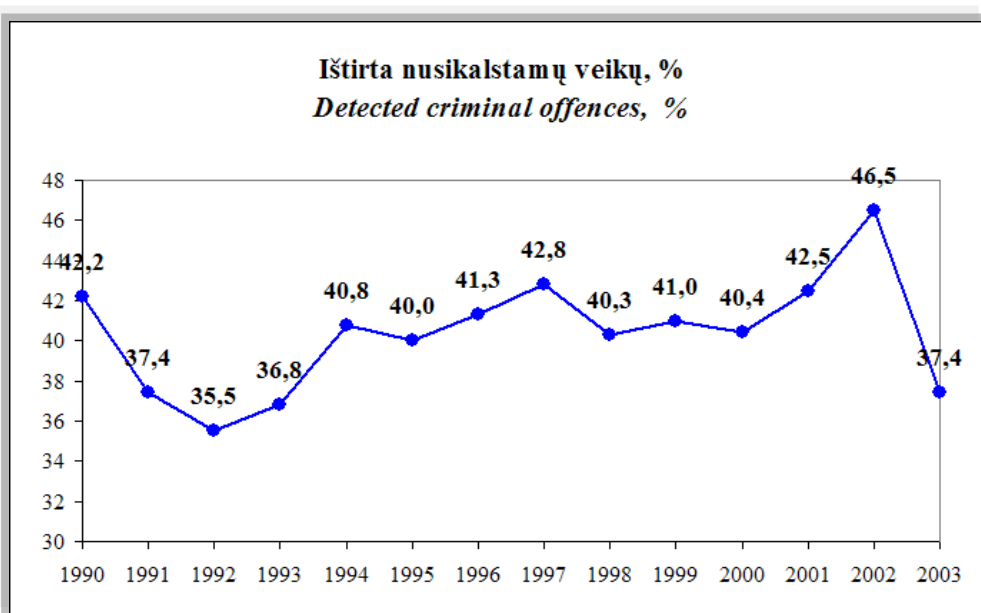
	1961	1966	1971	1976	1981	1986
Nusikaltimų skaičius	11708	9906*	11135	12391	14148	20628
Nužudymai	93	80*	106	142	158	157
Nužudymų sk. 10 000 gyventojų	0,33	0,27	0,33	0,43	0,46	0,44

* Vidutiniškai per vienerius penkmečio metus.

Duomenys apie nužudymų išaiškinimą (%) Lietuvoje 1990-2003 m.m.

Ištirta visų nusikalstamų veikų Lietuvoje (%) per 1990-2003 m.

PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

1. *Burda R., Matulienė S.* Pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimo gnoseologiniai ir taktikos klausimai // *Jurisprudencija*. 2001. Nr.22(14).
2. *Kuklianskis S., Matulienė S.* Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos samprata // *Jurisprudencija*. 2002. Nr.29(21).
3. *Matulienė S.* Serijinio seksualinio žudiko asmenybė: psichologinis ir kriminalistinis aspektai // *Teisiniai medicininiai smurto aspektai. Monografija.* – Vilnius, 2002.
4. *Latauskienė E., Matulienė S., Raudys R.* Kriminalistika kaip integralus mokslas: įrodinėjimas ir praktika // *Jurisprudencija*. 2003. Nr.43(35).
5. *Латаускаене Э., Матулене С.* Меры процессуального принуждения в Уголовно – процессуальном кодексе Литовской Республики: концепция и проблемы применения // *Актуальные проблемы теории и практики уголовного судопроизводства и криминалистики. Сборник статей.* – Москва, 2004.
6. *Burda R., Latauskienė E., Matulienė S.* Asmens sulaikymo teisiniai ir kriminalistiniai aspektai (2) // *Jurisprudencija*. 2004. Nr.52(44).

